

על-פי נוסח ומנהגי
מונקאטש

זה השער לדי'
צדיקים יבואו בו

על-פי נוסח ומנהגי
מונקאטש

עם
ליקוטי אמרי קודש
מאת
ב"ק מרן אדמו"ר שליט"א

ברוקלין, ניו יארק
חודש אדר שני ה'תשע"ו

הגדה של פסח

Third Edition: מהדורא שלישית: אדר שני ה'תשע"ו
March 2016

Second Edition: מהדורא שנית: ניסן ה'תשס"ח
April 2008

First Edition: מהדורא ראשונה: ניסן ה'תשנ"ח
April 1998

יוצא לאור על יד:

הוצאת אמת

אור תורה מונקאטש

מכון להליל ולהפיץ ספרי רבותינו הקדושים

published by:

EMES Publishing Inst.

Ohr Torah Munkacs

P.O.B. 393

Brooklyn, New York 11219

Tel: 347.408.5208

Fax: 718.504.3526

Email: EMESOnline@gmail.com

כל הזכויות שמורות ל:

הוצאת אמת

Copyrighted © 2016 by:

EMES Publishing Inst.

All rights reserved to publisher

THE ENTIRE TEXT HAS BEEN NEWLY
EDITED DESIGNED AND SET.

No part of this book may be
reproduced in any form,
including information storage
or retrieval, in whole or in part,
without written permission
from the copyright holder

תשואות חן

לידידינו החשובים והיקרים שי:

הרב נחמן חיים בראדי

מנהל רוחני תלמוד תורה תפארת בנימ

הר"ר חיים אלעזר כרמל

על כל פעלם בעימוד, עריכת והוצאת הספר לאורה
תהי משכורתם שלימה מאת נותן התורה

נְעֻשָׁה יָקָר וְגִדּוּלָה לְמַרְדְּכִי

הדפסת הספר בהדרת חן ויופי
במהדורא זו השלישית
נתנדב

לְעֵילּוּי נִשְׁמוֹת

הנגיד הנכבד, יקר רוח, תמים במעשיו

מו"ה מרדכי ב"ר יצחק אייזיק ז"ל

נפטר ב' שבט שנת ה'תשע"ז

ורעייתו היקרה, האשה החשובה

מרת שבע בת ר' צבי הלוי ע"ה

נפטרה ח' שבט שנת ה'תשע"ד

גאלדבערג

תהא נפשם צרורה בצרור החיים,
וזכות הרבים יזקף לטובתם ולטובת זרעם אחריו לעולמי עד,
בעלמא הדין ובעלמא דאתי.

הונצח על ידי בנו וחתנו

יצחק אייזיק גאלדבערג וזוגתו

אלעזר קליין וזוגתו

לעילוי נשמת אמנו היקרה

מרת אסתר טשארנא

בת ר' יהושע ע"ה

נפטרה ב' ניסן שנת ה'תשכ"ג

תהא נשמתה צרורה בצרור החיים

הונצח על ידי בניה

אלעזר קליין

אפרים שמואל קליין

לעילוי נשמת חותני-אבי

מו"ה צבי

בן ר' דוד הכהן ע"ה

נפטר ב"ו אייר שנת ה'תש"ע

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים

הונצח על ידי התנו וכתו

יצחק אייזיק גאלדבערג

וזוגתו

הקדמת המוציאים לאור

יתברך הבורא וישתבח היוצר, הא-ל גומר עלינו שזיכנו להוציא לאור עולם באור חדש "הגדה של פסח", על-פי נוסח ומנהגי רבותינו הקדושים, וזר זהב סביב ליקוט מאמרים ותורות שזכינו לשמוע מאת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א בעת עריכת הסדרים, במשך כמה שנים, בלילי התקדש חג הפסח.

ספר זה מופיע עתה במהדורתו השלישית, ובעזרת השם יתברך פנים חדשות באו לכאן, בהרבה מעלות טובות, ואלו הן:

א. ההגדה כולו סודר באותיות נאות ברורות, המאירות את העינים, משמחות את הלב, ומרחיבות את דעת הקורא.

ב. עבודה מיוחדת נעשית לסדר, לערוך, ולהדגיש את הפסוקים ודרשות חז"ל שבתוך ההגדה באופן מיוחד שיקל על המגיד את אשר לפניו בעת עריכת הסדר וסיפור יציאת מצרים.

ג. ליקוטי אמרי קודש של כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א על הגדה של פסח, שבהמהדורא זו, נסדרו והוגהו מחדש, בתוספת כמה וכמה מאמרים ודברי תורה שעדיין לא באו בדפוס עד הנה.

ד. לראשונה, כדי שיוכלו כל דורשי ומבקשי ד' לרוות צמאונם באמרות טהורות בשעת אמירת ההגדה, נסדרו המאמרים על הדף כסדר ההגדה, ויאיר להם את הלילה. כל זה נעשה בהדגשה מיוחדת לשמור על עימוד ההגדה עצמה, ועל נוחיות קריאתה, שלא לקטע בתוך מימרא או משפט.

ה. בסוף ההגדה, העמדנו במדור בפני עצמו לקט מכמה **מאמרי הלכה** ממשנתו של רבינו שליט"א, ומצויין עליהם בשולי הדפים כל דבר על מקומו בתוך ההגדה, כדי שידע החכם להפנות אליהם, ללמוד ולהתבונן בעניני הסדר.

ו. בתוך ההגדה שיבצנו רק אותן ההלכות וההוראות הנוגעים על אתר, מבלי להאריך על הקורא. אמנם בריש ההגדה הוספנו מדור מיוחד "**מנהגי ליל התקדש החג**", הכולל אוצר מנהגי קודש ופסקי הלכות ממשנת רבותינו הקדושים, הנוגעים לעריכת לילי הסדר עם הערות וציונים, מסודרים היטב דבר דבר על מכונו, בטוב טעם ודעת.

ויהי רצון, שכשם שזכינו לסדר הגדה זו, כן נזכה לעשות את הפסח כהלכתו, "ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים", בהתגלות עלינו מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא לגאלינו, בביאת משיח צדקנו, ורבינו בראשינו, במהרה דידן ברוב רחמי וחסדינו.

חודש אדר שני ה'תשע"ו

הוצאת א.מ.ת.

אור תורה מונקאטש

תוכן הספר

סדר ערב פסח

יג	סדר בדיקת חמץ
יד	סדר שריפת חמץ
טו	סדר הלל לאפיית מצות
כא	סדר עירוב תבשילין
כא	סדר עירובי חצרות
כב	סדר הדלקת הנרות

כד	מנהגי ליל התקדש החג
----	---------------------

סדר ליל התקדש החג

מא	סדר הקערה
מד	סדר סימני הסדר
מה	קדש
נ	ורחץ
נא	כרפס
נב	יחץ
נה	מגיד
קכ	החצה
קכא	מוציא-מצה
קכג	מרח
קכד	כורך
קכו	שלחן עורך
קכז	צפון
קכז	ברך
קלג	הלל
קמו	נרצה

קסד	שיר השירים
-----	------------

קעה	מאמרי הלכה
-----	------------

קפז	סיפור יציאת מצרים - לקבוע בלב אמונת 'אחד אלקינו'
-----	--

קפט	בענין סידור הקערה
-----	-------------------

סדר
ערב פסח

סדר בדיקת חמץ

אור לארבעה עשר לחודש ניסן (וכשחל ערב פסח בשבת: אור ל"ג), מיד אחר תפלת ערבית, בודקין את החמץ, מחפשים בחורין ובסדקין, לאור נר של שעווה.

נוהגין שקודם הבדיקה מניחים עשר פתיתי חמץ, במקומות משומרים שימצאם הבודק.

קודם הברכה יאמר:

הַנְּנִי מוֹכֵן וּמְזוּמֵן

לְקַיֵּם מִצְוֹת עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה שֶׁל בְּדִיקַת חָמֵץ.

לְשֵׁם יְחִיד קוֹדֵשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשׂוֹכֵנֶיהָ,

עַל יְדֵי הַהוּא טְמִיר וְנֶעְלָם, בְּשֵׁם כֹּל יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם,

אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו,

וְצִוָּנוּ עַל בִּיעוּר חָמֵץ:

לא יפסיק כלל בין הברכה לתחלת הבדיקה, וזולת בדברים שהם מענין הבדיקה. וטוב שלא לדבר בדברים אחרים עד גמר הבדיקה.

מיד אחר הבדיקה יבטל, בפיו ובלבו, החמץ הבלתי ידוע לו,

ויאמר:

כֹּל חֲמִירָא וְחֲמִיעָא דְאִיכָא בְּרִשׁוּתִי,

דְּלֹא חֲמִיתִיה, וְדְלֹא בַעֲרִיתִיה,

וְדְלֹא יִדְעָנָא לִיה,

לְבַטְלָא, וְלִהְיוּ הַפְּקָר, כְּעַפְרָא דְאַרְעָא:

אם אינו מבין לשון ארמי, יאמרנה גם בלשון המדובר או בכל לשון שמבין:

אלע חמץ און זויער-טייג וואס איז דא אין מיין רשות,

וואס איך האב נישט געזעהן, און וואס איך האב נישט אויסגערוימט,

און איך ווייס נישט פון דעם,

זאל זיין זוי גארנישט, און זאל זיין הפקר אזוי זוי די שטויב פון דער ערד:

יצניע את החמץ שמצא במקום משומר עד זמן השריפה למחרת.

סדר שריפת חמץ

בערב פסח (וכשחל בשבת, אזי בערב שבת הגדול), קודם שעה חמישית, ישליך את החמץ לתוך מדורת אש.

קודם השריפה יאמר:

הַנְּנִי מוֹכֵן וּמְזוֹמֵן

לְקַיֵּם מִצְוֹת עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה שֶׁל שְׂרִיפַת חֻמֶּץ.

לְשֵׁם יְחִוּד קוֹדֶשׁא בְּרִיק הוּא וְשִׁכְנֵיתִיה,

עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנִעְלָם, בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל:

בשעת השריפה יאמר:

יְהִי רַצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַלֵּהֵי אֲבוֹתֵינוּ,

בְּשֵׁם שְׂאֵנוּ מִבְּעֵרֵין חֻמֶּץ מִבֵּיתֵנוּ וּמִרְשׁוֹתֵינוּ, כֵּן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַלֵּהֵי אֲבוֹתֵינוּ, תִּבְעַר כָּל הַחֵיצוֹנִים, וְאֵת רוּחַ הַטּוֹמְאָה תִּבְעַר מִן הָאָרֶץ, וְתִתֵּן לָנוּ לֵב בָּשָׂר לַעֲבֹדָה בְּאֵמֶת, וְכֹל הַסְטָרָא אַחֲרָא וְכֹל הַקְּלָפוֹת וְכֹל הַרְשָׁעָה כַּעֲשׂוֹן כַּעֲשׂוֹן תִּכְלֶה, וְתַעֲבִיר מִמֶּשְׁלַת זְדוֹן מִן הָאָרֶץ, וְכֹל הַמַּעֲיָקִים לְשִׁכְנֵיהַ תִּבְעַרְם בְּרוּחַ בָּעַר וּבְרוּחַ מִשְׁפָּט, בְּשֵׁם שְׁפָעוֹת אֵת מַצְרַיִם וְאֵת אֱלֹהֵיהֶם בְּיָמִים הַהֵם בְּזִמְנֵי הַזֶּה, אָמֵן:

אחר שריפת חמץ (וכשחל ערב פסח בשבת אחר סעודת שחרית בשבת), צריך לבטלו כדינו, ויאמר:

כָּל חֲמִירָא וְחֲמִיעָא דְאִיכָא בְּרִשׁוֹתֵי,

דְּחֲזַתִּיה וְדִלָּא חֲזַתִּיה,

דְּחֲמַתִּיה וְדִלָּא חֲמַתִּיה, דְּבַעַרְתִּיה וְדִלָּא בַעַרְתִּיה,

לְבַטְלָא, וְלִהְיוּ הַפְּקָר, כְּעַפְרָא דְאָרְעָא:

אם אינו מבין לשון ארמי, יאמרנה גם בלשון המדובר או בכל לשון שמבין:

אלע חמץ און וזיער-טייג וואס איז דא אין מיין רשות,

וואס איך האב געזעהן אין וואס איך האב נישט געזעהן,

וואס איך האב באטערקט אין וואס איך האב נישט באטערקט,

וואס איך האב אויסגערויטט אין וואס איך האב נישט אויסגערויטט,

זאל זיין ווי גארנישט, און זאל זיין הפקר אזוי ווי די שטויב פון דער ערד:

סדר הלל לאפיית מצות

בערב פסח כחצות היום לובשין בגדי שבת ויום טוב, ועוסקין באפיית מצות מצוה, ובשעת אפיית המצות אומרים סדר הלל (בלי ברכה תחלה וסוף).

כשחל ערב פסח בשבת קודש, אופין המצות מצוה ביום י"ג ניסן (ולא במוצאי שבת), ואין אומרים אז הלל בשעת האפייה.

הִלְלוּהָ, הִלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה, הִלְלוּ אֶת שֵׁם יְהוָה: יְהי
 שֵׁם יְהוָה מְבוֹרָךְ, מְעֻפָּה וְעַד עוֹלָם:
 מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ, מִהַלֵּל שֵׁם יְהוָה: רָם עַל כָּל
 גּוֹיִם יְהוָה, עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: מִי כִּיהָא אֱלֹהֵינוּ,
 הַמְגִבֵּהוּ לְשַׁבָּת: הַמְשַׁפִּילֵי לְרֵאוֹת, בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:
 מְקִימֵי מַעְפָּר דָּל, מְאַשְׁפֵּת יָרִים אֲבִיוֹן: לְהוֹשִׁיבֵי עִם
 נְדִיבִים, עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: מוֹשִׁיבֵי עֲקֶרֶת הַבַּיִת, אִם
 הַבָּנִים שְׂמֵחָה, הִלְלוּהָ:

והנה במדרש (ב"ד פמ"ב ח) מבואר, למה נקרא שמו "עוג", שבא ומצא את אברם יושב ועוסק במצוות אפיית מצוה, הנקראות שוגות (שמות יב, לט. עין פירוש מהר"ן). וזה צ"ב לכאורה, שהלא שמו של אדם הוא עיקר חיותו, כמו שנאמר (בראשית ב, יס) נפש חיה הוא שמו (עין שער הפסוקים שמות ג), ולמה נקרא שמו של עוג על שם פרט זה בחייו - שבא אל אברהם אבינו בעת שהיה אברהם עוסק באפיית המצות עוגות, והוא פלא.

ונראה לומר, דהנה הובא בטו"ז (או"ח סימן ח"ס ס"ט) בשם האר"י ז"ל דיש לטרוח בעת

בענין אפיית המצות. כתב הגה"ק בעל פרי צדיק ז"ע (פדקת הצדיק עין צד) שעוג מלך הבשן לא היה בן מבול, דהיינו משחית זרע. ולכן ניתנה ארצו לחצי מטה מנשה - מזרעא דיוסף, שומר הברית. וענין נורא זה מקורו עוד מהזהר (ח"י קפ"ה א) שמבואר שם על הכתוב (במדבר כא, לד) ויאמר ד' אל משה אל תירא אתו, שלפיכך היה ירא משה רבינו מעוג מלך הבשן, לפי שהוא נתדבק באברהם אבינו, וכשנימול אברהם נימול אתו גם עוג, וקיבל זה האות הקדוש, והוצרך הקב"ה להבטיח למשה שאף על פי שהוא שומר הברית אל תירא אותו, עיי"ש.

בצאת ישראל ממצרים, בית יעקב מעם לוּעֵזוּ: הִתְהַה
 יהודה לְקַדְשׁוֹ, יִשְׂרָאֵל מִמְשָׁלוֹתָיו: הַיּוֹם רָאָה
 וַיִּגַּס, הִיָּרְדֵן יִסָּב לְאַחֹר: הַהָרִים רָקְדוּ כְּאֵילִים, גְּבְעוֹת
 כִּבְגֵי צֹאן: מַה לָּךְ הַיּוֹם כִּי תִנוּס, הִיָּרְדֵן תִּסָּב לְאַחֹר:
 הַהָרִים תִּרְקְדוּ כְּאֵילִים, גְּבְעוֹת כִּבְגֵי צֹאן: מִלִּפְנֵי אֲדוֹן
 חוֹלֵי אֶרֶץ, מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: הַהִפְכִי הַצּוּר אָגַם מַיִם,
 חֲלָמִישׁ לְמַעַיְנֵוּ מַיִם:

לֹא לָנוּ יְהוָה לֹא לָנוּ, כִּי לְשִׁמְךָ תָּנוּ כְבוֹד, עַל חֲסִדְךָ עַל
 אֲמִתְךָ: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם, אֵיזָה נָא אֱלֹהֵיהֶם: וְאֵלֵהֵינוּ
 בְּשָׁמַיִם, כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ עָשָׂה: עֲצִבְיָהֶם כָּסַף וְנִהְבּוּ, מַעֲשֵׂה יְדֵי
 אָדָם: פֶּה לָהֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ, עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אֲזַנַּיִם לָהֶם
 וְלֹא יִשְׁמְעוּ, אֶף לָהֶם וְלֹא יִרְיִחוּן: יְדֵיהֶם וְלֹא יִמְשִׁיחוּ, רַגְלֵיהֶם
 וְלֹא יִהַלְכוּ, לֹא יִהְיוּ בְּגִרוֹנָם: כְּמוֹתָם יִהְיוּ עֲשִׂיהֶם, כֹּל אֲשֶׁר
 בָּטַח בָּהֶם: יִשְׂרָאֵל בָּטַח בִּיהוָה, עֲזָרָם וּמְגַנָּם הוּא: בֵּית אֶהְרֹן
 בָּטַחוּ בִיהוָה, עֲזָרָם וּמְגַנָּם הוּא: יִרְאֵי יְהוָה בָּטַחוּ בִיהוָה,
 עֲזָרָם וּמְגַנָּם הוּא:

לשבר קליפות שנולדו משז"ל, עד
 שנשאר נוטר הברית. ולפיכך נקרא שמו
 עוג על שם העוגות מצות.

ומוסר גדול מזה לישראל קדושים,
 מה יכולים לפעול בעת עסק המצות,
 וד"ב [ועי' בדברי תורה (מהזכר א אית פח) שם הוא
 גם בזיעה הנעשה ע"י הדוחק באסיפת ישראל סניב רבם,
 עיי"ש].

אפיית המצות עד שיתחמם ויזיע, ובזה
 ישבר הקליפות שנולדו משז"ל לבטלה
 [ועי' במש"כ במשנת חסידים (סס"ו יוס"פ י"ד
 משנה ג) לגבי ביעור חמץ באש, "זבשרפו
 אותו יכוין לבער העשר כתרין
 דמסאבותא שהם בקליפות, וזהוציא צד
 הקדושה מתוכם, ולהבה תלהט רשעים
 (תהלים קל, יח)]. וי"ל שזה שהועיל לעוג מה
 שהיה באפיית מצות אצל אברהם אבינו,

יהוה זכרנו יברך, יברך את בית ישראל, יברך את בית
 אהרן: יברך יראי יהוה, הקטנים עם הגדלים: יסף
 יהוה עליכם, עליכם ועל בניכם: ברוכים אתם ליהוה,
 עשה שמים וארץ: השמים שמים ליהוה, והארץ נתן
 לבני אדם: לא תמתים יהללו יה, ולא כל יורדי דומה:
 ואנחנו נברך יה, מעתה ועד עולם, הללויה:

אהבתי כי ישמע יהוה, את קולי תחנוני: כי הטת אָנֹכִי לִי,
 ובמי אקרא: אפפוני חבלי מות, ומצרי שאול
 מצאוני, צרה ונגון אמצא: ובשם יהוה אקרא, אנה יהוה
 מלטה נפשי: חנון יהוה וצדיק, ואלהינו מרחם: שמר
 פתאים יהוה, דלותי ולי יהושיע: שובי נפשי למנוחִיכי, כי
 יהוה גמר עליכי: כי חלצת נפשי ממות, את עיני מן דמעה,
 את רגלי מדחי: אתהלך לפני יהוה, בארצות החיים:
 האמנתי כי אדבר, אני עניתי מאד: אני אמרתי בחפזי, כל
 האדם כזב:

מִה אָשִׁיב לַיהוָה, כֹּל תַּגְּמוּלוֹהִי עָלַי: כּוֹס יִשׁוּעוֹת אִשָּׁא,
 וּבִשְׁם יְהוָה אֶקְרָא: נִדְרֵי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם, נִגְדָה נָא
 לְכֹל עַמּוֹ: יָקָר בְּעֵינֵי יְהוָה, הַמּוֹתֶה לְחַסִּידָיו: אָנֹכִי יְהוָה
 כִּי אֲנִי עַבְדֶּךָ, אֲנִי עַבְדֶּךָ בֶּן אֲמָתֶךָ, פִּתְחַת לְמוֹסְרֵי: לָךְ
 אֲזַבַּח זֶבַח תּוֹדָה, וּבִשְׁם יְהוָה אֶקְרָא: נִדְרֵי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם,
 נִגְדָה נָא לְכֹל עַמּוֹ: בְּחַצְרוֹת בַּיִת יְהוָה, בְּתוֹכֵי יְרוּשָׁלַיִם,
 הַלְלוּיָהּ:

מוזמין:

תִּלְלוּ אֶת יְהוָה, כָּל גּוֹיִם, שִׁבְחֵהוּ כָּל הָאֲמִיּוֹת: כִּי גִבּוֹר
עָלֵינוּ חֲסֵדוֹ, וְאִמַּת יְהוָה לְעוֹלָם, הִלְלוּנָהּ:

החזן מוזמר:

הודו לַיהוָה כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ:

והקהל אומרים:

הודו לַיהוָה כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ:

יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל, כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ:

החזן מוזמר:

יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל, כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ:

והקהל אומרים:

הודו לַיהוָה כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ:

יֹאמְרוּ נָא בֵּית אֱהֲרֹן, כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ:

החזן מוזמר:

יֹאמְרוּ נָא בֵּית אֱהֲרֹן, כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ:

והקהל אומרים:

הודו לַיהוָה כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ:

יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי יְהוָה, כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ:

החזן מוזמר:

יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי יְהוָה, כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ:

והקהל אומרים:

הודו לַיהוָה כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ:

מִן הַמִּצַּר קִרְאתִי יְהוָה, עֲנֵנִי בַמֶּרְחֵב יְהוָה: יְהוָה לִי לֹא אִירָא,
 מַה יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: יְהוָה לִי בְעֹזְרִי, וְאֲנִי אֶרְאֶה
 בְּשִׁנְאָי: טוֹב לְחַסוֹת בַּיהוָה, מִבְּטַח בְּאָדָם: טוֹב לְחַסוֹת
 בַּיהוָה, מִבְּטַח בַּנְּדִיבִים: כָּל גּוֹיִם סִבְבוּנִי, בְּשֵׁם יְהוָה כִּי
 אֲמִילָם: סִבּוּנִי גַם סִבְבוּנִי, בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילָם: סִבּוּנִי
 כַּדְבוּרִים, דַּעְכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים, בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילָם: דַּחַח
 דַּחִיתַנִּי לַנֶּפֶל, וַיהוָה עֲזָרְנִי: עֲזֵי וְזָמַרְתָּ יְהוָה, וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה:
 קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאֵהָלַי צְדִיקִים, יְמִין יְהוָה עֲשֶׂה חֵיל:
 יְמִין יְהוָה רוֹמְמָה, יְמִין יְהוָה עֲשֶׂה חֵיל: לֹא אֲמוֹת כִּי אֶחְיֶה,
 וְאֶסְפָּר מַעֲשֵׂי יְהוָה: יִסּוּר יִסְרֵנִי יְהוָה, וְלִמְנוֹת לֹא נִתְּנִי:

מוזמרין:

פִּתְחוּ לִי שַׁעֲרֵי צְדָק, אֲבֵא בָם אוֹדָה יְהוָה: זֶה הַשַּׁעַר לַיהוָה,
 צְדִיקִים יִבְאוּ בוֹ: אוֹדֶה כִּי עֲנִיתַנִּי, וַתְּהִי לִי לִישׁוּעָה: אוֹדֶה
 כִּי עֲנִיתַנִּי, וַתְּהִי לִי לִישׁוּעָה: אֲבֵן מֵאֶסוּ הַבּוֹנִים, הִיתָה לְרֹאשׁ
 פִּנֵּה: אֲבֵן מֵאֶסוּ הַבּוֹנִים, הִיתָה לְרֹאשׁ פִּנֵּה: מֵאֵת יְהוָה הִיתָה
 זֹאת, הִיא נִפְלְאוֹת בְּעֵינֵינוּ: מֵאֵת יְהוָה הִיתָה זֹאת, הִיא נִפְלְאוֹת
 בְּעֵינֵינוּ: זֶה הַיּוֹם עֲשֶׂה יְהוָה, נְגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זֶה הַיּוֹם
 עֲשֶׂה יְהוָה, נְגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ:

החזן מזמור:

אָנָּה יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא:

והקהל אומרים:

אָנָּה יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא:

החזן מזמר:

אָנָּא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא:

והקהל אומרים:

אָנָּא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא:

החזן מזמר:

אָנָּא יְהוָה הַצְּלִיכָהּ נָּא:

והקהל אומרים:

אָנָּא יְהוָה הַצְּלִיכָהּ נָּא:

החזן מזמר:

אָנָּא יְהוָה הַצְּלִיכָהּ נָּא:

והקהל אומרים:

אָנָּא יְהוָה הַצְּלִיכָהּ נָּא:

בְּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה, בִּרְכוּנוֹכֶם מִבֵּית יְהוָה: בְּרוּךְ הַבָּא
בְּשֵׁם יְהוָה, בִּרְכוּנוֹכֶם מִבֵּית יְהוָה: אֵל יְהוָה וַיֵּאָר לָנוּ, אֶסְרוּ
חַג בַּעֲבוֹתַיִם, עַד קִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: אֵל יְהוָה וַיֵּאָר לָנוּ, אֶסְרוּ חַג
בַּעֲבוֹתַיִם, עַד קִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: אֵלֵי אֶתָּה וְאוֹדָה, אֱלֹהֵי אַרְוִמְמָה:
אֵלֵי אֶתָּה וְאוֹדָה, אֱלֹהֵי אַרְוִמְמָה: הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם
חֲסִדוֹ: הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:

יְהַלְלוּךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כָּל מַעֲשֵׂיךָ, וְחֲסִידֶיךָ צְדִיקִים
עוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ, וְכֹל עַמֶּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, בְּרִנָּה
יִדּוּ וַיְבָרְכוּ וַיִּשְׁבְּחוּ וַיִּפְאֲרוּ וַיְרוֹמְמוּ וַיַּעֲרִיצוּ וַיִּקְדִּישׁוּ
וַיִּמְלִיכוּ אֶת שִׁמְךָ מִלְּכֵנוּ תָּמִיד. כִּי לָךְ טוֹב לְהוֹדוֹת,
וּלְשִׁמְךָ נָאֵחַ לְזַמֵּר, כִּי מַעֲוָלָם וְעַד עוֹלָם אֶתָּה אֵל:

סדר עירוב תבשילין

יום טוב שחל להיות בערב שבת, אסור בו לאפות ולבשל ולהדליק נר לצורך שבת, מלבד אם עשה עירוב תבשילין בערב יום טוב. והיינו, שבערב יום טוב לוקח פת בשיעור כביצה, ועוד מאכל מבושל או צלי בשיעור כזית, ומברך:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עִירוּב:**

ואחר כך יאמר:

**בְּהַדִּין עִירוּבָא יְהֵא שְׂרָא לָנָא לְאַפּוּי, וְלְבִשׁוּלֵי, וְלְאַטְמוּנֵי,
וְלְאֵדְלוּקֵי שְׂרָגָא, וְלְתַקְנָא וְלְמַעְבַּד כֹּל צְרִיכָא, מִיּוֹמָא טַבָּא
לְשַׁבְּתָא, לָנָא וְלְכֹל יִשְׂרָאֵל הַדְרִים בְּעִיר הַזֹּאת:
את הפת והתבשיל לא יאכל עד אחר שעשה כל ההכנות לשבת.
ונזהגין לאכלו בשבת קודש בתוך סעודה שלישית.**

סדר עירובי חצרות

הדר בחצר משותפת, כגון דירה שיש בה חצר או פרוזדור שהרבה בתים או דירות פתוחים לה, אין לטלטל באותו החצר או הפרוזדור, וכן אין להוציא מהבתים לחצר או לפרוזדור, עד שיערבנו.

בעיר שיש בה עירוב של צורת הפתח, עושין עירובי חצירות אחת לכל העיר.

המערב בשביל בני החצר או העיר, נותן לחבירו כיכר,

והזוכה נוטלו ומגביהו טפח, ומזכה לכל תושבי החצר או העיר.

לא יזכה על ידי אשתו ובניו הקטנים או אפילו הגדולים הסמוכים על שלחנו.

אחר שזיכה את הפת, מברך המערב:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עִירוּב:**

ואחר כך יאמר:

**בְּהַדִּין עִירוּבָא יְהֵא שְׂרָא לָנָא לְאַפּוּקֵי וְלְעִיּוּלֵי מִבֵּית לְבֵית,
וּמִחֲצַר לְחֲצַר, מִגַּג לְגַג, מִבֵּתִים לְחֲצַר, מִחֲצַר לְבֵתִים, כֹּל
מֵאֵי דְצָרִיף לָנוּ, בְּכֹל שְׁבֻתוֹת הַשָּׁנָה וַיָּמִים טוֹבִים, לָנוּ וְלְכֹל בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל הַדְרִים בְּחֲצַר / בְּעִיר הַזֹּאת:**

סדר הדלקת הנרות

בערב יום טוב יש להזהיר הנשים שצריכות להדליק את הנרות בזמן כניסת יום טוב, כמו בשבת.
 אבל בליל ב' צריכות להדליק בעת שהוא ודאי לילה, קודם הסעודה.
 כשחל ערב יום טוב בחול, מברכת תחלה, ואחר כך מדליקה.
 כשחל ערב יום טוב בערב שבת, וכן בערב שבת חול המועד, תדליק את הנרות קודם שמברכת,
 ותניח את ידיה על עיניה אחר ההדלקה ותברך, ואחר כך תסלק את ידיה לראות את הנרות.

**בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶךְ הָעוֹלָם,
 אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו,**

וַצַּנְנוּ לָהֶדְלִיק נֵר שֶׁל (לשבת: שַׁבַּת וְשֶׁל) יוֹם טוֹב:

בימים הראשונים של חג הפסח מברכת:

**בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶךְ הָעוֹלָם,
 שֶׁהֵחֵינוּ וְקִיַּמְנוּ וְהִגִּיעֵנוּ לְזִמְנוֹ הַזֶּה:**

בערב שבת חול המועד מברכת רק ברכה זו:

**בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶךְ הָעוֹלָם,
 אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וַצַּנְנוּ לָהֶדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבַּת:**

יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו, שיבנה בית המקדש במהרה
 בימינו, ויהוה תלקטנו בתורתך: וְשֵׁם נֶעְבְּדְךָ בְּיָרְאָה, בְּיָמֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים
 קְדָמוֹנִיּוֹת; וְעֲרֵבָה לִיהוָה מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַיִם, בְּיָמֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קְדָמוֹנִיּוֹת:

יש נוהגות להוסיף גם תפלה זו:

יהי רצון מלפניך יהוה אלהי אבותינו, ואלהי אבותינו, שתחוננו אותי (ונאת אישי, ונאת בני,
 ונאת אבי, ונאת אמי), ונאת כל קרובי, ונתת לנו וכלל ישראל חיים טובים
 וארכים, ונתקנתנו בזכות טובה וברכה, ונתקנתנו בפקדת ישועה ורחמים.
 ותברכנו ברבות גדולות, ותשלים בתינו, ותשכן שכינתך בינינו, ונבני לגדל בנינו
 ובני בנינו חקמים ונבונים, אוהבי יהוה, יראי אלהים, אנשי אמת, זרע קדש,
 ביהוה דבקים, ומאירים את העולם בתורה ובמעשים טובים ובכל מלאכת
 עבודת הבורא, אנא שמע את תחנוני בעת הזאת, בזכות שרה ורבה ורחל
 וְלֵאָה אֲמוֹתֵינוּ, וְהָאֵר נֵרנוּ שְׁלֵא יִכְבֶּה לְעוֹלָם וָעֶד, וְהָאֵר פְּנֵיךָ וְנִשְׁעָה, אָמֵן:

מנהגי
ליל התקדש החג

מנהגי ליל התקדש החג

לקראת הסדר

- א. בערב יום טוב ידקדקו הנשים להדליק את הנרות בזמן כניסת יום טוב, כמו בשבת¹. אבל בליל ב' צריכות להדליק בעת שהוא ודאי לילה, קודם הסדר².
- ב. נהגו בתפוצות ישראל להדליק נר מיוחד לסדר ליל פסח, וקורין אותו "מה נשתנה ליכט"³.
- ג. מסדרים את השלחן בכלים מהודרים לנוי והידור מצוה, גם בכלים שאין צריכין לסעודה⁴.
- ד. לובשין ה"קיטל" להסדר⁵, ועליו חגורה לבנה⁶. גם אבל תוך י"ב חדש לא

¹ "כדי שיכנסו ליום טוב באורה ושמחה, ויקבלוהו בכבוד ועונג כמו בשבת ולא בחשיכה", נימוקי אורח חיים סימן תקכט סק"א. וכן היה דרכו בקודש של רבינו בעל דרכי תשובה ז"ע ליוהר ולהזהיר בזה.

² "מפני שאי-אפשר להקדים ולהדליק בין השמשות, הגם שמוטר ולא הוי נר של בטילה ולא כמכין בבין השמשות ספק יום טוב א' ליום טוב ב', כיון שצריכין אז אליו באותו שעה להנר כיון שכבר שקעה החמה וחשכו האורים בארובות הבית, מכל-מקום לא ידליקו בין השמשות בין יום טוב א' ליום טוב שני משום כבוד ב' הימים, דיום טוב א' נדחה על-ידי זה, כמו שרוצין לדחות ואין ממתנין עד כלותו סוף בין השמשות. וגם משום כבוד יום טוב שני, כיון שמברכין הברכה אז בעת שהוא ספק יום טוב א' אז יהיה נראה כזלזול ליום טוב שני, כמו שאין רוצים לברך ביום טוב שני "להדליק נר של יום טוב" על-כן מברכין רק בשעה שהוא עוד ספק יום טוב א' וכמובן", נימוקי אורח חיים שם.

³ לשון רבינו בעל בני יששכר ז"ע בספרו מאמרי חודש ניסן מאמר ה אות כא, ועיין שם בהמשך דבריו מה שכתב בטעם הדבר, "כי לא דבר ריק הוא, ומנהג ישראל תורה היא", עיין דרכי חיים ושלום אות תקפד, שכל הנרות של כסף שהיו בבית, העלו על השלחן, והדליקו בהן.

⁴ דרכי חיים ושלום אות תקפד, ומקורו בשלחן ערוך אורח חיים סימן תעב סעיף ב, ועיין מגן אברהם ס"ק ב. וראה שער יששכר מאמר זמן חרותנו אות כה, ולהלן בדברי רבינו שליט"א (עמוד מא) ד"ה מבואר במהרי"ל.

⁵ קיטל של רבותינו היה מעוטר בעטרה של כסף, וראה דרכי חיים ושלום אות תתרא. וראה עוד שם אות תרכג, שרבינו בעל מנחת אלעזר ז"ע לא הניח אחר הפסח לכבס הקיטל שלבש בו בלילי פסח, שלא להעביר לכלוכי המצה והיין מבשעת הסדר, בכדי שכשיתלבש בו

ישנה בזה, וישב בקיטל⁷ ובהסיבה. גם בשנה הראשונה לנשואין לובשין אותו⁸.

ה. מנהג רבותינו הקדושים להיות מעוטף עם הטלית על כתיפם (מעל הקיטל) בעת עריכת הסדר⁹.

ו. "המחבבין מצות בוראם, נוהגין לנשק המצה והמרור והד' כוסות"¹⁰.

בראש השנה ויום כיפור יהיה לזכרון זכות המצה, ועיין שער יששכר (מאמר זמן חירותינו אות ט) שהביא סמך להמנהג מדברי הזוהר (ח"ב קפג, ב) "דדינא בראש השנה הוא מעורר קטרוגא רק למאן דלא נטיל מיכלא דאסותא [מצה] בפסח", ומפרש בזה הכתוב הנאמר בפסח (שמות יב, יד) "והיה היום לכם לזכרון גו'", היינו לעמוד לזכותו בראש השנה שהוא יום הזכרון, ועיין קונטרסי עולת שבת ה'תשנ"ה - תורה ליל שבת קודש פרשת אחרי דרכי חיים ושלום אות צה, שלא ללבוש שחור על גבי לבן.

⁷ כדעת הטורי זהב סימן תעב ס"ק ג, דנראה דהטעם ללבישת הקיטל היא שלא תזוח דעתו עליו מפני השמחה ולכן ילבש בגד מתים, ולפי-זה גם האבל ילבשנו. אך דעת הב"ח והמגן אברהם שם ס"ק ה דאבל לא ילבש הקיטל משום דבלאו הכי לבו נכנע, וכבר השיגו ופקפקו האחרונים על זה (עיין סידור יעב"ץ ועוד), דאדרבא עוד זה יעורר ל"ע אבלותו ביום טוב כשיזכור ויראה בעצמו השינוי שאינו לובש הקיטל, וגם הוי קצת כעין אבלות בפרהסיא כשיושב כך על הסדר עם בני ביתו והקרואים לשלחנו, כיון שנהגו העולם ללבוש אז קיטל, הובא בשו"ת מנחת אלעזר חלק ג סימן סו, ומסיים על-זה ש"כן שמענו מהצדיקים וראיתי מאבותיי הקדושים כשהיו תוך י"ב חודש לאבלם ל"ע, עם-כל-זה לבשו הקיטל בליל פסח, וזה מטעם שמחת יום טוב שלא לשנות כנזכר". וכן הוא בדרכי חיים ושלום אות תקפד על רבינו בעל מנחת אלעזר ז"ע.

⁸ וכן הוא בדרכי חיים ושלום אות תשמח לענין לבישת הקיטל ביום הכיפורים.

⁹ עיין דרכי חיים ושלום אות תרד ואות תרז, אשר רבינו בעל מנחת אלעזר ז"ע העביר השטריימל מעל ראשו ונתן הטלית על הראש, בעת אכילת הכזית מצה והאפיקומן.

¹⁰ לשון רבינו בעל בני יששכר ז"ע בספרו דרך פקודי מצות-עשה כא חלק המעשה אות יא, והוא "להורות חשקם ותשוקתם בדיקות, לעשות רצון קונם בדיקות רוחא ברוחא, כי חיות הנה - המצות, עבור שנשפע אליהם רצון אלקי אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות את כל החוקים האלה, ומה גם עתה בלילה הזה, שהוציאנו השם יתברך מתחת עבדות העכו"ם ואלהי נכר הארץ, להיות עבדים לו ולתורתו".

ומענין חביבות וקדושת רגש אכילת מצה, עיין עוד שער יששכר מאמר זמן חירותינו אות טז, ועיין דרכי חיים ושלום אות תרטז שהביא מה שרגיל היה רבינו בעל מנחת אלעזר ז"ע לספר על הרה"ק מהרצ"ה מרימנוב ז"ע, שמחמת חביבות קדושת המצה אכל פעם-אחת ערך כ"ב מצות בבת אחת, אף שבפעם אחרת לא היתה אכילתו מרובה,

סידור הקערה

- ז. מדקדקים ליקח למצות מצוה רק ממצות שנאפו בערב פסח אחר חצות היום, גם בליל ב'¹¹.
- ח. לוקחין ג' מצות¹², וקורא עליהם 'כהן, לוי ישראל'¹³, נותנים במפה בלי הפסק בין המצות, ומניחים על קערה של כסף¹⁴.
- ט. כשחל ליל פסח בליל שבת קודש¹⁵, אין ליקח י"ב מצות, כי אם ג' מצות¹⁶.
וכן אין מוסיפים לזמר לפני הסדר מזמירות של שבת¹⁷.

¹¹ עיין שו"ת מנחת אלעזר חלק א סימן נט אות ג.

¹² כמבואר בשלחן ערוך סימן תעג סעיף ד, וסימן תעה סעיף א, כדעת הרא"ש והמרדכי, כדי שיהיה לחם משנה, שמלבד הפרוסה שצריך לענין לחם עוני, יהיה עוד ב' שלימים לחם משנה שצריכין גם ביום טוב וכל שכן אם חל בשבת, וכן מוסכם על-פי הקבלה בתיקוני זוהר (תיקון טז, דף קט, ב) ובדברי מרן האר"י ז"ל שכתבו טעם וכוונה לג' מצות דייקא. והנה הרי"ף והרמב"ם חולקין על זה וסבירא להו דדי בב' מצות והגר"א פסק כוותייהו (עיין ביאור הגר"א סימן תעג סעיף ז). ועיין בשו"ת מנחת אלעזר חלק ג סימן כב, מה שהאריך בזה. וראה דרך פקודיך מצות עשה י חלק המעשה אות ה: ...מנהג ישראל בזמן הזה להכין ג' מצות למצוה.

¹³ היינו הישראל' למטה, עליו ה'לוי, ועליהם ה'כהן, כמבואר בסידור רבי שבת,

¹⁴ ראה לשון רבינו בעל דרכי תשובה בריש הגדה תפארת בנים: אחר התפלה מסודרין הקערה, ומניחין המצה והמרור ושאר המצות ששייכים להסדר, שהם מרומזים לאורות הקדושים שמאירים בלילה הזה, לתוך כלי. וראה גם לשון רבינו בעל מנחת אלעזר ז"ע במאמר אגדתא דפסחא אות ב: מסדרים הג' מצות שרומזים על כהן לוי ישראל ראשי תיבות כ"י, בתוך קערה שהוא כלי, כמ"ש אאמ"ר ז"ע בתפארת בנים על הגדה של פסח בתחלה. וראה בהגדת מהר"ל שכתב, דמניחין קערה תחת המצות משום שהקערה היא כתר וטמון למטה כי כתר הוא עולם הנעלם, ומצות חכמה ובינה, וקערה אחרת למעלה היא מלכות כנגד ז' מדות.

¹⁵ מה-שאינ-כן בבוקר בסעודת שחרית וסעודה שלישית - שמחלקים הסעודה לשנים.

¹⁶ שו"ת מנחת אלעזר חלק ה סימן טז, שכן נהגו אבותינו ורבותינו ז"ע, כדי שלא לשנות מכוונת האר"י ז"ל, והשבת מוותר מפני כבוד אושפיזא שהוא יום טוב. ודלא כמו שכתב בסידור מהר"ש ז"ע שגם בליל פסח שחל בשבת קודש יקחו י"ב מצות והג' מצות באמצע. ועיין נימוקי אורח חיים סימן רעד סק"ב.

¹⁷ הכל מטעם הנזכר בהערה הקודמת, כדי שלא לשנות מכוונת האריז"ל, והשבת מוותר מפני כבוד אושפיזא דיום טוב.

- י. מעל המצות שלמטה יותן עוד קערה של כסף לסדר עליו שאר המינים מלמעלה,¹⁸ בקריאת כל סימן בעת סידורו: זרוע, ביצה, מרור, חרוסת, כרפס, חזרת.
- יא. ל'זרוע' לוקחין חתיכת בשר בהמה, צלויה¹⁹. ה'ביצה' של הקערה תהיה רק מבושלת.²⁰ ל'מרור' מניחין על הקערה חלק מהתמכא – חתיכת מרור שאינו משוחק, ול'חזרת' מרור משוחק (שקורין 'חריין')²¹.
- יב. משאירים הקערה על השלחן עד אחר גמר הסדר.²²

ארבע כוסות

- יג. יעמיד הכוס²³ עם היין בצד ימין של הקערה.²⁴

¹⁸ עיין שו"ת מנחת אלעזר חלק ה (ליקוטי תשובות) סימן טז, הובא בדברי רבינו שליט"א בסוף ההגדה – בענין סידור הקערה (עמוד קפט), ומוסיף לבאר הענין באריכות נפלאה על-דרך הסוד, להעמיד ולהבין מנהג רבותינו הקדושים.

¹⁹ שלחן ערוך אורח חיים סימן תעג סעיף ד, וטעם הדבר, מפני שהוא זכר לקרבן פסח שהיה צלי, וכן הוא לשון רבינו בעל דרכי תשובה ז"ע ב'קצת אזהרות נחוצות' בשנה שחל ערב פסח בשבת אות ח, ועיין שלחן ערוך שם סימן תסט סעיף א, שלא יאמר שצולה אותה לשם פסח, מפני שנראה כמקדישו לקרבן פסח, ונמצא כאוכל קדשים בחוץ, אלא יאמר שצולה אותה לשם יום טוב.

²⁰ עיין שלחן ערוך סימן תעג סעיף ד וברמ"א ונו"כ שם. וטעם הדבר, מפני שהיא באה זכר לחגיגה שאינה באה צלוי, אמנם עיין לשון רבינו בעל דרכי תשובה ז"ע ב'קצת אזהרות נחוצות' שם 'לצלוח הביצה'.

²¹ מין ירק של 'כרפס' ואופן עשיית החרוסת, ראה להלן 'כרפס' אות כא ו'מרור' אות מה.

²² עיין דרכי חיים ושלום אות תקפד, כשיושבין הנשים בחדר שני, יש להעלות גם על שלחנם סדר הקערה עם כל המינים.

²³ ראה דרכי חיים ושלום אות תקצד, מנהגו של רבינו בעל מנחת אלעזר ז"ע, שלקידוש לקח כוס של כסף (המיוחד לקידוש גם ביום בפסח), ולשאר הג' כוסות לקח כוס של זכוכית המורשה מרבינו בעל ידועי בינה ז"ע, גם רבינו שליט"א משתמש בכוס זה לבילל פסח (ראה "חודש בחדשו" גליין ל – פנת יקרת, "עתיקי קדישא" בהוצאת תלמוד תורה תפארת בנים – שנת תשע"ו).

²⁴ כדי שלא יישפך מן היין על הקערה והמצות כשמגביהין הכוס, כי אנו נזהרים בחומרא דשרויה אפילו בין, שו"ת מנחת אלעזר חלק ה (ליקוטי תשובות) סימן טז.

- יד. בכל הד' כוסות צריך לדקדק לשתות כל הכוס, ולא רק רובו.²⁵
- טו. על כל כוס וכוס מברכין ברכת בורא פרי הגפן, אבל אין מברכין ברכת מעין שלש אחר שתיית הכוסות, כי אם אחר כוס רביעי.²⁶

"קדש"

- טז. לאחר סידור הקערה והמינים, אומרים כל המסובין יחד "אתקינו סעודתא" של יום טוב, וכל סימני הסדר "**קדש ורחץ כו**" עד "**נרצה**". אחר כך קורא ראש המסובין "**קדש**", וכן בכל הסדר אומר בראש כל דבר אומר אותו הסימן.
- יז. ראש המסובין מוזג לו כוס של קידוש בעצמו, כבשאר שבתות ומועדי השנה. לשאר הכוסות מוזגין לו.

²⁵ כדעת הב"ח המובא בטורי זהב סימן תעב ס"ק ת, ועיין בשו"ת מנחת אלעזר חלק ג סימן טו, ובמהרי"ל מבואר הטעם, שאז ברור לו ששתה רביעית, וגם מטעם שאם ישאר משתייתו צריך לחוש שהכוס פגום אפילו אם מוסיפין עליה, רק צריך להריק הנשאר אל הקנקן שמוזג ממנו, ואחר כך יחזור וימלא הכוס, ואם אי אפשר לו, ישתה על כל פנים רוב רביעית.

²⁶ כתב הרמ"א סימן תעד סעיף א: "והמנהג בין האשכנזים לברך ברכה ראשונה על כל כוס וכוס, אבל ברכה אחרונה אין מברכין רק אחר האחרון בלבד, וכן דעת רוב הגאונים". ועיין נימוקי אורח חיים שם סק"א, ששמע רבינו ז"ע בשם חו"ז הרה"ק בעל היכל הברכה מקאמארגא ז"ע, שהיה דרכו לברך ברכה אחרונה מיד אחרי קידוש על כוס ראשון. וטעמיה היה, כיון דמאריכין באמירת ההגדה, ובפרט אצל הצדיקים, בדברי תורה וסיפור יציאת מצרים, יותר משעה וחומש, שהוא שיעור עיכול. אם-כן לא מהני הברכה אחרונה בסוף הסדר על אלו הכוסות, ובפרט על כוס הראשון. "אך - כותב רבינו ז"ע - כדי לתרץ מנהגינו מאבותינו ורבותינו הקדושים ז"ל שלא לברך על הגפן רק אחר כוס ד' (ובני ישראל יוצאים בז'ה ביד רמ"א ז"ל רבינו הגדול ז"ע), יש לומר כיון דבשעת ישיבתך להגדה אחרי הקידוש לא ידעו אם יאריכו כל-כך כי ממחרים קצת בהגדה, ובפרט בליל א' כדי לאכול הכזית מצה קודם חצות, על-כן גם אם אירע שהאריכו הרי זה ממש כדינו של המגן אברהם (סימן קפד סוף סק"ט) דמי שרוצה לשתות ב' שתיות בברכה אחת ושהה בנתיים כדי שיתעכל, צריך לחזור ולברך ברכה ראשונה, וזה אנו עושים באמת שמברכין עוד הפעם על כוס ב' בורא פרי הגפן, אבל על הגפן על כוס ראשון לא מברכין כטעם הנזכר". ומסיים רבינו ז"ע "וקשה לפנינו לשנות מנהג אבותינו", עיין שם, ועיין בני יששכר מאמרי חודש ניסן מאמר ד', דרוש ג.

יח. ראש המסובין מקדש - בעמידה - בראשונה, והנשים²⁷ והקטנים מקדשים עמו על כוס שלפניהם בלחישוה. אחריו מקדשין שאר המסובין וב"ב עצמם.

"רחץ"²⁸

יט. נוהגין שכל המסובין נוטלין את ידיהם, ולא רק בעל הבית.

"כרפס"

כ. לכרפס לוקחין הירוק פעטרישקע,²⁹ פחות מכזית, וטובלה במי מלח ואוכלה בלי הסיבה.

"יחץ"

כא. חלק המצה של אפיקומן מצניעין בין הכרים עד שעת "צפון"³⁰.

²⁷ ראה דברי תורה מהדורא חמישאה אות טז, פנימיות הענין והטעם מה שנצטוית האשה בכל המצות עשה בלילי סדר של פסח, אם כי הוא מצות עשה שהזמן גרמא.

²⁸ כן הגיה רבינו בעל מנחת אלעזר ז"ע בכתב ידו הקדושה בתוך הגדה-של-פסח "תפארת בנים".

²⁹ הוא המין הנקרא 'כרפס', ועיין מה שכתב האר"י ז"ל (שער הכוונות דרושי הפסח דרוש ו) "כי לקיחת הכרפס בליל פסח אינה בהזדמן כמו שכתבו הפוסקים שלוקח ירק אחר במקומו אם ירצה, ואין הענין כך, כי דברי חכמים ומנהגם תורה היא, וצריך לדייק ולהזהר לאכול דוקא 'כרפס' ולא ירק אחר". וראה מגיד תעלומה לרבינו בעל בני יששכר ז"ע, ברכות לח, ב ד"ה משכחת לה.

³⁰ עיין בספר מנחם ציון להגה"ק מהרמ"מ מרימנוב ז"ע שכתב "מצניעין את האפיקומן קודם חצות לבעל ירגישו בו הקליפות עד חצי הלילה שהוא עת חילוף הזמנים והשנות העתים לעלמא דחרות". ועיין דרכי חיים ושלום אות תקצז, מה שכתב להבין מנהג זה על-פי המבואר בסידור האר"י ז"ל, עיין שם. ועיין תפארת בנים על הגדה-של-פסח ד"ה יחץ, וד"ה א"י לענין יחץ, טעמים ל"מנהג ישראל שהפרוסה שמצניעין לאפיקומן מניחין בין שני הכרים".

"מגיד"

הא לחמא עניא

כב. אמירת **"הא לחמא עניא"** בישיבה, ובשעת האמירה מגביה קצת הקערה.³¹

כג. אומרים **"הא לחמא עניא"**, בצירי תחת הה"א ולא בקמץ.³²

מה נשתנה

כד. גם לשבניו קטנים והם שואלין **"מה נשתנה"** בלשון המדוברת, ידקדק שאחד מן המסובין יאמר **"מה נשתנה"** בלשון הקודש על-פי נוסח האר"י ז"ל דייקא.

כה. אחר גמר שאילת מה נשתנה על ידי הבנים וכו', חוזרים ואומרים כל המסובין יחד **"מה נשתנה"**.

כו. **"כשהבן או אחר שואל לו "מה נשתנה"**, לא סגיא ליה באמירת ההגדה אחר-כך, רק צריך להשיב לו ולספר לו המעשה בלשון שמבין הבן, ולהאריך עמו עד שיכנסו הדברים בלבו.³⁴ ויספר להם דברים המחזירים בלבם אמונת ד', ולחזקם שכמו שהוציאנו ד' ממצרים, כן אנו מקיים ומחכים שיגאלנו מגלות הנורא והארוך הזה, גאולת עולם בקרוב בימינו.³⁵

³¹ כמבואר בשלחן ערוך סימן תעג, ואף שבש"ס פרק ערבי פסחים (קטו, ב) לא נזכר הגבהה רק עקירת השלחן, כבר פירש"י שם שהיינו הגבהת הקערה.

³² כן הוא במשנת חסידים מסכת סדר ליל פסח ה, ב ובשער הכוונות דרושי פסח דרוש ו.

³³ עיין דרך פקודין מצות-עשה כא חלק המעשה אות ב, וחלק המחשבה אות ג, ולהלן בדברי רבינו שליט"א ד"ה וכאן הבן שואל - מה נשתנה (עמוד סו), למה צריך הסיפור להיות דוקא באופן זה, בדרך קשיא ותירוץ.

³⁴ לשון ספר דרך פקודין מצות-עשה כא חלק הדיבור אות ג, שכן נשמע מלשון הציווי (שמות יג, ח) והגדת לבנך וכו', הגדה לשון המשכה - באורך.

³⁵ והיינו לצרף למצות סיפור יציאת מצרים גם שאנו מקיים ומחכים לגאולה קרובה, כן היה נוהג רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע בעת שהיה בתו הרבנית הצדיקת ז"ל בילדותה שואלת ואומרת סדר הקושיות בלשון המדוברת, ש"היה משיב ומסביר לה איזה דברים שהוציאנו ד' ממצרים, ועל כן נקוה גם עתה שיוציאנו מעבודת לחרות במהרה בימינו, וכיצא בו" (דרכי חיים ושלום אות תר). וראה להלן בדברי רבינו שליט"א ד"ה ענטפער מיר א תירוץ (עמוד טט), ד"ה אין מפטירין (עמוד פ), וד"ה ברוך שומר (עמוד צה).

כז. "אם הבן, או אחר השואל, הוא בר-הבנה בטוב, מצוה מן המובחר להטריח עמו בסיפור, עד שיראה שכל-כך נקשר הענין בהבנתו, עד שהוא יכול לספרו לאחרים"³⁶.

אמירת ההגדה

כח. באמירת ההגדה, אם אינו מבין כלל מה שהוא אומר, אינו יוצא ידי חובתו³⁷. על-כן מי שאינו מבין יקרא גם-כן בפיו הפירוש בלשון אשכנז. ולא סגי לעיין אחר-כך בשעת האכילה וכיוצא בפירוש לשון אשכנז³⁸.

כט. באמירת "והיא שעמדה", לא יגביה הכוס מעל השלחן, רק יאחוז הכוס בידו³⁹.

ל. אומרים הנוסח "ורב כמה שנאמר, ואעבור עליך גו' בדמייך חיי. רבבה כצמח השדה נתתיך גו' ואת ערם ועריה"⁴⁰.

לא. שפיכת יין מהכוס בשעת אמירת המכות כו', לא יהיה על-ידי האצבע, רק ישפוך טיפין מהכוס על-ידי הטיית הכוס. מיד אחר זה מריקין יין הנשפך, וממלאים את הכוס מה שנחסר מהשפיכות.

לב. בשעת אמירת "מצה זו" וכן באמירת "מרור זה" לא יגביה המצה והמרור, רק מראה עליהם בידיו⁴¹.

³⁶ לשון ספר דרך פקודיך מצות-עשה כא חלק הדיבור אות ד, "נשמע מדקאמר 'והגדת לבנך ביום ההוא לאמר', דהלאמר אינו מובן, ולפי מה שכתבתי יונת, שמאריך עמו בסיפור להבינהו על כך, עד שהוא יהיה יכול לאמר לאחרים סיפור המעשה".

³⁷ "דאנן הגדה וסיפור בניסים בעינן, ובאם אינו מבין אין זה נקרא סיפור".

³⁸ "דהרי בשעה שאמר לא הבין, ואחר-כך מה שמעיין - עינן נקרא ולא הגדה וסיפור, ואנן הגדה וסיפור בפה בעינן. על-כן יקרא בפה גם בלשון אשכנז וכיוצא בשאר לשונות", דרך פקודיך מצות-עשה כא חלק הדיבור אות ב.

³⁹ ראה בני יששכר מאמר שבת הגדול אות יא "מנהג אבותינו בהגדה והיא שעמדה לאבותינו וכו' אוזנין את הכוס", וראה גם תפארת בנים על הגדה-של-פסח ד"ה או יאמר מה שלוקחין, ענין מה שלוקחין הכוס בידו באמירת והיא שעמדה.

⁴⁰ כן הגיה רבינו בעל מנחת אלעזר ז"ע בסידור חמדת ישראל לאמרו כפי סדר הכתובים (יתזקאל טז, ו-ז). וראה בהגהותיו שם.

⁴¹ אבל בשעת אמירת "פסח" אין לאחוז בזרוע כלל, שלא יהא נראה כמקדיש קדשים בחוץ.

לג. באמירת "לפיכך" יאחזו הכוס בידו אבל לא יגביהו. ובברכת "אשר גאלנו" יגביה הכוס בידו.⁴²

לד. בברכת "אשר גאלנו" אומרים לעולם "ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים", דגם כשחל במוצאי שבת⁴³ אין משנים מן הנוסח.⁴⁴

"רחצה"

לה. מנהגי נטילת ידים נמצא להלן בתוך ההגדה על מקומו.

⁴² בדרכי חיים ושלום אות תרב הגהה ג, מבאר מנהגינו זה, וז"ל: הנה בשלחן ערוך (סימן תעג סעף ג) נפסק, שכשמגיע ללפיכך מגביה הכוס עד שחותם גאל ישראל, וכן הוא במנהגים ובלבוש. והנה בהגהות מיימוניות כתב דהמנהג לאחוז הכוס עד סוף לפיכך, ובאבודרהם כתב שהמנהג שאין אחזין הכוס עד ברכת אשר גאלנו, וכן נראה מפירוש הריטב"א ובסדר היום, וכן הוא במנהגי הגר"א בשערי רחמים, ודעת רבינו נראה שהיה כעין הכרעה, שאצל לפיכך לא הגביה הכוס רק אחזה בידו כמו שמונח על השלחן, וכשהגיע לברכת אשר גאלנו הגביה הכוס, והבן.

⁴³ כתב המגן אברהם סימן תעג סוף ס"ק ל בשם הב"ח ומהר"י ווייל, דכשחל פסח במוצאי שבת יאמר "מן הפסחים ומן הזבחים", כיון דאין חגיגה קריבה בערב פסח שחל בשבת, ועיין בנימוקי אורח חיים סימן תעג, שכתב דלפי-זה לאו דוקא בערב פסח שחל בשבת, אלא גם בליל ב' דפסח שחל במוצאי שבת, דממ"נ אם עתה ליל ט"ו – מספיקא דיומא, הרי היה היום ערב פסח בשבת ולא הקריבו חגיגה, ולכן צריכין גם-כן לומר קודם מן הפסחים, "וזה פשוט".

⁴⁴ נימוקי אורח חיים שם, וכמו שכתבו בבאר היטב (ס"ק כז) בשם פסח מעובין (סימן רסה), ושערי תשובה (ס"ק כ') בשם הזרע אמת וגם בשם שו"ת כנסת יחזקאל (סוף סימן כג), שאין לשנות משאר השנים גם אז, ועיין שם בטעמי הדבר.

אולם רבינו זי"ע כותב (שם) פירוש הברכה כפשוטו, דהנה אומרים בנוסח הברכה "כן יגיענו ד' אלקינו למועדים ולרגלים אחרים הבאים כו' ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים אשר יגיע דמם כו'", הרי דלא מיירי דוקא מפסח שבשנה הבאה, רק שנקוה שיבא משיח צדקנו מיד אחרי הפסח, "ויגיענו למועדים ולרגלים אחרים" היינו המועד ורגל הראשון שבועות וכבר יהיה בא הגואל צדק, ואחר-כך סוכות ופסח, "ונאכל שם מן הזבחים" של כל מועד, "ומן הפסחים" פסח הבעל"ט נהיה כבר נגאלים ונאכל מן הפסחים, ולפי זה אין נפקא-מינה אם חל במוצאי שבת או לא, דבכל פעם אומרים "מן הזבחים" ואחר-כך "ומן הפסחים" [וכמו שאומרים "לשנה הבאה בירושלים", שאין הפירוש שעד שנה הבאה בפסח לא נגאל ח"ו, אלא ודאי הפירוש כשנגאל בקרב אז בפסח הבאה נהיה כבר בירושלים נגאלים, ואז נקריב הפסחים בחג הפסח, והזבחים בכל המועדים].

"מוציא מצה"

לו. הסימנים **"מוציא מצה"** יאמר ביחד אחר הנטילה קודם ברכת המוציא.

לז. בלילה הראשונה ידקדק ויזהר לאכול הכזית מצה קודם חצות.⁴⁵

לח. אין אומרים **"לשם יחוד"** על מצות אכילת מצה.⁴⁶

לט. טובלין את המצה במלח, ואחר כך מנערין את המלח מעל המצה.

"מרור"

מ. רוב אנשים במדינות הללו אוכלין חזרת,⁴⁷ הנקרא חריין, ובעבור שהוא חריף וחזק מאוד אינם יכולים לאכול כזית, ואפילו מי שאוכל כזית אינו אוכל בבת אחת. על כן יש ליזהר בזה, דהיינו מי שמשער בעצמו שלא יאכל כזית בבת אחת לא יבורך, דהוה ברכה לבטלה.⁴⁸

מא. הירק שקורין שלאטין, יוצאין בו שפיר ידי חובת המצוה, רק דוקא אותו הנקרא הייבט שלאטין. וכן הירק שקורין זערזין, מהראוי להדר אחריהם כי אינם חריפים כל כך ויהיה יכול לקיים המצוה כתיקונה לאכול כזית בבת אחת.⁴⁹

⁴⁵ עיין שו"ת מנחת אלעזר חלק ב סימן נח אות ג ובשירי מנחה שם.

⁴⁶ שו"ת מנחת אלעזר (חלק ו סימן סט בכתב-יד-קדשו, וחבל על דאבדין) הובא בדרכי חיים ושלום אות תקצו, בשם רבינו בעל דרכי תשובה ז"ע, והוא כדי שלא להפסיק בין נטילת ידים להמוציא, אך "מוציא מצה" אינו הפסק דלא גרע מגביל לתורא (ברכות מ, א).

⁴⁷ לדעת רבינו בעל בני יששכר ז"ע בספר דרך פקודין שם חלק הדיבור אות ה נכונים ראיותיו של הגאון בעל חוות דעת (בפתיחה לפירושו מעשה ניסים על הגדה-של-פסח ד"ה נ"ל דאסור), שאין יוצאין ידי מצות מרור עם חריין מפורר, וראה דרכי חיים ושלום אות תקצ, שמשמע זה היה מנהגו של רבינו בעל מנחת אלעזר ז"ע, להחמיר ליקח לעצמו חתיכת שורש הקשה של התמכא שאינו משוחק ולהשלימו עד כזית מן התמכא הנשחק, וכן בכזית של כורך, אך המסובין על שלחנו אכלו רק מן המרור הנשחק ומפורר, וכן נוהגין.

⁴⁸ דרך פקודין מצות-עשה י חלק המעשה אות יב. ועיין שו"ת מנחת אלעזר חלק ב סימן נח אות ב ובשירי מנחה שם, שדן בענין חצי שיעור באכילת מרור כשאינו יכול לאכול כזית שלם, ואם אפשר לברך עליה "על אכילת מרור".

⁴⁹ דרך פקודין שם אות יג.

מב. המרור יאכל בלא הסיבה, ואם אכל בהסיבה אין צריך לחזור ולאכול בלא הסיבה.⁵⁰

מג. עשיית החרוסת היא מן תפוחים, אגסים, אגוזים, יין.⁵¹

"כורך"

מד. המרור של "כורך" טובלים בחרוסת.

מה. אומרים "זכר למקדש כהלל כו' היה כורך פסח מצה ומרור"⁵² כו' לקיים מה שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו"⁵³.

"שלחן עורך"

מו. בתחלת הסעודה, נוהגין לאכול בצים,⁵⁴ ולטובלן במי מלח.

מז. אוכלים דגים בסעודה זו כבשאר סעודות יום טוב, ונכון לדקדק שיהיו הדגים נקנים בעודם חיים.⁵⁵

⁵⁰ דרך פקודיך שם חלק המעשה אות יד, מצות-עשה כא חלק המעשה אות י, וקאי לדעת המגן אברהם סימן תעה סק"ו דמשמע דס"ל שאסור לאכול מרור בהסיבה, ודלא כדעת הבית יוסף שאין חיוב לאכול בהסיבה אבל אם רוצה להסב רשאי.

⁵¹ עיין בדרכי חיים ושלום אות תקצא, שאצל רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע לא עירבו בתוך החרוסת אינגבר וצימרונג, מפני חשש איסור חמץ שנודע עליו, ועיין דרך פקודיך מצות עשה י חלק הדיבור אות ו.

⁵² כנוסח האר"י ז"ל, ודלא כנוסח הנדפס בסידורים "היה כורך מצה ומרור", עיין תפארת בנים על הגדה של-פסח ד"ה כן עשה הלל.

⁵³ עיין שער יששכר מאמר אגדתא דפסחא אות צז, מאמר פסחא זעירא אות יג, שרבים תמיהו על מה שהביא מקרא זה בלשון שנאמר בפסח שני, ורצו לשבש הספרים וההגדות ולהגיה שם הכתוב של פסח ראשון "ומצות על מרורים", אך כתב שקשה לשבש כל הספרים, ועיין מה שכתב ליישב הנוסח.

⁵⁴ רמ"א סימן תעו סעיף ב בשם מהר"ל, ועיין שער יששכר מאמר אגדתא דפסחא אות סח ואות צח, מה שכתב בטעם הדבר.

⁵⁵ עיין דרכי חיים ושלום אות תרו.

מח. בתוך הסעודה מזמרין "אשת חיל"⁵⁶.

מט. יש לדקדק שלא להניח הכפות על השלחן והמפה במקום שנמצאים שם פרוגי מצה, שלא יבוא המצה לידי שרוייה. והיינו שלפני האכילה יהיו מכוסים ומונחים בתוך מפה וכדומה, ולאחר אכילה יחזירים לתוך הקערה.

"צפון"

- נ. אין צריך לדקדק לאכול האפיקומן קודם חצות אפילו בליל ראשון⁵⁷.
 נא. מצניעין פרוסה קטנה מחלק הצפון, להיות לשמירת קדושה⁵⁸.

"ברך"

נב. אם יש אצל הסדר חתן בתוך שבעת ימי המשתה אומרים את השבע ברכות אחר ברכת המזון על כוס השלישי⁵⁹.

"שפוך חמתך"

- נג. קודם שפוך חמתך מוזגין כוס רביעי, וגם את כוס של אליהו⁶⁰.
 נד. לכוס של אליהו נוהגין להעמיד כוס גדול ונאה⁶¹.

⁵⁶ בטעם הדבר כתב רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע בהגהותיו להגדה של-פסח תפארת בנים "כי עיקר הכוונה אז ברח"ל כנודע בהאריז"ל (פרי עץ חיים שער חג המצות, פ"ד ופ"ז, שער הכוונות דרושי הפסח דרוש ד) והוא שמחת השכינה הקדושה שנקראת אשת חיל (זוהר ח"ג מב, ב),".

⁵⁷ עיין שו"ת מנחת אלעזר חלק ב סימן נח אות ג ובשירי מנחה שם.

⁵⁸ עיין דרכי חיים ושלום אות תרז.

⁵⁹ בית שלמה אות ב, שכן נהג רבינו בעל בני יששכר זי"ע בנשואי בנו רבינו בעל יודעי בינה זי"ע, ועיין בפתחי תשובה אבן העזר סימן סב, ובסידור יעב"ץ, ובכף החיים סימן תעט.

⁶⁰ עיין בני יששכר (מאמרי חודש ניסן מאמר ד, דרוש ג, על-דרך הדרוש) שמביא "טוב טעם למנהג ישראל שבכוס זה מוזגין עוד כוס אחד ומניחין אותו על השלחן וקוראין אותו כוס של אליהו".

- נה. פותחין הדלת ואומרים "שפוך חמתך" בעמידה.
 נו. אין שותין את הכוס של אליהו, רק משאירין אותו מלא על כל גדותיו עד סיום עריכת הסדר, ובגמר הסדר מחזירין אותו לתוך הקנקן.

"הלל"

נז. הנוסח: "ברוך הבא בשם ד' גו' הודו לד' כי טוב כי לעולם חסדו", ומיד אחר זה אומרים הלל הגדול "הודו לד' כי טוב גו'", "נשמת כל חי כו'". ממשיכים עד ברכת "ישתבח" ומסיימים "ומעולם ועד עולם אתה אל", ומיד אחר זה אומרים "יהללך" ד' אלקינו כל מעשיך כו' ברוך אתה ד' מלך מהולל בתשבות".

"נרצה"

- נח. אומרים "ויהי נועם גו'", מזמרין "חסל סדור פסח" ואחר כך אומרים בעמידה "לשנה הבאה בירושלים" ג' פעמים⁶³.
 נט. בזמר "ובכן ויהי בחצי הלילה" (לליל א') מסיימים "כאור יום חשכת לילה" (ואין אומרים שם "ויהי בחצי הלילה").
 ס. בזמר "ואמרתם זבח פסח" (לליל ב') מסיימים "כליל התקדש חג פסח" (ואין אומרים שם "ואמרתם זבח פסח").

⁶¹ ראה דרכי חיים ושלום אות תרט. לכוס של אליהו היה מיוחד ועומד על שלחנו [של רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע] כוס גדול של כסף, שהחזיק יותר מן ליטער. וראה "עתיקי קדישא" בהוצאת תלמוד תורה תפארת בנים – שנת תשע"ו.

⁶² עיין אגרא דפרקא אות רת.

⁶³ עיין שער יששכר מאמר אגדתא דפסחא (אות רכז-קל) מהו השייכות לומר לשנה הבאה בירושלים בליל זו והכונה ופירוש לזה. וראה עוד להלן בדברי רבינו שליט"א שם (עמוד קמח).

סא. בזמר "כי לו נאה" אומרים "כי לו נאה כי לו יאה **כתר מלוכה**", "לך גם לך" (ולא "לך 'אף' לך").

סב. בזמר "**אדיר הוא**"⁶⁴ אומרים "למוד הוא", בחירי"ק תחת הלמ"ד (ולא בקמ"ץ)⁶⁵.

סג. אחרי זה מזמרים "**אחד מי יודע**"⁶⁶, "**חד גדיא**". ואחר כך אומר "שיר השירים"⁶⁷ כשעדיין מלוּבש בקיטל.

סד. הלילה הזה ליל שמורים שאינו צריך אפילו לקריאת שמע שעל המטה, כי אין חשש אז מפני המזיקים ושדים⁶⁸. וקורין רק פרשת "שמע", ולא שאר דברים שקורין בשאר לילות.

⁶⁴ ראה אגרא דפרקא אות קצד שמכנה זמר זה 'פיוט דסיפור יציאת מצרים'.

⁶⁵ שער יששכר מאמר אגדתא דפסחא אות קלב.

⁶⁶ ראה להלן בדברי רבינו שליט"א, מאמרי הלכה – ד"ה אחד מי יודע (עמוד קפז) שמבאר דאמירת פיוט זה בליל פסח, מישך שייכא למצות סיפור יציאת מצרים, עין שם.

⁶⁷ שמפורש בו ענין יציאת מצרים (מגן אברהם סימן תצ), וראה להלן בתחילת שיר השירים דברי רבינו שליט"א ליתן עוד טעם למנהג ישראל זו לומר שיר השירים בליל פסח,

ועיין קונטרסי עולת שבת ה'תשנ"ז – דרשה בהיכל הישיבה ראש חודש ניסן (אות ה), מספר רבינו שליט"א: פעם נשאל רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע על מה שלא נהג כמנהג חסידים ואנשי מעשה, לומר שיר השירים בכל ערב שבת, והשיב על-זה כשדמעות בין רסיסי עיניו: "אמנם מנהג הגון וקדוש הוא, אך מה אעשה ואני בכלל אונס רחמנא פטריה (ע"ז נד, א), כי אין לי כוחות הנפש לומר בכל שבוע את שיר השירים! הגעגועים כואבים מאוד מאוד! רק בליל התקדש החג, בו אנו מצפים ומייחלים לגאולה הקרובה, כמו שאמרנו חז"ל (תנחומא בא ט) בט"ו בניסן נגאלו ממצרים בט"ו בניסן עתידין להגאל משעבוד גליות. הרי זה גופא, הציפייה בכליון עינים בכל רגע ממש לגאולה הקרובה, מעורר ונותן בי הכח לומר שיר השירים...".

⁶⁸ לשון רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע חיים ושלום פרשת בלק ד"ה אל מוציאם.

סדר
ליל התקדש החג

יערוך הסדר מיד בבואו מבית הכנסת, כדי שלא ירדמו הקטנים טרם גמר מצוות הלילה.
ויסדר שלחנו בכלים נאים ביותר, ואפילו בכלים שאינו צריך לסעודה.

בענין
סידור
הקערה
(עמוד
ספס)

סדר הקערה

לפי מנהג האר"י ז"ל

ביצה

זרוע

מרור

כרפס

חרוסת

חזרת

ג' מצות

כהן

לוי

ישראל

אחר סידורי המצות והקערה ואמר:

אַתְּקִינּוּ סְעוּדַתָּא דְּמִלְכָּא עֵילָאָה,

דָּא הִיא סְעוּדַתָּא דְּקַדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתָּיה:

קודם יציאתם, שנתן ד' חן העם ושאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב (שמות יב, לה-לז). ופירשו הראשונים שתכלית שאילת הכלים היה, שבעבור זה יתחרטו המצרים משלחם את בני ישראל ממצרים, ויאמרו מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו (שמות יד, ה), ועל ידי זה ירדפו אחריהם, ויטבעו בים. ולולי שהיו משאילים להם כלי כסף וכלי זהב לא היו

מבואר במהרי"ל שמצוה לפאר את השלחן ואפילו אם צריך להלוות כלי כסף מעכו"ם, ואף שאין משתמשין בהם כלל, מכל מקום יפאר את השלחן עמהם (הובא בשולחן ערוך אר"ח סימן תעב סעיף ב, ועיין מגן אברהם ס"ק ב). וצ"ב מנהג זה (עיין שער יששכר מאמר זמן חירותינו את מה). ונראה, שבזה גופא יש קיום סיפור יציאת מצרים, שכן כך היה במצרים

שנאמר (בראשית כב, ג) וישכם אברהם בבקר. ולכן על "אותו צדיק" דוקא חשש השי"ת שמא יצטער על אי קיום ההבטחה בזריות ובשעה אחת קודם. וסיבת צערו יהיה, כי הרי למד מהשי"ת כל הנהגותיו בעבודת ד' ולכן עשה כל מצוותיו בזריות, וחשש הקב"ה שאם יבחין אותו צדיק ויהרהר אחר מדותיו ית"ש שאינו מקיים ההבטחה בזריות אלא מתעכב עד אחר קריעת ים סוף, יגרום הדבר שלא יחשב בעיניו מצות הזריות, ומעתה יעשו כן גם בניו בעבודת ד', שילמדו ממנו שאין צריכין לקיים מצוות בזריות. ולכן דייקו חז"ל לומר שהענין שייך דוקא ל"אותו צדיק", ומטעמו הקדים ד' לצוות (שמות יא, ב) דבר נא באזני העם גוי שישאלו כלי כסף וזהב, ותתקיים בהם הבטחת ואחרי כן יצאו ברכוש גדול תיכף ומיד בשעת יציאת מצרים, וילמדו בני ישראל מאברהם שזרזין מקדימין למצות, והבן.

אמרו עליו על רבי עקיבא שהיה מחלק קליות ואגוזין לתינוקות בערב פסח כדי שלא ישנו התינוקות וישאלו (פסחים קט, א). והנה באמת הלא מצוה על כל אדם לעשות כן, כמבואר בגמרא שם וכן נפסק בשולחן ערוך (או"ח סימן תע"ב סעיף טו), ואם כן צ"ב מה החידוש שרבי עקיבא עשה כן. ובכלל קצת תמוה כאן הלשון "אמרו עליו על רבי עקיבא". ונראה, דהנה מצינו בדברי חז"ל (מוחלל כג, ב) שרבי עקיבא זכה למה שלא זכה אדם מעולם לדרוש תילין תילין של הלכות על כל קוץ מהכתרים שעשה הקב"ה לאותיות התורה. וי"ל דלזה קמ"ל ש"אמרו עליו

רודפים אחריהם, ולא היו טובעים בים. נמצא שעצם הדבר שמעמיד כלי כסף וכל זהב ששאל מן הנכרים על שולחנו, ואינו משתמש בהם כלל, בזה גופא הוא מספר יציאת מצרים, שכן היה גם בשעת יציאת מצרים כשנתן ד' חן העם וישאלו להם כלי כסף וכלי זהב.

והנה, בעצם המצוה שצוה השי"ת שישאלו ממצרים כלי כסף וזהב, אמרו חז"ל (ברכות ט, א) עוד טעם, שהוא בכדי שלא יאמר אותו צדיק [אברהם אבינו] ועבדום וענו אותם (בראשית טו, יג) קיים בהם, אבל הבטחת ואחרי כן יצאו ברכוש גדול (שם יד) לא קיים בהם. ומקשים העולם, למה תלוי החשש דוקא במה שיאמר אותו צדיק. ועוד, וכי על מה ששאלו כלים מן המצרים היתה הבטחת ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, הרי זה רק בתורה שאלה, ועיקר קיומה היה בשעה שקבלו כל ביתהים.

ומבאר הגר"א בקול אליהו, שחשש השי"ת שמא יחשוב אברהם אבינו תיכף בעת יציאת בני ישראל ממצרים, שכבר נשלמה בזה גאולת מצרים, וכשיראה בניו יוצאים בידיים ריקות יצטער על זה. ואף שיתברר לו אחר זמן שהשי"ת קיים הבטחתו בקריעת ים סוף, מ"מ בצדיק כאברהם אבינו התחשב השי"ת בצער שבכל שעה ושעה. וזהו שאמרו "שלא יאמר אותו צדיק" בין כה וכה, עיי"ש.

ויש לומר עוד בזה, שהנה אברהם אבינו היה ראש הזרזין המקדימים למצוות, שממנו ילפינן מצות הזריות, כמו

אמר הכתוב על ילדי ישראל "ותגדלי ותבאו בעדי עדיים", שהיו כתרים על ראשיהם כבשעת מתן תורה. אך יותר מזה שבאו בעדי עדים, היינו שהם עצמם נעשו לכתרים, עד שלא הוצרכו לכתרים אחרים, והבן. ולכן הכיר רבי עקיבא שעבודתו בערב פסח לחלק בעצמו קליות ואגוזים לתינוקות, אינה הפסק מעבודתו התמידית בכתרי התורה. וזו צריך להכיר כל אב בהסיבו אצל הסדר לקיים מצות והגדת לבנך, שבניו הם העטרה לראשו, ועל זה אמר הכתוב (משלי י"ח) עטרת זקנים בני בנים כו'.

מה שקוראים לעריכת השלחן ומצוות

חג הפסח, בתואר "סדר", נראה, כי באמת שואלים "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות", ומשמעות הדברים, שהנהוג בכל שאר הלילות הוא הסדר הרגיל, והלילה הזה הוא כסדר. ודייקא לזה קוראים ללילה הזה בשם "סדר", כלומר הנהוג בלילה הזה - שעליה נאמר (ישעיהו ל' כט) השיר יהיה לכם כליל התקדש, ובשעה זו הקב"ה מכנס כל פמליא של מעלה ואומר להם שמעו ספור שבחי שמשפירים בני ואז המלאכים באים ומוזים להקב"ה על עם קדוש שיש לו בעולם (כאיתא בנדר ר"מ ח"ב מ' ב') - זה הוא הסדר האמיתי, שהרי לתכלית זו נבראו ישראל כנאמר (ישעיהו מ"ב כא) עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו. ואדרבה שאר לילות השנה שבהם ישראל טרודים בענינים אחרים ואינם מספרים תהלות ד', הם האי-סדר.

על רבי עקיבא, שאף על רום מעלתו ודרגתו של רבי עקיבא, בערב פסח ביטל עבודתו הרמה למען לחלק קליות ואגוזים לתינוקות.

ואכתי צ"ב, למה באמת עשה כן, הרי לחלק אגוזים וקליות יכול כל אחד, אבל לדרוש תילין של הלכות מכתרי התורה הרי היא עבודה המיוחדת לו, עד שאפילו משה רבינו לא זכה לה (כדאיתא שם). וי"ל דהנה ידוע שס' רבוא אותיות התורה מכוונים נגד נפשות ישראל. ונראה שכתרי אותיות התורה - הכתרים של עם ישראל, הם התינוקות של בית רבן שעל הבל פיהם קיים העולם (שבת קי"ט, ב). ולזה היתה עבודה זו, לחלק קליות ואגוזים לתינוקות, מקודשת דוקא לרבי עקיבא, שהיא עבודת הכתרים.

ואפשר, שדבר זה שילדי ישראל הם כתרי עם ישראל, נתגלה להם ביציאת מצרים, שהרי דרשו חז"ל (שם"ד פ"א ל"ב) עה"כ (יחזקאל ס"ג ז) רבבה כצמח השדה נתתיך ותרבי ותגדלי ותבאי בעדי עדיים, שקאי על התינוקות שנשלכו ליאור בגזרת פרעה, ושלה הקב"ה מלאכים שניקו אותם והניקום דבש וחלב, ובעת הגאולה חזרו עדרים עדים לביתם, והם שהכירו תחלה את השכינה שנגלה עליהם בקריעת ים סוף. וקורא להם הכתוב "עדי עדיים" שהוא לשון תכשיטים וכתרים, כמו שאמרו חז"ל (שם"ד פמ"ז ז) עה"כ (שם"ד ל"ג ז) ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב עליו, שהם הכתרים שניתנו להם בהר סיני. וכאן

סדר סימני הסדר

בתחלת הסדר

אומרים כל המסובין ביחד:

קִדְּשׁ. וְרַחֵץ. כִּרְפֵּס. יַחֵץ.
 מִגִּיד. רַחֲצָה. מוֹצִיא מִצָּה.
 מְרוֹר. פּוֹרֵךְ. שְׁלַחַן עוֹרֵךְ.
 צִפּוֹן. בִּרְךְ. הַלֵּל. נִרְצָה.

כל סימן וסימן יאמר עוד הפעם בפה מלא במקומו,

כי נרמז בהם סודות נוראים,

היינו קודם קידוש יאמר "קדש", וקודם הרחיצה יאמר "רחץ".

וכן כל הסדר עד "נרצה" ועד בכלל.

נפלא שיצא ללמד על הכלל כולו, שכל
 מה שתקנו חכמינו ז"ל ואנשי כנסת
 הגדולה, בא ברמז בתורה הקדושה. ועל
 כן נקראים "עיני העדה", כי רואים הכל
 בתורה הקדושה. שהרי פסוק זה הנאמר
 בתורתנו הקדושה במצוות הפסח נרמז
 בו כל סדר קיומו כאשר תקנו חז"ל.

קדש ורחץ כרפס כו'. הוגד לי, שהפסוק
 (במדבר ט, ג) "בארבעה עשר יום
 בחדש הזה בין הערבים תעשו אתו כמועדו
 ככל חקתיו וככל משפטיו", הוא בגימטריא
 ככל סימני הסדר "קדש ורחץ כרפס יחץ
 מגיד רחצה מוציא מצה מרור כורך שלחן
 עורך צפון ברך הלל נרצה". והוא רמז

קִדְשׁ

ווען דער טאטע קומט אהיים פון שוהל,
טוט ער זיך אן דעם ווייסן קיטל און ער מאכט שוין קידוש,
כדי די קליינע קינדערלעך זאלן נישט איינשלאפן.

מיד כשבא מבית הכנסת לובש הקיטל ומקדש

מוזגין כוס ראשון ויקדש מעומד.
יוטל הכוס בשתי ידין, ויחזיקו בידו הימנית לברך.

הנני מוכן ומזומן

קָדִים מִצַּנֹּת כּוֹס רֵאשׁוֹן מֵאַרְבַּע כּוֹסוֹת.
לְשֵׁם יַחֲדוּר קוֹרְשָׁא בְּרִיָּה הוּא וְשְׂכִינְתָּיה,
עַל יְדֵי הַהוּא טְמִיר וְנִעְלָם, בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל:

אמרינן שירה, ממיתה לחיים לא כל שכן.
ומשמע שבפסח לא נצלו ממות לחיים,
אלא משעבוד לגאולה. אמנם בספרי (פ'
האדינן) איתא "לפי שהיו המצרים אומרים
אם אנו מרגישים בהם היינו נוטלים
סייפים וחרבות ואנו הורגין בהם, אמר
המקום הריני מוציאם בחצי היום, וכל
מי ישיש בידו למחות יבא וימחה".
ולפי זה הרי גם ביציאת מצרים נצלו
ממות לחיים. ולזה יש ליתן טעם
ללבישת בגד מתים בעת סיפור יציאת
מצרים, כאילו מספר שהיינו מתים
וניצלנו לחיים.

מנהג ישראל ללבוש קיטל בליל פסח.
ובטור"ז (ארו"ח סי' תעב סק"ק) כתב הטעם,
שבכדי שלא תזנח דעתו של אדם מחמת
שמחה, לובש בגד לבן שהוא בגד מתים.
וכתב שמהאי טעמא גם אבל ילבשהו,
שזה עיקר הטעם, ולא משום חירות. וכן
הוא בשו"ע הרב (שם סעיף ז'). והעולם
מקשים, דא"כ למה אין מנהג זה נוהג
בכל יום טוב, שמחייב בשמחה כמו פסח
ויש לחשוש שמא תזנח דעתו.

ונראה ליתן טעם על פי הש"ס (מנלה יד, א)
שיליף חיוב מקרא מגילה בפורים מקל
וחומר דפסח, ומה מעבדות לחירות

כשהל בשבת מתחילין כאן:

בלחש: ויהי ערב ויהי בקר

יום הששי: ויכלו השמים והארץ, וכל צבאם: ויכל
אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה:
וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה: ויברך
אלהים את יום השביעי ויקדש אותו, כי בו שבת מכל
מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות:

כשהל בחול מתחילין כאן:

סברי מרננו:

ברוך אתה יהוה, אלהינו מלך העולם.
בורא פרי הגפן:

ברוך אתה יהוה, אלהינו מלך העולם.
אשר בחר בנו מכל עם, ורוממנו מכל לשון,
וקדשנו במצותיו. ותתן לנו יהוה אלהינו
באהבה (לשבת שבתות למנוחה) מועדים לשמחה,
חגים וזמנים לששון. את יום (לשבת השבת הזה ואת
יום) חג המצות הזה, את יום טוב מקרא קודש
הזה, זמן חרותנו (לשבת באהבה) מקרא קדש, זכר
ליציאת מצרים. כי בנו בחרת, ואותנו קדשת

**מִכֹּל הָעַמִּים, (לשבת וְשַׁבַּת) וּמוֹעֲדֵי קֹדֶשׁ (לשבת
בְּאַהֲבָה וּבְרַצוֹן) בְּשִׂמְחָה וּבְשִׂשׂוֹן הִנְחַלְתָּנוּ.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה,
מְקַדֵּשׁ (לשבת השַׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וְהַזְמַנִּים:**

אם חל במוצאי שבת מקדשים יקנה"ז: יין, קידוש, נר, הבדלה, זמן.
ברכת 'בורא מאורי האש' מברכים על נר העשויה מב' פתילות.
ואם אין לו, יברך על ב' נרות סמוכות זה לזה - מבלי לקרבם זה לזה.
אחר הברכה מסתכלין ונהנין מאור האבוקה, אבל מבלי להביט על הצרפנים אצל הנר.

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם.
בּוֹרֵא מְאוּרֵי הָאֵשׁ:**

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם.
הַמְבַדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוּלֵי, בֵּין אֹרֶךְ לְחֹשֶׁךְ, בֵּין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים, בֵּין
יוֹם הַשְּׂבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יָמֵי הַמַּעֲשֶׂה. בֵּין קֹדֶשׁ שַׁבָּת לְקֹדֶשׁת יוֹם
טוֹב הַבְּדִלְתָּ, וְאֵת יוֹם הַשְּׂבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יָמֵי הַמַּעֲשֶׂה קֹדֶשׁת,
הַבְּדִלְתָּ וְקֹדֶשׁת אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּקֹדֶשׁתךָ.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַמְבַדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ:**

(נשים שברכו 'שהחיינו' בשעת הדלקת הנר לא יאמרוהו שנית בשעת קידוש)

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם.
שֶׁהַחַיֵּינוּ, וְקִיַּמְנוּ, וְהַגִּיעֵנוּ לְזִמְנֵי הַזֶּה:**

ישתה בהסיבת שמאל דרך חירות. ויש לדקדק לשנות כל הכוס בבת אחת, ולא רק רובו.
אינו מברך ברכה אחרונה. שכח להסב, אינו חוזר ושונה.

בבדי
מצות
הסיבה
עמוד
קע"ה

אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל ישיה זמן שיכעסו ישראל את הבורא
לשון כו'. יש לפרש, שאם ח"ו ית"ש כל כך עד שיגרעו משאר האומות

לסוכות, על פי הש"ס (ע"ז, ג, א) שהבידור לעתיד בין ישראל לאומות יהיה על ידי מצות סוכה, כי יאמרו אה"ע לפניו רבש"ע תנה לנו מראש ונעשנה, ויבחון אותם הקב"ה במצות סוכה. "ורוממנו מכל לשון" רמז לפסח, אשר הוא פה-סח, ובו יצא הדיבור מגלות מצרים כדאיתא בכתבי האר"י ז"ל (פרע"ח שער חג המצות פ"א בסופו). "וקדשנו במצותיו" הוא רמז לשבועות, חג מתן תורה, שאז קדשנו במצותיו ע"י נתינת התורה.

יום חג המצות הזה, זמן חרותינו.
אמרו חז"ל (ר"ה י"ג, א) בניסן נגאלו, בניסן עתידין ליגאל. ובמדרש (תנחומא בא ט) הוסיפו עוד, שבט"ו בניסן נגאלו ממצרים, ובט"ו בניסן עתידין להגאל. ונמצא שחג המצות הוא "זמן חרותינו", לא מפני זו בלבד שבה היה חרותנו בעבר מגלות מצרים, אלא הוא גם זמן המיועד לחרותינו בגאולה השלימה בקרוב.

שהחינו וקימנו והגיענו לזמן הזה.
בליל פסח אשר בו המצוה לספר ביציאת מצרים, יש משמעות מיוחדת לברכה זו, שהרי נאמר (תהלים קי"ח, ט) לא אמות כי אחי"ה ואספ"ד מעשי יה.

שהחינו וקימנו והגיענו לזמן הזה. יש לפרש על פי מאמר חז"ל (שבת קנ"ג, א) רבי אליעזר אומר שוב יום אחד

(היו לא תהיה), מ"מ הובטח להם בתורה הקדושה, בפסוק (דברים נ"ח, י"ד) האמירך היום להיות לו לעם סגלה כאשר דבר לך", שאף על פי כן לא ימיד אותם באומה אחרת. ואמר "כאשר דבר לך", שזה היה כאשר ביקש משה רבינו (שמות ל"ג, טו) "ונפלינו אני ועמך", ואמרו חז"ל (ב"ב ס"ג, ב) שבקשתו היתה שלא ישרה שכינתו על האומות. והיינו שאפילו אם תקום פעם לזמן אומה אשר שתכשיר מעשיה יותר מישראל שיהיו (ח"ו) עובדי רצונו, אעפ"כ לא ישרה שכינתו על האומות. ומשו"ה הבטיח לו הקב"ה על זה "וד' האמירך היום להיות לו לעם סגלה" (עיי' אור החיים הק' ש"ס).

ובזה יש לפרש ש"ורוממנו מכל לשון" קאי על מה שהגביהנו ורוממנו משאר האומות, ו"אשר בחר בנו מכל עם", היינו שהבטיח לנו אפילו אם ח"ו ניפול מדוממונו מכל עם (ח"ו), אף על פי כן "בחר בנו מכל עם". וזה שנאמר (מלאכי א, ג) "אהבתי אתכם אמר ד', ואמרתם במה אהבתנו הלוא אה עשו ליעקב נאם ד' ואהב את יעקב ואת עשו שנאתי גו". היינו אפילו אם אה עשו ליעקב, מ"מ "ואהב את יעקב ואת עשו שנאתי", והבן.

אשר בחר בנו מכל עם, ורוממנו מכל לשון, וקדשנו במצותיו. יש לפרש שבלשון זה נכללים כל השלש רגלים. "אשר בחר בנו מכל עם" רמז

לראות את עצמו כאילו יצא עתה ממצרים, היינו שצריך לראות עצמו כאילו היה כמת, ועכשיו כשמיסב לסדר הנה הוא קם לתחיית המתים [ועפ"ז אולי יש להוסיף עוד ביאור בטעם מה שנהגו ללבוש קיטל בליל פסח, כי הוא בגד מתים, ובלבשתו אנו מספרים שהיינו חשובים כמתים, והבן. וכן בפסח מתפללין תפלת טל, שבטל עתיד הקב"ה להחיות מתים ^{שבת}].

ולפי זה, כשמברך בליל ספח "שהחינו" צריך להודות לד' על קימתו לתחיית ממש, כי בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא עתה ממצרים, וכאז כן עתה. ויש לזה שורש במה שנאמר בתורה כטעם על ציווי של מצוות הפסח (דברים ג, כ) "ויצונו ד' לעשות את כל החקים האלה גו' לטוב לנו כל הימים לחינתנו כהיום הזה", היינו שבזמן שאנו מקיימים מצוות אלו, כאילו אנו קמים בתחיית המתים.

שוב ראיתי בספר הרה"ק הרבי ר' שמעלקא מזניקלשבורג זי"ע שכתב טעם ללבישת הקיטל בליל פסח, שהוא כדי שיצייר בעיניו כאילו כבר היה בעולם עליון ונתנו לו רשות לשוב עוד לעוה"ז לתקן מעשיו, שבזה יוסיף ויתעורר הרבה להוסיף בעבודת הקודש, עיי"ש. ולדברנו יתלבנו ויתבארו הדברים בעזרי"ת.

לפני מיתתך. שאלו תלמידיו את רבי אליעזר וכי אדם יודע איזהו יום ימות, אמר להם וכל שכן, ישוב היום שמא ימות למחר, ונמצא כל ימיו בתשובה. הרי שעל האדם לחשוב על כל יום שהוא חי בו - כאילו רק יום זה הוא אשר יש לו לחיות, ובו ההזדמנות אחרונה לספר ולמסור לבניו מה ששמע וקיבל מאבותיו ולהודות לד' על כל הטוב. ובמחשבה ובהתעוררות זו, צריך לברך "שהחינו וקימנו והגיענו לזמן הזה", היינו שמה שהחינו כו' הוא רק "לזמן הזה". ועל כן מה שלא אודה לד' ואספר לבניי היום, מי יודע אם אוכל להשלימו מחר. ונמצא בכל יום מודה לד' בכל לבו ונפשו.

שהחינו וקימנו והגיענו לזמן הזה.

כתב הטור (א"ח סימן תצ) והכי אמר רב האי גאון, שמעתי מפי חכמים כי תחיית המתים עתידה להיות בניסן, ומשום הכי מפטירין בפסח בענין תחיית המתים של העצמות היבשות ביחזקאל (מ"ז). ונראה לפרש, שישראל כשהיו בגלות מצרים היו חשובים כמתים, על דרך שאמר דוד (תהלים לא, יג) נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אבד. ונס יציאת מצרים היה אצלם נס של תחיית המתים, וכחיות עצמות היבשות. ולכן כשעברו את ים סוף אמרו שירה בלשון עתיד, אז ישיר, ואמרו חז"ל (מקד"ש יהושע דסו"ח) שהוא רמז לתחיית המתים מן התורה, והבן. וכן הוא בכל שנה ושנה, שחייב אדם עצמו

רַחֵץ

מען וואשט זיך די הענט
און מען זאגט "נישט" די ברכה "על נטילת ידים".

רחץ ידיו נטילה גמורה בלי ברכה. נהגין שכל המסובין נוטלין את ידיהם. אפילו מי שאינו נוהג כל השנה ליטול ידיו על דבר שמיבולו במשקה. ירחץ בלי'ל פסח כדי שישאלו התינוקות.

הסיפור הרי צריך להתקיים כאילו הוא עצמו יצא ממצרים. ונראה שמה שבכל דור חייב אדם לראות א"ע כאילו יצא ממצרים, פירושו כאילו יצא ממצרים באותו האופן שיצאו ישראל אז. והרי בעת יציאת מצרים אפילו התינוקות היו בוטחים בד' בלב שלם, כמו שאמרו חז"ל (מכילתא) על הכתוב (שמות יב, לט) "וגם צדה לא עשו להם", שאף לא אמרו למשה האיך נצא למדבר וליים ואין לנו צידה לדרך, וגם קליות ואגוזים לא נטלו בידם לתינוקות אלא הלכו אחרי משה, עיי"ש. ועל דרך זה צריך להיות הגאולה ממצרים בכל דור ודור, ובאופן זה צריך לקיים הסיפור. ולכן מתחילין לומר "רחץ", היינו להתחזק במדת הבטחון, כהכנה לקיום סיפור יציאת מצרים.

ונראה שהבטחון צריך גם כתנאי לקיום ענין השיר והשבח לחיי העולמים. כי רק הבוטח בד' ומאמין שכמו אז גם עתה יגאלנו ויוציאנו בקרוב מגלותנו, הוא הראוי להודות ולהלל. וכן הוא בזוהר הק'

רחץ. נראה שענין רחיצת ידים קודם הסדר, הוא על דרך מה דכתיב (תהלים כו, 1-2) ארחץ בנקיון כפי ואסבבה את מזבחך ד', לשמע בקול תודה ולספר כל נפלאותיך. דהנה שלחן הסדר אנו עורכים כדי "לשמע בקול תודה ולספר כל נפלאותיך", ולכן הרי הוא כמזבח ד'. וכעין מה שאמרו חז"ל (עין ברכות נוה, א) ששולחנו של אדם דומה למזבח. והרי הקרב אל המזבח חייב בנטילת ידיו, כדכתיב (שמות ל, 3) או בגשתם אל המזבח גו' ורחצו ידיהם גו'. וע"ז נאמר "ארחץ בנקיון כפי ואסבבה את מזבחך ד'". וזה ענין "רחץ", כענין הקרב אל מזבח ד'.

רחץ. זקני הרה"ק מראפשיץ ז"ע מפרש (בספרו זרע קודש) "רחץ" מלשון בטחון, כמו ביה רחיצא.

ונראה לפרש בדה"ק, כי מדת הבטחון היא מתנאי קיום סיפור יציאת מצרים, כי

פֶּרֶזְס

מען נעמט א שטיקעלע גרינצייג ווייניגער ווי א כזית,
און מען טינקט דאס איין אין זאלץ וואסער
און מען זאגט די ברכה "בורא פרי האדמה"
און מען האט אינזינען צו פטר'ן די מרור.

יקח הירוק של הפטרישקע שהוא כרפס. פחות מכזית. כדי שלא יתחייב לברך
ברכה אחרונה. ויטבול במי מלח. ויברך:

יכוין להוציא בברכה זו גם את המרור.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. בוֹרֵא פְּרֵי הָאֲדָמָה:

יאכל בלא הסיבה.

לאברהם אבינו בנבואה כי גר יהיה זרעו
גו' (בראשית טו, יג), התחיל אברהם להיות
דואג ומיצר על גלות ישראל. וכן גם
יצחק ויעקב אבינו היו מיצרים על צרת
הגלות. ובחשבון כל אלו השנים שהיו
שרויים בצער, הם ת"ל שנים. ומש"כ
בתורה שהיו "במצרים" הוא מטעם
ש"מצרים" הוא שם הכולל לכל מקום
שיש בו דוחק וצער, עיי"ש. ולפי זה
ש"מצרים" הוא לשון "צער", מובן מאוד,
שהבוטח בד' ומסיר דאגה וצער מלבן,
כאילו יצא ממצרים. וזו היא עיקר יציאת
מצרים של כל דור ודור.

(ח"ב ר, א) "כיה אנא רחיץ [ואז] ולשמיה
קדישא יקרא אנא אמר תשבחן".

ונראה שהבטחון עצמו, היא כבר
אתחלתא דגאולה, ויציאת מצרים
שבכל דור ודור נעשית על ידי זה שאנו
בוטחים בד'. וביתר ביאור, על פי מה
שכתב הש"ך על הכתוב (שמות יב, ט)
ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים
שלשים שנה וארבע מאות שנה.
ולכאורה הרי לא היו שם ד' מאות
ושלשים שנה, אלא ש"מצרים" הוא לשון
מיצר וצער. ומאותו היום שנאמר

יחזן

מען נעמט די מיטעלסטע מצה וואס הייסט לוי,
און מען צוטיילט דאס אין העלפט,
די גרעסערע העלפט באהאלט מען פאר אפיקומן,
און די קלענערע העלפט לייגט מען צוריק צווישען די צוויי מצות.

יקח המצה האמצעית ויבצענה לשתיים, החלק הגדול יכרוך כמטפחת ויניחו בין כר לכסת מראשותיו בהטמנה. למען תהיה שמורה לאפיקומן, ופרוסה הקטנה השבורה יחזיר למקומה תהיה בקטרה בין השלימות.

יחזן. שוברים המצה האמצעית שהיא נגד לוי, ויש ליתן טעם לזה, כי שאר ישראל התרגלו במשך הזמן לגלות מצרים, והיו בה כעובר במעי אמו (מדדש תהלים ק"ו), וכאשר בא משה רבינו לגאלם "לא שמעו אל משה מקצר רוח ומעבדה קשה" (שמות ג' טו). ורק שבט לוי, אלו הצדיקים (עיי' רמב"ם פ"ג סה"ל שמיסה חיבל ה"ג), לא התרגלו לה. ואף שלא נשתעבדו בשעבוד הגוף, מ"מ כאב להם צער השכינה בגלות וסבלות עם ישראל. וכן הוא בכל דור, שרוב העם הפשוטים מתרגלים לגלות, ומיום ליום נשכח מהם לבקש על הגאולה. ועל דבר זה יהיה לעת"ל תחלת דינו של אדם, כמו שאמרו חז"ל (שבת לא, א) בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו כו' צפית לישועה. ורק צדיקי הדור, שבט לוי שבכל דור, הם שקשה עליהם עול ושעבוד הגלות ומצפים בכל יום לישועה. ולכן, כשבאין לפרוס את המצה - לחם עני, לפי שדרכו של עני בפרוסה (פסחים קט"ו, ב), פורסין דוקא

יחזן. חוצים המצה שמספרים עליה סיפור יציאת מצרים. ומקיימים "מגיד" על חלק הקטן, וחלק הגדול משאירים ל"צפון".

ונראה שידיעתנו לספר ביציאת מצרים, היא על ידי מה שדרשו חז"ל בפסוקי התורה הקדושה. וכפי השגתינו בתורה כן השגתינו בסיפור יציאת מצרים. ולכן בעת שמספרים ביציאת מצרים מברכים על נתינת התורה "ברוך שנתן תורה לעמו ישראל". ולפי זה כל מה שאנו מספרים ביציאת מצרים עכשיו, הוא רק חלק הקטן מעט מזעיר. אבל חלק הגדול נשאר לע"ע בבחינת "צפון" ונעלם ממנו בסודות התורה. ורק לעתיד לבא יגלה לנו הקב"ה סודות התורה הקדושה, כדרשת חז"ל עה"כ (שה"ש א' ב) ישקני מנשיקות פיהו, ואז יתגלה לנו מנסי יציאת מצרים כל הצפון מאתנו, שהוא חלק הגדול מסיפור יציאת מצרים, ונוסיף לספר גם אותם.

פרעה ככבד הזה ולא היה מקבל דבריו של הקב"ה, הוי כי אני הכבדתי את לבו וגו'. הרי שנענש בעונש שנעשה לבו ככבד, מדה כנגד מדה על שהשפיל מדה זו של ישראל לתוך גלות מצרים.

ובהיות המצה האמצעית נגד ה"לב", שוברים אותה, כי בזה גופא ששוברים את המצה עושים אותה למצה שלימה - כי לב שבור הוא הלב השלם. וכן אומרים העולם בשם זקני הרה"ק מראפשיץ זי"ע, שאמר "ס'איו נישט דא אזא גאנצע זאך ווי א צובראכען הארץ", והבן, ולכן סומכים לכאן הבקשה "לשנה הבאה בארעא דישראל", שכן נאמר (שם) "לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה", וסמך ליה "היטיבה ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים", היינו שכיון ששבירת המצה, מעוררת אותנו להיותינו במדרגת "לב נשבר", לכן יקויים בו תבנה חומות ירושלים, במהרה בימינו.

יחץ. חולקין המצה אמצעית שהיא כנגד יצחק, וטעמא בעי. ונראה לומר בזה, על פי מה שכתבו הקדמונים (עין פירושי בני חיים פלטיאל - תלמיד מהר"ם מרוסוביץ דל - פרשת וזרא, ונחומת און להחיד"א פרשת וזרא אות ב) ש'וזאר' עולה בגימטריא 'יצחק', מלמד שיצחק גרם לישראל שיצאו ממצרים. וביארו בזה, על פי מה שדרשו חז"ל במדרש (הובא ברא"ש על התורה סוף פרשת שמות ד"ה ביד חוקה ישלח) עה"כ (תהילים קה, ט) אשר כרת את אברהם ושבעתו לישחק גו', ולמה נקרא שמו ישחק, ולא יצחק, לפי שכשהגיע הזמן שרצה הקב"ה לגאול את ישראל ממצרים, בא הקב"ה לאבות

מצה המכוונת נגד שבט לוי, כי רק הצדיקים האמתים הם "שבורי לב" הסובלים עול הגלות וצער השכינה הקדושה ביותר.

יחץ. שוברים המצה האמצעית. ונראה ליתן טעם בדבר, ע"פ המבואר בספה"ק שכוחות חלקי האדם מתחלקות לשלש, שהן "מוח, לב, כבד". והנה מצינו שבמצרים היו שלשתן משעובדים לפרעה במצרים. ולכן, נגד ה"מוח" והדעת נאמר (שמות ג, ט) ולמען תספר באזני בנך וכן בנך את אשר התעללתי במצרים גו' וידעתם כי אני ד' ה"לב" נשתעבד למצרים עד שהיו דומים למצרים, ולכן כשנפדו משם נצטוו ישראל על הרבה מצוות לתיקון הלב, כמו (דברים כד, יב ויהלך) ולך תהיה צדקה לפני ד' אלקיך, ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש כי עני הוא ואליו הוא נשא את נפשו גו', שטעם כולם הוא מפני כי "וזכרת כי עבד היית במצרים ויפדך ד' אלקיך משם על כן אנכי מצוך לעשות את הדבר הזה". וכן היה חלק ה"כבד" משעובד במצרים, וע"ז נאמר (יקרא ט, מג) אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהם ונטמאתם בהם, כי אני ד' המעלה אתכם מארץ מצרים. ואמרו חז"ל (ב"מ סא, ב) אמר הקב"ה, אילמלא לא העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל דבר זה, שאין מטמאין בשרצים, דיי. ורמזו חז"ל לזה במה שאמרו במדרש (שפיר' פי"ג ט) עה"כ (שמות ג, א) כי אני הכבדתי את לבו, שעשה הקב"ה את לבו ככבד הזה שהיא מתבשלת שניה וארטסים נכנס בתוכה כך נעשה לבו של

(ממילה בת, א) אף על פי ששוממין בקדושתן הן עומדים, עכ"ל. ולכן, אין שוברין המצה העליונה שהיא נגד בית מקדש ראשון, שאף אם היא שבורה, אין ה"יחץ" משנה בה, "שבקדושתה הן עומדים". אמנם, בית מקדש שני שהיא קדושה רק מחמת חזקה שהחזיקו בה עולי בבל (עיי' רמב"ם שם), ובחורבנה בטלה קדושתה, לכן לענין ה"יחץ", אנו נוהגים לשבור המצה האמצעית שהיא כנגדה. אבל המצה העליונה, שהיא נגד בית מקדש ראשון, שאף שחרב מ"מ נשארה המצה שלימה, להראות שקדושת לא בטלה לעולם.

יחץ. יש ליתן טעם למה מחלקין מצה האמצעית דייקא ולא את מצה העליונה, כי ג' מצות מכוונים נגד ג' מוחין, חכמה, בינה ודעת (שער הכוונות בענין הפסח דרש טו). נמצא מצה העליונה היא נגד בחינת "חכמה", וחכמה א"א לשבור, כי כן הוא מהות החכמה שאפילו ישברה לנקודה הקטנה ביותר, תשאר החכמה בשלימותה, והבן.

יחץ - מגיד. יש לומר הטעם ששבורים המצה האמצעית, כי הג' מצות הם נגד חכמה בינה ודעת (שער הכוונות בענין הפסח דרש טו). ומצה האמצעית היא כנגד בינה. ואמרו בזהר (הקדמה א, ב) על הכתוב (איכה ב, יג) כי גדול כים שברך מי ירפא לך, "ואי תימא דלית לך קיימא ואסוותא, מי ירפא לך" היינו מ"י, הנו"ן שערי בינה, ירפא ויוקים לך. והיינו דאף כשהאדם הוא במצב של שבירה, יתרפא על-ידי בינה -

עולם ושאל אות אחת מהם, שאחד מהם ינכה אות משמו בכדי לקצר את הגלות לפי מנין האות. בא תחלה לאברהם ושאל אותו, רוצה אתה לשנות ולהחסיר אותיות משמך בכדי להוריד ממנין שנים של גלות מבניך, כי הם חייבים לעבוד ד' מאות שנה. השיב אברהם, לא אשנה שום דבר, כי על אות אחת שהוספת לי בשמי, נשלם לי שמי. הלך אצל יעקב כו' וגם הוא השיב כן. בא הקב"ה אצל יצחק, ואמר יצחק - שבראשונה היה שמו ישחק, קח ממני את ש', ותן לי צ' תחתיה, ויהיו ישראל בגלות רד"ו שנים, כיתרון הש' מן הצ', ולא יותר, ותתמעט מגלותם ק"ץ שנים. וזה שאמר הכתוב (ישעיה סג, טו) אברהם לא ידענו וישראל לא יכירו, אתה ד' אבינו גאלנו מעולם שמך.

וזה שחוצים המצה האמצעית שהיא כנגד יצחק, לרמוז שכשנפרסה שמו ונשאר רק מנין יצחק, ולא ישחק, נתמלאו שנות הגלות. וזה קיום סיפור יציאת מצרים ממש.

יחץ. טעם ששבורים מצה האמצעית דייקא, ולא העליונה, יש לומר על פי שאיתא בספיה"ק שהשלוש מצות הן כנגד שלשה בתי מקדש. והנה, מצה העליונה היא נגד בית מקדש הראשון, שאף שנחרב מ"מ קדושתו נשארת לעולם (ממילה ג, א), וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ד מהלכות בית הבחירה ה"ט) "שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה, ושכינה אינה בטלה, והרי הוא אומר (ויקרא ב, לא) והשמותי את מקדשיכם ואמרו חכמים

מגיד

מען זאגט די הגדה
פון "הא לחמא עניא" ביז "גאל ישראל".

יאמר ההגדה מ"הא לחמא עניא" עד "גאל ישראל".

והנה כתב הרמב"ם (פ"ג מהל תשונה ה"ז) "אע"פ שתקיעת שופר גזירת הכתוב, רמז יש בו כלומר עורו ישינים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם כו', לפיכך צריך כל אדם שיראה עצמו כל השנה כולה כאילו חציו זכאי וחציו חייב, וכן כל העולם חציו זכאי וחציו חייב, חטא חטא אחד הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה וגרם לו השחתה, עשה מצוה אחת הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה". היינו שראיית האדם את עצמו ואת העולם חציו זכאי וחציו חייב כו' מעוררת אותו משנתו להציל העולם.

וזה שמקדימים יחץ למגיד, שלפני שמתחיל לספר ביציאת מצרים, יתעורר על ידי מה שיראה העולם כעומד חציו זכאי וחציו חייב, ועל ידי זה יקיים "מגיד" בהתעוררות הנפש והלב, ויציל את העולם כולו.

ועיין בש"ס (ר"ה י"א, א) שבראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים, ובניסן נגאלו. ולפי דרכינו יאמר שיציאת מצרים התחילה בראש השנה בסוד "תקיעת שופר", ונמשכה עד פסח. והוא בסוד

עולם התשובה. וזהו ששופרים המצה האמצעית, לרמז דאף כשגדול כים שברך, המצה של בינה ותשובה ירפא לך. והנה מצות "מגיד" היא "עבדים היינו כו' ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו". והיינו עכשיו ממש, שברגע אחד יכולים להתקרב לעבודתו, כי אין לך דבר העומד בפני התשובה. וזהו הסמיכות, "יחץ" הרומז שאף אם גדול כים שברך, עד שתחשוב כי "לית לך קיימא ואסוותא", מ"מ מי ירפא לך. ועי"ז יתחיל ב"מגיד", לומר שאף שמתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו [בבחינת "גדול כים שברך"], מ"מ עכשיו קרבנו המקום לעבודתו [ו"מי ירפא לך"].

יחץ - מגיד. נראה לבאר בזה, דהנה חוטפים מצות בלילי פסחים, בשביל התינוקות שלא יישנו (פסחים קט, א). אך באמת צריכים לעשות פעולות שגם "הגדולים" לא יישנו, היינו שלא יקיימו מצוות הלילה בבחינת (שיר השירים ה, ב) אני ישינה כו' שדרשו במדרש (שם ר"ב ה) אני ישינה מן המצות, ועל זה נאמר (שם) קול דודי דופק פתחי לי אחתי רעיתי יונתי תמתי.

באמירת ההגדה יכוין לקיים מצות עשה שבתורה לספר ביציאת מצרים בליל פסח, ויאמר:

הנני מזכין ומזומן
 לקיים המצוה לספר ביציאת מצרים.
 לשם יחוד קודש אברהם אבינו ושיבתנו,
 על ידי ההוא טמיר ונעלם, בשם כל ישראל:

מגיד - רחצה. בסיפור יציאת מצרים נאמר (שמות 7 ב) ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שמתי בם, וידעתם כי אני ד'. הרי מפורש שתועלת הסיפור הוא שידעו לפרוש מטומאת מצרים ולקבל עליהם עול מלכות שמים. ואם כן, המספר ביציאת מצרים הרי הוא בכלל מה שכתב הרמב"ם (פי"א טה"ל מקואות ה"ב) "שהמכוין לבו לטהר נפשו מטומאות הנפשות, שהן מחשבות האון ודעות הרעות, כיון שהסכים בלבו לפרוש מאותן העצות והביא נפשו במי הדעת טהור, הרי הוא אומר (יחזקאל ל, כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם". ולזה רמז, "מגיד - רחצה", היינו שבקיום "מגיד" הלא מכוין לבו לפרוש נפשו מטומאות הנפשות ולהביא נפשו במי הדעת, בבחינת "ידעתם" כי אני ד'", לכן הוא בכלל "רחצה", כי מתקיים בו הארת היעוד ד' וזרקתי עליכם מים טהורים".

"יחזן" לפני "מגיד" (עיף שער יששכר מאמר זמן חדישניו אית ס ועוד כ"מ מה שכתב בענין הקשר בין ראש השנה לפסח).

יחזן - מגיד. מה דמחלקין את המצה לחצאין הוא משום שהיא לחמא עניא, ודרכו של עני בפרוסה (פסחים קטו, ב). והנה איתא בזוהר הק' (נראשית קסח): שכל התפלות מתעכבות עד שתתקבל תפלת העני תחלה. ובהיות הג' מצות כנגד תורה עבודה וגמילות חסדים (עיף שערי יששכר מאמר שנת הגדל אוח כ-א), נמצא מצה האמצעית מכוונת נגד עבודה דהיינו תפלה, אשר בהיותה שבורה היא כתפלת העני (שדרכו בפרוסה), המתקבלת תחלה ואחריה שאר התפלות. והו' יחזן ברישא והדר 'מגיד'.

עוד יש לומר, שלוקחים את המצה הרומז לתפלה, ומחלקין אותו לחצאין, לרמז למה שאמרו חז"ל (עירא רבה 7 ב) תפלה עושה מחצה.

יגלה קצת את המצות ויגביה הקערה קצת,
ויאמר בקול רם:

**הָאֵל לַחֲמַא עֲנִיא דִּי אֶכְלוּ
אֲבֵהֲתָנָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם.
כָּל דְּכַפִּין יִיתִי וַיִּכּוֹל, כָּל דְּצָרִיד
יִיתִי וַיִּפְסַח. הַשְּׁתָּא הָכָא, לְשָׁנָה
הַבָּאָה בְּאַרְעָא דִּישְׂרָאֵל. הַשְּׁתָּא
עֲבָדִי, לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּנֵי חוּרִין:**

השמים, והיא היא המצה שעליה נאמר
(שמות טז, ד) הנני ממטיר לכם לחם מן
השמים, והבן.

**הא לחמא עניא כו' כל דכפין ייתי
ויכול כו'.** יש לפרש בסמיכות
הענינים, דלכאורה תמוה, איך אנו
אומרים על מצה שאנו אוכלים שהיא "די
אכלו אבהתנא בארעא דמצרים", הרי שם
לא הספיק בציקם להחמיץ עד שנגלה
עליהם מלך מלכי המלכים וגאלם, ואילו
אנן הרי בחשכא שרינן.

אמנם, הרי אמרו חז"ל (שבת קכג א) גדולה
הכנסת אורחים מקבלת פני שכניה, ולזה
סומכים לומר "כל דכפין ייתי ויכול",

הא לחמא עניא. לחד פירושא היא ענין
מה שאמרו חז"ל (פסחים קס"א א) "לחם
עוני" – לחם שעונין עליו דברים הרבה.
ומפרשים בספרי חסידות (עיין בני יששכר
מאמרי חדש ניסן מאמר ד אות א) שמרומז בזה
ש"עונה להם הקב"ה דברים הרבה" –
היינו כל משאלות לבם. ומה יקר חסד
בעולם הזה, גדול מהמצה גופא, שעליה
נגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה.
ולפי"ז יש לומר, שהרכוש גדול שהוציאו
עמהם ממצרים היא המצה, כי אין רכוש
גדול ממנו בכל העולם, שעליה שורה
השכינה. ורמז לזה בפסוק (בראשית טו, יד)
ואחרי כן יצאו ברכוש גדול שעולה
בגימטריא (שם כג, כח) ויתן לך האללים מטע

(אבות פ"ה מ"ה), שזה היה רק כשהיו צריכים לומר וידוי ונעשה הנס שלא יתבייש אחד מחבריו, ולא שייד טעם זה בפסח שלא היו מתוודים כמו ביום הכפורים. אלא ודאי שמשבחי נס הבאת קרבן פסח הוא, ונמשכת הברכה לכל בית יהודי, לכל הדורות, שאפילו יבואו בליל פסח כל דכפין, יהיה להם מקום. והוא על דרך שהעיד כ"ק א"י זי"ע (נימוקי אורח חיים סימן קסו סק"ג) על בית מדרשו של הקדוש החוזה מלובלין זי"ע, כידוע. ואף שזה נס ליחיד סגולה, חד בדורות, מכל מקום בליל פסח הוא כן אצל כל יהודי, שנמשך אצלו קדושת בית המקדש וסגולות נסים הללו (עיני תפארת שלמה רמזי פסח ד"ה ויהי כי יציאך בפירוש הכתוב (ייקרא ג ט) בחצד אהל מועד יאכלוהו).

כל דכפין ייתי ויכול. הנה הרמב"ם (פ"ד מהל' תשובה ה"ז) מונה בין כ"ד דברים המעכבים את התשובה את מי שאוכל מסעודה שאינה מספקת לבעליה. ונראה שאורח האוכל אצל בעה"ב בליל פסח, אינו צריך לחשוש שמא אין הסעודה מספקת לבעליה, שלא די שהיא מספקת את בעליה, אלא הברכה שורה אז בסעודה עד שיכול כל אחד להזמין לביתו את כל האורחים ולומר "כל דכפין ייתי ויכול". וזה נמשך מ"הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים", שאמרו חז"ל (מדרש תנחומא ומכילתא) שנס גדול נעשה להם בחררה שהוציאו ממצרים, שאכלו ממנה ס"א סעודות עד שביום ט"ו אייר ירד המן. וכמו כן הוא בכל דור ודור שהברכה שרויה באותה חררה, שהיא ממש הא לחמא די אכלו אבהתנא. ואפ"ל שמהאי טעמא בפסח נידונן על

ובזכות זה הוי לחם זה שאנו אוכלים כלחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים.

הא לחמא עניא כו' כל דכפין ייתי ויכול. יש לפרש, דבאמת נאמר (ייקרא ג ט) "מצות תאכל במקום קדש גו" (עיני תפארת שלמה על שנת הגדול מה שפירש בזה). ואולי, שמכא אמירת "כל דכפין ייתי ויכול" נעשה הבית כולו חפצא של מצוה המוקדש לקיים בו מצות הכנסת אורחים, ובהיות הבית נתקדש כמקום קדוש - המוקדש למצותו, הרי הוא מקום קדוש הראוי לאכול בו מצה, והבן.

כל דכפין ייתי ויכול. יש לבאר במה שאני פסח מכל מועדים שמזמינים כל דכפין, ומבטיחין לו שתספיק לו הסעודה וייתי ויאכל.

ויש לומר שהיא המשכת עשיית הפסח בבית המקדש, שאפילו שהיו שם קרבנות פסח כפלים מיוצאי מצרים, ואין לך פסח ופסח שלא נמנו עליו יותר מעשרה בני אדם (עיני פסחים סד, ב), נמצא שאף אם היו עומדים כולם צפופים א"א בדרך הטבע שיהא מקום לכל אחד ואחד, עם קרבנותיהם, לעמוד בעזרה עד המזבח, שיש מקום שם רק לל"ב שורות של קל"ה אנשים כו'. ובהכרח שנעשה להם נס, כמו שאמרו חז"ל (שם) שאף שתמיד היה עולם רב כזה, מעולם לא נתמעך שום אדם בעזרה כו'. ופשוט שאין זה אותו הנס של יום הכיפורים שהיו "עומדים צפופים ומשתחווים רווחים"

רצונו", ולזה סומכים ואומרים "כל דכפין", היינו כל שמרגיש בלבו ה"רצון" לקיים המצוות, "ייתי ויכול", כי "רצונו" לקיום המצוות מעיד עליו שהיה שם ונגאל.

הא לחמא עניא כו' כל דכפין ייתי ויכול כו'. לכאורה נראה כדברים הסותרים זה את זה, כי אם אין לו אלא לחמא עניא, האיך קורא ומזמין לכל דכפין שייתי ויאכל. ונראה, על פי מה שאמרו חז"ל (תריכות יג, ב) בכל יום ויום בת קול יוצאת מפה חורב ואומרת כל העולם כולו נזנבין בשביל חנינא בני, וחנינא בני - די לו לבק חרובין מערב שבת לערב שבת. ומפרשים רבוה"ק בספרי החסידות (עיי' תפארת בנימין פרשת וישב ד"ה הנהיגו את בית) שזה תלוי בזה, היות והוא אינו צריך לעצמו אלא לבק חרובין כו', לפיכך בכוחו להשפיע מזון לכל העולם, כענין צדיק יסוד עולם, שזרכו הולכות כל ההשפעות. ובלייל פסח באכילת המצה נותן הקב"ה לכל יהודי זכות זו של חנינא בני. וזה שחוצה המצה לשנים, ודי לו בהא לחמא עניא, שהיא המצה הפרוסה. ובזכותה קורא ומזמין את כל העולם, כדרך חנינא בני, עד שמכריז כל דכפין ייתי ויאכל.

עוד יש לפרש בזה ע"פ דרשת חז"ל עה"כ (ויקרא נו ה) ואכלתם לחמכם לשובע, שאוכל קמעא והוא מתברך במעיו (עיי' חש"י שם). ונראה שגם במצה מתקיימת ברכה זו, ומכח המצה פרוסה יכול להכריז שכל דכפין ייתי ויאכל, כי אפילו אם יאכל רק קמעא תתברך במעיו. וזה

התבואה, כי ביום הזה שורה הברכה בתבואה, והוא מחסד ד' לעמו.

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, כל דכפין ייתי ויכול כו'. יש לפרש, דהנה במצרים היו ישראל בגלות הדעת, עד שאפילו "רצונם" היה בגלות, כלומר שלא היה להם הרצון לעשות רצונו ית"ש, ולכן (שם, טו) "לא שמעו אל משה [בגוי' רצון] מקצר רוח ומעבדה קשה". והנה אמרו (תריכות יג, א) "גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה", שהוא היצה"ר שנמשל ל"שאור שבעיסה". והנה כשהיו ישראל במצרים אכלו "לחמא עניא", לחם בלי "שאור שבעיסה", לרמז שלא השאור שבעיסה היה המעכב, אלא שלהם עצמם היה חסר הרצון לעבודת ד'.

והנה שאלת בן הרשע היא "מה העבודה הזאת לכם", וברושלמי (פסחים פ"ה ה"ז) פירשו "מה הטורח שאתם מטריחים עלינו בכל שנה ושנה". היינו שאצלו ה"רצון" עדיין בגלות, ולכן עבודת ד' עליו היא טורח, לעול ולמשא. ולכן אומרים לו ש"אילו היה שם לא היה נגאל", כי ביציאת מצרים נגאל הרצון, ומאז "רצוננו לעשות רצונו", אבל בן הרשע שהרצון שלו עדיין בגלות בע"כ ש"אילו היה שם לא היה נגאל".

וזה שאומרים "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים", שהוא רמז שבמצרים היה ה"רצון" בגלות, ובגאולת מצרים נעשה בחינת "רצונו לעשות

נגאלין" (רסכ"ס פ"ז מהל' חשוכה ה"ה), ומטעם זה אנו חשובים כבר עכשיו כבני חורין, ואומרים "כל דכפין ייתי ויכול".

כל דכפין ייתי ויכול כו'. ממה שאנו נוהגים להכריז רק בליל פסח "כל דכפין ייתי ויכול", ולא בשאר ימים טובים, משמע שהוא ענין השייך לחג הפסח יותר משאר ימים טובים. וצ"ב שהרי בכל ימים טובים כתב הרמב"ם (פ"ז מהל' שביחתי יום טוב ה"ח) "וכשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולא למנה עם שאר העניים האמללים כו'", הרי שאין יחודו של ענין זה שייך לפסח דוקא.

ונראה, שבהכנסת אורחים יש קיום מצוה ד"זכרת כי עבד היית במצרים". שהרי נאמר (דברים סג, יא) ושמתח לפני ד' אלקיך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך גו' וזכרת כי עבד היית במצרים ושמתח את החקים האלה. ועיין פרש"י (סג) וזכרת כי עבד היית - על מנת כן פדיתך שתשמור ותעשה את החקים האלה. הרי שמלבד הקיום דגמילות חסד, יש בזה עוד קיום השייך ליציאת מצרים. ולכן מכריזין "כל דכפין ייתי ויכול" בפסח יותר משאר ימים טובים.

כל דכפין ייתי ויכול כו'. עוד יש לבאר ע"פ מה שביאר המהר"ל (מנחת ובה נמיה) ענין לבישת הקיט"ל בליל פסח, ש"הוא בדמיון הכהן גדול שמשמש ביום הכפורים לפני ולפנים בכגדי לבן, בשביל

שאמרו (פסחים ע, א) באכילת הפסח שצריך שתאכל על השובע, דאין צריך למלאות כרסו בשלחן עורך כו', אלא די לו במצה פרוסה, שעל ידה בא לידי שבע, ויוכל לאכול הפסח (ובזמן הזה האפיקומן) לשובע, כמצותה.

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, כל דכפין ייתי

ויכול כו'. כתבו ראשונים (רסכ"א והרשב"ץ) שהטעם שאומרים "כל דכפין ייתי ויכול", לפי שבילל פסח צריכים לנהוג מנהגי בני חורין, וגם זה מעניני חירות להזמין אורחים על שולחנו.

ובזה יש לדרוש בסמיכות הדברים. שפותחים ב"הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא כו'", כלומר שאף שיצאנו מגלות מצרים הרי עדיין אנו שרויים בגלות אדום הקשה עוד יותר מגלות מצרים, וגם לחם זה שאנו אוכלים הוא לחם עני, כמו שאכלו אבותינו בגלות מצרים. ואעפ"כ אומרים "כל דכפין ייתי ויכול" להראות שאנו כבר בני חורין. והיינו טעמא, כי בגלות מצרים היתה זמן קצוב לאורך גלותן, שנגזרה על ארבע מאות שנה, אבל גלות אדום אף שהיא קשה ביותר, מ"מ הרי זמן הגאולה תלוי בנו, וכהיה דאמרו חז"ל (סוחדקין צח, א) ששאל ריב"ל את משיח לאימת אתי מר, אמר ליה "היום" - היום אם בקלו תשמעו (תהלים צה, ז). וזה שמסיים "השתא עבדי, לשנה הבאה בני חורין", דכיון שהגאולה תלוי אך ורק במעשינו, הרי "כבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן

האמללים דומה לשכינה שנאמר (ישעיהו נ, טו) להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדבאים. ועפ"י יש לומר, שבעת סיפור יציאת מצרים, שאז זוכים ישראל לבחינת "מורא גדול זו גילוי שכינה", צריכים להדמות לשכינה, על ידי ש"כל דכפין ייתי ויכול".

כל דכפין ייתי ויכול כל דצריך ייתי ויפסח. השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל, השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין. פירשו הראשונים, שכפל הלשון "כל דכפין, כל דצריך", הוא משום ש"כל דכפין ייתי ויכול" קאי על מצות מצה הנאכלת לתיאבון, ו"כל דצריך ייתי ויפסח" קאי על האפיקומן, שהוא זכר לפסח הנאכל על השובע.

והנה בזהר (ח"ב קפג, ב) נקראת המצה "מיכלא דמהימנותא", והוא על שם שלא הספיק כו' עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים וגאלם. והוא שנתגלה להם ש"אנכי ד' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים" (שמות כ, ג). והנה קרבן פסח ענינה קיום הציווי (שם ג) ד"לא יהיה לך אלהים אחרים על פני גוי", כי על ידה ביטלו עבודה זרה של מצרים, שהיו עובדים למזל טלה, כמו שדרשו חז"ל (ספרד פס"ט) "משכו ידיכם מעבודת כוכבים, ושחטו אלהיהם של מצרים ועשו הפסח". ולזה אומרים שבזכות "כל דכפין ייתי ויכול", שקאי על המצה, מיכלא דמהימנותא, נזכה "לשנה הבאה בארעא דישראל", שהרי אמרו חז"ל (ילקוט הושע תקט"ו) אין הגליות מתכנסות אלא בזכות אמונה. ובזכות "כל דצריך ייתי

והנה קונה מדרגה עליונה. וליל שמורים הוא כיום הכפורים בזה הענין, וטעם שניהם נסתר", עכ"ה"ק.

והנה בציווי ביאת כהן גדול ביום הכפורים נאמר (ויקרא טו, ב) ואל יבא בכל עת אל הקדש גוי, בזאת יבא אהרן אל הקדש בפר בן בקר לחטאת גוי. ואמרו חז"ל במדרש (פיק"ד פכ"א א"א) בפר בן בקר זה אברהם על שום (בראשית יח, י) ואל הבקר רץ אברהם גוי. הרי שהכהן-גדול בכניסתו לקודש הקדשים היה צריך להזכיר זכות הכנסת אורחים של אברהם. וכיון שליל שמורים כיום כפורים לענין זה, גם אנו מעשה אבותינו בידנו, ומכריזין "כל דצריך ייתי ויכול".

והנה כתב השל"ה הקדוש (פרשת בא) "וצריך לבדוק הן עבירות שבינו לבין קונו, ובין עבירות שבינו לבין חבירו, וכמו שאמרו (פסחים ת, א) חור שבין אדם לחבירו" כל אחד בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלה, ואז סרה הקנאה והשנאה". ומתאימים הדברים לפי הנ"ל, שהרי כן הוא גם ביום הכפורים, שאינו מכפר עד שיצצה גם את חבירו.

כל דכפין ייתי ויכול כו'. יל"פ, ע"פ דבריו הק' של הגה"ק בעל תפארת שלמה זי"ע (במאמרם לשבח הנודל) שכתב "בכל לילה השי"ת נכנס לגן עדן להשתעשע עם הצדיקים. אך בלילה הזה אינו נכנס לג"ע, רק בתוך בנ"י העושים רצונו במצוות הלילה, וזהו שנאמר בהגדה ובמורא גדול, זה גילוי שכינה". והנה כתב הרמב"ם (פ"ב מהל מילה ה"ו) שהמשמח לב

כא) "ויאמרו איש אל אחיו, אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו". ועל כן התיקון למכירת יוסף הוא להפוך מדה זו - לטובה, דהיינו לראות באחינו ובצרת נפשו בהתחננו אלינו. ולזה אומרים "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים", ויען שגלות מצרים היה בגלל חטא זה, סומכים לומר "כל דכפין ייתי ויכול", שזה התיקון על החטא.

הא לחמא עניא כו' כל דכפין ייתי ויכול. נראה לפרש סמיכות הדברים, על פי מה שפירש"י עה"כ (נדבים ב, ה) לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו, אע"פ שהמצרים זרקו זכורכם ליאור, מ"מ לא תתעב מצרי, משום שהיו לכם אכסניה בשעת שהייתם בדחק. ומזה חזינו עד כמה החשיבה התורה הק' ענין הכנסת אורחים, ועשיית ביתו אכסניה לעניים אשר המה בשעת הדחק.

וזהו "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים", ומזה מתעורר לגודל המצוה להיעשות אכסניה ולקיים מצות הכנסת אורחים, שאם אף על כל הגזירות הנוראות שהביאו עלינו עמדה להם למצרים זכות "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים", מה שנעשו לנו אכסניה בשעת הדחק, כמה גדול השכר שעתידי הקב"ה לשלם ליהודי העושה ביתו אכסניה לעני בשעת דוחקו. ולכן, מאמירת "הא לחמא עניא כו'", אנו מתעוררים להכריז "כל דכפין ייתי ויכול".

ויפסח, שהוא ביטול הע"ז, בחינת "ורוח הטומאה אעביר מן הארץ", נזכה להיות "בני חורין", היינו "חירות מן גליות, חירות ממלאך המות" (שמו"ד פ"ב א).

הא לחמא עניא כו' השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל. יש לפרש ע"פ מה שאמרו חז"ל (נדרים לב, א) מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים כו', מפני שהפריז על מדותיו של הקב"ה במה שאמר (בראשית ט, ח) במה אדע כי אירשנה. לפ"ז יתפרש, שכיון שהא לחמא עניא כו' היה משום השאלה "במה אדע כי אירשנה", בא התיקון ע"י שאנו מאמינים באמונה פשוטה, ש"השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל", ואין אנו שואלים במה אדע כו', והוא היפך פגם הפרוזה על מדותיו של הקב"ה. והאמונה הפשוטה בגאולה שלימה וירושת ארץ הקדש, היא התיקון לגלות מצרים.

וזו היא ענין "לחמא עניא", כי המצה נקראת בזהר (ח"ב קפג, ב) מיכלא דמהימנותא. ו"לחמא עניא" - היינו אמונה פשוטה.

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, כל דכפין ייתי ויכול כו'. יש לפרש סמיכות הענינים, דהנה איתא במדרש (תהלים י, ט) "אמר הקב"ה לשבטים אתם מכרתם את יוסף לעבד, חייכם שאתם קורין בכל שנה ושנה עבדים היינו לפרעה במצרים". והנה בחטא מכירת יוסף נאמר (בראשית ב

התחלת סיפור יציאת מצרים הוא לראות בסבלותם של אחרים. וזה עצמו תחילת קיום "מגיד" וסיפור יציאת מצרים.

כל דכפין ייתי ויבול. נראה (נדוד דוד) שהכנסת אורחים היא סגולה להינצל ממהוהו חמץ, וזה נובע מברכת האורחים לבעל הבית. שכן אמרו (מבשרת סו, א) שהאורח מברך את בעל הבית ומתפלל עליו "יהי רצון כו' שאל ישלוט שטן לא במעשי ידי [של הבעל הבית] ואל יזדקר לא לפניו ולא לפנינו שום דבר הרהור חטא ועבירה ועון מעתה ועד עולם". והשמירה מכל הרהור חטא ועבירה היא שמירה ממהוהו חמץ, שהיצר הרע נמשל לחמץ. ונמצא שבמה שמברך האורח את בעל הבית שלא ישלוט השטן, הוא היצר הרע, במעשה ידיו, הרי ניצל ממהוהו חמץ.

ולזה שייך הכנסת אורחים לליל פסח, כי על ידי ברכת האורחים יזכה לקיים מצות מצה וזיחר מכל חשש חמץ. ובזה יש לפרש "הא לחמא עניא" שהיא המצה השמורה משאור וחמץ, הוא בזכות ברכת האורחים, לכן אנו מכריזין "כל דכפין ייתי ויכול". ואפשר שבזה אנו מודים לעניים ולאורחים המסובין על שלחנו לומר להם שאין אנו הנותנים לכם המצה, אלא אדרבה אתם נותנים לנו את המצה השמורה מחמץ, בזכות ברכתכם שנזכה להשמר מהיצר הרע ולא יזדקר לפנינו שום דבר הרהור חטא ועבירה ועון. ובזכות זה נזכה להיות בשנה הבאה בארעא דישראל.

הא לחמא כו' כל דכפין ייתי ויאכל כו'. העולם תמהים על מנהג זה להכריז עכשיו, לאחר שכבר קיים "קדש ורחץ כו'", שכל דכפין ייתי ויאכל".

ונראה לבאר, כי הכרזה זו שייכת לקיום "מגיד" שהוא סיפור יציאת מצרים, דהנה כתיב (שמות ג, יא) ויהי בימים ההם ויגדל משה גו' וירא בסבלותם, ודרשו חז"ל (שמו"ד פ"ג א) מהו "וירא בסבלותם", שהיה משה רבינו בוכה ואומר, חבל לי עליכם מי יתן מותי עליכם כו', והיה נותן כתיפיו ומסייע לכל אחד ואחד מהן. אמר הקב"ה אתה הנחת עסקיך והלכת לראות בצערן של ישראל ונהגת בהן מנהג אחים, אני מניח את העליונים ואת התחתונים ואדבר עמך, הדא הוא דכתיב (שמות יז) וירא ד' כי סר לראות, ראה הקב"ה במשה שסר מעסקיו לראות בסבלותם, לפיכך ויקרא אליו אלקים מתוך הסנה, ואמר לו ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים גו', וארד להצילו מיד מצרים גו'. הרי שמדת "וירא בסבלותם" של משה רבינו היא שעוררה את גאולת ישראל ממצרים.

ונראה שהחוב לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים, היינו שיראה כאילו הוא יוצא ממצרים - על אותו הסדר והאופן שהיתה בשעת יציאת מצרים. וכמו שבימים ההם התחילה הגאולה מ"וירא בסבלותם", כך הוא בכל דור ודור צריך לראות סבלות אחינו בני ישראל, ועל ידי זה יתקיים גם בנו "וירא ד' כי סר לראות", ויגאלנו גם עכשיו. וזה הטעם שמתחילים לספר ביציאת מצרים באמירת "כל דכפין ייתי ויאכל", שטרם

עבדי בפועל אינו מגרע כלל וכלל מקיום מצוות הלילה כ"בני חורין", ואף שהשתא עבדי מ"מ שוב איננו כעבדים שהיינו לפרעה במצרים, ותמיד מקוים בנו "ורוחי עומדת בתוכם", ובפנימיות הנפש אנו בני חורין.

השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל.

ב"יחז"ל" שוברים המצה האמצעית לשנים. וכבר ביארנו במקום אחר (עין לעיל ד"ה יחז"ל שוברים) שג' המצות הם נגד ג' חלקי כוחות האדם "מוח, לב, כבד". ובהיות המצה האמצעית נגד ה"לב", שוברים אותה, לרמז למה שנאמר (תהילים נא, ט) "זבחי אלקים רוח נשברה - לב נשבר ונדכה אלקים לא תבוה". ולכן י"ל שסומכים לומר השתא הכא כו', דהנה אמרו חז"ל (פסח ה, ג) מי שדעתו שפלה, מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולם, שנאמר זבחי אלקים רוח נשברה. וזה שמוסיפים "השתא הכא" כלומר יש לנו המעלה כאילו הקרבנו כל הקרבנות כולם, אבל מבקשים שלשנה הבאה נהיה בירושלים - ונקריב כל הקרבנות בפועל ממש.

השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל.

יש לפרש, דהנה במצה יש גם זכרון ל"לחמי תודה", כי יציאתנו ממצרים הוי כיוצא מביית האסורים שמביא תודה. ובטור (אריה סי' תע"ה) הביא בשם אביו הרא"ש ז"ל "שמטעם זה היו נוהגין באשכנז וצרפת לעשות המצות מעשרון, שהוא שיעור

כל דכפין ייתי ויכול כו' לשנה הבאה בארעא דישראל. יש לדרוש בסמיכות הענינים, על פי מאמר חז"ל (פסח כא, א) "מעולם לא אמר אדם לחברו צר לי המקום שאלין בירושלים", ועוד אמרו בשבח מצוה הכנסת אורחים של אנשי ירושלים (אבות דר"ן פ"ה) שמנהג אנשי ירושלים שאין לוקחין בירושלים שכר מיטות ומצעות (מן העולי דלג), והאורחים שרוין מבפנים בבתיים ובעלי האושפיזין מבחוץ. וזה שאומרים "השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל", ובהיותנו מרגישים כבר הקשר לירושלים, על כן ראוי שנהג כבר השתא כמנהג אנשי ירושלים בשעת עליה לרגל, ונאמר "כל דכפין ייתי ויאכל", ובבחינה ש"האורחים שרוין מבפנים ובעלי האושפיזין מבחוץ".

השתא עבדי כו'. צ"ב הלא מצות הלילה הוא לספר שיצאנו ממצרים מעבדות לחירות, ולמה מזכירים מה דאכתי עבדי אנו בגלות אדום.

ויש לבאר, דהנה כתיב בנבואת חגי (ג, ה) "את הדבר הזה כרתי אתכם בצאתכם ממצרים ורוחי עומדת בתוכם אל תראו". ועיין בדברי המהר"ל בהגדה שפי' בזה, שמאז יציאת מצרים, אף בתוקף גלותינו, נשארים אנו תמיד בפנימיות ובנפש - בני חורין גמורין. ואף אם תקיפה יד עכו"ם עלינו ואנו משעובדים ועבדים להם, מ"מ אין זה אלא בגוף, אבל מאז יציאת מצרים אנו בני חורין הנפש וברוח. וזה שמספרים עד כמה גדולה חירות של יציאת מצרים, שמה שאנו

והתשבחות נשאר לעד בגדר "חייבים", שהרי אילו פינו מלא שירה כים כו' אין אנו מספיקים להודות כו'.

ובזה יל"פ "השתא הכא", כלומר אנו עורכין סדר הפסח כפי כוחנו כאן בגלות, ומה שאנו נשארים חייבים נשלים "בארעא דישראל" בחצרות בית ד' בתוככי ירושלים.

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים גו' השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל. יש לפרש בסמיכות הענינים, דהנה הקשה המהר"ל (נהרש"ם) "שלא נמצא בשום מקום, לא במקרא ולא במשנה שהמצרים האכילו את אבותינו מצה". ועוד "מה ענין העניות אל החירות, והלא שני הפכים הם החירות והעניות".

ונראה שמה שהיו אבותינו אוכלים לחם עני במצרים, הוא משום שהיו עומדים ומצפים לגאולה וישועה תמיד, בכל עת ובכל רגע, ועל כן היו אופים לחמם תמיד בזריזות, שמא ברגע זה יתגלה עליהם מלך מלכי המלכים ויגאלם, וכמו שהיה באמת בסוף בעת הגאולה. ולפי"ז טעם העניות הוא עצמו טעם הגאולה.

וכמו שאבותינו במצרים היו תמיד מצפים לגאולה, כן גם אנחנו בגלות הזה תמיד ענינו מייחלות לגאולתנו השלימה בהתגלות כבוד שמים. וזה שמסיימים לומר "השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל".

של לחמי תודה", להיות המצה "זכרון ללחמי תודה".

והנה במביא קרבן תודה נאמר (תהילים נ, כג) "זבח תודה יכבדני ושם דרך אראנו בישיע אלקים", ואמרו חז"ל (מק"ד פ"ט ג) "זה אחד מן המקראות שישועתו של הקב"ה היא ישועתן של ישראל". וזהו שמבקשים לאחרי אמירת "הא לחמא עניא", שבזכות התודה על יציאת מצרים, יקויים בנו "ושם דרך אראנו בישיע אלקים", ונזכה להיות "לשנה הבאה בארעא דישראל", היינו ב"ישועתו של הקב"ה שהיא ישועתן של ישראל".

השתא הכא לשנה הבאה בארעא

דישראל. יש לפרש על פי מה שכתב כ"ק א"ז אדמו"ר זי"ע בשער יששכר (מאמר אנקתא דפסחא אית מול"א) לפרש "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים", על דרך שאמר הגה"צ רבי ישעי' מפרגא ז"ל בהספד על בנו, על דברי חז"ל (ברכות ט, א) "חייב אדם לברך על הרעה [כלומר, בשמחה] כשם שמברך על הטובה", שלכן אמרו חז"ל בלשון "חייב", כי הוא דבר שאי אפשר לסתם בני אדם לקיים, ולעולם נשאר אדם "חייב" דבר זה [על דרך מי שאין לו לפרוע חובו נשאר "חייב"]. וזהו "בכל דור ודור חייב אדם לראות א"ע כאילו יצא ממצרים", שעד כמה שלא יקיים זאת ויספר ביציאת מצרים - ישאר תמיד "חייב". וכן פי' בזה מה שאומרים בהגדה "לפניך אנחנו חייבים להודות כו'", שאחרי כל ההלל

מוזגין לו כוס שני וכאן הבן שואל.

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות:

לעשות שינוי בלילה הזה כדי שיראו הבנים וישאלו ויאמרו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות עד שישב להם ויאמר להם כך וכך אירע וכך וכך היה, וגם אם היה לבדו שואל לעצמו מה נשתנה הלילה הזה. ויש לעיין בטעם למה צריך הסיפור להיות דוקא בדרך קושיא ותירוץ.

ונראה לבאר ע"פ המבואר בספר קהלת יעקב (עוד קושיא) מתיקוני זהר, שהאריך שם לבאר ע"פ נסתר, שדבר תורה שאינו מובן הוא חכמת אלקים שנשבה בגלות, ולכן נקראה אי הבנה בלשון "קושיא", לרמז על תוקף הדינים הקשים, שבהם כביכול נשבה חכמת התורה. והמכוון אל האמת ומתרץ הקושיא, הוא כמוציא החכמה מחשך הגלות, ועל כן מצינו בלשון הש"ס שקורא למתרץ בלשון "מפרק", "הוא מותיב והוא מפרק" (שבת קמ"א, א). ומפרק הוא לשון "גאולה" כדכתיב (תהלים קל"ד) "ויפרקנו מצרינו". ולפי"ז בהיות קושיא ותירוץ, מענין גלות וגאולה, ראויה סיפור יציאת מצרים שתתקיים בדרך קושיא ותירוץ. שהיא עצמה גלות וגאולה. והבן.

וכאן הבן שואל. ליל פסח הוא עת רצון לפקידת עקרות. וכמה טעמים לזה. א' שהרי בפסח נפקדה שרה אמנו שהיתה עקרה, ונולד יצחק, ובזה נפתח צינור ההשפעה לדורות. ע"ד שאמרו חז"ל (פסקד"ב כ"א) "כיון שילדה שרה אימנו את יצחק, כל העקרות נתפקדו". ב' דהנה על הכתוב (שמות י"ב ט"ו) והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבדה הזאת לכם ואמרתם זבח פסח כו' ויקד העם וישתחוו, פרש"י "על בשורת הבנים שיהיו להם". הרי שעל ידי סיפור יציאת מצרים נתבשרו ישראל שיהיו להם בנים. ובודאי נמשכת ההשפעה הזאת של "בשורת הבנים שיהיו להם", בכל דור ודור משפחה ומשפחה. ג' עה"כ (שמות י"ב ט"ז) והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, כתב האור החיים הק"י (אשר כל זכרי ברוח הקדש בנידע) שירמוז באומרו והגדת לבנך, "שאם יגיד ההגדה האמורה בענין - יזכהו ד' בבנים שיגיד להם", עכדה"ק. ואפשר שיש לזה רמז בלשון "וכאן הבן שואל", היינו שכאן ועכשיו הוא עת רצון לשאול ולהתפלל על הבן. והשי"ת פוקד עקרות, יפקד כל הנצרכים לישועה קרובה לבא, כי עתה בלילה הזה הוא עת רצון לפעול זאת.

וכאן הבן שואל. נאמר (תהלים י"ג) תמים תהיה עם ד' אלקיך, ובספר הקדוש

וכאן הבן שואל - מה נשתנה. כתב הרמב"ם (פ"ז מהל' חמץ ומצה ה"ג) "וצריך

**שְׁבַכָּל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין חֵמִיץ וּמִצָּה,
הַלֵּילָה הַזֶּה כָּלוּ מִצָּה.**

**שְׁבַכָּל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין שְׂאֵר יִרְקוֹת,
הַלֵּילָה הַזֶּה מְרוֹר.**

**שְׁבַכָּל הַלֵּילוֹת אֵין אָנוּ מְטַבְּילִין אֶפְסִילוֹ
פַּעַם אַחַת, הַלֵּילָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְעָמִים.**

**שְׁבַכָּל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בֵּין יוֹשְׁבֵין
וּבֵין מְסוּבֵין, הַלֵּילָה הַזֶּה כּוֹלְנוּ מְסוּבֵין.**

אחר ששאלו הבנים, חוזרין כל המסובין לומר ביחד "מה נשתנה".

חז"ל (מכילתא דרשב"י) שבזמן מתן תורה, אף שאמרו ישראל (שמות כה, ט) כל אשר דבר ד' נעשה ונשמע, היה עיכוב על נתינת התורה, מפני שאמר להם הקב"ה 'ערבים אני צריך'. ובתחילה השיבו, שמים וארץ יערבנו אמר הקב"ה בטלים הם כו', עד שאמרו בנינו ערבים לנו, שאז אמר הקב"ה הם ערבים טובים, וכן הוא אמר (תהלים ט, י) מפי עוללים ויונקים יסדת עוז, עיי"ש. ולזה דייק משה רבינו לומר "בנערינו ובזקנינו נלך", שהקדים הנערים לזקנים, שלולי הנערים שקבלו עליהם הערבות, גם הזקנים לא היו זוכים למתן תורה.

ובהיות שבנינו קבלו הערבות בעדנו שנקיים מצוות ד', ניתנה להם רשות

בני יששכר כבר האריך בזה להרגיל בנינו שיאמינו לאבותיהם בתמימות ואמונה שלימה, ולא ישאלו שאלות. ואם כן קצת קשה, למה בחג הפסח עושים ההיפך, שהבן שואל, ואדרבה מעוררין את הבנים שישאלו, ומחנכים אותם לכך.

ונראה לומר בטעם שכל סיפור יציאת מצרים קשור לשאלת הבנים, כי על מה שאמר משה רבינו לפרעה "בנערינו ובזקנינו נלך בבנינו ובבנותינו גו' כי חג ד' לנו" (שמות י, טז), מבאר רבינו בחיי שהכוונה היה על חג השבועות, יום מתן תורה, שכבר אמר לו הקב"ה (שם ג, יב) בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה, עיי"ש. והנה איתא בדברי

טאטע לעבן! איך וויל דיר פיר קשיות מרעגען:

מה נשתנה פארוואס איז פארענדערט געווארן, הַלְיָיָהּ הַזֶּה. די נאכט פון פסח, מִבְּלֵ הַלְיָיָהּ פון אלע אנדערע נעכט פון א גאנץ יאהר.

די ערשטע קשיא איז: שְׁבַבְלֵ הַלְיָיָהּ אלע אנדערע נעכט פון א גאנץ יאהר, אָנוּ אוֹבְלֵיין עסן מיר, חִמְץ וּמָצָה ס״י חִמְץ און ס״י מָצָה, אבער הַלְיָיָהּ הַזֶּה די נאכט פון פסח, פִּלּוּ מָצָה עסן מיר נאר מָצָה.

די צווייטע קשיא איז: שְׁבַבְלֵ הַלְיָיָהּ אלע אנדערע נעכט פון א גאנץ יאהר, אָנוּ אוֹבְלֵיין עסן מיר, שְׂאֵר יִרְקוֹת פארשידענע גרינצייגען, אבער הַלְיָיָהּ הַזֶּה די נאכט פון פסח, מְרוּר איז א מצוה צו עסן מרוּר.

די דריטע קשיא איז: שְׁבַבְלֵ הַלְיָיָהּ אלע אנדערע נעכט פון א גאנץ יאהר, אֵיין אָנוּ מִטְבִּילֵיין טונקן מיר נישט אֵיין, אֲפִילוּ פִּעַם אַחַת אפילו אֵיין מאל אויך נישט, אבער הַלְיָיָהּ הַזֶּה די נאכט פון פסח, שְׁתֵּי פְעָמִים טונקן מיר אֵיין צוויי מאל, אֵיין מאל כרפס און זאלץ וואסער, און אֵיין מאל מרוּר אין חרוסת.

די פערטע קשיא איז: שְׁבַבְלֵ הַלְיָיָהּ אלע אנדערע נעכט פון א גאנץ יאהר, אָנוּ אוֹבְלֵיין עסן מיר, בֵּין יוֹשְׁבֵיין ס״י זיצענדיג וּבֵין מְסַבֵּיין און ס״י אנגעלענט, אבער הַלְיָיָהּ הַזֶּה די נאכט פון פסח, בְּלָנוּ מְסַבֵּיין עסן מיר אלע אנגעלענט.

טאטע לעבן! איך האב דיר געפרעגט פיר קשיות, זיי מיר מוחל ענטפער מיר א תירוץ.

הזאת לכם, כוונתו ניכרת מתוך דבריו שאומר 'לכם ולא לו', שאינו רוצה לקבל ערבות בשביל אבותיו, ועל כן תמה 'מה העבודה הזאת'. וזה 'שהוציא עצמו מן הכלל', כלומר מכלל שאר הבנים שקבלו ערבות, אשר בזכותם נתנה התורה לכל ישראל. ולכן, הבן רשע שאינו רוצה קבלת התורה, וכל שכן שלא נעשה ערב בשביל אבותיו, לפיכך 'הקהה את שיעיו ואמור לו שאולי היה שם לא היה נגאל', כי הלא כל גאולת מצרים היתה למען תעבדון את האלקים על ההר הזה, ומי שלא מקבל על עצמו קיום התורה, ומצוותיה, לא שייך לתורה ולא לסיפור יציאת מצרים.

לשאול בליל זה "מה העדות והחקים גו'", בכדי להבין על מה ומה הם ערבים. ודייקא כאן, בכוס שני שמתחיל בעבדים היינו, ונמשך עד מתן תורה - אילו קרבנו לפני הר סיני, תיקנו שהבן שואל, שהרי כל היציאה ממצרים לעשות חג ד' עד הקריבות לפני הר סיני וקבלת התורה על ההר הזה היא רק בזכותו, שקבל הבן על עצמו הערבות, ולכן מותר לו לשאול מה העדות גו', והבן.

ובזה יש לבאר החילוק בין שאלת החכם השואל מה העדות והחקים כו', כי רוצה לדעת מה הן חיובי הערבות שמקבל על עצמו. אבל הרשע שאומר מה העבודה

על פי נוסח האר"י ז"ל אומרים "מה נשתנה" בנוסח זה:

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות:
שכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת,
הלילה הזה שתי פעמים.
שכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה,
הלילה הזה כלו מצה.
שכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות,
הלילה הזה מרור.
שכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין ובין מסובין,
הלילה הזה כולנו מסובין.

בשביל זה שכמו שהגיענו אל הלילה הזה שבו גאלנו כו', כן יומשך לנו ישועה מכח גאולת מצרים שנזכה לקיים מצות רגלים אחרים, כלומר אשר יהיו בשביל הגאולה העתידה לבוא במהרה בימינו".

ועוד יש לפרש בזה, על דרך שכ' רש"י (כרמית ד, א) "מי שאינו סומך גאולה לתפילה למה הוא דומה, לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך, יצא המלך ומצאו שהפליג, אף הוא הפליג, אלא יהיה אדם מקרב להקב"ה אליו ומרצהו בתשבחות וקילוסין של יציאת מצרים והוא מתקרב אליו, ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו". ועפ"ז י"ל שבליל פסח בעת ש"מרצהו בתשבחות וקילוסין של יציאת מצרים", בודאי ש"בעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו", ומה היה לו לאא"ז זי"ע צרכיו לתבוע, יותר מהגאולה שלימה.

'ענטפער מיר א תירוץ'. בדרכי חיים ושלום (אות ת"ד): "גם בעת שהיתה בתו הרבנית תח"י (אמי מורחג זצ"ל) בילדותה השואלת ואומרת סדר הקושיות בלשון המדוברת, והוא היה משיב ומסביר לה איזה דברים שהוציאנו ד' ממצרים, ועל כן נקוה גם עתה שיוציאנו מעבדות לחירות ב"ב, וכיו"ב". והיינו שנהג כ"ק אא"ז זי"ע לצרף למצות סיפור יציאת מצרים גם שאנו מקיים ומחכים לגאולה קרובה.

ויש לבאר הענין, והא קיי"ל כרבי עקיבא (בפסחים קטו, ב) דאומר עד "כן ד' אור"א יגיענו למועדים ולרגלים אחרים כו' שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך כו' בא"גאל ישראל", והיינו ש"אגב גאולה ראשונה מבקשים גם על העתיד" (לשון רשב"א ברית יא, א). ועיין במהר"ל (דברי נידים) שמבאר בזה "שרוצה להזכיר זאת שע"י גאולת מצרים יגאל השי"ת אותנו לעתיד גם כן, אומר

בשעה שאומרים ההגדה יהיו המצות מגולות קצת,
מלבד כשמגביהים הכוס אז מכסין המצות.

די תירוץ איז:

עֲבָדִים הָיינו לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם, בעין
הגדה
(עמוד
קע)
וַיּוֹצִיאֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
מִשָּׁם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזִרְעֵ נְטוּיָה.
וְאֵלּוּ לֹא הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת
אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, הָרִי אָנוּ וּבְנֵינוּ וּבְנֵי
בְנֵינוּ מִשְׁעֲבָדִים הָיינו לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם.
וְאֵפִילוּ בָּלָנוּ חֲכָמִים, בָּלָנוּ נְבוֹנִים, בָּלָנוּ
זְקֵנִים, בָּלָנוּ יוֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה, מִצְוָה
עָלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיציאת מצרים. וְכָל
הַמְרַבֵּה לְסַפֵּר בִּיציאת מצרים הָרִי זֶה
מִשְׁבָּח:

לפרעה במצרים, והרי אפשר שבמשך
הזמן היינו יוצאים משם, שהרי כמה
אומות יש בעולם שהיו עבדים ולבסוף
נשתחררו (עיי' ב"י ישכר מאמר חדש ניסן מאמר ה'

אית ה')

וְאֵלּוּ לֹא הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת
אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, הָרִי אָנוּ וּבְנֵינוּ
וּבְנֵי בְנֵינוּ מִשְׁעֲבָדִים הָיינו לְפָרְעָה
בְּמִצְרַיִם. מִקְשִׁים הָעוֹלָם, מִנִּין שֵׁאִילוּ
לֹא הוֹצִיא הַקָּב"ה כו' מִשְׁעֲבָדִים הָיינו

אותנו, שהרי אמרו ז"ל (אבות פ"ד מ"ג) אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה, לזה קמ"ל שאינו כן, שבכל זאת משעבדים היינו לפרעה במצרים. והיינו משום שכל זמן שהיו תחת שעבוד מצרים לא היתה להם ההשגה לומר נעשה ונשמע ולקבל את התורה. וז"ש (שמות כ"ג) "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על החר הזה", כלומר רק אחר יציאת מצרים תוכלו לקבל התורה הקדושה. וכן פתח עשרת הדברות במאמר (שמות כ"ג) "אנכי ד' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים". ועל כן סמך לכאן מימרת "ואפילו כלנו חכמים כו' מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים", והוא מפני שכל מה שזכינו להיות בין החכמים והגבונים ויודעי התורה, הוא רק בזכות צאתינו ממצרים. וזוהי יש לפרש "תחלה למקראי קודש זכר ליציאת מצרים", היינו שכל מקראי קודש שבעולם תחלתן ושרשם היא ביציאת מצרים.

ואפילו כלנו חכמים כלנו גבונים כלנו זקנים כלנו יודעים את התורה

מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. חכמים גבונים יודעים את התורה, הם חכמה בינה דעת (דקמ). ולזה אמר שאפילו אם זכינו לחב"ד עלינו "לספר" - כדיבור ובפה ביציאת מצרים, היינו להמשיך המוחין למלכות (בחי" פ"ה, כמ"ש (קהלת ח' ד) דבר מלך שלטון), שזה הוא הסיפור ביציאת מצרים שנגלה עליהם הקב"ה וגאלם, והבן.

וכל המרבה לספר כו' הרי זה משובה. מעשה ברבי אליעזר כו'. יש לפרש

ונראה לבאר ע"פ דאיתא בזהר הקדוש (ח"ג, א) עה"כ (שמות א' ה) ויקם מלך חדש על מצרים, כל העמים שבעולם וכל המלכים שבעולם לא נתחזקו בממשלתם אלא בשביל ישראל, מצרים לא היו שולטים על כל העולם עד שבאו ישראל ונכנסו שם בגלות, וכן בבל ואדום לא נתחזקו על כל העמים שבעולם אלא בשביל ישראל שיהיו בגלות אצלם. כי העמים האלו בשפלות בין שאר העמים, והיו ירודים מכולם, ורק בשביל ישראל נתחזקו, ע"ש.

ולפי זה מובן, ש"אלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובנינו וב"כ משעבדים היינו לפרעה במצרים", יען שעצם היות ישראל בגלות אצל פרעה, היא הקימה אותו ואת ממשלתו, וכל שנמשכה זמן הגלות, נמשכה תקומתו עוד יותר ויותר, ועל כן בהכרח הוא ש"אלו לא הוציא הקבדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובנינו ובכני בנינו משעבדים היינו לפרעה במצרים".

ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים כו' משעבדים היינו לפרעה במצרים. צ"ב, הלא מילתא דפשיטא היא, וכי יש דבר שאילו לא עשהו הקב"ה היה נעשה מאליו חלילה. וכן צ"ב מה הקשר בין זה לאומרו אח"כ "ואפילו כלנו חכמים כו' מצוה עלינו לספר כו' וכל המרבה הרי זה משובח".

ונראה לפרש, ש"אילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים" ר"ל שהיה נותן לנו את התורה בהיותנו עבדים במצרים, אז יש קס"ד שהיתה התורה משחררת

**מַעֲשֵׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, וְרַבִּי
אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה, וְרַבִּי עֲקִיבָא,
וְרַבִּי טַרְפוֹן, שֶׁהָיוּ מְסֻבִּין בְּבְנֵי בְּרַק, וְהָיוּ
מְסַפְּרִים בִּיציאת מצרים כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה.
עַד שֶׁבָּאוּ תַלְמִידֵיהֶם וְאָמְרוּ לָהֶם: רַבּוֹתֵינוּ
הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחְרִית.**

מעשה ברבי אליעזר כו' שהיו מסובין
בבני ברק והיו מספרים
ביציאת מצרים כל אותו הלילה כו'.
בפשטות אין לסיפור זה שייכות לקיום
המצוה דסיפור יציאת מצרים, אלא בא
להוכיח שאפילו כולנו חכמים כו' מצוה
עלינו לספר ביציאת מצרים, וכל המרבה
לספר הרי זה משובח. אך צ"ב בגופא
דעובדא, איך היו התנאים הק' כל כך
עסוקים בסיפור יציאת מצרים שלא
הרגישו כלל בזמן הבוקר.

ונראה לפרש ע"פ המדרש (שה"ש פ"ב כא)
עה"כ (שה"ש ג, ט) קול דודי הנה זה בא,
בשעה שבא משה ואמר לישראל בחדש
זה אתם נגאלין, אמרו לו, היאך אנו
נגאלין והלא אמר הקב"ה לאברהם
(בראשית טז, יג) ועבדום וענו אותם ארבע
מאות שנה ועדיין אין בידנו אלא מאתים
ועשר שנה, אמר להם, הואיל והוא חפץ
בגאולתכם אינו מביט בחשבונותיכם
אלא מדלג על ההרים, אין הרים
וגבעות האמורין כאן אלא קצים

על פי דברי כ"ק א"ז בעל בני יששכר
זי"ע באגרא דכלה (פרשת מטות) שלצדיק
המשמיע דברי תורה לאחרים, משפיעים
לו מלמעלה אותם הדברי תורה בזכות
האנשים הנאספים אליו. וזה אינו שלו
רק שלהם, ואדרבה הוא מקבל מהם
שפע רצון. ובדגל מחנה אפרים (פרשת
שמות) כתב שנעשה 'מעין החכמות', כי
הוא נובע יותר בכל עת ששואבין ממנו
יותר. וזהו "וכל המרבה לספר" לאחרים
"הרי זה משובח" הוא עצמו נעשה
משובח על ידי זה, שנעשה 'מעין חכמות'
שנובע בכל עת יותר. וזהו דסמך ליה
מעשה ברבי אליעזר כו', שהיו מספרין
ביציאת מצרים כל אותו הלילה עד שבאו
תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן
קריאת-שמע של שחרית, דהיינו שכל זמן
שהתלמידים היו שואבים ושומעים היו
ממשיכים לרבותיהם להיותם נובעים
בכל עת יותר, וזוה גופא שאמרו רבותינו
הגיע זמן קריאת שמע של שחרית,
הפסיקו לרבותיהם את ההמשכה.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: הָרִי אֲנִי כְּכֹן שְׁבָעִים שָׁנָה וְלֹא זָכִיתִי שֶׁתֵּאמַר יְצִיאת מִצְרַיִם בְּלֵילֹת, עַד שֶׁדָּרְשָׁה בֶּן זֹמַא, שֶׁנֶּאמַר: לְמַעַן תִּזְכּוּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ. "יְמֵי חַיֶּיךָ" הַיָּמִים, "כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ" הַלַּיְלֹת. וְחֻכְמִים אוֹמְרִים: "יְמֵי חַיֶּיךָ" הָעוֹלָם הַזֶּה, "כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ" לָהֶבִיא לְיָמוֹת הַמְּשִׁיחַ:

ומבואר בש"ס (ברכות כח, א) שהיה ראב"ע רק בן י"ח שנה בלבד, אלא ביום שמינו אותו לנשיא נעשה לו נס וקפצה עליו זקנה עד שהלבינו שערותיו עד שהיה נראה כבן שבעים שנה. וצ"ב מה נוגע ענין נשיאותו לסיפור יציאת מצרים בלילות. ועיין בפ"י המשניות להרמב"ם שמפרש אומרו "ולא זכיתי", היינו שידע שיש חיוב לספר בלילה, אלא שלא ידע מקור הילפותא בתורה, עד שדרשה בן זומא. וצ"ב, דאם לא ידע הילפותא, מנא ליה שהיא זכיה לספר יציאת מצרים בלילות.

ונראה שהטעם לספר יציאת מצרים בלילות הוא משום שישועת ישראל וגאולתן מעבודת התחילה כבר בחצות לילה, שלא רק שכבר פסק שעבודם, אלא אז כבר שלחם פרעה וגרשם בפועל, כמו שנאמר (שמות יב, לא) ויקרא למשה ולאהרן לילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי. וא"כ סברא שכבר חל החיוב לספר גם בלילה ביציאת מצרים, יען שתחילתה היתה כבר בלילה. אך יציאת מצרים

ועיבורין, מדלג על החשבונות ועל הקצים ועיבורין. נמצא שעיקר הנס דיציאת מצרים היה, שהואיל והקב"ה היה חפץ בגאולתם הגביה אותם למעלה מן הזמן הטבעי, ודילג על החשבונות ועל הקצים ועיבורין. והנה הני תנאי קדישא שספרו ביציאת מצרים, נתעלו עד לשרש יציאת מצרים, ממש כבימים ההם בזמן הזה, ומשם נשפע להם, שנתעלו גם הם להרגיש בחינה נעלה זו להיות למעלה מן הזמן הטבעי, וזה גרם להם שלא ירגישו שהגיע זמן קריאת שמע של שחרית. ולפי"ז אין סיפור מעשה זו דרבי אליעזר כו' סיפור בעלמא המביע עד היכן גדלתה מעלת התנאים בלילה הזה, אלא הסיפור עצמו הוא קיום "מצות סיפור מצות מצרים", שעל ידה משתמע הנס ד"קול דודי הנה זה בא". והרי כל המרבה לספר בנסים שנעשו לאבותינו הרי זה משובח (נפ"ס פ"ז מהל' ח"ה"ה"א).

הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות.

מזכירים יציאת מצרים בלילות, שהוא משום שזה עיקר הגאולה מה שנתקדש שם שמים ברבים. וישועת השם היא ישועתן של ישראל, ולעומת צער השכינה בגלות צערן של ישראל לכלום נחשב. וכן רבי אלעזר בן עזריא, קודם שנתמנה לנשיא, היה אצלו העיקר לשמוח בשמחת גאולת רבו, וכדרך של כל בני עליה. ולכן מצד הסברא היה סבר כחכמים שאין מזכירים יציאת מצרים בלילות - שאינה אלא ישועת ישראל.

אך משנתמנה להיות נשיא ישראל, חל עליו ביותר החיוב להרגיש צערם של ישראל. כי על נשיא ופרנס הדור יש חיוב מיוחד לדאוג לא רק לכבוד שמים ולצער השכינה בגלותא, אלא גם לצער כל נפש ונפש מישראל. שכן מצינו בש"ס (ברכות כח, א) שאמר רבי יהושע לרבי גמליאל הנשיא אוי לו לדור שאתה פרנסו, שאי אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים במה הם מתפרנסים ובמה הם נזונים. ולזה אפשר לומר, שטרם שנתמנה רבי אלעזר בן עזריא לנשיא, היתה גם דעתו כדעת חכמים שאין מזכירים יציאת מצרים בלילות, כי מה שלישאל היתה כבר ישועה בעוד לילה אינה סיבה המחייבת לספר ביציאת מצרים. אמנם מאז שנעשה כן שבעים שנה ונתמנה לנשיא, היה רואה ומרגיש ביותר בצערן של כל אחד ואחד מישראל, ומאז רצה לזכות לתקן להזכיר יציאת מצרים גם בלילות, לעורר על גודל חשיבות הגאולה שעל ידה פסקה צערן של ישראל. ולזכות היתה לו דרשת בן זומא, להזכיר יציאת מצרים בלילות, משום שהרגיש ביותר גם צערם של ישראל, ועת גאולתם גם

בפעל לא היתה עד למחר ביום, כדכתיב (שם מא) ויהי בעצם היום הזה. וכן הוא להדיא בש"ס (ברכות ט, א) הכל מודים כשנגאלו לא נגאלו אלא בלילה (פרש"י שאז נתנו להם רשות לצאת), וכשיצאו לא יצאו אלא ביום. והטעם שלמעשה לא מהרו לצאת בלילה וחיכו לצאת דוקא "בעצם היום הזה", משום שהיה בזה קידוש ד', כמו שמפרש רש"י (שם) "לפי שהיו מצרים אומרים שאין אנו מניחים אותם לצאת, ולא עוד אלא אנו נוטלין סיפות וכלי זיין והורגין בהם, אמר הקב"ה הריני מוציאן בחצי היום וכל מי שיש בו כח למחות יבא וימחה". הרי שגאולת ישראל היתה כבר בלילה, אבל גאולה השכינה הקדושה - שהיתה עמם בגלות, היתה רק ביום בעת שנתגדל שם שמים לעיני העולם כולו.

נמצא שמצד ישועת ישראל, הסברא נותנת צריך להזכיר יציאת מצרים בלילות. אך מצד ישועת ד' שנושע עמם, עיקר היציאה היתה רק ביום, שאז נתגדל ונתקדש שמייה רבה לעיני העולם כולו. ואפ"ל, שבזה תליא המחלקת אם צריך להזכיר יציאת מצרים בלילות. כי האנשים הפשוטים, עיקר הזכרת יציאת מצרים היא מה שנושעו הם מגלותם, וזה היה בלילה. אבל צדיקים ואנשי מעשה, מזכירים ושמחים בעיקר בישועת ד'. וכן הוא לשונו הקדוש של הזוהר (ח"ב מ, א) שהקב"ה אומר לפמליא של מעלה "לכו שמעו ספור שבחי שמספרים בני, ושמחים בישועתי, ובאים כולם ומודים להקב"ה על עם קודש שיש לו בארץ השמחים בשמחה של גאולת רבם". ולזה יש ליתן טעם לדעת חכמים שאין

שמצינו פעמים רבות בש"ס ששאלו לרב, ו"שתיק רב", ואעפ"כ לא חזר מדבריו, והיינו שאף שלא ידע באותו רגע היאך לישב את קושיית המקשה בדרך נגלה, מכל מקום לא הודה לו, כיון שידע שכך הוא האמת כמו שאמר, כי היו צפונים בלבו טעמים על הלכות אלו על-פי סוד כפי שקיבל רב [שהוא ר' אבא, כותב ספר הזהר] מרבו רשב"י נעין זברי תורה מהדורא את נב ואת עט, חשער יששכר מאמרי חדש אייר מאמר גל עיני אות ה, ומאמרי חדש תשרי מאמר סוכת שלם אות י ומאמר מאני קרבא את (ל).

ועד"ז יש לפרש כאן, שכך אמר רב"ע, אף שלא ידעתי להשיב מנין הילכותא שתאמר יציאת מצרים בלילות [עד שדרשה בן זומא], מ"מ ידעתי שאמת כן הוא על פי סוד, ולכן אמר "ולא זכיתי", והבן.

למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך. החיוב

לספר ביציאת מצרים הוא "כל ימי חיך" ממש. היינו שאצל יהודי - כל תנועה שעושה וכל פסיעה שהולך, הוא מספר סיפור יציאת מצרים. שהרי מה שאינו קם ממיטתו כגוי, ומה שאינו אוכל כגוי ומה שאינו הולך ברחוב כגוי, הכל הוא מפני שיצאנו ממצרים, ובזה הובדלנו משאר האומות, כדכתיב ביציאת מצרים שהיתה באותות ומופתים כדי לקחת לו גוי מקרב גוי (זכרים ה, לז). וכן הגדיר בלק את עם ישראל (במדבר נב, ה) "הנה עם יצא ממצרים", כלומר שזו מהותם ומציאותם שהם "עם יצא ממצרים", ובזה נשתנו משאר האומות, והבן.

היא גאולה וחשובה להזכיר בגינה יציאת מצרים בלילות, והבן.

ואפשר עוד, שדבר זה עצמו שרבי אלעזר בן עזריה נתמנה לנשיא הדור, וגרם לו שתחשב אצלו זכיה להזכיר יציאת מצרים בלילות, פעל שזכה אותו הדור מן השמים לדרשת בן זומא. שכן ניתנה התורה ל"דור דור ודורשיו", כפי רצונם ועבודתם הקדושה של גדולי וצדיקי הדור. והוא ענין נפלא.

ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים

בלילות. יש לומר בסברא שאין מזכירין יציאת מצרים בלילות, משום שליל יציאת מצרים היה מיוחד משאר לילות, שאז האיר הלילה כאור היום (הה"כ"ב לז, א), ולפיכך לא דמי לשאר לילות ששולט בהם החושך. אך רב"ע ס"ל דאדרבה ע"י שמזכירים יציאת מצרים בלילות, מאירים את כל הלילות, בנהורא דנפקא מתוך חשוכא (מדר"כ קפ"א, א), והבן.

ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים כו'

עד שדרשה בן זומא. ושמעתי מקשים, כיון שלא ידע לדרוש הלכה זו מן התורה, מנין לו שהיא זכיה להזכיר יציאת מצרים בלילות.

ויש לבאר על פי שסיפר הגה"ק בעל קול אריה זצ"ל, שפעם הקשה לזקיני הגה"ק בעל דברי חיים זי"ע, על הפלפול שדרש בחג השבועות, והשיב לו הדברי חיים: "הנה לי, שאע"פ שאיני יודע כרגע לישב את קושייתך בדרך הנגלה, מכל מקום יודע אני שהוא האמת כפי שאמרת, כי כן הוא על פי סוד". ויש מקור להדברים במה שכתב הרמ"ע מפאנו זי"ע בעיני

**בְּרוּךְ הַמָּקוֹם, בְּרוּךְ הוּא. בְּרוּךְ שֵׁנֶתֶן
 תּוֹרַה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, בְּרוּךְ הוּא.
 כִּנְגֵד אַרְבַּעַה בָּנִים דְּבִרְהַ תּוֹרָה: אֶחָד
 חָכָם, וְאֶחָד רָשָׁע, וְאֶחָד תָּם, וְאֶחָד
 שְׂאִינֵנו יוֹדֵעַ לְשֵׂאוֹל:**

אז עלה הקדוש ברוך הוא ביקרו למעלה ולמטה, ואחר כך נתן התורה. ובזה יש לפרש "ברוך המקום ברוך הוא", שהוא ממצות היום להודות לד', ובזכות ההודאה הרי ניתנה תורה, ולכן ממשכים תיכף לומר "ברוך שנתן תורה לעמו ישראל".

ובזה יתבאר מה דאיתא בספרים הקדושים שנתנית התורה בשבועות נמשכת מפסח, עד שאמרו שהימים בין פסח לשבועות הם כחול המועד. והיינו משום שבזכות ההודאה על יציאת מצרים שבליל פסח ניתנת התורה בשבועות.

**ברוך המקום ברוך שנתן תורה לעמו
 ישראל ברוך הוא.** וצ"ב למה מברכים ומודים בליל פסח על נתנית התורה, הלא זמן מתן תורה הוא בעצרת. ובאמת מבואר ברמב"ן עה"ת (ויקרא כג, לו) שפסח ושבועות יום טוב אחד הוא המתחיל בפסח ונמשך עד

ברוך המקום, ברוך הוא, ברוך שנתן תורה לעמו ישראל. יש לפרש, דהנה במצות סיפור יציאת מצרים נכלל גם החיוב להודות להשם יתברך ולשבחו על כל הניסים שעשה לישראל, וגם על זה קאי מה שנאמר ש"כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח". וכן הוא לשון הרמב"ם (ספר המצות ס"ע קנז) "שצונו לספר ביציאת מצרים כו', וכל מי שיוסיף במאמר ויאריך הדברים בהגדלת מה שעשה לנו השם, ומה שעשו לנו המצרים מעול וחמס, ואיך לקח ד' נקמתנו מהם, ו'להודות לו יתעלה על כל טוב שגמלנו', יהיה יותר טוב". וכן "הגדה" הוא מלשון "שבח", כידוע מהתרגום ירושלמי (נדרים כג, ה) "הגדתי היום לד' אלקיך", "שבחית יומא דנך".

והנה איתא בזהר (ח"ב, י"ג, ט) שטרם שעלה הקדוש ברוך הוא ביקרו כשהודו לפניו, לא ניתנה תורה לישראל, ורק לאחר שבא יתרו והודה על יציאת מצרים, ואמר (שמות י"ח, טו) עתה ידעתי כי גדול ד' מכל האלהים, ברוך ד' אשר הציל אתכם,

מכם השעבוד, עיי"ש. ובה מובן היטב למה בליל פסח הזמן גרמא לברך על נתינת התורה, שבזכותה יצאו ישראל ממצרים.

אך יש לומר גם לאידך גיסא, שלולי גלות ויציאת מצרים לא היינו זוכים לקבלת התורה. שהרי אמרו חז"ל (שבת פ"ט, א) שהשיב הקדוש ברוך הוא למלאכים שטענו שלהם ראוי שתינתן התורה "כלום למצרים ירדתם לפרעה נשתעבדתם". הרי שבזכות זה בטלה טענת המלאכים וזכו ישראל לקבל התורה. ולולי גלות מצרים והשעבוד לפרעה לא היו ישראל שייכים לקבלת התורה. ולכן פסח ושבועות שייכים זה לזה, שמכח יציאת מצרים אנו שייכים לקבלת התורה. כי לולי קבלת התורה לא היו יוצאים ממצרים, וגם לולי גלות מצרים לא היו זוכים לקבלת התורה. ועיין בדברי כ"ק א"ז זי"ע בשער יששכר (מאמר חג הבכורים אית פס) על מאמר חז"ל (אבות פ"ג ט"ז) אם אין קמח אין תורה אם אין תורה אין קמח, שקמ"ח בגימטריא פס"ח, ורמז ש"אם אין קמח", פסח, "אין תורה", קבלת התורה בשבועות, וגם "אם אין תורה" בשבועות, "אין קמח", פסח, ועיין שם מה שפירש בזה. והוא רמז נאה גם לדברינו הנ"ל.

ברוך המקום ברוך הוא, ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא, כנגד ארבעה בני דברה תורה כו'. יש לפרש שהחילוק בין ארבעה הבנים, הוא רק לפני שהאב מלמדם תורה הק'

שבועות, והימים ביניהם הם כחול המועד. וגם זה צ"ב.

והנה בתורה הקדושה נאמר (שמות ג, יב) ויאמר כי אהיה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה. ויש לפרש (בדרך אגדה), על פי מה שכתב החיד"א (הגדה שמחת הדגל) ללישב הקושיא שלא היו במצרים ד' מאות שנה, כי דרשו חז"ל (ב"ד פס"ה ב) הקול קול יעקב והימים ידי עשו (בראשית כו, כב), שבזמן שהקול קול יעקב אין הימים ידי עשו, וכיון שלא יצאו ממצרים אלא כדי לקבל את התורה, בטלה גזרת עבדות שהיא מעין "הימים ידי עשו". והיינו שקבלת התורה בעצרת היא שפעלה את יציאת מצרים. ועל כן שפיר מובן שיום טוב אחד הם, ומקדימים לברך בליל יציאת מצרים על נתינת התורה.

ועל דרך זה יש לבאר ע"פ מש"כ עוד החיד"א (שם) בישוב הקושיא שחסר למנין ד' מאות שנה, כי הרי יצאו לקבלת התורה ואז נאמר להם (שמות י"ט ז) "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש", והלכה היא שהקדש מפקיע מידי שעבוד (נדרים פ"ג ט). וזה שנאמר (שמות ג, יב) וזה לך האות בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה, היינו שישראל ביקשו אות להיות שמסורה אצלם מאברהם אבינו שיהא השעבוד ארבע מאות שנה, ועדיין לא עברו, לזה אמר להם משה זה לך האות שתעבדון את האלקים על ההר הזה והקדש יפקיע

שנאמר "והיה כי יאמר לכם בניכם", היינו "בשורת הבנים", שכיון שהם בניכם, הלא המה בני אברהם יצחק ויעקב, וממילא הרי הם בנים למקום, ושרש נשמתם נמשך "מבני בכרי ישראל", על כן סופם להגאל, וכמו שהיה במצרים.

ונראה שאף אלו שלא נגאלו במצרים, מ"מ בגאולה העתידה יתקנו כולם. וזה שאומרים "אילו היה שם לו היה נגאל", היינו ששם לא היה נגאל, אבל בגאולה העתידה עתידים להגאל, שנאמר (ישעיה כו) "ובאו האבדים בארץ אשור והנחידים בארץ מצרים", שאפילו אלו שנדחו ונאבדו בגאולת מצרים, גם בהם יקויים "והשתחוו לד' בהר הקדש בירושלם". וזה "ויקוד העם וישתחוו", על ההבטחה שיקויים בהם "והשתחוו לד' בהר הקדש בירושלם".

אחד חכם ואחד רשע ואחד תם ואחד שאינו יודע לישאול. אולי יש

לפרש שלכן מתארים את כל הבנים בשווה באותו התואר "אחד", על פי מה שכתב האור הנחיים הקדוש (ריש פרשת קרח) שבשורש האילן כל נשמות ישראל אחד, רק הענפים מתחלקים, וזה שהתפלל יעקב אבינו שלא יזכר במחלקת של קרח, היינו שלא יגיע כח החטא עד העיקר השרש שביעקב, ולא ינתק חבל הכסף מעקרו, ואז יש תקוה לאחרייתם. וזה שאע"פ ששינוי שאלות הבנים קובע שזה חכם וזה רשע כו', זה רק שהם ענפים השונים זה מזה, אבל אחרי שהאב משיב לכל אחד כפי שצוותה לו התורה

ומחנכם בדרך היראה. אך משהבנים לומדים תורה אז "כנגד ארבעה בנים דברה תורה", כלומר שהתורה מדברת על לב כל הבנים, ומזהירה בלבם אור קדושה וטהרה, ופועלת ששוב לא יתחלקו לארבעה בנים, אלא יהיו כולם חכמי"ם ובני תורה. ועל זה מברכים ברכת השבח להמקום על שנתן תורה לעמו ישראל, שבכח התורה יכולים האבות להפוך את כל הבנים לחכמים ויראי ד'.

ברוך המקום ברוך הוא כו' כנגד ארבעה בנים דברה תורה כו'.

וצ"ב מה היא ההודאה על שכנגד ארבעה בנים דברה תורה, הא חד מיניהו רשע הוא. ועד"ז קשה, דהנה נאמר (שמות יב, טו) והיה כי יאמרו לכם בניכם מה העבודה הזאת לכם, ואמרתם זבח פסח הוא לד', ויקוד העם וישתחוו. ופירש"י ויקוד העם על בשורת הבנים. ומקשים העולם, והלא הפסוק איירי בשאלת הבן הרשע השואל מה העבודה הזאת לכם, ומה היא בשורת הבנים בזה.

אך נראה, דזה שנאמר להם "ואמרתם זבח פסח הוא לד'", שאף במצרים היו הללו והללו עובדי ע"ז ושופ"ד ומג"ע (כדאיאן כמדוש חתלים טו, ה), והיו משוקעים במ"ט שערי טומאה עד שלא יכלו להתממה, ומ"מ נגאלו, משום שכל איש ישראל היה בראשית המחשבה בבריאת העולם, ויש בו נשמת אלקים חיים עד שנקרא (שמות ה, כב) בני בכרי ישראל. ואע"פ שנשמתו בגלות ואינו מכיר ויודע זאת בהוה, סופו שירחם עליו השי"ת ויאיר לו בתוך החשך, ותצא נפש האלקית אשר בו מגלותה. וז"ש כיון

חכם מה הוא אומר: מה העדות והחקים והמשפטים אשר צנה יהוה אלהינו אתכם. ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח: אין מפטירין אחר הפסח, אפיקומן:

קושייתם באמונה, ובלי בנים אין לכלל ישראל קיום ח"ו. לכן רק אחר בשורת הבנים שיהיו כאבותיהם שהאמינו בד', רק אז הרגישו שלימות הכרת הטובה של יציאת מצרים.

חכם מה הוא אומר מה העדות כו' ואף אתה אמור לו כו' אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. נראה ליתן טעם למה "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן". וגם מה זה תשובה לשאלת בן החכם. וי"ל דהנה "אפיקומן", מרמז ל"צפון", שהוא (תהלים לא ט) בבחינת "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך" לצדיקים לעתיד לבא. וכתב הרמב"ם (פ"ח מהל' חשיבה ה"ג) "כך אמרו חכמים הראשונים העוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה כו', אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהן ונהנין מזיו השכינה, הרי נתברר לך שאין שם אכילה ושתייה וכו', ומהו זה שאמרו נהנין מזיו שכינה, שידועים ומשיגין מאמתת הקב"ה מה שאינם יודעים והם בגוף האפל השפל". ולפי"ז אפ"ל שזה טעם למה "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן", שאפיקומן הרי רמז ל"צפון", ומעת שיתגלה ה"צפון הגנוז לצדיקים" ויהנו מזיו השכינה, שוב לא תהיה שם אכילה ושתייה.

הק' הוא חוזר ומקשרם בשרשם, ששם שווים הם, וכלם חכמים. ובפרט בשמעם סיפור יציאת מצרים, חוזרים כולם להיות חכמים, שהרי נאמר (תהלים קכ טז) מי חכם וישמר אלה ויתבוננ' חסדי ד', ועל כן ניכר שכולם "אחד" הם. וז"ש "אחד חכם ואחד רשע כו'", פירוש שמצד הענפים זה חכם וזה רשע, אבל בשרשם כלם אחד הוא, שכולם חכמים. וזה נתגלה אחרי ששומעים סיפור יציאת מצרים.

שאלת הבנים והתשובות – הוא חלק מסיפור יציאת מצרים. לא רק לכל בן ובן השייך לו, אלא הוא סיפור לכל ישראל על דרך של כל בן ובן, ועל שאלתו ותשובתו. דהנה, על הכתוב (שמות יב טז) ויקד העם וישתחוו, פירש רש"י – על בשורת הבנים. והיינו, שאף שהאמינו שיצאו ממצרים כהבטחת ד', מ"מ, על בניהם שהתחנכו מקטנותם במצרים, חששו מה יגדל מהם. אך כששמעו הבטחה על בשורת הבנים, ובכלל זה ההנהגה והחינוך שבשאלת הבנים, ובתשובה נכונה, רק אז ויקד העם וישתחוו בהודאה, כי לולי זאת מה היתה התועלת להם מיציאת מצרים, אם מעתה לא ידעו מה להשיב לבנים על

"מה העדת והחקים והמשפטים אשר צוה ד' אלקינו אתכם", אינו מוציא עצמו מן הכלל, אף שאמר בלשון "אתכם", ועמו לומדים "הלכות הפסח".

והנראה, שהחכם שואל על השגות בתורה וסודותיה, ואשר לכן הוא מפרט "מה העדות החקים והמשפטים". ומשום הכי אף אם נדייק בלשון "אתכם" - "ולא אותו", הרי במה שאינו זוכה להשגות התורה אינו מוציא עצמו מן הכלל, שהרי לאו כל אדם זוכה להשיג חכמת התורה, ואף השונה הלכות [כפשוטן] בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא (נדה ע"ג, א). ולכן "אף אתה אמר לו כהלכות הפסח", שאם לא תשיג עדות חוקים ומשפטי התורה, יהא חלקך בין שונה הלכות תורה שבעל פה.

אבל בן הרשע אינו שואל על השגות בתורה, אלא שאלתו היא על עבדות ד', "מה העבודה הזאת לכם", ובזה הרי שום יהודי אינו יכול להוציא עצמו מן הכלל, שלא להיות "עבד ד'", שאם אינו מקבל עליו להיות עבד ד', הרי כפר בעיקר. ובודאי "אילו היה שם לא היה נגאל", שכל גאולת מצרים היתה כדי ש"בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה".

אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן.
 יל"פ מה שעונין כן לכן החכם, דהנה הא דנקרא כזית מצה באחרונה בשם "אפיקומן", מבואר בגמ' (פסחים ק"ט, ב) שכשנפטרים מסעודת קרבן פסח אין מסיימים "באפיקו מן", כלומר שאין אומרים הוציאו והביאו מיני מתיקה

ולכן, על שאלת החכם הרוצה להבין כל עדות החקים והמשפטים כו', אומרים לו שרק לעתיד לבוא כשתתגלה הדעת ויהנה מזיו השכינה, אזי נוכל להשיג כפי כחנו מה העדות החקים והמשפטים אשר צוה ד' אלקינו אותנו.

חכם מה הוא אומר כו'. בשאלת הבן חכם נאמר (תנ"ך, ג, כ) "כי ישאלך בנך", בלשון יחיד. ואלו בשאלת בן הרשע נאמר (משות' י"ב, כ) "והיה כי יאמרו אליכם בניכם", בלשון רבים. ויש לומר שהוא מפני ש"כינוסן של צדיקים הנאה להם והנאה לעולם, אבל כינוסן של רשעים תקלה להם ותקלה לעולם" (סנהדרין ע"א, ב). על כן בבן החכם נאמר "בנך" בלשון יחיד, בבחינת כאיש אחד בלב אחד, כי כינוסן של צדיקים הנאה להם כו', אך בבנים הרשעים נאמר "בניכם" שהרי כינוסן תקלה להם ולעולם, ופירודן נאה להם ולעולם. והוא ע"ד הכתוב (ישעיהו ס"ח, כ"ב) אין שלום אמר ד' לרשעים. ולכל אחד מהם יש שאלה אחרת, אף אם אומרים כולם באותו הלשון.

חכם מה הוא אומר. בן החכם שואל "מה העדת והחקים והמשפטים אשר צוה ד' אלקינו אתכם", וחובתינו בתשובתינו לו הוא "אף אתה אמר לו כהלכות הפסח כו'". ולעומתו הבן הרשע ששואל "מה העבודה הזאת לכם", ומדייקים בלשונו "לכם ולא לו, ולפי שהוציא עצמו מן הכלל כפר בעיקר כו' אלו היה שם לא נגאל". ותמה העולם, למה הרשע בשאלתו "מה העבודה הזאת לכם" הוציא את עצמו מן הכלל, ואילו החכם בשאלתו

בבחינת (מסכת נד, א) בא חבקוק והעמין על אחת שנאמר (חבקוק ב, ד) וצדיק באמונתו יחיה. וזה שאומרים לבן החכם אין מפטירין, כלומר העדות והחקים שאתה שואל עליהם, הם כל חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה.

אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן.
אפיקומן הוא מלשון "אפיקו מן", דהיינו "הוציאו והביאו מיני מתיקה כו" שאסור לאכול כלום אחר הפסח" (דשב"ס פסחים קי"ט, ב). וצ"ב, כיון שבגלל שאסור לאכול אחר הפסח אפיקומן אין אומרים "אפיקו מן", למה נקרא שמו "אפיקומן". ובהכרח צ"ל שנקרא "אפיקו מן" כי הוא עצמו הוא מיני דמתיקה. ויבואר על דרך שנאמר על התורה שהם (תהילים י"ט, יא) מתוקים מדבש ונופת צופים. אלא שבכל השנה אין בכח האדם להרגיש מתוקת התורה, אבל בליל פסח, שאז זוכים ישראל לאורים גדולים, שלא לפי ערכם, יכול כל אחד להרגיש בליל פסח את מתיקות התורה. וזה שאין אומרים אחר הפסח "אפיקו מן", כי מרגישים טעם המתיקות מהמצה עצמה.

ובזה יש לפרש בתשובה שאומרים לבן החכם "ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן". היינו שמלמדים לו את התורה עד שירגיש עצמו טעם התורה, ומאז בודאי יגדל וילמד תורה בעצמו. והוא ע"ד שפי" האלשי"ך הקדוש את הכתוב (משלי לא, יח) טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה נרה, שהעיקר לבא למדרגה שירגיש טעם התורה, ומאז בודאי "לא יכבה בליל בלילה נרה".

לקינוח סעודה. וצ"ב למה גורם איסור האכילה לאחרית, שהמצה עצמה קרויה "אפיקומן". וראיתי בלבוש (מ"ח סימן תע"ח) שבאכילת אפיקומן אנו אומרים שבאכילתה אנו מוצאים את מיני המתיקה, שהמצה שחביבה ומתוקה כמו מן ומיני מתיקה, ולכן נקראה היא עצמה אפיקומן.

ולפי"ז יל"פ שלבן החכם השואל "מה העדות החוקים והמשפטים אשר צווה ד' אליקנו אתכם", משיבין לו "כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן". היינו שאין דבר מתוק בעולם הזה כמו חג הפסח, והוא עצמו "האפיקו מן" ונועם העולם הזה. שימי חיינו בעולם הזה ניתנו לנו למען נספר לבננו ולשומעי דברינו את אמונת ד' שהוא סיפור יציאת מצרים, ולולי החוקים והמשפטים אשר צווה ד' אותנו לא היה טעם כלל לחיי עולם הזה, כי המה כולם הבל הבלים, ורק טעם מתוק אחד יש בעולם והוא עת שיושבים עם בנינו כשתילי זתים סביב לשולחננו, ומספרים להם אשר שמענו מאבותינו דור אחר דור אמונת ד', כדי להחדיר ללבם האמונה ויודעתם כי אני ד", ולחזקם שכמו שהוציאנו השי"ת ממצרים, בודאי לא לנצח ישכחנו ולא יעזבנו לאורך ימים בגלות הנורא והארון הזה. עוד בא יבא ובקרוב יום אשר יגאלנו גאולת עולם, כאשר גאלנו ממצרים [וכן היה נוהג כ"ק אא"ז אדמו"ר בעל מנחת אלעזר זי"ע לומר לאמי מורת ז"ל כשהיתה שואלת מה נשתנה (דרכי חיים ושלום אמת תר), עיי"ש]. והיא

**רְשַׁע מָה הוּא אוֹמֵר: מָה הָעֲבוּדָה הַזֹּאת
 לָכֶם. "לָכֶם" - וְלֹא לוֹ. וְלָפִי שֶׁהוֹצִיא
 אֶת עַצְמוֹ מִן הַכֶּלֶל, כְּפֶר בְּעֶקֶר. וְאִף אַתָּה
 הִקְהַה אֶת שְׁנֵי וְאָמַר לוֹ: בְּעֶבֶר זֶה עֲשֵׂה
 יְהוֹה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם. "לִי" - וְלֹא לוֹ.
 אֵלֹו הָיָה שֵׁם לֹא הָיָה נִגְאָל:**

ביציאת מצרים נאמר (שמות יב ב) החדש הזה לכם ראש חדשים, היינו שרק כשנשתחררו מעבודתם התחילו להרגיש ענין ההתחדשות שבכל יום ויום.

ואם כן כשהרשע שואל "מה הטורח שאתם מטריחים עלינו בכל שנה ושנה", הוא מראה בזה שאין הוא מרגיש כלל טעם חדש בכל עת שמקיים תורה ומצוות, ואין דברי תורה חדשים אצלו כל שנה, וזה סימן שעדיין לא יצא לחירות ממצרים. וזה "ואף אתה הקהה את שיניו ואמר לו אילו היה שם לא היה נגאל", שהרי אם היה לו שייכות לגאולה, לא היה שואל שאלה זו.

רשע מה הוא אומר כו'. שאלת בן הרשע נאמר בתורה בלשון רבים (שמות יב כה) "והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבדה הזאת לכם". וצ"ב, אם כן למה נאמרה התשובה בלשון יחיד "ואף אתה גוי ואמר לו", הול"ל ואמרת להם, ולדרוש בעבור זה עשה ד' לי ולא להם.

רשע מה הוא אומר כו'. בירושלמי (פסחים פ"ה ה"ד) מבואר שקושיית בן הרשע "מה העבודה הזאת לכם" היא "מה הטורח שאתם מטריחים עלינו בכל שנה ושנה". ויש להקשות, הרי אמרו חז"ל (מנחות נד, ב) למה נמשלו דברי תורה כד, מה דד זה, כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו חלב, אף דברי תורה כל זמן שאדם הוגה בהן מוצא בהן טעם. ועוד אמרו חז"ל (תוכא ברש"י כי תבוא נב, סז) בכל יום יהיו בעיניך כחדשים כאילו קבלתם היום מהר סיני. ואם כן מה היא קושייתו "מה הטורח שאתם מטריחים עלינו בכל שנה ושנה", הלא בכל שנה מוצאים במצוות הפסח טעם חדש, ובכל שנה הם כחדשים כאילו היום ניתנו.

ונראה דמי שהוא עבד ואין לו שליטה בעצמו ובעניניו, אלא הוא משועבד לגמרי לאדון, אינו יכול להרגיש כלל שינוי והתחדשות מיום לחברתה. והוא בבחינת "עם הדומה לחמור", שאין לחמור שינוי כלל מיום ליום. ולכן רק

רשע מה הוא אומר כו' ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעקר. ויש לעיין, האם יש לשאלה ותשובה הזאת איזה שייכות לסיפור יציאת מצרים, או הוא באמת דבר בפני עצמו, שכל שאינו רוצה בעבודת ד' גם כל השנה, אין לאביו חיוב לקרבו, שהרי הוציא עצמו מן הכלל וכפר בעיקר.

ונראה שביותר היא שייכת לליל פסח, ששמעינן זאת ממה שנאמר (שמות יא, ב) דבר באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת דעותה כלי כסף וכלי זהב גו'. ולכאורה יפלא על מה שקוראה התורה "ק למצרים רעהו" ורעותה, הלא שעבדו את ישראל בקושי השעבוד, ולמה נקראו לנו רעים. ואפשר שהוא תוצאה מהנאמר (שם ג) ויתן ד' את חן העם בעיני מצרים גם האיש משה גדול מאוד בארץ מצרים בעיני עבדי פרעה ובעיני העם, שעי"ז נהפך לבנם ונעשו לישראל רעים. וקשה להיכן אזלא הריעות מאז, ומבאר רבינו בחיי (שם) שהנהגה של ריעות שהיתה לישראל עם כל האומות היתה רק עד מתן תורה, אך משעה שלא רצו האומות לקבל התורה, יצאו מכלל זה. ומאז אין ישראל רעים אלא למי ששייכים לתורה הקדושה, ולולי זה יצאו מכלל ריעות.

וזה הטעם ש"אף אתה אמר לו כו' אילו היה שם לא היה נגאל", שבשעת השאלה של בן הרשע, פקעה ממנו אהבת האב לבנו, כמו אחר מתן תורה שלא היתה יותר אהבה אב לבן או אח

ונראה לבאר ע"פ הכתוב (שעיהו מט, כב) אין שלום אמר ד' לרשעים. ופירושו בספה"ק שאין שלום אף ביניהם, וכלשון חז"ל (סנהדרין כה א) קשר רשעים אינו מן המנין. וראה מה שכתב כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (ודד פקודי מציה טו) בשם הרה"ק בעל אוהב ישראל מאפטא זי"ע לפרש הכתוב (תהלים ט, ז) כי יודע ד' דרך צדיקים, "יודע" הוא לשון חיבור מלשון הכתוב (בראשית ז, כה) והאדם ידע את חוה, ואמר הכתוב שאף אם צדיק אחד הולך בדרך זה וצדיק אחר בדרך אחרת, עם כל זה הקב"ה מחבר דרכם, באשר כולם כאחד באים למקום אחד לתכלית הפנימי, וזהו "כי יודע ד' דרך צדיקים". והוסיף כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע לפרש על דרך זה גם סוף אותו הפסוק שנאמר "ודרך רשעים תאבד", ר"ל, שאפילו אם נראה שרשעים מאוחדים וכאילו הולכים כולם בדרך אחת, מכל מקום הובטח ש"דרך רשעים תאבד", שיאבדו דרכם ויתקיים בהם "ויתעם בתהו בישיומן דרך", עיי"ש בדה"ק. ובזה יש לבאר גם בעניננו שאף אם יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם, היינו שנראה שהתאספו כולם להוציא עצמם מן הכלל לשאול מה העבודה הזאת לכם ולא להם, צריך להשיב לכל אחד מהם בלשון יחיד ולומר לו בעצמו "אילו היה שם לא היה נגאל", שלא יחשבו שעכשיו שהוציאו עצמם מן כלל ישראל יש להם קשר חדש ביניהם, שזו טעות, שאין כלל אחר בישראל, וחבורתם אינה חבורה, כי קשר רשעים אינם מן המנין, אלא סופו של כל רשע שישאר יחיד בפני עצמו, ולכן משיבים להם "לי ולא לו" בלשון יחיד.

רק לכבוד השכינה הקדושה ולכבוד שמים.

מה העבודה הזאת לכם. בירושלמי

(פסחים פ"א ה"ד) מבואר ששאלת בן הרשע היא "מה הטורח שאתם מטריחים עלינו בכל שנה ושנה". ויש לפרש על פי מה שכתב בספר משן חכמה (פרשת בא) על הכתוב (שמות יב, כב) "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר", דהנה במצרים נשתכחו מישראל גופי תורה, שהיו עובדי ע"ז (נהר ח"ב ק"ע ה), אמנם הסייגים והגדרים שמרו ביתרון גדול, כמו שאמרו (במדבר רנה פ"ג יט) שלא שינו את שמם את לבושם ואת לשונם כו'. ולא כן היה בגלות בבל, ששם היו שומרים גופי תורה, אמנם הסייגים והגדרים לא שמרו, שבניהם היו מדברים אשדודית ושינו את שמם, ובסוף התחתנו עם גויי הארצות כמו שנאמר בעזרא.

והנה בזמן שישראל בגלות העיקר הם הסייגים והגדרים שלא יתערבו בגויים. וזה שגזרו על ייזן ושמןן ופתן - לעשות גדר בין ישראל לעכו"ם שלא יאבדו צורתן. ולכן אמרו (ע"ז לו, א) על גזירת י"ח דבר שאפילו אליהו הנביא אינו יכול לבטלן. פירוש שנחיצת הסייגים מוכרחת כל כך לאומה הישראלית, שאפילו אם יבוא כבר אליהו הנביא לבשר הגאולה שעומד משיח לבא, לא יוכל אף הוא בתקופה זו לבטל הגזרות והסייגים, רק כשיבא משיח בן דוד, שאז בלאו הכי יהיו הגויים מובדלים שהרי כולם יהיו

לאחיו, אם הבן לא נכנס לכלל קבלת התורה, וכמו שנאמר (יבדים לו, ט) על שבט לוי "האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בנו לא ידע כי שמרו אמרתך ובריתך יצדרו". ולכן אין על האב חיוב לקרב כלל את הבן הרשע, שהרי אינו חפץ בנתינת התורה מסיני, ואין לאב אהבה כלל אל בן זה, עד שאומר לו אביו ש"אילו היה שם לא היה נגאל".

מה העבודה הזאת לכם. "זאת" הוא

כינוי למדת מלכות שמים, השכינה הקדושה (עין קהלת יעקב ערך שכינה). והרשע ששואל "מה העבודה הזאת לכם", היינו ששואל על היות עבודתנו לכבוד השכינה הקדושה ולכבוד שמים, לאוקמא שכינתא מעפרא, כי לרשע אין רצון וחלק בעבודה קדושה זו. ולכן "אילו היה שם לא היה נגאל", שהרי "בעבור זה עשה ד' לי בצאתי ממצרים", ו"בעבור זה" היינו בעבור כבוד השכינה הקדושה. כמו שפירש הרמב"ן (שמות יג, טו) "על דרך האמת, כי מלת "זה" הוא כמו "זה א-לי ואנוהו", כלומר, כי בעבור שמו וכבודו עשה את הגאולה. וכן הוא ברבינו בחיי (שמות כא, ב) "אמר הכתוב מה שעשה ד' לי במצרים שיצאתי ממצרים בעבור כבוד שמו היה, והוא כמו זה אלי ואנוהו, שהיא השכינה עד הוי"ה העליונה. והכוונה, כי אין השכינה בישראל צורך הדיוט בלבד כי אם צורך גבוה". ולכן הרשע ששואל "מה העבודה הזאת לכם", שאינו עובד לכבוד שמים, צריך לומר לו שאילו היה שם לא היה נגאל, שהרי הגאולה היתה

רשע מה הוא אומר כו' ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעקר כו' כי ולא לו, אילו היה שם לא היה נגאל.
 צ"ב למה מה "שהוציא עצמו מן הכלל" היא סיבה ש"אילו היה שם לא היה נגאל". ונראה, דהנה קי"ל ד"חייב אדם לראות א"ע בכל דור ודור כאילו הוא עצמו יצא ממצרים". והביאור בזה, שיציאת מצרים היתה יציאה של "כלל ישראל" ממצרים, ואף שעברו הרבה דורות מאז, מ"מ הכלל עצמו לא מתחלף, שהוא עדיין אותו הכלל ישראל שיצא אז ממצרים. ובכל דור ודור חייב אדם לראות א"ע כאילו יצא ממצרים, היינו שצריך לראות א"ע כאילו הוא חלק מן כלל ישראל. ולכן הרשע שהוציא עצמו מן הכלל, אומרים לו שאילו היה שם לא היה נגאל בגאולת הכלל.

ולפי שהוציא עצמו מן הכלל כו' אלו היה שם לא היה נגאל. יל"פ ע"פ מה שאמרו בסוכה (מג, א) קטן היודע לדבר אביו מלמדו תורה כו', תורה מה היא, תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב (דברים, ל, ו). היינו שתיכף מתחילת לימוד תורה לקטן צריך ללמדו שהתורה היא מורשה לכל קהלת יעקב. וזה "שהוציא עצמו מן הכלל" אין התורה מורשה לו, ולפיכך אילו היה שם לא היה נגאל, שיציאת מצרים היתה לצורך קבלת התורה, כמו שנאמר (שם, ג, טז) בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה.

ואף אתה הקהה את שני ואמור לו כו' אילו היה שם לא היה נגאל. וצ"ב

עבדים לישראל (עירובין מג, א) ויעשה הקדוש ברוך הוא על ידי משיח צדקנו אשר יעלה ברצונו יתברך שמו. אך עד אז אין כח בעולם היכול לבטלם בשום אופן, כי המבטל אותם כאילו מבטל את קיום ישראל, ח"ו.

ולכן הירבה התורה בסייגים וחומרות גבי פסח בבל יראה, מפני שעל פי גדרים וסייגים נגאלו ממצרים. ולהורות ע"ז צווה ש"לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר", שכל אדם יהא נגדד ומקושר לעם ישראל בסייגים וגדרים, שכל זמן שלא יהיה אור האלקי מופיע עלינו גלוי לעיני כל ישראל, סכנה גדולה שח"ו לא יתערבו ישראל ויאבדו קיומם. וזה (מלאכי ג, ה) "כי אני ד' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם", פירוש "אני ד' לא שניתי", ומה שנשתנה התוה"ק בהוספת גזרות וחומרות דרבנן הוא כדי ש"ואתם בני" לא כליתם", לא תכלו חלילה ע"י שתתערבו בגויים בהתקרבת אליהם, עכת"ד.

ועל פי זה יש לכאר שקושיית הבן רשע "מה הטורה שאתם מטריחים עלינו בכל שנה ושנה", היינו ששואל על החומרות הרבות סייגים וגדרים בענין זהירות ממשוהו חמץ כו' וכל המנהגים המסורים בחומרות אלו דור אחר דור. ולזה "אמור לו בעבור זה עשה ד' לי בצאתי ממצרים", היינו שבזכות הגדרים והסייגים והחומרות נגאלו אבותינו במצרים, ואתה השואל על זה מה הטיחה הזאת כו', אילו היית שם לא היית נגאל.

או טיפש כו'. והנה קטנים הרי לאו בני דעת נינהו, ואם כן איך תחייבו שאלתו בהוצאה מן הכלל וכפירה בעיקר, וצ"ב.

וצ"ל שממדות סיפור יציאת מצרים שיחנך את בנו ויאמר לו שבשאלה זו הוציא עצמו מן הכלל כו'. אבל לא שצריך לעשות כן ולהוציא מן הכלל בפועל, אלא על ידי שיקיים האב מצות התורה ויאמר לבנו הקטן דברים אלו, בודאי תתקבל התוכחה בלבד ויעשה תשובה, שאין הקדוש ברוך הוא חפץ במיתת רשעים, אלא עד יום מותו מחכה לו לתשובה, שאם ישוב מיד יקבלו.

ובזה יש ליישב קושיית העולם (עמ' 31) יששכר מאמר חדש ניסן מאמר ה אית יד, ועוד), למה נאמר בשאלת הבן רשע (שמות יב, כו) "והיה לכם", הלא אמרו חז"ל (מקד" פ"א ח) אין "והיה אלא לשון שמחה", וכאן שמחה מה זו עושה, הלא זה הוא שאלת הבן רשע. ועוד מקשים על מה שנאמר (שם ט) ואמרתם זבח פסח הוא לד' גו' ויקד העם וישתחוו, ופירש"י "על בשורת הבנים שיהיה להם". ולמה הודו על בשורת הבנים השואלים "מה העבדה הזאת לכם" (עמ' 31) יששכר שם). אמנם, לדברינו י"ל שבן השואל שאלה זו, הוא רשע = רק עד שמקיימים בו מצות הכתוב ואומרים לו כמו שציוו חז"ל, אבל מובטחים אנחנו שבקיום מצות התורה וחז"ל, ודאי יתקבלו דברים הקדושים אלו בלבד, וישוב בתשובה שלימה. וזו היא הבשורה טובה.

בלשון "אף אתה הקהה את שיניו". ונראה עפ"ד האור החיים הק' (ד"ש פ' קרח) על מה שאחז"ל (סנהדרין קמ"ג) קרח שעשה קרחה בישראל כו', ולחשב גם בן יעקב שעקב עצמו לגיהנם, יעקב ביקש רחמים כו'. וביאר שיעקב הוא האילן שיצאו ממנו י"ב ענפים, וקרח פגם בכל ענפי האילן, עד ענף הראשון, ולא הגיע הפגם עד שרש האילן עצמו, כי יעקב ביקש רחמים שלא יפגע בעיקר האילן, שאם היה פוגם גם בזה היה נעקר שרשו לגמרי, ע"ש. ועפ"ז פ"י זקני הגה"ק בעל ישמח משה ז"ע (פ"הח"י) הפסוק (תהלים מט, ג) תבא עד דור אבותיו עד נצח לא יראו אור, דכל זמן שהפגימה אינה מגיעה עד שרשם בהאבות שהם עיקר האילן, אינו ניכרת לנצח, משא"כ אם ח"ו מגיע עד שם כו'.

והנה מבואר בזהר (ח"א כג, ג) שאות שי"ן הוא רמז לג' אבות. ועפ"ז י"ל שהרשע שהוציא את עצמו מן הכלל וכפר בעיקר, הרי עקר עצמו משרש האילן, ולכן "אתה הקהה את שיניו", היינו בחי' השי"ן, להורות שהפגם שלו הוא בבחינת "תבא עד דור אבותיו", ולפיכך "אלו היה שם לא היה נגאל", כי הוא רח"ל בכלל "עד נצח לא יראו אור".

רשע מה הוא אומר כו' ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר כו'. צ"ב, הלא בפשטות איירי מצות והגדת לבנך לא רק בבנים גדולים אלא אף בבנים קטנים, וכמבואר בלשון הרמב"ם (פ"ז מה"ל חמ"ג ופצה ה"ג) לפי דעתו של בן אביו מלמדו, כיצד אם היה קטן

(משל לא, טו) פיה פתחה בחכמ"ה כו', שעד אז היתה החכמה בגלותא. ועל כן רשע זה שעדיין הוא מהחכמים להרע, "הקהה את שיניו כו', ואמור לו "בעבור זה כו' עשה ד' לי בצאתי ממצרים", פירוש "בעבור זה" – שיהיה לי האומץ לא להתבטל בפני הרשע, אלא להקהות את שיניו, שהיא רמז לל"ב נתיבות החכמה השרויים בגלות אצלך, ולהעלות את החכמה לשרשה דקדושה, בזכות זה נגאלתי, ואילו הוא "אילו היה שם לא היה נגאל", כי עיקר האדם הוא חכמתו ובינתו ודעתו, והנגאל רק בגוף ולא בדעת וחכמה, באמת לא נגאל הוא, שבכל מקום שהוא, עדיין נמצא במצרים.

ואף אתה הקהה את שיניו ואמר לו

בעבור זה עשה ד' לי (שמות יג, ח)

בצאתי ממצרים. יש לפרש (קצת בדרך צחות), שהלא ממצוות התורה הוא לבער הרע מקרבנו. ולזה "הקהה את שיניו ואמר לו בעבור זה", היינו בעבור זה גופא שאני לוחם נגד רשעים כמותך ומקהה את שניך, זכיתי להגאל ממצרים. והוא משום שהתעוררות וניצוץ הראשון לגאולת ישראל ממצרים היה כאשר משה רבינו ראה איש מצרי מכה איש עברי ויך את המצרי כו', וברח למדין ומשם נסתבב הדבר שזכו ישראל לגאולה. וכן הוא שבזכות שנלחם ברשעים מפירי ברית, ומוצאים עצמם מן הכלל וכופרים בעיקר, נזכה לגאולה קרובה.

ואף אתה הקהה את שיניו ואמר לו

בעבור זה כו'. הנה מה שאומר לבן

הקהה את שיניו. בירושלמי (פסחים פ"ה ה"ז) הגירסא להלן "טיפש" במקום "תם". ומשמע שהרשע אינו טיפש אלא אף הוא חכם, רק שהוא משתמש בחכמתו להרע, בבחינת (מדינה ג, כב) "חכמים המה להרע". וזה הוא הרשע האמיתי. והטעם למה אמרו חז"ל "הקהה את שיניו" יש לבאר, על פי המבואר בריש ספר היצירה ש"בשלשים ושתים נתיבות פליאות חכמה כו' ברא הקב"ה את עולמו". ואיתא בספרים (גין קהלת יעקב ערך שו) שכנגדן ברא באדם ל"ב שינים בפה המדבר חכמה. ועל פי זה ל"ב השיניים שברא השי"ת בפה האדם הם להשכילו על ל"ב נתיבות החכמה, שיצא בחכמה. ולכן רשע זה שהוא מהחכמי"ם להרע, מצוה להקהות את שיניו, היינו לבטל חכמתו הרעה הגורמת את רשעותו.

ומה שאומרים לו ש"אילו היה שם לא היה נגאל", יש לבאר על פי המבואר בזהר (לי"ח שה"ש פג, ב) שפרעה חכם גדול היה, כי לא מינו מלך במצרים אם לא היה חכם מכולם. וכן אמרו עוד (נהר ח"ב כת א) שפרעה היה יותר חכם מכל חרטומיו, אלא שהוריד החכמה לקליפות, והיה מאלו ש"חכמים המה להרע", כמבואר עוד (נהר שם) שחכמת פרעה נמשכת מתחת כל המדרגות, שהיא ממשלת (חוקאל כט, ט) התנים הגדול הרבץ בתוך יארו. ובזה יש לפרש מה שאמרו (שמות א, ט) הבה נתחכמה לו כו', פ"י שהתגבר בחכמתו על חכמת ישראל, ול"ב נתיבות חכמת ישראל היתה בגלות אצל פרעה ומצרים. וכשיצאו ממצרים חזרה להם החכמה, לכן על הכתוב (שם טג, א) אז ישיר משה גו' אמרו חז"ל (שמו"ד פכ"ד ז) זה שאמר הכתוב

ליה לומר. אלא י"ל דהנה באמת עובדי ע"ז היו אבותינו במצרים, וכטענת השר של ים הללו עובדי ע"ז והללו עובדי (תנחומא סו טו). ומה שאפילו הכי הוציאם ממצרים, יש לומר שהוא על פי דרשת חז"ל (ב"ר פל"ח ו) גדול השלום שאפילו ישראל עובדים עבודת כוכבים ושלום ביניהם אמר המקום כביכול איני יכול לשלוט בהן כיון ששלום ביניהם, שנאמר (הושע ד י) חבור עצבים אפרים הנח לו. אבל משנחלקו מה הוא אומר (סו) חלק לבם עתה יאשמו, הא למדת גדול השלום ושנאה המחלוקת. ויש לומר שבמצרים היו ישראל בשלום ובאחדות, כאיש אחד בלב אחד. ולכן אמר "לי" בלשון יחיד. וזהו שנאמר "בעבור זה עשה ד' - לי" היינו בזכות זה גופא שעשה לכולם כאחד ושלום ביניהם, נמחל להם אפילו חטא ע"ז, ונגאלו ממצרים.

אבל הרשע שאומר "לכם ולא לו", ומוציא עצמו מן הכלל, הרי בזה עושה את עצמו לכופר בעיקר, כי מחזיר על עצמו הקטרוג של "הללו ע"ז". ועל כן, אמור לו בעבור זה עשה ד' "לי", היינו לאלו שהיו כאיש אחד בלב אחד, ולא לו, שהוציא עצמו מן הכלל. ועל כן "אילו היה שם לא היה נגאל", שמעתה הוא בכלל "חלק לבם עתה יאשמו".

רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם כו', אילו היה שם לא היה

נגאל. פירוש כי יציאת מצרים לא היתה פירוק עול העבדות מעל ישראל. אלא לפירוק עולו של פרעה - ולהחליפו

הרשע בעבור זה כו' כן כתוב בתורה (שמות י"ח) והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ד' לי בצאתי ממצרים. וברש"י (שם): בעבור זה שאקיים מצותי, כגון פסח מצה ומרור הללו, עשה ד' לי גו', רמז תשובה לבן רשע לומר, עשה ד' לי ולא לך, שאלו היית שם לא היית כדאי ליגאל. אך צ"ב, למה מוסיף בעל ההגדה לומר "הקהה את שיניו" שזהו דבר שלא צוותה התורה, ולמה לא די בתשובה שצוותה התורה"ק להשיב לו.

ונראה לפרש על פי הכתוב (תהלים לב י) רבים מכאובים לרשע והבוטח בד' חסד יסובבנו. הנה האתנחתא הוא אחר הבוטח בד', ולכאורה הבוטח בד' קאי כבר על הסיפא דקרא שחסד יסובבנו. וראיתי בשם הרה"ק המגיד ממעזריטש זי"ע שמפרש הכתוב "רבים מכאובים לרשע והבוטח בד'", היינו שזה הגדול שגין מכאובי הרשע, שיש יהודי הבוטח בד'. ונמצא שגם "הבוטח בד'" סובב על רשע דקרא כי זה ממכאובי הרשע.

ובדבה"ק יתפרש דברי בעל ההגדה שאמר ואף אתה הקהה את שיניו של הרשע, ואמר לו בעבור זה עשה ד' לי כו', היינו שבזה שאומר לו בעבור זה כו' שאף שהוא מוציא עצמו מן הכלל, אנו נשארים נאמנים לד' ומקיימים מצוותיו ובעבור זה גאלנו ד' ממצרים - בזה גופא מקהים את שיני הרשע.

בעבור זה עשה ד' לי בצאתי ממצרים, לי ולא לו. יש לדייק מה שאמר "עשה ד' לי", שלכאורה "עשה ד' לנו" היו

תָּם מָה הוּא אוֹמֵר: מָה זֹאת. וְאִמְרַת אֱלֹיו: בְּחֹזֶק יָד הוּצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:

ונראה, דהנה לקמן אומר בעל ההגדה "ואתן לעשו את הר שעיר - ויעקב ובניו ירדו מצרים". ופירש הרשב"ץ, דהנה נאמר (בראשית לו, ה) וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו, והיינו שהלך עשו וישב בארץ שעיר מפני שלא רצה לקבל עבודה ועינוי כמו שקיבל יעקב, שנאמר (שם לו, א) וישב יעקב בארץ מגורי אביו, אשר מזה נתגלגל הדבר וירד למצרים, ומשם גאלנו ד'. על כן לנו לבד נאה לספר ביציאת מצרים, כי סבלנו עבודת ועינוי וראינו ישועת ד' ודבקנו בעבודתו, עיין שם. נמצא, שכל ענין גלות וגאולת מצרים היתה משום שישאל היו מוכנים לקבל על עצמם עול שעבוד ועבודה קשה [לצורך בירור הניצוצין הקדושות, כמבואר הענין בספרים הקדושים], מה שאין כן עשו מיאן בעבודה ושעבוד.

וזה שאומרים לרשע "אילו היה שם", שאף שאמנם בפועל היה שם, מכל מקום לא היה זה כמו שאר ישראל, כי הוא הרי אינו רוצה לקבל עול עבודת, ולכן נחשב כאילו לא היה שם, כי במקום שמחשבתו של אדם שם הוא (כידוע מהבניע"ש י"ז), ומחשבתו של זה היתה בהר שעיר מקומו של עשו. ונמצא ש"הוציא עצמו מן הכלל" כבר אז, וזה הגורם לו לשאול עכשיו "מה העבודה הזאת לכם".

בקבלת עול מלכות שמים. כמו שאמרו (סדרש תהלים קיג, א) "שהיינו עבדים לפרעה, וגאלתנו ועשייתנו לך לעבדים, לכך נאמר הללו עבדי ד', ולא עבדי פרעה". אבל מי שיציאת מצרים הוא אצלו סתם פריקת עול, באמת לא נגאל משם. וזה שאלת הרשע, מה העבודה הזאת לכם, הלא אתם אומרים שהנכם בני חורין. ולכן אומרים לו אילו היה שם לא היה נגאל. כי לא יתכן להפקיע את שעבודו של פרעה, אלא בהחלפתו בעול מלכות שמים, כי עבדי הם ולא עבדים לעבדים, ורק זו היא חירות אמיתית, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה (מבית פ"ז מ"ב).

ועל דרך זה יבואר עוד על פי מה שכתב ה"חיד"א (במגדה שמחת הרגל), שאף על פי שעדיין לא שלמו הד' מאות שנה, מכל מקום יצאו ישראל לחירות - מדין הקדש מפקיע מידי שעבוד (בבב"א מ"א), כי מכיון שנעשו ישראל ממלכת כהנים וגוי קדוש על ידי קבלת מצוות התורה, בזה נפקעו משעבוד מצרים. ולפי זה נמצא שרשע זה שלא מקבל עליו עול מצוות, אילו היה שם לא היה נגאל, כי לא היה שייך ביה דין דהקדש מפקיע מדין שעבוד.

אילו היה שם לא היה נגאל. צ"ב, הרי ודאי היה שם, כמו כל ישראל, ולמה אומר בלשון ספק.

**וְשֵׁאִינוּ יוֹדְעֵי לְשׂאוֹל, אֶתְּ פֶתַח לֹא.
שְׁנֵאמַר: וְהִגְדַּתְּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא
לֵאמֹר, בְּעֶבְרַת זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי
מִמִּצְרַיִם:**

תורה. אמנם, אינה דומה תורה שמקבל הבן על ידי אחרים אפילו ממלאכים, לתורה ששומע מפי אביו. ועדיפא תורה שמלמד האב את בנו, אפילו מתורה שמלאכים מלמדים אותו. שכן מצינו שתינוק במעי אמו בא מלאך ולומד עמו כל התורה כולה, ואחר כך משכחה (נדה, 5), והוא כדי שילמוד תורה מאביו. כי התורה ניתנה להימסר מאב לבן, ולא דרך אחרים אפילו הם מלאכי השרת. ותורה הנלמדת מאב לבן, היא הניתנת בדרך המסורה מהר סיני, ולכן היא נעלה על זו שנלמדת על ידי מלאך. והוא מוסר גדול לליל פסח וגם לזכרו בכל השנה.

והגדת לבנך ביום ההוא לאמר. יש לומר שמה שצוותה התורה הקדושה להאב לספר לבנו בנסי יציאת מצרים, הוא בשכר שבעת שיצאו ממצרים היה ההיפך, שהבנים ספרו להאבות נסים ונפלאות שעשה הקב"ה עמם, כמו שאמרו חז"ל בש"ס (סוטה יז, ב) שלאחר שגזר פרעה (שמות א, כב) כל הבן הילוד היארה תשליכהו, היו הנשים הולכות ויולדות בשדה תחת התפוח, והקב"ה שולח מלאך משמי מרום ומנקה אותם ומשפר אותם כחיה זו

והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ד' לי בצאתי ממצרים. נראה שזה עצמו שהאב יכול לחנך את בנו וללמדו תורה נפעל רק ע"י יציאתם ממצרים, כי במצרים נשלכו התינוקות ליאור ולא היו אבותיהם יכולים ללמוד עמהם תורה, ועל זה היה עיקר צערם במצרים, על-דרך המסופר מהגה"ק בעל חידושי הרי"ם זצ"ל כשאבד בנו האחרון, בכה על שנאבדה ממנה מצות "ושננתם לבנך". ולכן בפסח נצטוינו "והגדת לבנך ביום ההוא", כי צריכין אנחנו להודות לד' על שהחיינו וקיימנו עם בנינו שיחיו ויכולים לקיים ושננתם לבנך, וזה נתאפשר ע"י שיצאנו ממצרים. וזה "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ד' לי בצאתי ממצרים", פירוש "בעבור זה" שאלמד את בני תורה, לכן עשה ד' לי בצאתי ממצרים.

והנה אמרו במדרש (שם"ר פ"א יב) שכשנשלכו ילדי ישראל ליאור בגזרת פרעה, היה הקב"ה שולח מלאך משמי מרום ומנקה אותם ומשפר אותם ומנקט להם שני עגולין אחד של שמן ואחד של דבש כו'. וכיון שעשו להם המלאכים כל זאת, בודאי לימדום גם

נעין
אמירת
הגדה
כשבת
הגדול
(עמוד
קע"ט)

יכול מראש חדש, תלמוד לומר ביום ההוא. אי ביום ההוא - יכול מבעוד יום, תלמוד לומר בבעבור זה, "בעבור זה" לא אמרתי אלא בפעם שיש מצה ומרור מנחים לפניה:

ההוא, שהחיוב הוא רק בשעה שמצה ומרור מונחים לפניה.

ויש לבאר בזה, שבראש חודש נאמרה להם פרשת "החדש הזה לכם ראש חדשים", ואמרו חז"ל (שמו"ד פ"ט ב) שאמר הקב"ה למלאכים אני ואתם מסכים על מה שישראל גומרין ומעברין את השנה שנאמר (תהילים נ, ג) אקרא לאלקים עליון לא-ל גומר עלי, וכן הוא אומר (ויקרא כג, ט) אלה מועדי ד' גו' אשר תקראו אתם במועדם, ודרשו חז"ל (ר"ה מה, א) אתם אפילו שוגגין, אתם אפילו מזידין, אתם אפילו מוטעין. הרי שבחודש ניסן שבו יצאו ממצרים נתעלו ישראל למדרגה עליונה כל כך, שנתן הקב"ה בידם הנהגת כל העולמות והזמנים. ועל כן קס"ד שאין לך בן חורין גדול מזה, שכל העולמות בידו וברשותו, והוא שולט עליהם עד שהקב"ה אומר למלאכים "אני ואתם מסכים על מה שישראל גומרין ומעברין את השנה", ולכן היא חייב כבר אז לספר ביציאת מצרים. וקמ"ל שלא הוי עדיין "בן חורין" בראש חודש ניסן, כי אף השולט על כל העולמות, אינו בן חורין אלא אם כן הוא שולט על עצמו. ולכן כל זמן שהיו במצרים והיו בגלות הדעת ומשוקעים במ"ט שערי טומאה, אכתי לא הוי

שמשפרת את הולד כו', וכיון שמתגדלין באין עדרים עדרים לבתיהם, שנאמר (סו) ותבאי בעדי עדיים, אל תקרי בעדי עדיים, אלא בעדרי עדרים, וכשנגלה הקב"ה על הים, הם המירוהו תחלה שנאמר (שמות טו, ג) זה א-לי ואנהו.

והנה נאמר (מיכה ג, יט) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, שהגאולה העתידה תהיה כמו יציאת מצרים. וכן יחזור הדבר לעתיד לבא שיהיו הבנים מעוררים האבות, כדאיתא ברש"י עה"כ (מלאכי ג, כד) והשיב לב אבות על בנים גו', "שיאמר לבנים דרך אהבה ורצון לכו ודברו אל אבותיכם לאחוז בדרכי המקום". והוא משום שעל דרך זה היתה יציאת מצרים. ובוה יש לפרש "זהגדת לבנך ביום ההוא לאמר", שעכשיו בזמן שספרים ביציאת מצרים תאמר אתה לבנך, ובשכר זאת תזכה בעתיד לבנים שעתידים לעורר אותך בגאולה השלימה.

יכול מראש חודש תלמוד לומר ביום ההוא. ומפרשים רוב המפרשים שעל מצוות סיפור יציאת מצרים קאי, וקאמר שיכול מראש חודש כבר חייב לספר ביציאת מצרים, שהרי אז כבר התחילה הגאולה, קמ"ל קרא ביום

נראה לבאר, על פי הש"ס (מילה ע"ג) "מה ראו לומר גאולה בשביעית [פי' בכרחה שביעית בשמיה עשרה], אמר רבא מתוך שעתידין ליגאל בשביעית, לפיכך קבעוה בשביעית. ושאלת הגמ' והאמר מר בששית קולות, בשביעית מלחמות, במוצאי שביעית בן דוד בא. ומשני מלחמה נמי אתחלתא דגאולה היא, עיי"ש. ועד"ז הוא גם בכאן, שאע"פ שאין הפסח מענין הגאולה עצמה, מכל מקום אתחלתא דגאולה היא, ולכן היא נכרכת עם מצה ומרור.

בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך.

מצה מרמז ליצר טוב, שהרי אין בו שאור המרמז על יצה"ר (כדמות י"ג א), ומרור הוא רמז ליצר הרע, שהרי תחלתו מתוק וסופו מר (ירושלמי פסחים פ"ב ה"ה), וכן דרכו של היצר הרע, כדאיתא במדרש (ויק"ד פס"ז ח) "יצר הרע, שתחלתו מתוק וסופו מר". ועל כן המצה היא ההיפך ממרור - תחלתה קשה וסופה מתוק, היינו שתחלתה היא קשה בבחינת "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים", וסופה מתוק "שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם".

וזה הרמז במה ש"מצה ומרור מונחים לפניך", כי הן היצר טוב והן היצר הרע מונחים לפני האדם, ובידו לבחור ביניהם, כדכתיב (דברים ל, טו) ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המוות ואת הרע (מו"ת בנימסריא סדר"ג כדאיתא

בכהאר"י ע"ל).

חשובה זו גאולה וחירות אמתיית. ולכן אין החיוב לספר ביציאת מצרים רק בעת שיצאו משעבוד מצרים בפועל ממש.

בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך.

הקס"ד שכבר מבעוד יום חל החיוב, פירשו המפרשים, מכיון שאז הוא זמן קרבן פסח. וקמ"ל שאין הפסח מחייב בסיפור, אלא המצה ומרור. ויש לבאר בזה, שענין הפסח היא מה שעשה שפטים באלהיהם וביטל עבודה זרה של מצרים, אך עוד אין בזה ישועת ישראל. וזמן סיפור יציאת מצרים הוא רק בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, שבהם יש סיפור ישועת ישראל - שמתחלה מררו את חייהם, ולבסוף לא הספיק בציקים להחמיץ עד שנגלה עליהם הקב"ה וגאלם. והעיקר לספר בישועת ישראל, מה שאין כן מפלתם של רשעים היא רק טפל. ולכן בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך.

והנה נחלקו הרמב"ם והראב"ד (פ"ח מה"ל חמץ ופסח ה"ג) בדין "כורך", דלהראב"ד הכריכה צריך להיות פסח מצה ומרור, ולהרמב"ם רק מצה ומרור. ועיין בבני יששכר (מאמרי חדש ניסן מאמר ד' דרוש ז) שביאר בכמה דרושים מחלוקת זו. ולפי דברינו יתבאר טעם לשיטת הרמב"ם למה אין פסח נכרך עם מצה ומרור, כיון שהפסח הוא ביטול ע"ז של מצרים, ואילו מצה ומרור הן ישועות ישראל, ולכן אינן באים בכריכה יחד. אמנם בדעת הראב"ד שגם הפסח נכרך עם המצה ומרורים

מתחיל
בגנות
ומסיים
בשבח
(עמוד
קס)

**מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ועכשיו
קרבתנו המקום לעבודתו. שנאמר: ויאמר
יהושע אל כל העם, כה אמר יהוה אלהי ישראל,
בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם, תרח אבי
אברהם ואבי נחור, ויעבדו אלהים אחרים, ואקח את
אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולף אותו בכל
ארץ כנען, וארכה את זרעו, ואתן לו את יצחק, ואתן
ליצחק את יעקב ואת עשו, ואתן לעשו את הר שער
לרשת אותו, ויעקב ובניו ירדו מצרים:**

דהנה גדולה תשובה שמקרבת את האדם
לשכינה שנאמר שובה ישראל עד ד'
אלקיך (רמב"ם פ"א מהל' חשונה ה"ד). וז"ש שלא זו
בלבד שזכינו למשון ידינו מע"ז ולעבוד
את ד', אלא שעל ידי התשובה עוד זכינו
ש"קרבתנו המקום לעבודתו", להיות
קרובים אליו.

ומה שאמר "ועכשיו קרבנו", הוא יען
היות התשובה דבר תמידי, כמו שאמרו
חז"ל (אבות דרבי נתן פ"ד ד) "שוב יום אחד לפני
מיתתך כו", נמצא כל ימיו בתשובה, לכן
אמר "ועכשיו קרבנו", כי על ידי ש"נמצא
כל ימיו בתשובה", זוכים בכל יום
לקרבות יתירה.

מתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו כו'.
בש"ס (פסחים קס"א): מתחיל בגנות
כו', מאי בגנות, רב אמר מתחלה עובדי
עבודת גלולים היו אבותינו, ושמואל
אמר עבדים היינו. וצ"ב בטעמא דרב, כיון

מתחיל בגנות ומסיים בשבחה. כתב
הרמב"ם (פ"א מהל' חר"ם ה"ד) וצריך
להתחיל בגנות ולסיים בשבח, כיצד,
מתחיל ומספר שבתחלה היו אבותינו
בימי תרח ומלפניו כופרים כו', ומסיים
בדת האמת שקרבנו המקום לו, והבדילנו
מן התועים, וקרבתנו ליחודו". ויש לדייק
בלשונו שכופל לומר "שקרבתנו המקום
לו", ועוד ש"קרבתנו ליחודו".

ונראה, ש"קרבתנו המקום לו" קאי על
קרבה ראשונה במה שהבדיל את אברהם
מתרח והטועים, ועל זה נאמר (יהושע נ"ג)
ואקח את אביכם את אברהם מעבר
הנהר גו'. ו"וקרבנו ליחודו" היא מה
שקרבתנו לפני הר סיני בעת נתינת
התורה, שאז יחד שמו עלינו באומרו
אנכי ד' אלקיך גו'.

**מתחלה עובדי עבודה זרה כו' ועכשיו
קרבתנו המקום לעבודתו. יל"פ,**

בתוס' (ד"ה אלא) שכתבו (בשם סוד עולם ומילתא) דבחמשה עשר בניסן נולד יצחק, והנה בלידת יצחק כתיב (בראשית כה, יט) ואלה תולדת יצחק בן אברהם, אברהם הוליד את יצחק, ופירש"י "לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה כו', צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק". ויש לפרש בזה דבעת לידת יצחק, בחינת דין וגבורה, היה גם בחי' "אברהם הוליד", חסד לאברהם, ו"צר קלסתר פניו של יצחק" - גבורה, "דומה לשל אברהם" - חסד, "והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק", שלא היתה סתירה כלל ביניהם.

ויש לומר, שכל זה הוא שורש למה שעתידי הקב"ה - ביום לידתו של יצחק - להוציא את ישראל ממצרים. דהנה על יציאת מצרים נאמר (ישעיה יט, כב) "ונגף ד' את מצרים נגף ורפוא גו'", היינו שנסי יציאת מצרים היו בבחינת "נגף ורפוא", נגף למצרים ורפוא לישראל. וזה שדרשו חז"ל (סנהדרין כב, א) "זה"כ (תהלים סח, ז) מוציא אסירים בכושרות גו', אל תיקרי בכושרות אלא בכי ושירות. היינו שזה גודל הנס שהיה באותו הזמן - בכי למצרים ושירות לישראל. והיינו "בכי למצרים" מצד בחינת "יצחק בן אברהם", ו"שירות לישראל" מצד בחינת "אברהם הוליד את יצחק".

ואתן לו את יצחק. הנה בזהר (ח"ב קפג, ב) נקראת מצה בשם "מיכלא דאסוותא". וגם ישועת ישראל ממצרים נקרא מבאיאם בלשון רפואה כמ"ש (ישעיה יט, כב) ונגף ד' את מצרים נגף ורפוא, היינו

שהמצוה לספר ביציאת מצרים, למה יתחיל מתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו.

ויש לומר על פי שכתב הרמב"ם (ירוש ה"ל ע"ס) שקודם גלות מצרים פרסמו אבותינו אברהם יצחק ויעקב אמונת ד' בעולם עד שנעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ד', אבל כשארכו הימים לישראל במצרים חזרו ללמוד ממעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן, וכמעט שבטלה שם אומה מהם. ולפ"ז מובן, שגם זאת צריכין לכלול בסיפור יציאת מצרים, מה שאף אמונת ישראל ירדה ונאבדה במצרים, ועמה גלה כל ענין שישאל הם אומה בפני עצמה, "אומה היודעת את ד'". והביאור בזה הוא, ששאר האומות, עצמותם נבדלת מאמונתם, אך מציאות ומהות של כלל ישראל הוא מה שהם אומה היודעת את ד', ואם ח"ו נאבדת האמונה, נאבד העם. ולכן גם זה שייך לגלות ישראל במצרים מה שאמונתם ירדה ונשתכחה במצרים. וז"ש "ויעקב ובניו ירדו מצרים", ועמם ירד כל מה ש"עכשיו קרבנו המקום לעבודתו", שכל האמונה היתה בגלות, וחזרה רק ביציאת מצרים. ולכן לרב מתחיל סיפור יציאת מצרים "מתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו עכשיו קרבנו המקום לעבודתו", שכל זה ירד למצרים וגאלו השי"ת משם.

וזה שאמר בתחילת עשרת הדברות (שמות כג, י) "אנכי ד' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים", כלומר שכל הידיעה הזאת ש"אנכי ד' אלוקיך" הוצאתי עמך מארץ מצרים מבית עבדים.

ואתן לו את יצחק. הנה אמרו חז"ל (ד"ה יט, יא) שבפסח נולד יצחק, ועיין שם

בְּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְּטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל, בְּרוּךְ הוּא.
 שֶׁהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא חָשַׁב אֶת הַקֶּץ,
 לַעֲשׂוֹת כְּמָה שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם אָבִינוּ
 בְּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר
 לְאַבְרָם, יָדַע תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ
 לֹא לָהֶם, וְעִבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת
 שָׁנָה, וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִכִי,
 וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בְּרִכּוּשׁ גָּדוֹל:

ברוך שומר הבטחתו לישראל, ברוך הוא, שהקב"ה חשב את הקץ לעשות כו'. בהגדה שבלי הלקט גורס "שהקדוש ברוך הוא מחשב את הקץ לעשות כו'", והביא מאחיו ר' בנימין שפ"י שלא קאי על יציאת מצרים אלא על גאולה האחרונה שהקדוש ברוך הוא מחשבו כו'. ובא לחזק לב אומרי ההגדה, לפי שבבשורת בין הבתרים הראה הקדוש ברוך הוא לאברהם כל הגלויות, שעבודן וגאולתן, ועכשיו שבאין לספר ביציאת מצרים, לבס מתחזק על ההבטחה שהבטיח, שעתיד לקיימה להן באחרונה כמו שקיים בראשונה כו'.

ונראה שדבריו הם מקור נאמן למנהג כ"ק אא"ז זי"ע (מ"ן דרכי חיים ושלום אית תר), שבעת שהייתה אמי הצדיקת ע"ה בילדותה שואלת הקושיות, היה כ"ק

נגף למצרים ורפוא לישראל. וכן קשורה רפואה ביציאת מצרים בקרא שנאמר (שמות טו, כו) כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ד' רפאך. ויש לפרש, דהנה כתבו התוס' (ר"ה יא, א"ה אלא) דאיתא בסדר עולם ובמכילתא ד"בט"ו בניסן דבר הקב"ה עם אברהם, בט"ו בניסן באו מלאכי השרת לבשר לשרה, בט"ו בניסן נולד יצחק. ואיתא נמי במדרש (ב"ד פ"ח ז') לושי ועשי עוגות הדה אמרת שפסח היה, ע"ש. ולפ"ז י"ל שכיון שהתחלת ההתגלות ביום ט"ו ניסן היה כשדבר הקב"ה עם אברהם, שאז בא הקב"ה "לבקר את החולה", ע"כ הוקבע יום זה לדורות בכל עניניו להיות נמשך מהם רפואה. ובפרט ענין אכילת מצה, כי באותו זמן שבא הקב"ה לבקר את החולה, ועמו גם המלאך רפאל, נאמר "לושי ועשי עוגות" שהן המצות, כמבואר במדרש הנ"ל, והבן.

יכסה המצות ויאחזו הכוס בידו,
ויאמר:

**וְהִיא שְׁעִמְדָה לְאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ,
שֶׁלֹּא אֶחָד בְּלֶבֶד עָמַד עָלֵינוּ
לְכַלּוֹתֵנוּ, אֶלָּא שְׁבֶכֶל דוֹר וְדוֹר
עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ, וְהַקְדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא מְצִילֵנוּ מִיָּדָם:**

יניח את הכוס ויגלה המצות.

על ההבטחה, ד"דע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ד' מאות שנה", שאף שלא היה בזה בשורה טובה, מכל מקום חייבים לברך משום שכשם שחייב לברך על הטובה כן חייבים לברך על הרעה.

וידוע מספרי החסידות, שבזה גופא שהאדם רואה את הטובה אשר ברעה - מהפך הרעה לטובה, כמו שרגילים לפרש הכתוב (מראשית לז, יג) ואתה אמרת היטב איטיב עמך, שאם תאמר אף על הרעה "היטב" סוף שבאמת "איטיב עמך", שתתהפך הרעה לטובה. ובה יש לפרש "והיא שעמדה" פירוש מה שברכנו גם על הרעה לטובה, כמו שאנו עושים עכשיו, "היא שעמדה לאבותינו ולנו", שנתהפכו כל מחשבות הגוים עלינו

אא"ז זי"ע משיב לה ומסביר ענין גאולת ישראל ממצרים. ועל כן נקוה גם אנו שיוציאנו מעבדות לחירות במהרה בימינו.

והיא שעמדה כו'. הרמב"ם גורס "היא שעמדה", בלא וא"ו. ולגירסתינו משמע שנמשך על שלפניו. ויל"פ שבפסיקא דלעיל נאמר "ברוך שומר הבטחתו כו' ברוך הוא". וקצת קשה, דזה עתה סיים "ויעקב ובניו ירדו מצרים" וכבר הוא מברך את הקב"ה על שמירת הבטחתו. ובהגדת שבלי לקט מביא בשם י"מ, "שצריך לברך תיכף בירידתן לשעבוד, שכשם שמברכין על הטובה כן מברכין על הרעה". ולפי"ז א"ש מה שמשמע מנוסח הברכה שמברכים גם

לעבדים. ובזה יש לפרש הא דאמרינן (מילה יד, א) בטעמא שאומרים הלל ביציאת מצרים ולא בנס דפורים, משום דבמצרים (תהלים קיג, א) "הללו עבדי ד' - ולא עבדי פרעה, אבל בפורים אכתי עבדי אחשורוש אנן. והיינו דבמצרים הצילנו משיני פרעה ממש, ולכן קננו לעבדיו ית', ומעתה אנו עבדי ד' ולא עבדי פרעה [משא"כ בנס דפורים, שביטול גזירת המן היה באופן ש"הפרת את עצתו וקלקלת את מחשבתו", הווי רק כמבריח ארי מנכסי חבירו, ולכן אכתי עבדי אחשורוש אנן].

ובזה יתפרש "והיא שעמדה לאבותינו ולנו", היינו שזה גופא עמדה לנו, מה "שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו", והקב"ה מניחם לעמוד עלינו, ורק ברגע האחרון ממש "הקב"ה מצילנו מידם", כי עי"ז אנו נעשים עבדי ד'.

שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם. יש לפרש, שאילמלא היתה כוונת האומות רק לצער והכאיב ולייסר אותנו, היה דבר זה מתקיים ר"ל מפני חטאינו. אבל הקב"ה הקדים רפואה למכה, שגודל רשעות אומות העולם ושנאתם העצומה לישראל - לא נותנת להם לגזור גזרות רעות עליהם בלבד, אלא "עומדים עלינו לכלותינו", ולכן בהכרח שהקב"ה יצילנו מידם שהרי נאמר (ויקרא טו, פד) "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכחותם להפר בדיתי אתם", ולכן בלתי אפשרי שיפקו זממם ח"ו.

מרעה לטובה, והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם.

והיא שעמדה לאבותינו ולנו כו' והקב"ה מצילנו מידם. הנה ידוע מה דאיתא בכתבי האר"י ז"ל על הא דכתיב (שמות יב, לו) ולא יכלו להתמהמה, דאם היו ישראל נשארם עוד רגע כמימרא במצרים היו נשקעים ח"ו בני שערי טומאה ושוב לא היו יוצאים משם לעולם. ומקשין העולם למה באמת השאירם השי"ת שם עד זמן האחרון ממש ולא החיש גאולתם אף רגע אחד קודם.

וי"ל שגם זה מחסדיו הגדולים ית"ש, ע"פ מש"כ הגה"ק בעל באר מים חיים זי"ע (פ' וישלח) "כי נודע אשר המציל מפי אריה כו' הרי אלו שלו (ב"מ כד, א), משא"כ המבריח ארי מנכסי חבירו פטור בעל הנכסים מלשלם (כ"ק נח, א). והחילוק הוא, דזה שהוא כבר בפי ארי, כבר הוא נאבד ממש, משא"כ למבריח ארי שעדיין לא שלט בהן המזיק ולא באו עדיין לכלל נאבדים. ואמנם אלקינו ית"ש הוא המציל את צדיקיו מבין שיני אריות ממש, אף שכבר הם בפי ארי הקב"ה מצילם מידם. ועל כן אנו אומרים "לקונה עבדיו בדין", כי הוא ית' מוציאנו מבין שיני כפירים, ואנו שלו ממש כדן מציל מפי ארי".

ועפ"ז יש להבין החסד הגדול שעשה הקב"ה במה שהשאיר אותנו בידי פרעה עד שלא יכלו להתמהמה עוד והיו נשקעים במצרים לעולם, כי עי"ז הוא כמציל מפי אריה שקננו בדין לו ית'

צא ולמד מה בקש לָבֵן הָאֲרָמִי לַעֲשׂוֹת לְיַעֲקֹב
אֲבֵינוּ, שְׁפָרְעָה לֹא גָזַר אֱלֹהִים עַל הַזְּכָרִים וְלָבֵן
בִּקֵּשׁ לַעֲקֹר אֶת הַכֹּל. שְׁנֵאמַר.

אֲרָמִי אֲבִד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיִמָּה וַיִּגְרֶשׁ שָׁם
בְּמַתִּי מֵעַט, וַיְהִי שֵׁם לְגוֹי גְדוֹל
עָצוּם וָרֵב:

"וַיֵּרֶד מִצְרַיִמָּה", אָנוּס עַל פִּי הַדְּבִיבֹר:

"וַיִּגְרֶשׁ שָׁם", מִלְמַד שֶׁלֹּא יֵרֵד יַעֲקֹב אֲבֵינוּ לְהִשְׁתַּקֵּעַ
בְּמִצְרַיִם אֱלֹהִים לְגֹרֶשׁ שָׁם. שְׁנֵאמַר, וַיֹּאמְרוּ
אֵל פְּרַעֲה לְגֹרֶשׁ בְּאֶרֶץ בְּאֵנוּ כִּי אֵין מִרְעָה לְצֹאן
אֲשֶׁר לְעַבְדֶּיךָ כִּי כִבֵּד הָרַעַב בְּאֶרֶץ כְּנַעַן, וְעַתָּה
יֵשְׁבוּ נָא עַבְדֶּיךָ בְּאֶרֶץ גִּשׁוֹן:

לא היה יורד למצרים, ואע"פ שהיה בא
לידי סכנה לגוף היה נשאר בארץ כנען
במסירת נפש, כי הירידה למצרים היה
סכנה לנשמה, אשר היא חמורה מסכנת
הגוף (עיי' סו"ט ד"ש הל' חנוכה). לכן לא נחשב
הרעב בארץ כנען סיבת האונס לירידת
יעקב למצרים, אלא משום שהיה "אנוס
על פי הדיבור".

ויגר שם מלמד שלא ירד בו להשתקע
המצרים אלא לגור שם שנאמר
(בראשית טו, ז) לגור בארץ באנו, כי אין

יורד מצרימה אנוס על פי הדיבור, ויגר
שם מלמד שלא ירד בו שנאמר
(בראשית טו, ז) ויאמרו אל פרעה לגור
בארץ באנו כי אין מרעה לצאן אשר
לעבדיך כי כבד הרעב בארץ כנען גו'.
לכאורה צ"ב, שמתחלה אמר שירידת
יעקב למצרים היה "על פי הדיבור",
ואח"כ מביא הפסוק שאמר יעקב "לגור
בארץ באנו כי אין מרעה לצאן אשר
לעבדיך גו'". ויש לומר, דבא להשמיענו
שאף שלא היה מרעה לצאן "כי כבד
הרעב בארץ כנען", אעפ"כ מצד זה גרידא

"במתי מעט", כמה שנאמר, בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה ועתה שמך ד' אלקיך ככוכבי השמים לרוב:

שהם הניצוצות. ואמר שבאנו לארץ כדי להעלות הניצוצין, ולא להשתקע. וידענו שהניצוצין השייכים לנו טמונים במצרים, מזה שראינו "כי אין מרעה לצאן אשר לעבדיך גו' בארץ כנען", והבן.

ועתה ישבו נא עבדיך בארץ גשן. יש לפרש ע"פ המדרש (ב"ד פ"א ו') אין ועת"ה אלא לשון תשובה. וז"ש "ועת"ה ישב"ו נא עבדיך בארץ גשן", שהיותנו בארץ גשן ימשך רק עד שנשוב בתשובה – "ועת"ה ישב"ו", כי תיכף כשנשוב מיד נגאל, וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ו מהל' תשובה ה"ה) "אין ישראל נגאלין אלא בתשובה כו' ומיד הן נגאלין".

במתי מעט, כמו שנאמר (דברים י' כב) בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה, ועתה שמך ד' אלקיך ככוכבי השמים לרוב. יש לפרש על פי מה שאמרו חז"ל (פסד"א לה א') "כשבאו לגבול מצרים היו תשעה ושישים, וכתוב בשבעים נפש, מה עשה הקב"ה נכנס במנין עמהם ועלו במספר שבעים נפש לקיים מה שנאמר (בראשית מ"ד) אנכי ארד עמך מצרימה". ואפשר ש"מתי מעט" הוא כינוי לשכינה הקדושה על שם שממעט עצמה, כמו שאמרו על הלבנה שנתמעטה שהיא דומה לשכינה.

מרעה לצאן אשר לעבדיך, כי כבוד הארץ בארץ כנען, ועתה ישבו נא עבדיך בארץ גשן. צ"ב, למה האריך כ"ב, ולא יליף רק ממה שאמר "לגוד בארץ באנו".

ונראה, דהנה ידוע פירוש מרן הבעש"ט זי"ע עה"כ (תחלים ק"ה) רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף, שכל רעבון וצמאון שיש לאדם לאיזה מאכל ומשתה, הוא בגלל שיש באותו המאכל ניצוצות השייכות אל נפשו. עוד ידוע מכתבי האר"י ז"ל שתכלית ירידת ישראל למצרים היה כדי להעלות הניצוצות הק' משם. ונראה, שמה שלא היה מרעה לצאן בארץ כנען, הוא מטעם זה גופא, כי הניצוצות שהיו השייכות להם לא היה בארץ כנען, אלא בארץ מצרים. ומזה שלא היה מרעה בארץ כנען אלא במצרים, הבינו ששם הוא המקום שממנו צריכים להעלות ניצוצות הקדושים. וזה שאמר (בראשית מ"ב א') וירא יעקב כי יש שבר במצרים גו', רדו שמה ושברו לנו משם גו'. פירוש שראה יעקב אבינו כי יש מניצוצי ה"שבירה" במצרים (עיין אנ"א דכלה שם), לכן רדו שמה להעלותם.

וזה שאמר "לגוד בארץ באנו", מלשון גרים, שהם הניצוצות הק', כידוע מפ"י האר"י ז"ל את מאמרם (פסחים פ"ג א') לא גלו ישראל אלא שיתוספו עליהם גרים,

"וַיְהִי שֵׁם לְגוֹי", מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצַיְנִים שָׁם:
"גְּדוֹל עֲצוּם", כְּמֵה שְׁנֵאמַר, וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ
וַיִּרְבוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמֵאד מְאֹד וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם:

"מאד מאד". ועל כן המצה מראה על ענוה (עין דוד פקודי מצות עשה ו' נפש השל"ה). וכשהורד פרעה מגאותו שרו ישראל על הים (שפוט, ט, א) אשירה לד' כי גאה גאה, ופירש"י שד' נתגאה על כל גאה.

אך נראה שיש לדרוש עוד, ש"מאד מאד" היא רמז למדת ההודאה לד'. שהרי עה"כ (דברים, ג, ה) "ואהבת את ד' אלקיך כו' ובכל מאדך", אמרו במתני' (בבבית, נה, א) בכל מדה ומדה שהוא מודד לך, הוי מודה לו במאד מאד. וזה "ויעצמו במאד מאד", שבכל מדה ומדה שמדד להם השי"ת, הודו לו במאד מאד. וכן מצינו (שפוט, יב, ט) "ואמרתם זבח פסח הוא לד' כו' ויקד העם וישתחוו", ופירש"י (שם) שהודו על בשורת הגאולה וביאת הארץ ובשורת הבנים שיהיו להם. והיינו שאף טרם שנתקיימו ההבטחות, כבר הקדימו ליקוד ולהשתחות בהודאה על הבשורה עצמה. וזה מפני "שהתעצמו במאד מאד", היא ההודאה.

ובזה יובן שאומרים לרשע, שאילו היה שם לא היה נגאל, כי הרי מה שנגאלו ממצרים היתה בזכות ההודאה שנתעצמו ישראל "במאד מאד", אבל הרשע ששואל מה העבודה הזאת לכם ולא לו, ואינו משתתף בהודאה לד' על חסדיו, בודאי אילו היה שם לא היה נגאל.

והנה איתא במדרש (פ"ד פ"ד ד) "ואת הכוכבים, אמר הקב"ה הואיל והלבנה הזו מיעטה עצמה להיות שולטת בלילה, גוזר אני עליה - בשעה שהיא יוצאת שיהו הכוכבים יוצאין עמה, בשעה שהיא נכנסת יהו הכוכבים נכנסים עמה". ועפ"ז יתפרש "במתי מעט כמ"ש בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה", היינו שהשכינה הנקראת "מתי מעט" ירדה עמהם, עד שנכנסה למנין שבעים נפש כאחד מהם ממש. ולכן "ועתה שמך ד' אלקיך ככוכבי השמים לרוב", היינו שאף שעתה כבר שמנו ד' אלקינו לרוב, מ"מ מדה כנגד מדה, אנו "ככוכבי השמים", שכל ביאתנו ויציאתנו לעולם, הוא רק "לחלוק כבוד לשכינה". וכל זה משום שכשהיינו במתי מעט נכנסה השכינה עמנו למנין שבעים נפש.

גדול עצום כמה שנאמר (שפוט, א, ז) ובני ישראל פרו וישרצו ויעצמו במאד

מאד. אברה"ק ז"ע (עין הגדה שער יששכר) פירשו ש"מאד מאד" הוא רמז למדת ענוה, שכן אמר חז"ל (אבות פ"ד מ"ה) "מאד מאד" הוי שפל רוח. ויש להוסיף נוסף לדבריהם, ע"פ המבואר במחברת הקודש (הבואו דברי בחפזות ביום עה"ת פ' חנוכה) שקליפת פרעה ומצרים היתה הגאווה, כמו שאמר (חזקאל, כט, ג) לי יאירי ואני עשיתני. ולכן זה לעומת זה התחזקו בני ישראל במדת

**"וְרַב", כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, וְאֶעְבֹּר עֲלֶיךָ וְאֶדְאָךְ
מִתְבוֹסְסֶת בְּדַמְיָךְ, וְאָמַר לָךְ בְּדַמְיָךְ חַיִּי,
וְאָמַר לָךְ בְּדַמְיָךְ חַיִּי: רַבְּכָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נִתְתִּיךְ,
וְתַרְבִּי וְתַגְדְּלִי וְתִבְאִי בְעַדֵּי עַדְיִים שְׂדִים נִכְנֹו
וְשַׁעְרָךְ צֶמַח וְאֶת עֶרֶם וְעָרְיָה:**

את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו", אלא אתרחיש להו ניסא שהיו שינייהם קהות כו'. וזה היה בזכות דם מילה, שמסרו נפשם על קידוש ד'. וזה תערובת דם פסח ודם מילה, להורות שמה שזכו לקיים פסח היה בזכות שמסרו נפשם בדם מילה.

ואומר לך בדמך חיי ואומר לך בדמך חיי. פסוק זה דרשו חז"ל (פדר"א כט) על דם פסח ועל דם מילה, שבזכותו נגאלו ממצרים. ויש לומר בדרך דרוש, שזכות "דם מילה" הוא רמז למסירת נפש להיות "יהודי", וזכות "דם פסח", הוא מסירת נפש שלא להיות מצרי.

וְתַרְבִּי וְתַגְדְּלִי וְתִבְאִי בְעַדֵּי עַדְיִים גו'.
עדי עדים הם קישוטים. וצ"ב כיון שנאמר (חזקאל סג י) "זאת ערם ועריה", ואמרו חז"ל (תובא נרש"י שם) שהיו ערומים מן המצוות, ואם כן איך קאמר "ותבואי בעדי עדיים", הרי לא היו להם מצוות שיהיו להם תכשיטים, וצ"ב.

ונראה שבכל זאת הרי אמרו חז"ל (נמד"ד פ"ג כ) שהיו מצויינים שם, ולא שינו את שמם לשונם ולבושם. ובוזה היה ניכר עליהם שהם זרע אברהם יצחק ויעקב. ולפי"ז יש לומר שהם עצמם היו הקישוטים והתכשיטים, שהרי ניכר עליהם שהם יהודים. ובאמת אדם יפה ובר מעלה לא צריך לתכשיטים, שהוא

בדמך חיי בדמך חיי. ואיתא במדרש (שמו"ד פ"ג יג) דקאי על דם פסח ודם מילה. והנה בתרגום יונתן על הכתוב (שפס"י, יג) והיה הדם לכם לאות, פי' ויהא דם נכסת פסחא וגזירת מהולתא מערב לכוון למיעבד מניה כו'. היינו שהיו צריכים להתערב שני הדמים של פסח ושל מילה זה בזה. ויש לפרש בטעמא דמילתא, על פי מאמר חז"ל (ברכות כ, א) מאי שנא ראשונים דאתרחיש להו ניסא, ומאי שנא אנן דלא מתרחיש לן ניסא. ומסיק, קמאי הוו קא מסרי נפשיהו אקדושת השם, אנן לא מסרינן נפשין אקדושת השם. והנה לקיחת השה של מצרים לשם קרבן לא היה אפשרי בדרך הטבע, כמו שאמרו (שפס"ח, כב) "הן נזבח

וַיִּרְעוּ אֶתְנֹוּ הַמִּצְרִים וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבוֹדָה קָשָׁה:

"וַיִּרְעוּ אֶתְנֹוּ הַמִּצְרִים", כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, הִבֵּה
נִתְחַכְמָה לֹו פֶן יִדְבֶה וְהִיָּה כִי תִקְרָאנָה
מִלְחָמָה וְנוֹסֶף גַּם הוּא עַל שׁוֹנְאֵינוּ וְנִלְתַם בָּנוּ וְעָלָה
מִן הָאָרֶץ:

"וַיַּעֲנוּנוּ", כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, וַיִּשְׁיִמוּ עָלֵינוּ שְׂרֵי מִסִּים
לְמַעַן עֲנוּתוֹ בְּסִבְלוֹתָם וַיִּבְּנוּ עָרֵי
מִסְכְּנוֹת לְפָרְעָה אֶת פֶּתֶם וְאֶת רַעְמִסִּים:

"וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבוֹדָה קָשָׁה", כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, וַיַּעֲבֹדוּ
מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרְהָ:

וירעו אתנו המצרים כמה שנאמר
הבה נתחכמה לו כו'. יש לומר
בדרך דרוש, על פי המדרש (אוצר המדרשים
עמוד קפה ד"ה וילק) על הכתוב (שמות א, ו) הבה
נתחכמה לו "שרצו לבטל מהם את
השבת". והנה שבת נקרא "טוב", כמו
שנאמר (תהלים צג, א) מזמור שיר ליום
השבת טוב להודות לד', שבו נתברר
ש"אך טוב לישראל" (תהלים עג, א). על כן
נאמר "וירעו אתנו המצרים", שכוונתם
היתה לעשות אותנו ח"ו לרעים, על
ידי ביטול השבת.

עצמו מפאר ומהדר את עצמו, ואדם
עצמו יכול להיות התכשיט הגדול ביותר.
וכן אמר שלמה המלך (קהלת ת, א) "חכמת
אדם תאיר פניו", וחכמתו המאירה פניו
היא התכשיט היפה והמשובח מכולם.
והיא בחינת שמשבחים ומרקדין לפני
הכלה (כתובות ע, א) "לא כחל ולא שרק ולא
פירכוס ויעלת חן", כלומר שכ"כ גדול
יפיה עד שאין צריכה לכחל ופירכוס כו'
כי היא עצמה יעלת חן. וזה "ותרבי
ותגדלי ותבואי בעדי עדיים", שאתה
בעצמך נעשית לתכשיטיך.

**וּנְצַעַק אֶל יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, וַיִּשְׁמַע
יְהוָה אֶת קִלְנוּ וַיִּרְא אֶת עֲנִינוּ
וְאֶת עֲמָלָנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ:**

**"וּנְצַעַק אֶל יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ", כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר,
וַיְהִי בַיָּמִים הַרְבִּיּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ
מִצְרַיִם וַיִּאָּנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבָדָה וַיִּזְעֲקוּ, וַתַּעַל
שׁוֹעַתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבָדָה:**

**"וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת קִלְנוּ", כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, וַיִּשְׁמַע
אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת
בְּרִיתוֹ אֶת אֲבֹתָהֶם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב:**

**"וַיִּרְא אֶת עֲנִינוּ", זוֹ פְרִישׁוֹת דֶּרֶךְ אֶרֶץ. כְּמָה
שֶׁנֶּאֱמַר, וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּדַּע אֱלֹהִים:**

ומסופר מהגה"ק בעל חידושי הרי"ם
זצ"ל כשאבד בנו האחרון, בכה על
שנאבדה ממנו מצות "ושננתם לבניך"
ועד"ז היה בבני ישראל, שעיקר צערם
מהגזרה היה מה שבטלו מהם מצוה
היחידה שהיתה להם, שכל זמן שהיתה
מצוה בידם לא הרגישו בעניות, רק
כשגזרו על פרישות דרך ארץ, הרגישו
בעניים.

וירא את ענינו זו פרישות דרך ארץ.
עשירות של בני ישראל אינו הכסף

וירא את ענינו זו פרישות דרך ארץ.
מצות עשה היחידה שהיתה
לישראל במצרים היתה פרו ורבו. ולכן
איתא בזהר (ח"ב ג, ב) ישראל במצרים כו'
אשתדלו בפריה ורביה, כיון שהיתה
המצוה היחידה שבידם. אמנם כיון שגזרו
כל הבן כו' פרשו מדרך ארץ (עיי' פ"ה הרשב"ם
שכלי לקט ועוד) ונשארו עניים מכל התורה
ומצוותיה. וזה "וירא את ענינו - זו
פרישות דרך ארץ", שעל ידה נשארו
עניים בלי מצוות כלל.

**"וְאֵת עַמְלֵנוּ", אֵלֹהֵי הַבָּנִים. כָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, כֹּל הַבֶּן
הַיְלֹוד הַיְאֻדָּה תִשְׁלִיכוּהוּ וְכֹל הַבַּת תִּחְיִין:**

**"וְאֵת לַחֲצֵנוּ", זוֹ הַדְּחָק. כָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, וְגַם רֵאִיתִי
אֵת הַלַּחֲצֵן אֲשֶׁר מִצְרַיִם לוֹחֲצִים אוֹתָם:**

**וַיּוֹצֵאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרֵעַ
נְטוּיָה וּבְמִרְא גְדוֹלָה וּבְאִתּוֹת וּבְמִפְתִּיּוֹם:**

**"וַיּוֹצֵאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם", לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ וְלֹא
עַל יְדֵי שָׂרָף וְלֹא עַל יְדֵי שְׁלִיחַ, אֲלָא
הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכַבּוּדוֹ וּבְעֶצְמוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר,
וְעַבְרַתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֶּה וְהִבִּיתִי כָּל בְּכוֹר
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה, וּבְכָל אֱלֹהֵי
מִצְרַיִם אֲעֲשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְהוָה: "וְעַבְרַתִּי בְּאֶרֶץ**

כלל, ולכן דרשו ש"זירא את ענינו, זו פרישות דרך ארץ", שבגזרה זו ר"ל נעשינו עניים.

ועל זה צריך להתעורר כל אדם בעת שמספר לבניו ביציאת מצרים, שבניו הם כל עולמו, ובלעדיהם ח"ו הוא עני שאין לו כלום. ואם ברכושו והוננו משקיע כל כחו ועמלו, כמה צריך להתאמץ בחינוך בניו, ובקיום מצות "והגדת לבנך".

ולא זההב, אלא בניהם ובנותיהם. וכמו שאמרו חז"ל (כ"ד פ"ה ט) על הכתוב (בראשית ל"ג) ויהי לי שור וחמור גוי שור זה יוסף וחמור זה יששכר. וכן אמר יוסף ליעקב (בראשית ס"ט) "בני הם אשר נתן לי אלקים בזה", פירוש אף על פי שאני מלך במצרים, ועל פי ישק כל דבר, כל זה אינו שווה לי כלום, כי כל מה שנתן לי אלקים בזה הוא רק "בני". ולכן כל זמן שלא גזרו על פרישות דרך ארץ לא הרגישו עוני

מְצַרִּים בְּלֵילָה הַזֶּה", אָנִי וְלֹא מְלֹאָךְ. "וְהַכִּיתִי כָל
בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם", אָנִי וְלֹא שְׂרָף. "וּבְכַל אֱלֹהֵי
מִצְרַיִם אֲעֲשֶׂה שְׁפָטִים", אָנִי וְלֹא הַשָּׁלִיחַ. "אָנִי
יְהוָה", אָנִי הוּא וְלֹא אַחֵר:

"בֵּיד חֲזָקָה", זוּ הַדְּבָר. כְּמָה שֶׁנֶּאמַר, הִנֵּה יַד יְהוָה
הוּיָה בְּמִקְנֶךָ אֲשֶׁר בְּשָׂדֶה, בְּסוֹסִים בְּחֲמוּרִים
בְּגַמְלִים בְּבָקָר וּבְצֹאן, דְּבָר כָּבֵד מְאֹד: "וּבְזֶרַע
נְטוּיָה", זוּ הַחֶרֶב. כְּמָה שֶׁנֶּאמַר, וַתְּרַבּוּ שְׁלוֹפָה
בְּיָדוֹ נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלַיִם:

החמישית (שם ט, י), הנה יד ד' הויה גו',
והזכיר ה' מינין [במכת דבר], "בסוסים
בחמורים בגמלים בבקר ובצאן", ונאמר
על הים (שמות יד, לא) וירא ישראל את היד
הגדולה, "עיין שם.

ולפי דברי רבינו בחיי אפשר לפרש,
שמקודם דורש "ויוציאנו ד' ממצרים
גו'" - "לא על ידי מלאך אלא
הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו", היינו
השכינה הקדושה "שהאבידה המצריים
במצרים". וממילא סמיך ליה דרשה
ד"ביד חזקה זו הדבר", שנאמר בה "הנה
יד ד' הויה במקנך", היינו השכינה
הקדושה הנקראת יד, ולרמוז לזה מביא
סיום הקרא שמזכיר ה' דברים "בסוסים
בחמורים בגמלים בבקר ובצאן".

ביד חזקה זו הדבר. הנה במכת הדבר
נאמר (שמות ט, י) יד הויה הויה
במקנך אשר בשדה, ובשאר המכות

ויוציאנו ד' ממצרים, לא על ידי
מלאך גו' אלא הקדוש ברוך
הוא בכבודו ובעצמו גו'. ביד חזקה -
זו הדבר, כמו שנאמר הנה יד ד' הויה
במקנך אשר בשדה בסוסים בחמורים
בגמלים בבקר ובצאן דבר כבד מאד.
ולפי פשוטו צ"ב, מה הסמיכות
הענינים ש"ויוציאנו ד'" - הקב"ה
בכבודו ובעצמו, ל"ביד חזקה" שהיא
מכת הדבר. וכן צ"ב במה שדורש "ביד
חזקה, זו הדבר", דמה נתחדש בדרשה
זו, הלא מכת דבר מפורש בקרא כמו
שאר המכות.

ונראה דהנה כתב רבינו בחיי (בראשית טו, י)
"אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך
גם עלה גו', הוא רמז לשכינה שירדה
עמהם למצרים כו', והיא ה"א אחרונה
שבשם הויה ב"ה כו', והיא שהאבידה
המצריים במצרים ועל הים, והיא
הנקראת "יד", ונאמר במצרים במכה

**"וּבְמוֹרָא גְדוּלָּה", זו גְּלוּי שְׂכִינָה. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, או
הַנְּסָה אֱלֹהִים לָבֹא לְקַחַת לּו גּוֹי מִקְרֵב
גּוֹי, בְּמִסּוֹת בְּאֵתָת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד
חֲזָקָה וּבְזֵרוּעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים גְּדוּלָּים, כְּכֹל אֲשֶׁר
עָשָׂה לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ:
"וּבְאֵתוֹת", זֶה הַמַּטָּה. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, וְאֵת הַמַּטָּה
הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּו אֵת הָאֵתָת:
"וּבְמוֹפְתִים", זֶה הַדָּם. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר. וְנָתַתִּי מוֹפְתִים
בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ:**

שלהם, ועל כן הכה ד' את צאנם, ועי"ז לא היה לישראל מה לרעות ונתבטלה גזרתם. ולפי זה יש לבאר שהטעם שהקפיד השי"ת על גזרה זו יותר מכל גזרות, משום שרועי צאן היו אבותינו, והוא שורש עבודת ישראל. וכן נאמר בדוד המלך (תהלים עח, ט) ויבחר בדוד עבדו ויקחהו ממכלאת צאן. וכן במשה רבינו שהיה רועה צאן יתרו וראה את הסנה בוער. ונקרא בזהר "רעיא מהימנא". והם למדו את הדרך הקדוש הלזו מהקב"ה שנאמר בו (ישעיה ס, יא) כרעה עדרו ירעה בזרעו יקבץ טלאים ובחיקו ישא עלות ינהל. ועל כן מה שרועי היו אבותינו צאן היתה הכנה להיותם בעתיד רועי את ישראל, הם צאן קדשים. והמצריים רצו לבטל זאת מהם, וגזירה זו שרצו לבטל ח"ו רועי ישראל, היא הקשה מכולם, ונענשו בה יותר משאר המכות.

נאמר רק (שם סו) אצבע אלקים. ולזה דורש "ביד חזקה" על הדבר. וכן נשתנה מכת הדבר משאר המכות, שהיא היתה על ידי הקב"ה בעצמו, כדכתיב "יד הוי"ה". ועוד איתא במדרש (שם ל"ד פ"ג) כל מכה ומכה שהיתה באה על המצריים במצרים היה הנבר משמש ובא עמה, שנאמר (שם סח, כג) הנה אנכי נוגף גו' הנה - זה הדבר, שנאמר (שם ס, י) הנה יד הוי"ה הויה במקנך. ולזה תיקן הפייטן (שבת החדש - שחרית) "באחת ועשר פוט נגעה" ופי' "באחת" היא הדב, "ועשר" - שהיא שימשה עם כל שאר העשר מכות]. וצ"ב מ"ש מכה זו משאר המכות, שהיא שמשוה עם כולם.

ונראה דאיתא במדרש (שם ס"ו) שכל מכה שהביא הקב"ה על המצרים היתה מדה כנגד מדה. ואמרו (שם) שמכת הדבר היתה לפי שעשו את ישראל לרועי צאן ומקנה

כשאומר "דם ואש ותמרות עשן", העשר מכות, וסימני "דצ"ך עד"ש באח"ב", ישפוך בכל פעם שפיכה מן הכוס עצמו ולא על יד אצבע.

דָם, וְאֵשׁ, וְתַמְרוֹת עֵשָׂן:

דָּבָר אַחֵר: "בְּיַד חֲזָקָה" שְׁתִּים. "וּבִזְרַע גְּמוּיָה" שְׁתִּים. "וּבְמֵרָא גְדוֹל" שְׁתִּים. "וּבְאֵתוֹת" שְׁתִּים. "וּבְמוֹפְתִים" שְׁתִּים. אֵלּוּ עֶשֶׂר מִכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמְצָרִים בְּמִצְרַיִם, וְאֵלּוּ הֵן:

דָם. צִפְרֻדָּע. פְּנִים. עָרוֹב. דָּבָר. שְׁחִין. בָּרָד. אֲרָבָה. חוֹשֶׁךְ. מַכַּת בְּכוֹרוֹת:

נשחתה מצרים ומתו היו תינוקות וילדים מתים, ע"כ.

ולזה נראה שמה שהיתה זו קשה למצרים יותר מכלם, כי ממנה נגלה להם כח הצדיקים אשר עליהם נאמר ^(ישעיהו סב) על חומתיך ירושלים הפקדתי שמרים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו המזכרים את ד' אל דמי לכם ואל תתנו דמי לו עד יכונן ועד ישים את ירושלים תהלה בארץ. וממילא ידעו שעתידין ישראל להגאל מהם.

עוד יש לבאר למה אמר בזה"ק ש"דא קשיא לון מכלא". והוא ע"פ חז"ל ^(פסחים יג, ב) שישאל לדורות למדו קל וחומר מהצפרדעים, בחיוב מסירות נפש. ואפ"ל שלכן היתה מכה זו הקשה מכולן למצרים, כי ידעו שמעתה ילמדו ישראל למסור נפשם על קדושת התורה והמצוות, ובזכות זה יגאלו בקרוב ממצרים.

מַכַּת צִפְרֻדָּע. איתא בזהר הק' ^(מ"ב כס, ב) על מכת הצפרדעים "ודא קשיא לון מכלא". שהיתה מכה זו קשה למצרים יותר משאר המכות, וצ"ב.

ונראה לפרש דבריהם עם מה דאיתא עוד בזה"ק ^(א, פס' א) בענין מכת הצפרדע, שעל ישראל נאמר ^(ישעיהו סב, ה) המזכירים את ד' אל דמי לכם, למטה ודייקא בלילה. והולך ומפרש שהצדיקים כאשר נחלקה הלילה, באה להם התשוקה לזכור תמיד את ד', ואינם נותנים רגיעה ללבם. ועל אלה כתוב "המזכירים את ד' אל דמי לכם". ובזכות זה זכר להם הקב"ה במצרים, והעלה על פרעה את הצפרדעים אשר קולם לא נפסק תמיד, כעונש לפרעה על שהכביד על בני ישראל, וקול הצפרדעים לא היה קול צעקה בעלמא אלא קול שבו היו משבחים את ד' יומם ולילה. ומקולם

רבי יהודה היה נותן בהם סימנים:

דצ"ד. עד"ש. באח"ב:

מריקין מהטסין יין הנשפר, וממלאים את הכוס מה שנחסר מהשפיכות.

רבי יוסי הגלילי אומר: מנין אתה אומר, שלקו המצרים במצרים עשר מכות, ועל הים לקו חמשים מכות. במצרים מה הוא אומר: ויאמרו החרטמים אל פרעה אצבע אלהים הוא. ועל הים מה הוא אומר: וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה יהוה במצרים, ויראו העם את יהוה ויאמינו

טמונים בהם השתלשלות כל המכות וכל יציאת מצרים, כן הוא בגאולה העתידה שהרי נאמר (מילה 1, טז) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, שבסימנים שנתנו לנו חז"ל צריך לראות כבר עניני הגאולה עצמה, היינו שכשרואים הסימנים של הגאולה הקרובה, צריך להתחזק באמונה, כאילו כבר נגאלנו, והבן מאוד.

רבי יהודה היה נותן בהם סימנים דצ"ד עד"ש באח"ב. יש לפרש, דהנה "דצ"ד עד"ש באח"ב" בגימטריא "מעשה אלקים". וזהו שהיה "נותן בהם סימנים" שאלו העשר מכות הביא הקב"ה על המצרים, והיו "מעשה אלקים".

רבי יהודה היה נותן בהם סימנים כו'. העולם תמהים מה התועלת של נתינת סימנים. ויש לומר דהנה מעלת ה"סימן" הוא להיות שבסימן נכלל הענין כולו להמכיר ומבין את הרמז שבסימן. וכן אנו אומרים לפני הסדר "קדש ורחץ כו'", שהם הסימנים לפיהם מתנהג הסדר כולו. ואפשר שמעלת ה"סימנים" ללילה זה הוא מפני שחז"ל (בפרק חלקי יט"ו) נתנו סימנים לידע שהגאולה העתידה קרובה לבוא. ורגיל בפי העולם להתלונן, שכבר נתקיימו כל הסימנים ועדיין בן ישי לא בא. ועל זה בא רבי יהודה לומר, שכמו שהשומע סיפור יציאת מצרים, מכיר בסימני דצ"ד עד"ש באח"ב איך

בִּיהֲנֶה וּבְמִשָּׁה עֲבָדוּ. כַּמָּה לָקוּ בְּאַצְבָּעוֹ, עֶשֶׂר
מִכּוֹת. אָמור מֵעַתָּה, בְּמִצְרַיִם לָקוּ עֶשֶׂר מִכּוֹת, וְעַל
הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מִכּוֹת:

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מִנֵּין שְׁכַל מִכָּה וּמִכָּה שֶׁהֵבִיא
הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרַיִם בְּמִצְרַיִם,
הֵיטָה שֶׁל אַרְבַּע מִכּוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר: יִשְׁלַח בָּם חֲרוֹן
אָפוֹ עֲבָרָה, וְנֹעַם, וְצָרָה, מִשְׁלַחַת מִלְּאֲכֵי רָעִים.
"עֲבָרָה" אַחַת, "וְנֹעַם" שְׁתֵּים, "וְצָרָה" שְׁלֹשׁ,
"מִשְׁלַחַת מִלְּאֲכֵי רָעִים" אַרְבַּע. אָמור מֵעַתָּה,
בְּמִצְרַיִם לָקוּ אַרְבָּעִים מִכּוֹת, וְעַל הַיָּם לָקוּ מֵאַתֵּים
מִכּוֹת:

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מִנֵּין שְׁכַל מִכָּה וּמִכָּה שֶׁהֵבִיא
הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרַיִם בְּמִצְרַיִם, הֵיטָה
שֶׁל חֲמֵשׁ מִכּוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר: יִשְׁלַח בָּם חֲרוֹן אָפוֹ, עֲבָרָה,
וְנֹעַם, וְצָרָה, מִשְׁלַחַת מִלְּאֲכֵי רָעִים. "חֲרוֹן אָפוֹ"
אַחַת, "עֲבָרָה" שְׁתֵּים, "וְנֹעַם" שְׁלֹשׁ, "וְצָרָה" אַרְבַּע,
"מִשְׁלַחַת מִלְּאֲכֵי רָעִים" חֲמֵשׁ. אָמור מֵעַתָּה,
בְּמִצְרַיִם לָקוּ חֲמִשִּׁים מִכּוֹת, וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים
וּמֵאַתֵּים מִכּוֹת:

כמה מעלות טובות למקום עלינו:

- דִּינּוּ: אֵלּוּ הוּצֵיאֵנוּ מִמִּצְרַיִם, וְלֹא עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים.
- דִּינּוּ: אֵלּוּ עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים, וְלֹא עָשָׂה בְּאַלְהֵיהֶם.
- דִּינּוּ: אֵלּוּ עָשָׂה בְּאַלְהֵיהֶם, וְלֹא הִרְג אֶת בְּכוֹרֵיהֶם.
- דִּינּוּ: אֵלּוּ הִרְג אֶת בְּכוֹרֵיהֶם, וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת מְמוֹנָם.
- דִּינּוּ: אֵלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת מְמוֹנָם, וְלֹא קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם.
- דִּינּוּ: אֵלּוּ קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם, וְלֹא הֶעֱבִירָנוּ בְּתוֹכוֹ בְּחֶרֶבָה.
- דִּינּוּ: אֵלּוּ הֶעֱבִירָנוּ בְּתוֹכוֹ בְּחֶרֶבָה, וְלֹא שָׁקַע צְרִינוּ בְּתוֹכוֹ.
- דִּינּוּ: אֵלּוּ שָׁקַע צְרִינוּ בְּתוֹכוֹ, וְלֹא סָפַק צְרַכְנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבַּעַיִם שָׁנָה.
- דִּינּוּ: אֵלּוּ סָפַק צְרַכְנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבַּעַיִם שָׁנָה, וְלֹא הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמֶּן.
- דִּינּוּ: אֵלּוּ הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמֶּן, וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַשֶּׁבֶת.
- דִּינּוּ: אֵלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַשֶּׁבֶת, וְלֹא קָרַבְנוּ לְפָנֵי הַר סִינַי.
- דִּינּוּ: אֵלּוּ קָרַבְנוּ לְפָנֵי הַר סִינַי, וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה.
- דִּינּוּ: אֵלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה, וְלֹא הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.
- דִּינּוּ: אֵלּוּ הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְלֹא בָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַבְּחִירָה.

דכלה (פ' בשלה) בשם הגה"ק הרמ"מ מרימנאב זי"ע, עה"כ (שמחת טו, יט) ויראו בני ישראל ויאמרו איש אל אחיו מן הוא גר, "שהיה המן דק ובהיר כל כך ברוחניות, עד שעל ידי אכילתו נודרך הגוף, והיה ניכר לכל אחד פנימיות חבריו ומחשבתו. והנה איש אשר היה מכיר את חברו ביום אתמול בלא הודע פנימיותו, וחשבו

אילו האכילנו את המן ולא נתן לנו את השבת דיינו. צ"ב, דהא השבת היא הנשמת והצורה של כל ימות השבוע, שהם רק החומר (עין בני יששכר מאמר השבתות מאמר א אית יב), ואם כן מה תועלת היתה בהאכילת המן לולי השבת.

ונראה לבאר ע"פ דבה"ק של כ"ק אא"ו בעל בני יששכר זי"ע בספה"ק אנרא

עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה טוֹבָה כְּפוֹלָה וּמְכַפֶּלֶת
לְמָקוֹם עָלֵינוּ. שֶׁהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם, וַעֲשֵׂה בָהֶם
שְׂפָטִים, וַעֲשֵׂה בְּאַלֹהֵיהֶם, וְהַרְג אֶת בְּכוֹרֵיהֶם, וְנָתַן
לָנוּ אֶת מִמוֹנָם, וְקָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם, וְהַעֲבִירָנוּ בְּתוֹכוֹ
בְּחֶרֶבָה, וְשָׁקַע צְרִינוֹ בְּתוֹכוֹ, וְסַפַּק צָרְכָנוּ בַּמַּדְבָּר
אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְהֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן, וְנָתַן לָנוּ אֶת

לפני הר סיני בלא נתינת התורה, י"ל שמעלת הקרובות לפני הר סיני היא ששם נעשו כאיש אחד בלב אחד.

וי"ל שמדרגה זו באה להם ע"י שמירת שבת שקדמה למתן תורה, כמו שאמרו (שמו"ד פ"א ב"ח) שעוד בהיותם במצרים כבר תיקן להם משה את השבת, וגם ציווי שבת קדם לנתינת התורה, כמו שאמרו חז"ל (סנהדרין נ"ג, ב) שכבר במרה נצטוו על השבת. כי בהיות השבת "שבת שלום ומבורך", השי"ת פורס בו "סכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל", הרי "כגונא דאינון מתיחדין לעלא באחד, אוף הכי איהי אתיחדת לתתא ברזא דאחד" (נחך ח"ב קל"ה, א). ולפ"ז יש לפרש "אילו נתן לנו את השבת, ולא קרבנו לפני הר סיני, דיינו", כלומר כי ע"י השבת עצמו היו זוכים להתאחד כאיש אחד בלב אחד, כמו בקריבה לפני הר סיני, שהרי קדושת השבת היא כקריבות לפני הר סיני. ואדרבה, על ידי שנתן לנו את השבת - בזכות השבת - קרבנו לפני הר סיני כאיש אחד בלב אחד. ויל"פ עוד ש"קרבנו לפני הר סיני", פירשו שקרבנו זה לזה, להיות כאיש אחד בלב אחד, לפני הר סיני.

לצדיק או בהיפך, וכהיום שאכלו את המן נתוודע לו פנימיותו, ולא הכירו, כי נדמה בעיניו כאיש אחר. וזה ויאמרו איש אל אחיו מן הוא, ר"ל מי הוא זה, כי נהפך לאיש אחר. ומוסיף כ"ק א"ז בעל בני יששכר זי"ע בהמשך הכתוב "כי לא ידעו מה הוא", כלומר לא ידעו מהיכן בא להם זאת הידיעה, "ויאמר משה אליהם הוא הלחם גו", ר"ל שעל ידי הלחם הזה באה לכם זאת הידיעה, עיי"ש.

ולפי"ז הרי היתה במן המעלה לזכך את חומר וגוף בני ישראל, כמו בשבת שהוא הצורה אל החומר. ולכן שפיר אמרינן "אילו האכילנו את המן ולא נתן לנו את השבת דיינו".

אֵילוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת, וְלֹא קָרַבְנוּ לְפָנֵי הַר סִינִי, דֵּינֵנוּ. מעלת הקדושות

לפני הר סיני היתה שאז היו ישראל במדרגת "יחד שבטי ישראל", כמו שאמרו חז"ל עה"כ (שמות י"ג, ב) ויחן שם ישראל - "כאיש אחד בלב אחד". ולפי"ז, על מה שהקשו הקדמונים במה שאומרים לאח"ז "אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו", איזה מעלה היה בקריבה

השבת, וקרַבְנוּ לִפְנֵי ה' סִינִי, וְנָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה,
וְהַכְנִיסֵנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבְנֵה לָנוּ אֶת בֵּית הַבְּחִירָה
לְכַפֵּר עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ:

(עד כאן אומרים בשבת הגדול)

רַבּוֹן גְּמֻלְיָאֵל הִיָּה אוֹמֵר: כָּל שְׂלֵא אָמַר
שְׁלֶשָׁה דְבָרִים אֵלּוּ בַפֶּסַח, לֹא יֵצֵא
יְדֵי חוֹבָתוֹ. וְאֵלּוּ הֵן:

פֶּסַח, מִצָּה, וּמְרוֹר:

פֶּסַח שֶׁהֵיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים בְּזִמְנֵי שְׁבִית
הַמִּקְדָּשׁ הִיָּה קִיָּם, עַל שׁוֹם מָה. עַל
שׁוֹם שֶׁפֶסַח הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל בְּתֵי אֲבוֹתֵינוּ
בְּמִצְרַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָמַרְתֶּם זִבַּח פֶּסַח הוּא לִיהִנֵּה
אֲשֶׁר פֶּסַח עַל בְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ
אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בְּתֵינוּ הִצִּיל וַיִּקַּד הָעַם וַיִּשְׁתַּחֲוּ:

הקב"ה, היינו מה שנוהג במדה עליונה של רחמים וחמלה. כי הרי נהג הקב"ה את בתי מצרים במדת הדין, וכשבא לבתי ישראל דלג וקפץ הקב"ה לספירות הגבוהות ממדת הדין, היינו למדות הרחמים, והבן.

פסח כו' על שום שפסח הקב"ה על בתי אבותינו במצרים כו'. הנה עה"כ (שם יב, כג) ופסח ד' על הפתח גו', פרש"י שני פירושים על תיבת "ופסח", א' "וחמל", וב' "ודלג". ונראה שיש להשוות הפירושים, ודילוג כביכול אצל

יאהז פרוסת המצה בידו, אבל לא יגביהו.

זמן
אכילת
מצה
(עמוד
קפא)

**מִצָּה זוֹ שְׂאֵנוּ אוֹכְלִים, עַל שׁוּם מָה. עַל שׁוּם
שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצֶקֶם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ
לְהַחֲמִיץ, עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי
הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וּגְאֻלָּם. שְׂנֵאמַר:
וַיֹּאמֶר אֶת הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֲגַת
מִצּוֹת כִּי לֹא חָמֵץ כִּי גֵרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יִכְלוּ
לְהַתְמַהֵמֵה וְגַם צָדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם:**

שהוא היה התיקון והתשובה על שטעמו לחם מצרים. ולכן בתוך עשיית התשובה נגלה עליהם מלך מלכי המלכים וגאלם. והוא מוסר גדול לדורות, שעיקר סיבת הגלות הוא ממה שישאל נהנין מלחם הגלות, וכמו בימי מרדכי ואסתר שנתחייבו משום ש"נהנו מסעודה של אותו רשע" (סגילה יב, א). והתיקון לזה, לקבל על עצמו לאכול אף לחמא עניא, רק העיקר שיהא לחמא "די אכלו אבהתנא".

**עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים
וּגְאֻלָּם.** ברישא נגלה עליהם מלך מלכי המלכים, ורק אחר כך גאלם. לגלות להם שאף טרם גאלם = בעוד היותם בגלות מצרים ובמ"ט שערי טומאה כבר שרתה עמם השכינה, כמו שהבטיח ליעקב אבינו (בראשית מו, ה) אנכי ארד עמך מצרימה.

מצה זו שאנו אוכלים על שום מה כו'. הנה קבעה התורה"ק עיקר מצות הלילה היא אכילת מצה [ובזמן הזה נשארה רק אכילה זו מן התורה]. וכן היה גילוי השכינה מקושר באפיית מצה, כמו שאומרים שלא הספיק בצקם להחמץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים וגאלם. וגם מצות סיפור יציאת מצרים קשור במצה, שהוא הלחם שעונים עליו דברים הרבה (פסחים לו, א). וצ"ב, למה תהיה כל יציאת מצרים קשורה ותלויה בענין אכילת מצה. ונראה לבאר ע"פ הזהר (ח"ג א) שכשירדו ישראל למצרים "אם לא טעמו מלחם מצרים", לא היו נשארים שם בגלות. וכן מה שאופשרה גאולתם הוא משום שהפרישו עצמם מלחם מצרים, ומסרו נפשם לאכול לחמא עניא, ולא לחם מצרים, זה הצילם משם, ועי"ז זכו לגאולה. וממילא מובן למה קשורות כל מצוות הלילה באכילת לחמא עניא,

י אחז המרור בידו, אבל לא יגביהו.

**מְרוֹר זֶה שָׂאֵנוּ אוֹכְלִים, עַל שׁוֹם מָה. עַל שׁוֹם
שְׁמָרְרוּ הַמִּצְרִים אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ
בְּמִצְרַיִם. שְׁנֵאֲמַר: וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעַבְדָּה
קָשָׁה, בַּחֲמֹר וּבִלְבָנִים, וּבְכָל עַבְדָּה בַשָּׂדֶה, אֶת
כָּל עַבְדֹּתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרָךְ:**

**בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חַיֵּב אָדָם לָרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִילוֹ הוּא
יָצָא מִמִּצְרַיִם. שְׁנֵאֲמַר: וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא
לֵאמֹר, בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם. שִׁלָּא אֶת
אֲבוֹתֵינוּ בְּלֶבֶד גָּאֵל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֶלָּא אַף אוֹתֵנוּ
גָּאֵל עִמָּהֶם. שְׁנֵאֲמַר: וְאוֹתֵנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הִבִּיא
אֶתֵנוּ לְתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם:**

ליאנות
איע
מכילו
יצא
ממצרים
(עמוד
20)

א' יציאת מצרים בגשמיות בגוף ובבשר, וב' בנפש ורוח. וברמב"ם (פ"ג מהל' סו"ט ה"ח) כתב "בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים כו' משא"כ בנוסח ההגדה של הרמב"ם כתוב בנוסח דידן "ובכל דור ודור חייב אדם לדאות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים". ויש לפרש ש"להראות את עצמו" קאי על שעבוד הגוף, שזה יכול להראות לאחרים - ע"י מנהגי חירות - שיצא ממצרים. אכן "לראות את עצמו", קאי גם על חירות הרוחני, אותו יכול להרגיש בנפשו ונשמתו, אך אינו יכול להראותו לאחרים. וכל אחד יודע ומרגיש זאת לבילי קדוש זה.

עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים וגאלם. בזוהר הק" (ח"ב קפ"ג ב) נקראת מצה "מיכלא דאסוותא", מאכל שהוא רפואה. ונראה לבאר על פי דבריו הק' של הרמב"ן (ד"ש פרשת דרא) "שתיה לאברהם במראה השכינה רפוי למחלת המילה, כי כן ראוי להיות כדכתיב (משלי ס"ג ס"ג) באור פני מלך חיים", ע"ש. וכיון שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים בעת אפיית המצות, נמשך הדבר לדורות שתהיה המצה סגולה לרפואה, שהרי באור פני מלך חיים.

**בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חַיֵּב אָדָם לָרְאוֹת אֶת
עַצְמוֹ כְּאִילוֹ הוּא יָצָא מִמִּצְרַיִם.
נִרְאָה שְׁנַיִ עֲנִינִים יֵשׁ בְּיִצְאֵת מִצְרַיִם.**

שהוא לבד יצא ממצרים ועליו מוטל חיוב להקים העולם כולו.

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כו'. (כתיב (ויזכיר יט, כג) "ומבשרי אחזה אלוך", ופירשו בספה"ק, דהנה כתיב (בראשית א, כג) "ויברא אלקים את האדם בצלמו בצלם אלקים ברא אתו", אע"פ שאין לו ית"ש צלם ואין לו דמות הגוף, מ"מ מצד הצמצום עצמו ית' בהנהגותיו ומדותיו בעוה"ז להיות אדון, שייך להכידו, על דרך שהמירו אברהם אבינו מצד הצמצום בבחי' "אני בעל הבירה". והנהגותיו הן שנתחלקו כפי צורת אדם, כדי שישגנו בעלי הגוף לערך גופם. וכענין שנאמר בנבואה של מראה יחזקאל (יחזקאל א, כג) כמראה אדם עליו למעלה.

והנה בהיות ישראל במצרים, היו בגלות הדעת, עד שלא רק כביכול את השי"ת לא ראו ולא ידעו, אלא אף את עצמם, כלומר שהם עצמם נבראו בצלם אלקים, לא ראו. וזה ש"חייב אדם לדאות את עצמו כאילו יצא ממצרים", שרק ביציאת מצרים התחילו לראות ולהכיר את עצמם באמת, בבחינת "ומבשרי אחזה אלוך".

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, שנאמר (שמות יח, ט) והגדת לבנך כו' בעבור זה עשה ד' לי בצאתי ממצרים, שלא את אבותינו בלבד גאל הקדוש ברוך הוא, אלא אף אותנו גאל עמהם, שנאמר (דברים כג, כג) ואותנו הוציא משם כו'. והנה בנוסח הגדה שברמב"ם הנוסח הוא "ובכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, שלא את אבותינו

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כו'. ידוע מהמגיד ממעזריטש ז"ע דאע"פ שצריך כל איש ישראל להיות בשפלות רוח ובביטול הישות בבחינת אי"ן, מ"מ כשבא לעבוד את השי"ת בתורה ומצוות, צריך להרגיש עצמו בבחינת אנ"י, ויגבה לבו בדרכי ד' (ד"ה ב"י, ט), כי אם יהיה בעינו בהתבטלות גמורה מכל וכל, ייאש ויפקיר נפשו ח"ו, ולא יוכל לעבוד את ד' בהתחזקות בראוי (עין תפארת ננים פרשת ויגש ופרשת שמות), ונמצא שרק כשנתחייבו ישראל בתורה ומצוות, מאז צריך להיות להם גם בחינת אנ"י. אבל כשהיו ישראל במצרים, לא ראו את עצמם כלל, כי היו בעינים רק כ"איין". ורק בעת יציאת מצרים נתחדש הכח ש"חייב אדם לראות את עצמו", בבחינת אנ"י.

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים. אמרו חז"ל (סנהדרין פ"ד מ"ה) שכל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם, והיינו שכל אחד צריך לדאוג שלא יאבד על ידי החטא, שאם כן יהא כאילו אבד עולם שלם. וכן הוא בזכירת יציאת מצרים, שחייב לומר שבעבורו היתה יציאת מצרים, כלומר שלא די במה שרואה עצמו כאילו הוא רק אחד מס' רבוא אשר יצא ממצרים, אלא חייב לראות את עצמו כאילו הוא לבד שיצא ממצרים. וילפינן חיוב זה ממאמר בעבור זה עשה ד' לי בצאתי ממצרים.

וביאור הענין, שכמו שאילו הוא לבד היה יוצא ממצרים, היה עליו חיוב להקים את העולם כולו, כמו נח כשיצא מן התיבה, כן הוא ביציאת מצרים, שחייב לראות

יכסה המצות ויגביה הכוס בידו.

לְפִיכֶן אֲנַחֲנוּ חַיִּיבִים לְהוֹדוֹת, לְהִלָּל,
 לְשַׁבַּח, לְפָאֵר, לְרוֹמֵם, לְהַדָּר,
 לְבָרֵךְ, לְעֲלֶה וּלְקַלֵּס, לְמִי שֶׁעָשָׂה
 לְאַבוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנְּסִים הָאֵלֶּה.
 הוֹצִיאָנוּ מֵעֲבָדוֹת לְחֵרוֹת, מִיָּגוֹן
 לְשִׁמְחָה, וּמֵאֶבֶל לְיוֹם טוֹב, וּמֵאֲפֵלָה
 לְאוֹר גְּדוֹל, וּמִשְׁעָבוֹד לְגְאוּלָּה. וְנֹאמֵר
 לְפָנָיו שִׁירָה חֲדָשָׁה הַלְלוּיָהּ:

יניח את הכוס ויגלה המצות.

ואפשר ששני ענינים נאמרו כאן, הא' שלא יסתכל על ריחוק הדורות, והיה העבר אצלו כהווה. וזה "שלא את אבותינו בלבד כו' אלא אף אותנו גאל, שנאמר ואותנו הוציא משם כו'", היינו שבכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. ועוד צריך לראות שלא רק את כללות עם ישראל גאל הקדוש ברוך הוא ממצרים, אלא כל יחיד ויחיד צריך לראות שהוא עצמו היה עבד ונגאל. וזה ילפינן מזהנאמר "עשה ד' לי בצאתי ממצרים". [וראה בלשון הריטב"א שפירוש בכל דור ודור חייב כו' כלומר "כל יחיד ויחיד צריך שיראה עצמו כאילו הוא היה עבד ויצא לחירות"].

בלבד גאל אלא אף אותנו גאל, שנאמר ואותנו הוציא משם כו'". ומשמע שהכל ענין אחד, שמה שחייב לראות א"ע כאילו יצא ממצרים הוא משום שלא רק את אבותינו בלבד גאל הקב"ה אלא אף אותנו גאל עמהם, והוא הביא רק הילפותא שנאמר ואותנו הוציא משם. אך מנוסח דידן משמע ששני ענינים נאמרו כאן, א' שבכל דור ודור שחייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים, וזה ילפינן מזהגדת לבנך גו', וב' שלא את אבותינו בלבד גאל הקב"ה, אלא אף אותנו גאל עמהם כו', ולזה צריך ילפותא אחרינא שנאמר ואותנו הוציא משם כו'.

הַלְלוּנָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה, הַלְלוּ אֶת שֵׁם
 יְהוָה: יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבֹרָךְ,
 מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: מִמְּזֵרַח שֶׁשָׁשׁ עַד
 מִבּוֹאֵי, מִהַלְלֵי שֵׁם יְהוָה: רַם עַל כָּל גּוֹיִם
 יְהוָה, עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: מִי פִיהוּנָה
 אֱלֹהֵינוּ, הַמִּגְבִּיחַ לַשַּׁבָּת: הַמְשִׁפִּילֵי
 לְרֵאוֹת, בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: מְקִימֵי מַעֲפָר
 דָּל, מֵאַשְׁפַּת יָרִים אֲבִיוֹן: לְהוֹשִׁיבֵי עִם
 נְדִיבִים, עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: מוֹשִׁיבֵי עֶקְרֵת
 הַבַּיִת, אִם הַבָּנִים שִׂמְחָה. הַלְלוּנָהּ:

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לוֹעֵז:
 הִיטָה יְהוּדָה לְקַדְשׁוֹ, יִשְׂרָאֵל מִמְשָׁלוֹתָיו:
 הֵיטָם רָאָה וַיִּגַּס, הִיִּרְדֵן יִסַּב לְאַחֹר: הַהָרִים רָקְדוּ
 כְּאֵילִים, גְּבְעוֹת כְּבָנֵי צֹאן: מַה לָּךְ הֵיטָם כִּי תִגּוֹס,
 הִיִּרְדֵן תִּסַּב לְאַחֹר: הַהָרִים תִּרְקְדוּ כְּאֵילִים,
 גְּבְעוֹת כְּבָנֵי צֹאן: מִלִּפְנֵי אֲדוֹן חוֹלֵי אֶרֶץ, מִלִּפְנֵי
 אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: הַהִפְכֵי הַצּוּר אֲגַם מַיִם, הַלְמִישׁ
 לְמַעֲיָנוּ מַיִם:

יכסרה המצות ויקח הכוס בידו.

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה,
אֱלֹהֵינוּ מִלֶּדֶד הָעוֹלָם.**

אֲשֶׁר גָּאֲלָנוּ וְגָאֵל אֶת אֲבוֹתֵינוּ
מִמִּצְרַיִם, וְהַגִּיעָנוּ הַלֵּילָה הַזֶּה
לֶאֱכֹל בּוֹ מִצֶּה וּמָרוֹר. כֵּן יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, הַגִּיעָנוּ
לְמוֹעֲדִים וְלִרְגָלִים אַחֲרִים הַבָּאִים
לְקִרְאתָנוּ לְשָׁלוֹם, שְׂמֵחִים בְּבִגְדֵי
עִירָה, וְשֵׂשִׁים בְּעִבּוֹדְתֶךָ, וְנֹאכְלֵי
שֵׁם מִן הַזִּבְחִים וּמִן הַפְּסָחִים,
אֲשֶׁר יִגִּיעַ דָּמָם עַל קִיר מִזְבִּיחֶךָ
לְרִצּוֹן, וְנִוָּדָה לְךָ שִׁיר חֲדָשׁ עַל
גְּאֻלָּתָנוּ וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, גָּאֵל יִשְׂרָאֵל:

קודם שמברך על כוס שני יאמר:

הנני מוזְכָּן וּמוֹזְמָן

לְשֵׁם מִצְוֹת פֶּסַח שְׁנֵי מֵאַרְבַּע מוֹסוֹת.

לְשֵׁם יַחֲדוּד קוֹדֶשׁ אֵשׁ בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתוֹהָ,

עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנִעְלָם, בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶּךָ הַעוֹלָם.

בוֹרֵא פְּרֵי הַגֶּפֶן:

ישתה בהסיבת שמאל דרך חירות.

אינו מכרך ברכה אחרונה.

מה שאדם אוכל ושותה ורוקד מתוך שמחה, כמו שנאמר (נחמיה יג ט) וילכו כל העם לאכל ולשתות ולשלח מנות וזעזעו שמחה גדולה, ושם (סג) "ותשמע שמחת ירושלם מרחוק". ולפי"ז יש לפרש מה שאומרים "שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך", שאף שעבודת ד' צ"ל בהצנע לכת, בבחינת ששים בעבודתך, מ"מ מבקשים שנהיה "שמחים בבנין עירך", שבוה צריך לשמחה בגלוי ובפרהסייה, כי הוא כבוד בית אלקינו וירושלים עי"ה ק. ולכן העבודה בבית המקדש צריכה להיות גם "בשמחה", כמו שנאמר (ויקרא כג ט) ושמחתם לפני ד' אלקיכם, שהייתכם לפני ד' אלקיכם בבית המקדש, מחייב השמחה בגלוי. וכן היתה עבודת דוד המלך לפני ארון ברית ד' (שמואל ב, יט) ודוד מפזז ומכרך לפני ד', היינו בהתפשטות השמחה לכל רמ"ח אבריו ושס"ה גדיו.

שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך.

ידוע מה שחילק כ"ק אא"ז בעל

בני יששכר זי"ע (מאמרי חדש תשרי מאמרי אית כג) בין ששון לשמחה. שהששון הוא הצפיה והתקווה לשמחה, והשמחה היא בעת השמחה ממש. וזה ש"בבנין עירך" נאמר לשון שמחה, "שמחים בבנין עירך". אך "בעבודתך", בעבודת ד' צריכים להיות בבחינת "ששים", שמצפים תמיד לעבוד ד' יותר ויותר, שאין שיעור וגבול למעלות עבודת ד' אך בני ירושלים שהיא בגבולות ומידות, אומרים "שמחים בבנין עירך", שבה שייך שלימות.

ואנו פירשנו (במק"א) החילוק בין לשון שמחה לששון, ש"ששון" היא השמחה המורגשת רק בפנימיות הלב, כדרך שנאמר (דברים לג ט) והיתה לי לשם ששון לתהלה ולתפארת. ו"שמחה" היא ההרגשה המתפשטת בכל האברים, כגון

רַחֲצָה

מען וואשט זיך די הענט
און מען זאגט "יא" די ברכה "על נטילת ידים".
יטול ידיו כראוי לסעודה ויברך:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם.
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדַיִם:**

נטילת ידים צריך להיות בעמידה.

יש להדר שהכלי שנוטל מתוכה תהיה מלאה מים עד למעלה.

סדר הנטילה:

יטול יד ימינו בראשונה עד הזרוע, ופעם השניה עד מקום תבור האצבעות לכף היד.
וכן יעשה ביד שמאלו. וישוב וישפוך עוד פעם אחת על יד ימינו.
אחר הנטילה ישפשף שתי ידיו ביחד, ויגביהם סמוך לראשו נגד הפנים, ויברך,
ויזהר לנגב ידיו היטב.

אין לומר בעת הנטילה "מלא ידינו מברכותיך".

וכן אסור לומר פסוקי "שאר ידיכם קודש גו" קודם הברכה.

בזהר (שהר חידוש מחדש חות פ"ג) נטילת ידים
קודם סעודה מאי טעמא, בגין דאכילה
אצטריך נקיות, כגוונא דמלאכי השרת
לעילא, דכל האוכל בקדושה וטהרה
ונקיות דומה למלאכי השרת שהם
קדושים. ובזה יש לדרוש הסמיכות,
"מגיד" שבעת שאומרים ישראל ההגדה
באים מלאכי השרת ושומעים הסיפור
מפי ישראל, ומשבחים אותו על העם
הקדוש שיש לו. לזה סומכים מצות
"רחצה" כדי שתהא גם אכילתם כאכילת
המלאכים בקדושה וטהרה.

מגיד רחצה. איתא בזהר (ח"ב, כ"ב) שבשעה
שישראל מקיימים מצות "מגיד"
ומספרים ביציאת מצרים, הקב"ה מכנס
כל פמליא שלו ואומר להם לכו ושמעו
ספור השבח שלי שמוספרים בני
ושמחים בגאולתך, מיד מתכנסים כולם
ובאים ומתחברים עם בני ישראל,
ושומעים הספור, אזי באים ומשבחים
להשי"ת על העם הקדוש שיש לו בארץ.
והנה ענין נטילת ידים לסעודה ילפינן
בש"ס (בדפוס וגו' ב) מקרא (מקרא ג' גו)
והתקדשותם" אלו מים ראשונים. ואמרו

סימנים "מוציא מצה" אומרים כאן ביחד קודם ברכת המוציא, שאין להפסיק בין ברכת "המוציא לחם מן הארץ" ובין ברכת "על אכילת מצה".

מוציא-מצה

מען נעמט אלע דריי מצות
און מען זאגט די ברכה "המוציא לחם מן הארץ".

יקח שתי מצות השלימות וביניהן הפרוסה. ויברך:

**בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם.
הַמוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ:**

מען לאזט אויס די אונטערשטע מצה
און מען זאגט די ברכה "על אכילת מצה".

מניח מצה התחתונה ויאחז בעליונה ובפרוסה. ויברך:

**בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם.
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מִצָּה:**

יבצע כזית משתיהן ויתן לכל אחד ואחד מבני ביתו.
יאכלם כאחד בהסבת שמאל, ולא ישהה באכילתה יותר מכדי אכילת פרס.

סעיף
אכילת
מצה
(עמוד
קכב)

ולהרבה בקשות. ויש לבאר דבריו הקדושים, על פי המבואר בזהר (ח"א קסט ב) שכל התפלות צריכות להמתין לתפלת העני שהיא קודמת לכולן, שעל זה נאמר (תהילים קכ, א) תפלה לעני כי יעטף

מצה. אמרו חז"ל (פסחים נ, א) לחם עוני - שעונים עליו דברים הרבה. ומפרש כ"ק א"ז בעל בני יששכר זי"ע (מאמר חדש נסן מאמר ד אית א) שבזכות מצות "מצה" עונים מן השמים להרבה תפלות

חיים. ולכן המצה, אשר בשעת אפייתה נגלה עליהם הקב"ה וגאלם, היא מיכלא דאסוותא, שהיא פועלת "באור פני מלך חיים".

מצה. אמרו חז"ל (ד"ה טו, א) שבפסח נידונין על התבואה, ושתתברך

תבואה שבשדה בפסח (עיי' בני יששכר מאמר חדש ויסן מאמר ח אות ט מש"כ ביה). ואפשר שהוא חסד האל שחפץ לזכות את ישראל בדין, והוא ע"פ מש"כ כ"ק אא"ז זי"ע בדברי תורה (פתיחה למהדרא ח) שאף ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא (קידושין לט ב), מ"מ על זירו למצוות משלמין שכר גם בהאי עלמא. והביא כן גם מדברי אביו ב"ק אא"ז בעל דרכי תשובה זי"ע בספרו תפארת בנים (פרשת שופטים ד"ה צוק צוק תרצ"ד) כי זריזין מקדימין למצוות ר"ת מז"ל, שבעד הזריזות והקדימה למצוות יש טובות ומז"ל גם בהאי עלמא.

והנה עה"כ (שמות יג, יז) ושמרתם את המצות, אמרו חז"ל (מכילתא שם) אל תקרי את המצות אלא את המצוות, כדרך שאין מחמיצין את המצות כך אין מחמיצין את המצוות. הרי דמחפזון זה של מצות ילפינן מעלת החפזון לכל התורה. ומה שהוא מקור וילפותא לכל המצוות, בודאי משפיע לכל מצוות שעושה האדם, שיעשם בזריזות ולא יחמיצם. ואפשר שלכן נידון בפסח על התבואה, כדי שתעמוד להם זכות ושמרתם את המצות וקיום כל המצות בזריזות, שתתברך תבואה שבשדה וכל עניני עולם הזה.

ולפני ד' ישפך שיחו. ולפי זה התפלה שאדם מתפלל בלבו בעת קיום אכילת לחמא עניא, היא תפלת העני, ואז עונים עליו על הרבה תפלות שמחכות כל השנה עד אז להתקבל אחר תפלת העני.

מצה. המצה נקראת בלשון הזהר (שם ח"ב קפג, ב) מיכלא דאסוותא [לחם שהוא רפואה]. וצ"ב למה מצה הוא מאכל של רפואה.

ויש לומר (עיי' לעיל ד"ה אות לז את יצחק), מפני שפעם הראשונה שנזכר בתורה ענין מצות הוא קשור לרפואה, והוא באברהם אבינו (בראשית יח, ו) ויאמר מהרי שלש סאים קמח סלת לוחי ועשי עגות, ואמרו חז"ל (פסק"ד ו) שהיה פסח. ואז הרי היה שלישי למילה של אברהם, ובאו הקב"ה והביא עמו מלאך רפאל לרפאותו. ובמקום שנזכר דבר בתורה הק' בפעם ראשונה שם טמון כוחו ושרשו (עיי' בני יששכר מאמר חדש איר מאמר ג אות א).

א"י, על פי שאמרו הראשונים שמצה שאכלו בצאתם ממצרים נאפתה על ידי השמש, והוא בודאי אותה השמש עליה נאמר (מלאכי ג, ב) וזרחת לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה, ולכן נשאר כח זה במצה לעולם שהיא מיכלא דאסוותא.

א"י, ע"פ הרמב"ן (ריש פרשת וירא) שהתגלות השכינה פועלת רפואה, שכן ראוי להיות כדכתיב (משלי טז, טו) באור פני מלך

מָרֹר

מען נעמט א כזית מרור,
מען טונקט עס איין אין חרוסת (און מען שאקעלט דאס אפ),
מען זאגט די ברכה "על אכילת מרור",
און מען עסט דאס נישט אנגעלאנט.

יקח כזית מרור ויברך על אכילת מרור. ויכוין לפטור מרור שבכריכה. ויאכלנו בלא הסיבה שהוא זכר לעבדות, וישקענה בתחילה כולו בחרוסת להמית הארם. ואחר כך יגער החרוסת מעליו כדי שלא יתבטל טעם מרירתו. ויאמר:

הנני מוכן ומזומן

לְקַיֵּם מִצְוֹת אֲכִילַת מָרֹר.

לְשֵׁם יְחִיד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתָּיה,
עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנִעְלָם, בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל:

**בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם.
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מָרֹר:**

המזון, אז המזון רודף אחריו. הנה המאכל מצה אין בו טעם, אז בפסח דנין על התבואה להרבות מזונות בישראל. ובדבריו הקדושים יש לפרש הסמיכות "מוציא מצה מרור כורך" על ידי אכילת מצה ומרור, שהם מאכלים בלי טעם ומרורים, נשפע לישראל "שלחן עורך", כי זכות מצוות אלו עומדת להם ביום זה, שתהיה תבואתם נידונה לטובה ולברכה, ולהיות צרכיהם מונחים לפניהם תמיד כשלחן עורך. ובזה יש לפרש גם כן, "הא לחמא עניא", ועל-ידי זה "כל דכפין ייתי ויכול" שיתברכו ברב טוב.

מוציא מצה מרור כורך שלחן עורך. אמרו חז"ל (ראש השנה ג, א) בחג הפסח נידונין על התבואה. וכתב כ"ק א"ז בעל בני יששכר זי"ע (מאמר חדש ניסן מאמר ח אות ט) בשם הרה"ק מהר"פ מקארין זי"ע דאיתא (עירובין יג, ב) כל הרודף אחר הכבוד כו' וכל הבורח מן הכבוד הכבוד רדפו, "כן הוא מי שרוצה להרבות במאכלים ואוכל מטעמים ותבשילים מבושמים כדי שיהא רווחא לבסומי, אז המאכלים בורחים ממנו, ומתמעט ח"ו פרנסתו, ובהיפך כשאוכל מאכלים בלתי מוטעמים בכדי שישפיק לו מעט מן

פּוֹרֵךְ

מען נעמט צוויי שטיקעלעך פון די אונטערשטע מצה,
מען לייגט אינצווישן א כזית מרור,
מען זאגט "זכר למקדש כהלל",
און מען עסט דאס יא אנגעלאנט.

יקח כזית מהמצה השלישית, וכזית חזרת, וכורכן ואוכלן ביחד בהסיבת שמאל,
ויאמר:

**זָכַר לְמִקְדָּשׁ - כְּהֵלֵל. כֵּן עָשָׂה הֵלֵל בְּזִמְנֵי שְׁבִית
הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קָיָם, הָיָה כּוֹרֵךְ פֶּסַח מִצָּה
וּמְרוֹר וְאוֹכֵל בְּיַחַד. לְקַיָּם מָה שֶׁנֶּאֱמַר: עַל מִצּוֹת
וּמְרָרִים יֹאכְלֵהוּ:**

זכר
למקדש
כהלל
(עמוד
קפ"ד)

שם הגאולה - שפסח הקב"ה על בתי
ישראל בנגפו את מצרים. ואילו המצה
והמרור זכר לגלות, ולכן אין לכורכן יחד.
ואילו טעם הראב"ד י"ל כי גם בגלות
עצמה יכולים להרגיש אור הגאולה, והבן
היטב.

כֵּן עָשָׂה הֵלֵל הִיָּה כּוֹרֵךְ מִצָּה וּמְרוֹר.
דהנה כתב החסיד בעל חובת
הלבבות (שער אהבה פ"א ושער הבטחון פ"ז) בענין
קנין מדת אהבת ד' ומהותה, ובתו"ד
כתב שענין אהבה היא "כלות הנפש",
ונטותה בעצמה אל הבורא כדי שתדבק
באורו העליון, ומדת אהבה נקנית על
ידי שהאדם יודע ענין המכוון בבריאתו

**כֵּן עָשָׂה הֵלֵל כּוֹי הִיָּה כּוֹרֵךְ פֶּסַח מִצָּה
וּמְרוֹר.** ברמב"ם (פ"ח מהל' חו"ט ה"ח):
ואח"כ כורך מצה ומרור כאחת כו' ומברך
על אכילת הפסח ואוכל מגופו של פסח.
ועיין בראב"ד במה שהשיג עליו, ובבני
יששכר (מאמר חדש ויסן מאמר ד' דרוש י' ע"ד הפסח)
מפרש שדעת הראב"ד היא שלהלל
שצריך לכרוך - הרי כורך גם הפסח עם
המצה ומרור. ומבאר שם בכמה אנפין
(נודד מנהג) במה חולקין הרמב"ם והראב"ד
אם צריך לכרוך גם הפסח עם המצה
והמרור עיי"ש.

ויש לבאר שהטעם שלא לכרוך הפסח
עם המצה ומרור הוא משום שהפסח על

וסופו קשה, ר"ל שרק סופו הוא שקשה, אך תחלתו, שהוא רמז "לדין בשרשו", שם גם המרור מתוק. וס"ל לרבנן שכיון שסכ"ס הם שונים זה מזה, שהמצה מתוקה והמרור אע"פ שתחלתו מתוק מכל מקום סופו קשה, ואף שהאדם צריך לעבוד את הבורא ית"ש בשתי המדות, מכל מקום כיון ששונות דרכי עבודה זו מזו, לכן המצוה לאכלן נפרד זה מזה.

והנה הלל היה עובד ד' באהבה בכל לבו ונפשו, ועל כן היה כורך המצה ומרור יחדיו, להורות על בחינה הנ"ל, שאפילו היה המרור מר וקשה, היה מוסיף אצלו אותה אהבת ד' כמו המצה ממש, בלי הבדל כלל, וכאותו חסיד, שאמר "גם אם תשרפני באש לא אוסיף כי אם אהבה ואשמחה בך", פירוש שלא די שלא תמעט אהבתי על ידי הנסיגות אלא עוד תתוסף אהבה חדשה על הישנה. ואף שאין אנו קרובים למעלה זו, מכל מקום אנו עושים זכר למקדש כהלל. ורבנן סבירי שזה שייך רק להלל ודכוותיה, ולא כל מוח סביל דא, ולפיכך לא כורכים המצה והמרור יחד.

וזה טעם להמנהג לומר שיר השירים בפסח, אחר הסדר ובשבת חוה"מ, שבו נאמר הכתוב - שהוא שרש מדה זו של אהבת ד' - "צרור המור דודי לי בין שדי ילין", שאע"פ שהוא מביא עלי צרות וממרר את חיי "בין שדי ילין". ובפסח הוא עת רצון, אם לא לקנות מדה זו, על כל פנים להזכירה בפה-סח, ולהיותה בבחינת נשלמה פרים שפתינו.

ויציאתו אל העולם הזה הכלה, ויכיר מעלת העולם אחר הקיים, ימאס בעולם הזה ובסיבותיו ויברח במחשבתו ובנפש גופו אל האלקים ית"ש, וישתעשע בזכרו בבדידות כו', דומה למה שנאמר (ישעיה נב, ח) לשמך ולזכרך תאות נפש, והיא מדת (מהלים סב, ז) צמאה נפשי לאלקים לא-ל חי. וכשבא למדרגה זו תכסוף הנפש באלקים עד שלא יהיה לו עסק בלתי עסק עבודתו, ולא יעבור על רעיוניה זולתו כו', וימסור גופו ונפשו וממונו לקדושת שמו ית', ולא תוסיף עם זה כי אם אהבה בו ובטחון עליו, כמו שנאמר על אחד מן החסידים, שהיה קם בלילה ואומר "הרעבת אותי, והשארתי אותי בלי לבוש, והושבת אותי בחשכת הלילה, ואת גדלך ועונך הראת אותי, אם תשרפני באש, לא אוסיף כי אם אהבה אותך ואשמחה בך, דומה למה שאמר איוב (איוב י, טו) הן יקטלני לו איחל. וזה שאמר שלמה המלך (שיר ש א, ט) צרור המור דודי לי בין שדי ילין, ואמרו חז"ל (שהש"ד פ"א ז) אע"פ שהוא מביא עלי צרות וממרר את חיי בין שדי ילין, עתדה"ק.

והנה טעם המצה היא כטעם המן אשר נאמר בו (שמות טו, לא) "וטעמו כצפחת בדבש". ואמרו חז"ל שהרגישו בו כל מתיקות שבעולם. ובליל פסח, המצוה לאכול גם מרורים, כדי להאמין שגם המרור - בשורשו טוב ומתוק, כמו שנתגלה להם בעת יציאת מצרים שכל מה שעבר עליהם נהפך לטובה. וזה שאמרו (פסחים לט, א) שהמרור תחילתו רך

שִׁלְחַן עֹזֵר

מען גרייט צום טיש

מען עסט און מען טרינקט לכבוד יום טוב.

יסדר שילחנו לפי ערכו בברכת ד' אשר נתן לו.
ויאכל וישתה בשמחה וטוב לבב.

מותר לשתות יין בתוך הסעודה.

יזהר שלא לאכול כל שבעו באכילה זאת, כדי שלא יהיה עליו אכילת אפיקומן כאכילה גסה.
נוהגין לאכול תחלה ביצים מבושלות, זכר לקרבן חגיגה, ולטבלו במי מלח.

בתוך הסעודה מזמרינ:

אֵשֶׁת חַיִל מִי יִמְצָא, וְרַחֵק מִפְּנִינִים מִכְרָה: בְּטַח בָּהּ לֵב בַּעֲלָהּ,
וְשִׁלָּל לֹא יִחְסֹר: גִּמְלָתָהּ טוֹב וְלֹא רָע, כֹּל יְמֵי חַיֶּיהָ:
דַּרְשָׁה צָמֵר וּפְשָׁתִים, וַתַּעַשׂ בְּחַפְזָא כַּפִּיהָ: הִיטָה כְּאֵנוּת סוֹחֵר,
מִמָּרְחָק תִּבְיָא לְחֻמָּה: וַתִּקַּם בְּעוֹד לַיְלָה, וַתִּתֵּן טָרֵף לְבֵיתָהּ, וַחֵק
לְנִעֲרָתֶיהָ: וַזְמַמָּה שְׂדֵה וַתִּקְחָהּ, מִפְּרֵי כַּפִּיהָ נִטְעָה כָּרֶם: חֲגָבָה
בְּעוֹז מְתַנֶּיהָ, וַתֵּאמֹץ זְרוּעֶתֶיהָ: טַעְמָה פִּי טוֹב סָחֲרָה, לֹא יִכְבֶּה
בְּלִילָה נְרָה: יְדִיהָ שִׁלְחָה בְּפִישׁוֹר, וְכַפִּיהָ תִּמְכּוּ פֶלֶךְ: כִּפָּה פִּרְשָׁה
לְעֵנִי, וַיְדִיהָ שִׁלְחָה לְאַבְיוֹן: לֹא תִירָא לְבֵיתָהּ מִשְׁלֵג, כִּי כֹל בֵּיתָהּ
לְבַשׁ שָׁנִים: מִרְבָּדִים עֲשֵׂתָה לָּהּ, שֵׁשׁ וְאַרְגָּמָן לְבוּשָׁה: נוֹדַע
בְּשַׁעְרִים בַּעֲלָהּ, בְּשִׁבְתּוֹ עִם זְקֵנֵי אֶרֶץ: סָדִין עֲשֵׂתָה וַתִּמְכַּר,
וַחֲגוּר נָתַנָּה לְכַנְעֵנִי: עוֹז וְהִדָּר לְבוּשָׁה, וַתִּשְׁחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן: פִּיהָ
פָּתְחָה בְּחֻמָּה, וַתּוֹרֵת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָה: צוּפִיָּה הִלִּיכּוֹת בֵּיתָהּ,
וְלֶחֶם עֲצָלוֹת לֹא תֹאכֵל: קִמּוּ בְּנֵיהּ וַיֵּאשְׁרוּהָ, בַּעֲלָהּ וַיִּהְלָלָה:
רְבוֹת בְּנוֹת עֲשׂוּ חַיִל, וְאֵת עֲלִית עַל כְּלֵנָה: שָׁקַר חֶסֶן וְהִבֵּל הִיפִּי,
אֵשֶׁה יִרְאֵת יְהוָה הִיא תִתְהַלָּל: תָּנוּ לָּהּ מִפְּרֵי יְדִיהָ, וַיִּהְלָלוּהָ
בְּשַׁעְרִים מַעֲשֵׂיהָ:

עֶפְרוֹן

מען נעמט אפיר די באהאלטענע אפיקומן
און מען עסט א כזית פאר חצות.

לאחר גמר הסעודה אוכלין בהסיבה כזית מחצי מצה השמורה לאפיקומן.
זכר לקרבן פסח שהיה נאכל על השוכני. ויאמר:

הַנְּנִי מִזְכֵּן וּמְזוּמָן

לְקַיֵּם מִצְוֹת אֲכִילַת אֶפִיקוֹמֵן.

לְשֵׁם יְחִיד קוֹרְשָׁא בְרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתָּיה,
עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנֶעְלָם, בְּשֵׁם כֹּל יִשְׂרָאֵל:

לכתחילה יש לאכול שני כזיתים, אחד זכר לפסח, ואחד זכר למצה הנאכלת עם הפסח.
אחר האפיקומן אסור לאכול שום דבר,
גם אין לשתות שום משקה חוץ מכ' כוסות הנשארים ומים,
כדי שישאר טעם מצה בפיו.

בִּרְךְ

מען גיסט אן די דריטע כוס
און מען בענטשט.

מוזנין כוס שלישי ומברכים עליו ברכת המזון.

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת, בְּשׁוּב הַזֶּה אֵת שִׁיבַת צִיּוֹן, הָיִינוּ כְּחַלְמִים: אִזְ זַמְלָא שְׁחֹק פִּינוּ
וְלִשְׁנַנּוּ רְנָה, אִזְ יֵאמְרוּ בְּגוֹזֵם הַגְּדִיל הַזֶּה לַעֲשׂוֹת עִם אֵלֶּה: הַגְּדִיל הַזֶּה
לַעֲשׂוֹת עִמֵּנוּ, הָיִינוּ שְׂמַחִים: שׁוּבָה הַזֶּה אֵת שְׂבִיתֵנוּ, כְּאֶפִיקוֹם בְּנֹגֵב: הַזֶּה עִים
בְּדַמְעָה, בְּרִנָּה וְקִצְרוֹ: הַלֹּף יִלֶּף וְכֹלָה נִשְׂא מִשֶּׁף הַזֶּרַע, כֹּא זְבֵא בְרִנָּה, נִשְׂא
אֶלְמֵתוֹ:

יטול ידיו ל"מים אחרונים".

גדול הבית המברך יקבל הכוס בשתי ידיו, יניחו על ידו הימנית, ויאמר:

רְבוּתִי, מִיר וְוַעֲלֵן בְּעִנְטֵשׁוֹן:

ועונין המסובין וחוזר המברך: **יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבֹרָךְ, מְעַתָּה וְעַד עוֹלָם:**

המברך אומר: **בְּרִשׁוֹת מְרַנֵּן וְרְבוּתִי, נְכַרְךָ (בעשרה אֲלֵהֵינוּ) שְׂאֲכַלְנוּ מִשְׁלוֹ:**

ועונין המסובין וחוזר המברך:

בְּרִיךְ (בעשרה אֲלֵהֵינוּ) שְׂאֲכַלְנוּ מִשְׁלוֹ וּבְטוּבוֹ הָיִינוּ:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מִלֵּךְ הָעוֹלָם.

הֵנּוּ אֵת הָעוֹלָם כָּלוּ, בְּטוֹבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד
וּבְרַחֲמִים, הוּא נוֹתֵן לָחֶם לְכָל בֶּשֶׂר, כִּי לְעוֹלָם
חֶסֶדּוֹ. וּבְטוֹבוֹ הַגָּדוֹל תָּמִיד לֹא חָסַר לָנוּ, וְאֵל
יְחַסֵּר לָנוּ מִזּוֹן לְעוֹלָם וָעֶד, בְּעֶבֶר שְׂמוֹ
הַגָּדוֹל. כִּי הוּא אֵל זָן, וּמִפְרָגִם לְכָל, וּמְטִיב
לְכָל, וּמְכִיֵּן מִזּוֹן לְכָל בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא.
כְּאֲמוֹר: פֹּתַח אֵת יָדְךָ וּמְשִׁיבֵעַ לְכָל חַי רְצוֹן:
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הֵנּוּ אֵת הַכֶּלֶל:

נִזְדָּה לָךְ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לְאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ
חֲמֻדָּה טוֹבָה וְרַחֲבָה, וְעַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עַבְדִּים, וְעַל
בְּרִיתְךָ שֶׁחֲתַמְתָּ בְּבִשְׂרָנוּ, וְעַל תּוֹדֶתְךָ שֶׁלְּמִדְתָּנוּ,
וְעַל חֲקִיךָ שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ, וְעַל חַיִּים חֵן וְחֶסֶד
שֶׁחֻנַּנְתָּנוּ, וְעַל אֲכִילַת מִזּוֹן שֶׁאַתָּה זָן וּמִפְרָגִם
אוֹתָנוּ תָּמִיד, בְּכָל יוֹם וּבְכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה:

וְעַל הַכֶּלֶל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ,
וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָל
חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. כַּכְּתוּב: וְאֲכַלְתָּ

**ושבעת, וברכת את יהוה אלהיך על הארץ
הטובה אשר נתן לך:**

ברוך אתה יהוה, על הארץ ועל המזון:

**רחם יהוה אלהינו על ישראל עמך, ועל ירושלים
עירך, ועל ציון משכן כבודך, ועל מלכות
בית דוד משיחך, ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא
שמוך עליו. אלהינו, אבינו, רענו, זוננו, פדנסנו,
ובלכלנו, ותרויחנו, ותרנח לנו יהוה אלהינו מהרה
מכל צרותינו, ונא אל תצריכנו יהוה אלהינו לא
לידי מתנת בשר ודם, ולא לידי הלואתם, כי אם
לידה המלאה, הפתוחה, הקדושה, והרחבה, שלא
נבוש ולא נכלם לעולם ועד:**

לשבת: רצה ותחליצנו יהוה אלהינו במצותיך, ובמצות יום השביעי
השבת הגדול והקדוש הזה, כי יום זה גדול וקדוש הוא
לפניה, לשבת בו ולגות בו באהבה כמצות רצונך, ובמצוה הנית לנו
יהוה אלהינו שלא תהא צרה ונגון ואנחה ביום מנוחתנו, והראנו יהוה
אלהינו בנחמת ציון עירך, ובבנין ירושלים עיר קדשה, כי אתה הוא
בעל הישועות ובעל הנחמות:

**אלהינו ואלהי אבותינו. יעלה, יבא, ויגיע, ויראה,
וירצה, וישמע, ויפקד, ויזכר, וזכרוננו
ופקדוננו לטובה, וזכרון אבותינו, וזכרון משיח בן
דוד עבדך, וזכרון ירושלים עיר קדשה, וזכרון כל**

עמך בית ישראל, לפניך, לפניטה, לטובה, לחן,
 ולחסד, ולרחמים לחיים ולשלום, ביום חג המצות
 הזה. זכרנו יהנה אלהינו בו לטובה, ופקדנו בו
 לברכה, והושיענו בו לחיים. ובדבר ישועה ורחמים
 חוס ותגנו, ורחם עלינו, והושיענו, כי אליך עינינו,
 כי אל מלך חנון ורחום אתה:

ובנה ירושלים עיר הקדש במהרה בימינו.
 ברוך אתה יהוה, בונה ברחמינו ירושלים.

אמן:

ברוך אתה יהוה, אלהינו מלך העולם.

האל, אבינו, מלכנו, אדירנו, בוראנו, גואלנו, יוצרנו,
 קדושנו קדוש יעקב, רוענו רועה ישראל, המלך הטוב
 והמטיב לכל, שבכל יום ניום הוא הטוב, הוא מטיב,
 הוא יטיב לנו, הוא גמלנו, הוא גומלנו, הוא יגמלנו,
 לעד, לחן, ולחסד, ולרחמים, ולרחות, הצלה, והצלתה,
 ברכה, וישועה, נחמה, פרגסה, וכלכלה, ורחמים,
 וחיים, ושלום, וכל טוב, ומכל טוב לעולם אל יחסרנו:

הרחמן, הוא ימלך עלינו לעולם ועד: הרחמן, הוא
 יתברך בשמים ובארץ: הרחמן, הוא
 ישתבח לדור דורים, ויתפאר בנו לעד ולנצח נצחים,
 ויתהדר בנו לעד ולעולמי עולמים: הרחמן, הוא

יִפְרֹסֵנוּ בְּכַבּוּד: הַרְחֵמוּ, הוּא יִשְׁבֹּר עַל הַגּוֹיִם מֵעַל
 צִנְאָרֵנוּ וְהוּא יוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוֹת לְאַרְצֵנוּ: הַרְחֵמוּ, הוּא
 יִשְׁלַח לָנוּ בְּרָכָה מְרֻבָּה בְּבֵית הַזֶּה וְעַל שְׁלַחַן זֶה
 שְׂאֵכְלֵנוּ עֲלֵיו: הַרְחֵמוּ, הוּא יִשְׁלַח לָנוּ אֶת אֱלֹהֵינוּ
 הַנְּבִיא זְכוּר לְטוֹב וַיִּבְשֹׂר לָנוּ בְּשׂוֹרֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת
 וְנִחְמוֹת: הַרְחֵמוּ, הוּא יְבַרֵךְ אֶת אָבִי מוֹרֵי (בְּעַל הַבַּיִת
 הַזֶּה) וְאֶת אִמִּי מוֹרְתִי (בְּעַלַּת הַבַּיִת הַזֶּה), אוֹתֶם וְאֶת
 בֵּיתֶם וְאֶת זְרַעֲם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם, אוֹתֵנוּ וְאֶת כָּל
 אֲשֶׁר לָנוּ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּרְכוּ אֲבוֹתֵינוּ אֲבָרְהָם יִצְחָק
 וַיַּעֲקֹב, בְּכֹל, מִכֹּל, כֹּל, כֵּן יְבַרֵךְ אוֹתֵנוּ כְּלָנוּ יַחַד
 בְּבִרְכַּה שְׁלֵמָה. וְנֹאמֵר אָמֵן:

**בְּמָרוֹם יִלְמְדוּ עֲלֵיהֶם וְעֲלֵינוּ זְכוֹת, שְׁתֵּהא
 לְמִשְׁמֶרֶת שְׁלוֹם. וְנִשָּׂא בְּרָכָה מֵאֵת
 יְהוָה, וְצִדְקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. וְנִמְצָא חַן וְשִׂכָּל
 טוֹב, בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם:**

לשבת: הַרְחֵמוּ הוּא יְנַחֵלֵנוּ לַיּוֹם שֶׁכָּלוּ שַׁבַּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:

**הַרְחֵמוּ הוּא יְנַחֵלֵנוּ לַיּוֹם שֶׁכָּלוּ טוֹב, יוֹם
 שֶׁכָּלוּ אֲרוּךְ, יוֹם שֶׁצְּדִיקִים יוֹשְׁבִין
 וְעֲטְרוֹתֵיהֶם בְּרֹאשֵׁיהֶם וְנִהְיִין מִזִּיו הַשְּׂכִינָה,
 וַיְהִיָּה חֵלְקֵנוּ עִמָּהֶם:**

הַרְחֵמֵנוּ הוּא יִזְכְּנוּ לְבִיאַת הַמְּשִׁיחַ, וְלַחַיֵּי הָעוֹלָם
הַבָּא: מְגִדוֹל יְשׁוּעוֹת מַלְכוּתוֹ, וְעֲשֵׂה חֶסֶד
לְמַשִּׁיחוֹ, לְדוֹד וּלְזֶרְעוֹ עַד עוֹלָם: עֲשֵׂה שְׁלוֹם
בְּמִרוֹמָיו, הוּא יַעֲשֵׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ, וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל.
וְאָמְרוּ אָמֵן:

קודם שיברך על כוס שלישי יאמר:

הַנְּנִי מוֹכֵן וּמְזוּמֵן
לְקַיִם מִצְוֹת כּוֹס שְׁלִישִׁי מֵאַרְבַּע כּוֹסוֹת.
לְשֵׁם יְחִוֵּד קוֹרְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתָּיה,
עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיד וְנִעְלָם, בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם.
בּוֹרֵא פְּרֵי הַגֶּפֶן:

ישתה בהסיבת שמאל דרך חירות.
אינו מברך ברכה אחרונה.

מוזגין כוס רביעי וגם "כוס של אליהו", פותחין את הדלת, ואומרים בעמידה:

שִׁפְךָ חֶמְתְּךָ אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּךָ,
וְעַל מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרְאוּ:
כִּי אָכַל אֶת יַעֲקֹב וְאֶת נְוֵהוּ הַשָּׁמֹן: שִׁפְךָ
עֲלֵיהֶם זַעֲמָךְ וַחֲרוֹן אַפְּךָ יִשִּׁיגֵם, תִּרְדֹּף
בְּאֵף וּתְשַׁמֵּדֵם מִתַּחַת שָׁמַיִם יְהוָה:

סוגרים הדלת.

אין שותפין היין שמתוך הכוס של אליהו, רק מחזירין אותו בגמר הסדר לתוך הקנקן.

הַלֵּל

מען זאגט "הלל".

גומרין את ההלל.

**לֹא לָנוּ יְהוָה לֹא לָנוּ, כִּי לְשִׁמְךָ תָּנוּ כְּבוֹד, עַל
חֶסֶדְךָ עַל אֲמֹתְךָ: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם, אֵיךְ נָא
אֱלֹהֵיהֶם: וְאֱלֹהֵינוּ בַשָּׁמַיִם, כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ עָשָׂה:
עַצְבֵיהֶם כָּסַף וְזָהָב, מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם: פֶּה לָהֶם וְלֹא
יִדְבְּרוּ, עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אֲזַנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ,
אָף לָהֶם וְלֹא יִרְיחוּן: יְדֵיהֶם וְלֹא יִמְיִשוּן, רַגְלֵיהֶם וְלֹא
יִהְלְכוּ, לֹא יִהְיוּ בְּגִרוֹנִים: כְּמוֹתֵם יְהִיוּ עֹשֵׂיהֶם, כֹּל
אֲשֶׁר בָּטַח בָּהֶם: יִשְׂרָאֵל בָּטַח בִּיהוָה, עֲזָרָם וּמִגְנָם
הוּא: בֵּית אֲהֲרֹן בָּטְחוּ בִיהוָה, עֲזָרָם וּמִגְנָם הוּא: יִרְאִי
יְהוָה בָּטְחוּ בִיהוָה, עֲזָרָם וּמִגְנָם הוּא:**

לאמירתו עד היכן יאמר, כי באמת היה צריך להמשיך ולהלל עוד ועוד, שהרי אפילו פינו מלא שירה כים כו' אין אנו מספיקים להודות ולהלל כו'. אלא כיון שבא לומר "על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו", צריך להפסיק, כי הלל של פסח על הגאולה נאמר ולא על הגלות. וגם משום שהלל צריך להאמר מתוך שמחה, אין מן הראוי להזכיר בו מה שישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון. וז"ש הרמב"ם שאומר עד שמגיע לעל נהרות בבל.

הלל ברמב"ם (פ"ח מהל' סו"ס ומצה ה"ז): ויש לו למזוג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול, והוא "מהודו לד' כי טוב" עד "על נהרות בבל". ויש לדייק למה לא כתב הרמב"ם מהודו לד' כי טוב עד להודו לא-ל השמים כי לעולם חסדו, שזהו עד ועד בכלל. ואילו מה דקאמר הרמב"ם עד על נהרות בבל הרי זה בבחי' עד ולא עד בכלל.

ונראה בדרך אגדה, שהאומר הלל הגדול לביל פסח, באמת לא שייך ליתן שיעור

יְהוָה זָכְרֵנוּ יְבָרֵךְ, יְבָרֵךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל, יְבָרֵךְ אֶת
 בַּיִת אֶהְרֹן: יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְהוָה, הַקְּטַנִּים עִם
 הַגְּדֹלִים: יִסַּף יְהוָה עֲלֵיכֶם, עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם:
 בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה, עֹשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: הַשָּׁמַיִם
 שָׁמַיִם לַיהוָה, וְהָאָרֶץ נָתַן לְבְנֵי אָדָם: לֹא הַמֵּתִים
 יִהְלְלוּ יְהוָה, וְלֹא כָל יוֹרְדֵי דוֹמָה: וְאַנְחֵנוּ נְבָרֵךְ יְהוָה,
 מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם. הִלְלוּיָהּ:

אֶתְהַבְּתִי כִּי יִשְׁמַע יְהוָה, אֶת קוֹלִי תַחֲנֻנָּי: כִּי הִטָּה אָזְנוֹ לִי,
 וּבִימֵי אֶקְרָא: אֶפְפוּנֵי חֲבֻלֵי מוֹת, וּמִצְרֵי שְׂאוֹל
 מִצְאוּנֵי, צָרָה וַיִּגּוֹן אֶמְצֵא: וּבִשְׁם יְהוָה אֶקְרָא, אָנָּה יְהוָה מַלְּטָה
 נַפְשִׁי: חַנוּן יְהוָה וְצַדִּיק, וְאֱלֹהֵינוּ מֵרַחֵם: שִׁמְרֵ פִתְאִים יְהוָה,
 דַּלּוֹתַי וְלֹי יְהוֹשִׁיעַ: שׁוּבֵי נַפְשֵׁי לְמִנְחֻיכִי, כִּי יְהוָה גָּמַל עֲלֵיכִי:
 כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשֵׁי מִמּוֹת, אֶת עֵינַי מִן דְּמָעָה, אֶת רַגְלֵי מִדְּחֵי:
 אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְהוָה, בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר, אֲנִי
 עֲנִיתִי מְאֹד: אֲנִי אִמְרַתִּי בַחֲפוּזִי, כָּל הָאָדָם כֹּזֵב:

שׂאע"פ שהאיר לנו אור הגדול בפתע
 פתאום, לא נשברו הכלים ח"ו ויכולנו
 לסבול האור הגדול, ונשאר בנו החיות,
 ונשארנו חיים וקיימים בעזרתו ית"ש.

וזה שאנו מבקשים "אתהלך לפני ד'", אך
 שיהיה זה "בארצות החיים", היינו
 שיעזרנו למען כבוד שמו ונוכל לסבול
 האורות הגדולים, ולא יהיה חלילה
 שבירת הכלים, אלא תשאר בנו החיות,
 ונשאר חיים וקיימים בעזרתו ית"ש.

אתהלך לפני ד' בארצות החיים. יל"פ
 ע"פ דברי כ"ק אא"ו בעל דרכי
 תשובה זי"ע (בהגדה פסחית ביום) על מה
 שמברכין ברכת "שהחיינו" בליל פסח,
 דהנה כל דבר מתפעל מהפכו, ואם בא
 לאדם בפתע פתאום אור גדול ובהיר,
 יכול להתעלף ולישאר סומא, כי כל שלא
 התרגל לאור מעט מעט, הרי זה יכול
 לפעול אצלו שבירת הכלים. אכן זה הוא
 אחד מהניסים הגדולים שהיה ביציאת
 מצרים, שהחיינו וקימנו בזמן הזה,

מָה אָשִׁיב לַיהוָה, כָּל תְּגִמּוּלוֹהִי עָלַי: כּוֹס
 יְשׁוּעוֹת אִשָּׁא, וּבָשֶׁם יִי אֶקְרָא: נְדָרֵי לַיהוָה
 אֲשַׁלֵּם, נִגְדָה נָא לְכֹל עַמּוֹ: יָקָר בְּעֵינֵי יְהוָה,
 הַמְּוֹתֶה לַחֲסִידָיו: אָנָּה יְהוָה כִּי אֲנִי עַבְדְּךָ, אֲנִי
 עַבְדְּךָ בֶּן אֲמֹתֶךָ פִּתְחַת לְמוֹסְרֵי: לָךְ אֲזַבַּח זִבְחַת
 תּוֹדָה, וּבָשֶׁם יְהוָה אֶקְרָא: נְדָרֵי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם,
 נִגְדָה נָא לְכֹל עַמּוֹ: בְּחִצְרוֹת בַּיִת יְהוָה, בְּתוֹכִי
 יְרוֹשְׁלָיִם. הַלְלֵינָהּ:

הַלְלוּ אֶת יְהוָה כָּל גּוֹיִם, שִׁבְּחוּהוּ כָּל הָאֲמִיּוֹת: כִּי גִבּוֹר
 עָלֵינוּ חֲסִדּוֹ, וְאִמֶּת יְהוָה לְעוֹלָם. הַלְלֵינָהּ:

גדול הבית אומר:

הודו לַיהוָה כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:

והמסובין עונין אחריו:

הודו לַיהוָה כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:

יֹאמֶר נָא יִשְׂרָאֵל, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:

גדול הבית אומר:

יֹאמֶר נָא יִשְׂרָאֵל, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:

והמסובין עונין אחריו:

הודו לַיהוָה כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:

יֹאמְרוּ נָא בַּיִת אֱהָרֹן, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:

גדול הבית אומר:

יאמרו נא בית אהרן, כי לעולם חסדו:

והמסובין עונין אחריו:

הודו ליהנה כי טוב, כי לעולם חסדו:

יאמרו נא יראי יהנה, כי לעולם חסדו:

גדול הבית אומר:

יאמרו נא יראי יהנה, כי לעולם חסדו:

והמסובין עונין אחריו:

הודו ליהנה כי טוב, כי לעולם חסדו:

מן המצר קראתי יה, ענני במרחב יה: יהנה לי
לא אירא, מה יעשה לי אדם: יהנה לי
בעוזרי, ואני אראה בשנאי: טוב לחסות ביהנה,
מבטח באדם: טוב לחסות ביהנה, מבטח
בגדיבים: כל גוים סבבוני, בשם יהנה כי
אמילם: סבוני גם סבבוני, בשם יהנה כי
אמילם: סבוני כדבורים, דעכו כאש קוצים,
בשם יהנה כי אמילם: דחה דחיתני לנפל, ויהנה
עזרני: עזי וזמרת יה, ויהי לי לישועה: קול רנה
וישועה באהלי צדיקים, זמין יהנה עשה חיל:

יְמִין יְהוָה רוּמְמָה, יְמִין יְהוָה עֲשֵׂה חֵיל: לֹא
אֲמוֹת כִּי אַחֲזֶיהָ, וְאֶסְפֵּר מַעֲשֵׂי יְהוָה: יִסּוּר יִסְרֹנֵי
יְהוָה, וְלִפְנוֹת לֹא נִתְנַנְּנִי:

פָּתְחוּ לִי שַׁעֲרֵי צְדָקָה, אֲכַבֵּא בָּם אוֹדָה יְהוָה: זֶה
הַשַּׁעַר לַיהוָה, צְדִיקִים יָבֹאוּ בוֹ: אוֹדֶה כִּי
עֲנִיתָנִי, וַתְּהִי לִי לִישׁוּעָה. אוֹדֶה כִּי עֲנִיתָנִי, וַתְּהִי לִי
לִישׁוּעָה. אָבֹן מֵאֲסוּ הַבּוֹגִים, הִיְתֵם לְרֹאשׁ פְּנֵה.
אָבֹן מֵאֲסוּ הַבּוֹגִים, הִיְתֵם לְרֹאשׁ פְּנֵה. מֵאֵת יְהוָה הִיְתֵם
זֹאת, הִיא נִפְלְאוֹת בְּעֵינֵינוּ. מֵאֵת יְהוָה הִיְתֵם זֹאת, הִיא
נִפְלְאוֹת בְּעֵינֵינוּ. זֶה הַיּוֹם עֲשֵׂה יְהוָה, נְגִילָה וְנִשְׂמָחָה
בוֹ: זֶה הַיּוֹם עֲשֵׂה יְהוָה, נְגִילָה וְנִשְׂמָחָה בוֹ:

גדול הבית אומר:

אָנָּה יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא:

(המסובין עונים אחריו):

אָנָּה יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא:

גדול הבית אומר:

אָנָּה יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא:

(המסובין עונים אחריו):

אָנָּה יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא:

גדול הבית אומר:

אָנָּא יְהוָה הַצְּלִיחָה נָא:

והמסובין עונים אחריו:

אָנָּא יְהוָה הַצְּלִיחָה נָא:

גדול הבית אומר:

אָנָּא יְהוָה הַצְּלִיחָה נָא:

והמסובין עונים אחריו:

אָנָּא יְהוָה הַצְּלִיחָה נָא:

בְּרוּךְ הָבֵא בְּשֵׁם יְהוָה, בְּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְהוָה:
בְּרוּךְ הָבֵא בְּשֵׁם יְהוָה, בְּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְהוָה: אֵל יְהוָה
וַיֵּאָר לָנוּ, אֲסֵרוּ חַג בְּעִבּוֹתַיִם, עַד קִרְנוֹת
הַמִּזְבֵּחַ: אֵל יְהוָה וַיֵּאָר לָנוּ, אֲסֵרוּ חַג בְּעִבּוֹתַיִם, עַד קִרְנוֹת
הַמִּזְבֵּחַ: אֵלֵי אַתָּה וְאוֹדָךְ, אֱלֹהֵי אֲרוֹמְמָךְ: אֵלֵי אַתָּה
וְאוֹדָךְ, אֱלֹהֵי אֲרוֹמְמָךְ: הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם
חֲסִדוֹ: הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:

אמר דוד המלך, ופירש רש"י שבקש שיצטוו במזמורתו, והנה זכר ליציאת מצרים שאנו עושים בכל שנה הוא הכנה לגאולה העתידה, במהרה בימינו, ולפי הנ"ל רמז לדבר יש, שהרי "זכר ליציאת מצרים בגימטריא" וכל אשר הוא עשה ד' מצטיח.

אנא ד' הצליחה נא. כתב הרמב"ם (פ"א מהל' מלכים ה"ד) על מלך המשיח "אם עשה והצליח ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל, הרי זה משיח בודאי ויתקן את העולם כולו לעבוד את ד'". ומקור לשונו "אם עשה והצליח", נראה שהוא ע"פ הש"ס (פסחים ק"ט, א) אנא ד' הצליחה נא

כי לעולם תסדו:	הודו ליהנה כי טוב
כי לעולם תסדו:	הודו לאלהי האלהים
כי לעולם תסדו:	הודו לאדני האדנים
כי לעולם תסדו:	לעשה נפלאות גדלות לבדו
כי לעולם תסדו:	לעשה השמים בתבונה
כי לעולם תסדו:	לרוקע הארץ על המים
כי לעולם תסדו:	לעשה אורים גדלים
כי לעולם תסדו:	את השמש לממשלת ביום
כי לעולם תסדו:	את הירח וכוכבים לממשלות בלילה
כי לעולם תסדו:	למכה מצרים בכוריהם
כי לעולם תסדו:	ויצא ישראל מתוכם
כי לעולם תסדו:	בגד תזקה ובזרוע נטויה
כי לעולם תסדו:	לגזר ים סוף לגזרים
כי לעולם תסדו:	והעביר ישראל בתוכו
כי לעולם תסדו:	ונער פרעה וחיילו בים סוף
כי לעולם תסדו:	למזליך עמו במדבר
כי לעולם תסדו:	למכה מלכים גדלים
כי לעולם תסדו:	ויהרג מלכים אדירים
כי לעולם תסדו:	לסיחון מלך האמרי
כי לעולם תסדו:	ולעוג מלך הבשן
כי לעולם תסדו:	ונתן ארצם לנחלה

כי לעולם חסדו:	נחלה לישראל עבדו
כי לעולם חסדו:	שבשפלנו זכר לנו
כי לעולם חסדו:	ויפרקנו מצרינו
כי לעולם חסדו:	נותן לחם לכל בשר
כי לעולם חסדו:	הודו לאל השמים

נשמת כל חי תברך את שמך יהוה
אלהינו, ורוח כל בשר תפאר
ותרומם זכרך מלכנו תמיד:

מן העולם ועד העולם אתה אל,
ומבלעדך אין לנו מלך גואל ומושיע,
פודה ומציל ומפרנס ועונה ומרחם בכל
עת צרה וצוקה, אין לנו מלך אלא אתה:

אלהי הראשונים והאחרונים, אלוה כל
בריות, אדון כל תולדות, המהלל ברוב
התשבחות, המנהיג עולמו בחסד ובריותיו
ברחמים:

ויהנה הנה לא ינום ולא יישן, המעורר
 ישנים והמקיץ נרדמים, המשיח אלמים
 והמתיר אסורים, הסומך נופלים והזוקף
 כפופים, לך לברך אנחנו מודים:

אלו פינו מלא שירה כים, ולשוננו רנה
 כהמון גליו, ושפתותינו שבה כמרחבי
 רקיע, ועינינו מאירות בשמש וכירה, וידינו
 פרושות כנשרי שמים, ורגלינו קלות
 כאילות, אין אנו מספיקים להודות לך
 יהנה אלהינו ואלהי אבותינו, ולברך את
 שמך, על אחת מאלף אלף אלפי אלפים
 ורבי רבבות פעמים, הטובות שעשית עם
 אבותינו ועמנו:

ממצרים גאלתנו יהנה אלהינו, ומבית
 עבדים פדיתנו, ברעב זנתנו ובשבע
 כללתנו, מחרב הצלתנו, ומדבר מלטתנו,
 ומחלים רעים ונאמנים דליתנו:

עד הנה עזרונו רחמיך, ולא עזבונו חסדיך,
ואל תטשנו יהוה אלהינו לנצח:

על כן, אברים שפלת בנו, ורוח ונשמה
שנפחת באפינו, ולשון אשר שמת בפינו,
הן הם יודו ויברכו וישבחו ויפארו וירוממו
ויעריצו ויקדישו וימליכו את שמך מלכנו,
כי כל פה לך יודה, וכל לשון לך תשבע,
וכל עין לך תצפה, וכל ברך לך תכרע, וכל
קומה לפניך תשתחווה, וכל הלכות
ייראוה, וכל קרב וכליות יזמרו לשמך,
כדבר שכתוב, כל עצמותי תאמרנה יהוה
מי כמוך, מציל עני מחזק מפנו, ועני
ואביון מגוזלו:

מי ידמה לך, ומי ישנה לך, ומי יערך לך,
האל הגדול הגבור והנורא, אל עליון,
קונה שמים וארץ: נהלךך ונשבתך
ונפארך ונברך את שם קדשך, כאמור,

לְדוֹד, בְּרַכִּי נַפְשֵׁי אֶת יְהוָה, וְכֹל קְרַבֵי אֶת
שֵׁם קִדְשׁוֹ:

הָאֵל בְּתַעֲצוּמוֹת עֲנֶה, הַגְּדוֹל בְּכַבוֹד שְׁמֶךָ, הַגְּבוּר
לְנִצְחָה וְהַנּוֹרָא בְּנוֹרְאוֹתֶיךָ: הַמְלַךְ הַיּוֹשֵׁב עַל
כִּסֵּא רָם וְנִשְׂא:

שׁוֹכֵן עַד מְרוֹם וְקְדוֹשׁ שְׁמוֹ. וְכָתוּב:
רָנְנוּ צְדִיקִים בַּיהוָה, לְיִשְׂרָאֵל
נְאֻה תְהִלָּה. בְּפִי יִשְׂרָאֵל תִּתְרוֹמֵם,
וּבְשִׁפְתַי צְדִיקִים תִּתְבָּרַךְ, וּבְלִשׁוֹן
חֲסִידִים תִּתְקַדָּשׁ, וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים
תִּתְהַלָּל:

וּבְמַקְהֵלוֹת רַבּוֹת עָמְדָה בֵּית יִשְׂרָאֵל, בְּרִנָּה
יִתְפָּאֵר שְׁמֶךָ מִלְּפָנֶיךָ בְּכֹל דּוֹר
וְדוֹר. שְׁכֵן חוֹבֵת כָּל הַיְצוֹנִיִּים, לְפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, לְהוֹדוֹת, לְהַלֵּל, לְשַׁבַּח, לְפָאֵר,
לְרוֹמֵם, לְהַדָּר, לְבָרֵךְ, לְעַלֶּה, וּלְקַלֵּס, עַל כָּל דְּבָרֵי
שִׁירוֹת וְתַשְׁבְּחוֹת, דְּוֹד בְּן יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶךָ מְשִׁיחֶךָ:

וּבְכוּן יִשְׁתַּבַּח שְׁמֶךָ לְעַד מְלָכְנוּ, הָאֵל הַמְלִיךְ
 הַגָּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, כִּי לָךְ
 נָאָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ: שִׁיר
 וּשְׁבָחָה, הַלֵּל וְזִמְרָה, עוֹז וּמְמַשְׁלָה, נִצַּח
 גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה, תְּהִלָּה וְתַפְאֶרֶת, קְדוּשָׁה
 וּמְלָכוּת: בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל
 וְהַקְּדוֹשׁ, וּמַעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אֲתָה אֵל:

יְהִלְלוּךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כָּל מַעֲשֵׂיךָ,
 וְחַסִּידֶיךָ צְדִיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנְךָ,
 וְכֹל עַמֶּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, בְּרִנָּה יוֹדוּ
 וַיְבָרְכוּ, וַיִּשְׂבְּחוּ וַיְפָאֲרוּ, וַיְרוֹמְמוּ וַיַּעֲרִיצוּ,
 וַיְקַדְּשׁוּ וַיְמַלִּיכוּ אֶת שְׁמֶךָ מְלָכְנוּ
 תָּמִיד. כִּי לָךְ טוֹב לְהוֹדוֹת, וּלְשִׁמְךָ נָאָה
 לְזַמֵּר, כִּי מַעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אֲתָה אֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה,

מְלִיךְ מְהֻלָּל בַּתְּשׁוּבָה:

קודם שיברך על כוס רביעי יאמר:

הנני מזכין ומזמין

לקיים מצות כוס רביעי מארבע כוסות.

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה,

על ידי ההוא טמיר ונעלם, בשם כל ישראל:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם.

בּוֹרֵא פְּרֵי הַגֶּפֶן:

ישתה בהסיבת שמאל, דרך חירות.

יברך ברכה אחרונה:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם.

עַל הַגֶּפֶן וְעַל פְּרֵי הַגֶּפֶן, וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה, וְעַל
אֶרֶץ הַמִּדְבָּה טוֹבָה וְרַחֲבָה, שְׂרָצִית וְהִגְחָלֶת
לְאֲבוֹתֵינוּ, לֶאֱכֹל מִפְּרִיָּהּ וּלְשַׂבּוֹעַ מִטּוֹבָהּ. רַחֵם
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמּוֹךְ, וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירָךְ,
וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדְךָ, וְעַל מִזְבְּחֶךָ, וְעַל הַיְכָלְךָ.
וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְהַעֲלֵנוּ
לְטוֹבָה, וְשִׂמְחָנוּ בְּבִגְיָנָהּ, וְנֹאכַל מִפְּרִיָּהּ, וְנִשְׂבַּע
מִטּוֹבָהּ, וְנִבְרַכְךָ עַלֶיךָ בְּקִדְשָׁהּ וּבְטַהֲרָהּ. (בשבת ורצה
והחליצנו ביום השבת הזה.) וְזָכְרָנוּ לְטוֹבָהּ בְּיוֹם הַג
הַמִּצְוֹת הַזֶּה. כִּי אַתָּה יְהוָה טוֹב וּמְטִיב לְכָל, וְנוֹדֵה
לְךָ עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרֵי הַגֶּפֶן:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרֵי הַגֶּפֶן:

אחר ארבע כוסות אסור לשתות שום משקה רק מים.

נִרְצָה

ווער עס טוט די אלע זאכן
איז באוויליגט פארן הייליגען באשעפער.
אם עשה כסדר הזה הוא מרוצה לשמים.

יְיָ הִי נַעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ
וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה עֲלֵינוּ
וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָהוּ:

מוזמין:

חֶסֶל סִידוֹר פֶּסַח כְּהַלְכֶתוֹ, כְּכֹל
מִשְׁפָּטוֹ וְחֻקֹתוֹ, כַּאֲשֶׁר זָכִינוּ
לְסִדֵּר אוֹתוֹ, כִּן נִזְכָּה לַעֲשׂוֹתוֹ, וְךָ
שׁוֹכֵן מְעוֹנָה, קוֹמֵם קֹהֵל עֵדֶת מִי
מְנָה, בְּקָרוֹב נִהְלֵ נְטָעֵי כִנָּה, פְּדוּיִם
לְצִיּוֹן בְּרָנָה:

קהל עדת מי מנה, כלומר "קומם" בקומה זקופה ונשיאות ראש, על ידי שיעשו תשובה שלימה לפניך, ובזכות זאת "בקרוב נהל נטעי כנה פדויים לציון ברנה", שהרי כבר כלו כל הקיצין ואין הגאולה קרובה תלויה אלא בתשובה (רמב"ם פ"א מהל' תשובה ה"ה).

חסל סידור פסח כו' קומם קהל עדת מי מנה כו'. נל"פ על פי מה שכתב האור החיים הק' (ריש פ' תשא) שהחוטא הולך בקומה כפופה, וכששב בתשובה הוא נושא את ראשו, וזוה מפרש הכתוב "כי תשא את ראש בני ישראל". ועל דרכו יש לפרש "קומם

נשדדים ואביונים נאנקים", הה"ד (שם יג, ט) משוד עניים מאנקת אביונים. ונראה שהכוונה "לכשתראה עניים נשדדים ואביונים נאנקים", היינו שתראה אותם, ולא תעלים עינך מהעניים הנשדדים ומאנקת האביונים, ואז תקים גם השכינה הקדושה. וכדי לזכות לקיום ההבטחה ש"אימתי אני קם לכשתראה אביונים נאנקים", אנו מכריזין "כל דכפין ייתי ויכול", ובזכות זה תקום השכינה ונזכה להיות "לשנה הבאה בארעא דישאל".

וזה "חסל סידור פסח כהלכתו ככל משפטו וחקתו", היינו שכללות סידור הפסח כהלכתו, כוללת גם עבודה אשר כולה היא חסד עם העניים, כדאיתא בסה"ק שלכן "פסח" לשון "חמל", לחמול על העניים, וכל שכן שלא להעלים עין מהם, ואדרבה להשתדל ולראות בצער העניים הנשדדים ואביונים הנאנקים, ובזכות זה אנו מבקשים "קומם קהל עדת מי מנה", אתה תקו"ם תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד.

קומם קהל עדת מי מנה, בקרוב נהל נטעי כנה פדויים לציון ברנה.

מתחילה מבקשים קומם קהל עדת מי מנה, ושוב מוסיפים לבקש בקרוב נהל כו'. ונראה לפרש על פי הכתוב (תהלים קי, ט) מקימי מעפר דל מאשפת ירום אביון. ונראה שבשר ודם אינו יכול להקים מעפר דל, אלא אם כן יתן לעני מתנות ועי"ז יציאו מכלל דל ואביון, ויהפכו לעשיר, וממילא יקום בהיותו

והנה ענין הפסח יש בו מצוות מעשיות, וזה יכול כל אחד לקיים כשרוצה. אך בהקרבת הפסח יש גם ענין של עשיית תשובה, וכדרשת חז"ל (מכילתא דר' ישמעאל ב"א) עה"כ (שמות יב, כא) משכו וקחו לכם צאן למשפחתכם, משכו ידיכם מעבודה זרה, וקחו לכם את הפסח גו', שבלקחת הפסח משכו ידיהם מע"ז, שהרי הטלה הוא ראש המזלות, ולו היו המצרים עובדים, ובאמירת זבח פסח הוא לד', והקרבתו, עושים ישראל תשובה על מה שחטאו בו. וע"ז הרי שקולה כנגד כל התורה, וכן תיקון התשובה צריך להיות על כל מה שחסרו מקיום התרי"ג מצוות כולם. ולזה אומרים "חסל סידור פסח כהלכתו", היינו מצוות עשיית חג הפסח. וגם "ככל משפטו וחקתו", שישאל בודאי הרהרו ועשו הרבה תשובה כפי כחם בימי הפסח, שזה השלמת הפסח. ומעתה בזכות זה נבקש קומם קהל עדתם, כנ"ל בקומה זקופה, בקרוב נהל כו' פדויים לציון ברנה.

חסל סידור פסח כו' קומם קהל עדת

מי מנה. יש לפרש על פי מה שאומרים "כל דכפין ייתי ויכול כו'" וסמיך ליה "השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישאל". שהנה אמרו חז"ל (נ"ד פ"ה א) ר' פנחס אמר חמשה פעמים דוד מקים להקב"ה בספר תהילים: קומה ד' הושעני אלקי (תהלים ג, ח), קומה ד' באפך (שם ג, ט) כו', ואמר לו הקב"ה, דוד בני, אפילו את מקימני כמה פעמים איני קם, ואימתי אני קם, "לכשתראה עניים

אומרים בעמידה ג' פעמים:

לְשַׁנָּה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלָּיִם:

הבאה בירושלים, למה אנו מקדימים גם בתחילת הסדר לבקש "השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל".

ונראה שיש שני ענינים בזכירת ירושלים, א' בימי צער ועוני, והוא מה שאמר הכתוב (תהלים קל"ג, א) על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון. וב' שלא לשכוח את ירושלים גם בעת שמחה. והוא מה שאמר (שם) תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי אם לא אעלה את ירושלם על ראש שמחתי. והנה המצוה לספר ביציאת מצרים היא להתחיל בגנות ולסיים בשבח (פסחים קט"ז, א). ולכן אנו זוכרים את ירושלים הן ב"הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים", היינו בסיפור הגלות, לקיים "גם בכינו בזכרנו את ציון", והן בסיום בשבת, לקיים "אם לא אעלה את ירושלם על ראש שמחתי".

לשנה הבאה בירושלים. "לשנה הבאה בירושלים" בגימטריא "הוי"ה שמרך הוי"ה צלך על יד ימינך" (תהלים קכ"א, ה). ויש לומר שהוא רמז, שמליל שמורי"ם תתמשך עלינו ועל כל עם ישראל, שמירה מכל שונאינו, ומכל העומדים עלינו לכלותינו, ויתקיים בנו "ד' שמוך - ד' צלך על יד ימינך" עוד בגלותנו, עד שנזכה "לשנה הבאה בירושלים".

עשיר. אבל כל זמן שהוא דל בהכרח שיהיה מוטל בעפר ובאשפות. אבל הקב"ה אינו כן, אלא הוא מקים מעפר ד"ל, פי' שאף אם לא נותן לו כסף וזהב של העושר, הוא מקימו ע"י שמראה ומגלה את מעלותיו של הדל והאביון. שראשו מגיע השמימה, והוא למעלה למעלה מהעושר, ודוקא העושר אשר ראשו ומוחו שקועים רק בזהב ובכסף הוא אשר מוטל בעפר ובאשפות. והבן כי הוא אמת גדול.

והנה עם ישראל בהיותם בגולה הם עם עני ואביון, ואנו מבקשים שעוד טרם ינהל נטעי כנה פדוים לציון ברנה, יקומם קהל עדת מי מנה, ויקיים בנו "מקימי מעפר דל", שאף בזמן שאנו עדיין בבחינת דל, יקוממנו שלא נהיה חושבים שאנו ח"ו נתונים בעפר ובאשפה, אלא נכיר האמת שאדרבה אומות העולם אף אם הם עשירים, הם הדלים והם הזרוקים לאשפות. ולזה מוסיפים, שאף אחרי שגם בגלות הקב"ה מרוממנו ומגדלנו על כל האומות, מ"מ לא לעולם יעזבנו בגלות ח"ו, כי אם בקרוב נהל נטעי כנה פדויים לציון ברנה.

לשנה הבאה בירושלים. צ"ב, כיון שאנו אומרים בסוף ההגדה לשנה

בליל ראשון מזמרים זה:

ובכן ויהי בחצי הלילה:

אז רוב נסים הפלאת בלילה.

בראש אשמורת זה הלילה.

ויהי בחצי הלילה:

גר צדק נצחתו פנחלק לו לילה.

דנת מלך גרר פהלום הלילה.

הפחדת ארמי באמש לילה.

ויהי בחצי הלילה:

וישראל ישר לא וינכל לו לילה.

זרע בכורי פתרוס מחצת בחצי הלילה.

הילים לא מצאו בקומם בלילה.

ויהי בחצי הלילה:

מיסת נגיד הרושת סלית בבוכבי לילה.

יעץ מחרף לנופף אוני הובשת פגריו בלילה.

כרע כל ומצבו באישון לילה.

ויהי בחצי הלילה:

לאיש המודות נגלה רז חזות לילה.

משתכר בכלי קדש נהרג בו בלילה.

נושע מבור אריות פותר בעתותי לילה.

ויהי בחצי הלילה:

שנאה נטר אנגי וכתב ספרים בלילה.

עוררת נצחך עליו בנדד שנת לילה.

פורה תדרוך לשומר מה מלילה.

ויהי בחצי הלילה:

צרה בשומר ושא אתא בקר וגם לילה.

קרוב יום אשר הוא לא יום ולא לילה.

רם הודע פי לך היום אף לך הלילה.

שומרים הפקד לעירך על היום וכל הלילה.

תאיר באור יום השכנת לילה:

בליל שני מזמרין זה:

וּבְכֵן וְאָמַרְתֶּם זְבַח פֶּסַח:

אוּמִין גְּבוּרֹתֶיךָ הִפְלֵאתָ בְּפֶסַח.

בְּרֹאשׁ כָּל מוֹעֲדוֹת נִשְׁאֵת פֶּסַח.

גְּלִיתָ לְאַזְרְחֵי הַצּוֹת לַיִל פֶּסַח.

וְאָמַרְתֶּם זְבַח פֶּסַח:

דְּלִתְיוּ דְפַקַּת כַּחֵם הַיּוֹם בְּפֶסַח.

הִסְעִיר נוֹצְצִים עוֹגוֹת מִצּוֹת בְּפֶסַח.

וְאַל הַבְּקָר רֵץ זָכַר לְשׁוֹר עֲרַךְ פֶּסַח.

וְאָמַרְתֶּם זְבַח פֶּסַח:

זוֹעַמּוֹ סְדוּמִים וְלוֹהֵטוֹ בָּאֵשׁ בְּפֶסַח.

הִלְצִין לוֹט מֵהֵם וּמִצּוֹת אֶפֶס בְּקֶץ פֶּסַח.

טֹאטֵאת אֲדָמַת מוֹף וְנוֹף בְּעֶבְרַךְ בְּפֶסַח.

וְאָמַרְתֶּם זְבַח פֶּסַח:

יְהִי רֹאשׁ כָּל אֹן מִהַצֵּת בְּלַיִל שְׁמוֹר פֶּסַח.

כְּכִיר עַל בֶּן בְּכוֹר פֶּסַחֵת בְּדָם פֶּסַח.

לְכַלְתֵּי תַת מִשְׁחֵית לְבוֹא בְּפֶתְחֵי בְּפֶסַח.

וְאָמַרְתֶּם זְבַח פֶּסַח:

מְסוּגְרַת סְגָרָה בְּעֵתוֹתֵי פֶסַח.

נִשְׁמְדָה מִדֵּין בְּצִלְיֵל שְׁעוּרֵי עוֹמֵר פֶּסַח.

שׁוֹרְפוֹ מִשְׁמַנֵּי פוֹל וְלוֹד בִּיקָד יְקוֹד פֶּסַח.

וְאָמַרְתֶּם זְבַח פֶּסַח:

עוֹד הַיּוֹם בְּנוֹב לְעַמּוֹד עַד גְּעָה עוֹנַת פֶּסַח.

פֶּסֶס יָד כְּתִכָּה לְקַעֲקַע צוֹל בְּפֶסַח.

צִפָּה הַצִּפִּית עֲרוּךְ הַשְּׁלֵחֵן בְּפֶסַח.

וְאָמַרְתֶּם זְבַח פֶּסַח:

קָהַל בְּנֵסֶה הַדְּסָה צוּם לְשִׁלְשׁ בְּפֶסַח.

רֹאשׁ מִבֵּית רִשְׁעֵי מִהַצֵּת בְּעֵץ הַמִּשִּׁים בְּפֶסַח.

שְׁתֵּי אֵלֶּה רְגַע תִּבִּיא לְעוֹצִית בְּפֶסַח.

תַּעֲזוּ יָדְךָ וְתִרוּם יְמִינְךָ כְּלִיל הַתְּקַדֵּשׁ חֵג פֶּסַח:

כי לו נאָה, כי לו יאָה, כְּתָר מְלוּכָה:

אָדיר בְּמְלוּכָה. בְּחֹר בְּהֶלְכָה. גְּדוּדָיו יֹאמְרוּ לוֹ: קָה וְקָה, קָה
 כי קָה, קָה גַם קָה, קָה יְהִנֵּה תַמְמֵלְכָה.
 כי לו נאָה, כי לו יאָה, כְּתָר מְלוּכָה:

דְּגוּל בְּמְלוּכָה. הַדּוּר בְּהֶלְכָה. וְתִיקּוּ יֹאמְרוּ לוֹ: קָה וְקָה, קָה
 כי קָה, קָה גַם קָה, קָה יְהִנֵּה תַמְמֵלְכָה.
 כי לו נאָה, כי לו יאָה, כְּתָר מְלוּכָה:

זַפְּאֵי בְּמְלוּכָה. הַסִּין בְּהֶלְכָה. טַפְסָרְיוֹ יֹאמְרוּ לוֹ: קָה וְקָה, קָה
 כי קָה, קָה גַם קָה, קָה יְהִנֵּה תַמְמֵלְכָה.
 כי לו נאָה, כי לו יאָה, כְּתָר מְלוּכָה:

יְחִיד בְּמְלוּכָה, כְּבִיר בְּהֶלְכָה, לְמוּדָיו יֹאמְרוּ לוֹ: קָה וְקָה, קָה
 כי קָה, קָה גַם קָה, קָה יְהִנֵּה תַמְמֵלְכָה.
 כי לו נאָה, כי לו יאָה, כְּתָר מְלוּכָה:

מוֹשֵׁל בְּמְלוּכָה. גּוֹרָא בְּהֶלְכָה. סְבִיבֵיו יֹאמְרוּ לוֹ: קָה וְקָה, קָה
 כי קָה, קָה גַם קָה, קָה יְהִנֵּה תַמְמֵלְכָה.
 כי לו נאָה, כי לו יאָה, כְּתָר מְלוּכָה:

עֲנִיו בְּמְלוּכָה. פּוֹדֶה בְּהֶלְכָה. צַדִּיקָיו יֹאמְרוּ לוֹ: קָה וְקָה, קָה
 כי קָה, קָה גַם קָה, קָה יְהִנֵּה תַמְמֵלְכָה.
 כי לו נאָה, כי לו יאָה, כְּתָר מְלוּכָה:

קְדוּשׁ בְּמְלוּכָה. רַחוּם בְּהֶלְכָה. שְׁנֵאנָיו יֹאמְרוּ לוֹ: קָה וְקָה,
 קָה כי קָה, קָה גַם קָה, קָה יְהִנֵּה תַמְמֵלְכָה.
 כי לו נאָה, כי לו יאָה, כְּתָר מְלוּכָה:

תקיף במלכותה. תומך כהלכה. תמימיו יאמרו לו: לך ולך,
 לך פי לך, לך גם לך, לך יהוה הממלכה.
 פי לו נאה, פי לו יאה, פתך מלכותה:

אדיר הוא, יבנה ביתו בקרוב.

במהרה, במהרה בימינו, בקרוב. אל בנה, אל בנה, בנה
 ביתך בקרוב:

בחור הוא, גדול הוא, נגול הוא, יבנה ביתו בקרוב,
 במהרה, במהרה בימינו, בקרוב. אל בנה, אל בנה, בנה
 ביתך בקרוב:

הדור הוא, נתיק הוא, נפאי הוא, תסיד הוא, יבנה ביתו
 בקרוב. במהרה, במהרה בימינו, בקרוב. אל בנה, אל בנה,
 בנה ביתך בקרוב:

טהור הוא, יחיד הוא, כפיר הוא, למנד הוא, יבנה ביתו
 בקרוב. במהרה, במהרה בימינו, בקרוב. אל בנה, אל בנה,
 בנה ביתך בקרוב:

מלך הוא, נורא הוא, סגייב הוא, עזונו הוא, פודה הוא, צדיק
 הוא, יבנה ביתו בקרוב. במהרה, במהרה בימינו, בקרוב. אל
 בנה, אל בנה, בנה ביתך בקרוב:

קדוש הוא, רחום הוא, שדי הוא, תקיף הוא, יבנה ביתו
 בקרוב. במהרה, במהרה בימינו, בקרוב. אל בנה, אל בנה,
 בנה ביתך בקרוב:

אָחד מִי יוֹדֵעַ.

אָחד אָני יוֹדֵעַ: אָחד אֱלֵהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבֶאֱרִץ.

שהוא לנו אות ומופת גמור בחידוש העולם, וכי יש אלוה קדמון חפץ ויכול, פועל כל הנמצאות אל היש שהם עליו, ובידו לשנותם אל היש שיחפוץ בכל זמן מן הזמנים, כמו שעשה במצרים ששינה טבעי העולם בשבילנו, ועשה לנו אותות מיוחדים גדולים ועצומים, ע"כ. וזה "למען תספר גו' וידעתם כי אני ד'", והבן. ולכן אחרי שמספרים ביציאת מצרים, אומרים "אחד אני יודע", כלומר אני שקיימתי המצוה לספר ביציאת מצרים - יודע שאחד אלקינו בשמים ובארץ.

אחד מִי יוֹדֵעַ כּוֹ' אֶחָד אֱלֵקֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבֶאֱרִץ. ענין שמזכירין אחדות ד' בליל פסח, יש לומר, כי "תשביתו" בגימטריא "שמע ישראל הוי"ה אלקינו הוי"ה אחד". והוא רמז למה שתקנו בתפלת היהי רצון בעת קיום "תשביתו" וביעור חמץ "ותעביר ממשלת זדון מן הארץ, וכל המעיקים לשכינה תבערם ברוח בער, כשם שבערת את מצרים ואת אלהיהם בימים ההם בזמן הזה". ולכן ע"י קיום תשביתו, מתגלה בעולם כי "הוי"ה אלקינו הוי"ה אחד". וזה שאחר ביעור חמץ ואכילת מצה, אנו מכריזים "אחד מי יודע כו' אחד אלקינו שבשמים ובארץ".

אחד מִי יוֹדֵעַ כּוֹ' אֶחָד אֱלֵקֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבֶאֱרִץ. י"ל על דרך שאמרו (פסחים פה, ב) כזיתא פסחא והלילא פקע איגרא. וברש"י: לקול המולת

נראה לפרש שכל פיוט זה, שייך לסיפור יציאת מצרים ולגאולה העתידה שתצמח מגאולת מצרים, ולפיכך נוהגים לאומרו בליל פסח (ראה להלן עמוד קפג), ארזית וביאור הענין):

אחד מִי יוֹדֵעַ אֶחָד אָני יוֹדֵעַ אֶחָד אֱלֵקֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבֶאֱרִץ. מה שאומרים פיוט זה בליל פסח בסיום ההגדה של יציאת מצרים, נראה לומר בדרך אגדה, על-דרך שמצינו אצל יתרו שאחרי שנאמר (שמות יח, ט) ויספר משה לחתנו את כל אשר עשה ד' לפרעה ולמצרים על אודת ישראל גו', אמר יתרו "עתה ידעתי כי גדול ד' מכל האלהים", וברש"י (בשם המלחמה) "מכירו הייתי לשעבר ועכשיו ביותר". והיינו שעל ידי סיפור יציאת מצרים נתחדשת הידיעה של אחדות הבורא בבחינת "מכירו הייתי לשעבר ועכשיו ביותר". לכן אחר גמור ההגדה וסיפור יציאת מצרים, חוזרים לומר "אחד אני יודע אחד אלקינו שבשמים ובארץ", כי עכשיו אני יודע ביותר.

אחד מִי יוֹדֵעַ אֶחָד אָני יוֹדֵעַ כּוֹ'. יתבאר על פי הכתוב (שמות ג, יג) למען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שמתני במ וידעתם כי אני ד'. וראה מה שכתב בספר החינוך (מצוה כ) שמצוה זו הוא יסוד גדול ועמוד חזק בתורתנו ובאמונתנו. ועל כן אנו אומרים לעולם בברכותינו ובתפלותינו "זכר ליציאת מצרים", לפי

שָׁנִים מִי יוֹדֵעַ. שָׁנִים אֲנִי יוֹדֵעַ: שְׁנֵי לְחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֲלֵהִינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאָרְץ;

שאני שחרחרת ששזפנתי השמש, ולא ניכר עליהם צלם אלקים. אבל משיצאו ממצרים חזר צלם אלקים להראות עליהם, וחזרו למדרגת "ומבשרי אחזה אלוך". ולכן אומרים אז "אחד אני יודע", כלומר מצלם עצמי אני מכיר את האחד אלקינו שבשמים ובארץ.

אחד אני יודע. הנה ברמב"ם כתב (ספר הפסח מ"א א) המצוה הראשונה היא הצווי אשר צוונו להאמין האלוקות, והוא שנאמין שיש שם עלה וסבה הוא פועל לכל הנמצאות, והוא אמרו ית' אנכי ד' אלקיך. אמנם בספר החינוך (מצוה כח) כתב שהמצוה היא להאמין שיש לעולם אלוה אחד שהמציא כל הנמצא, ומכחו וחפצו היה כל מה שהוא, ושהיה ושהיה לעדי עד, וכי הוא הוציאנו מארץ מצרים ונתן לנו התורה, שנאמר בתחילת נתינת התורה (שמות ב, ג) "אנכי ד' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" וגו'. וכנראה שאף שבאמונה שיש עלה וסביבה הוא פועל לכל הנמצאות ונכללים הפעולות כולם, מכל מקום צריך לכוון על פרט גדול זה בפעולותיו - שהוציאנו ממצרים, שכן נאמר בתורה "אנכי ד' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים". ולזה אומרים בליל פסח "אחד אני יודע כו'", כי בכלל ה"אחד אני יודע" הוא להאמין שהוא הוציאנו ממצרים.

שנים אני יודע שני לחות הברית. כתיב (שמות לב, טז) והלחת מעשה

ההמון מהלל, דומין כאילו הגנין מתבקעים, שהיו אומרים הלל על הפסח בבית המקדש. ויש לבארו על פי דברי רש"י עה"כ (דברים ד, לה) "אתה הראת לדעת כי ד' הוא האלקים אין עוד", כשנתן הקב"ה את התורה פתח להם שבעה רקיעים, וכשם שקרע את העליונים כך קרע את התחתונים, וראו שהוא יחיד, לכך נאמר אתה הראת לדעת. וי"ל שבפסח, בשעת הלל, זכו למעין מדרגא זו, שקרע להם העליונים ומרוב השגה השיגו עומק ענין שבשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. כי באמת א"א לאדם להבין ולהשיג עומק ענין זה, שהרי "לית מחשבה תפיסא ביה כלל" (חקיקת הדר בהקדמה), אלא הקב"ה הראה להם זאת, והוא ענין נצח, שמאז יכול כל אחד להשיג לפי מדרגתו. וזהו שבשעת פסחא והלילא השיגו זאת עד שנראה כאילו "פקע איגרא". ולכן אנו אומרים אחר הסדר - פסחא והלילא - שעתה פקע איגרא, ועי"ז מעתה "אחד אני יודע אחד אלקינו שבשמים ובארץ".

אחד אני יודע. יש לפרש, שבאמת לית מחשבה תפיסא ביה כלל, ולא שייך לומר אחד "אני יודע". ומה שאנו מכירים את הבורא ית"ש, הוא על דרך שנאמר (איוב יט, כו) ומבשרי אחזה אלוך. שהרי בצלם אלקים ברא את האדם (בראשית ט, ו) [והענין מוסבר באריכות בספה"ק ואכמ"ל]. ובשעת שישאל בגלות אמר עליהם (שה"ש א, ו) אל תראוני

שְׁלֹשָׁה מִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ: שְׁלֹשָׁה אַבּוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ:

בעת יציאת מצרים. ועיין בבני יששכר (מאמר חדש יסוד מאמר ד' דודש י' ע"פ סוד) בשם השל"ה הקדוש (פסחים מצה עשירה דודש א) ששלשה מצוות של ליל פסח - פסח מצה ומרור - מכוונים כנגד שלשה אבות. וזה אחר שקיימתי שלשת המצוות יכול אני לומר "שלשה אני יודע, שלשה אבות".

שְׁלֹשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ שְׁלֹשָׁה אַבּוֹת, אַרְבַּע אֲנִי יוֹדֵעַ אַרְבַּע אִמָּהוֹת. "אני יודע", פירוש שבכל יהודי יש כוחות האבות והאמהות, והם מושרשים בו ובמהותו. כנאמר (במדבר נג, ט) כי מראש צרים אראנו ומגבעות אשורנו, היינו שבהם עצמם אני רואה את אבותם ואמותם. ועיין בלקוטי תורה להארי"ז ז"ל (פרשת השלח) שישאל ר"ת שם האבות והאמהות, אברהם יצחק יעקב, שרה רבקה רחל לאה. והוא על דרך הנ"ל שבתוך איש מישראל מושרש מהות האבות והאמהות (עיין תורה ליל ש"ק פ' לך תש"ו). וזה "אני יודע", מתוך עצמי אני יודע.

שְׁלֹשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ שְׁלֹשָׁה אַבּוֹת, אַרְבַּע אֲנִי יוֹדֵעַ אַרְבַּע אִמָּהוֹת. על ידי שהאב מספר לבנו מה ששמע מאביו והוא שמע מאבי אביו עד אבותינו אברהם יצחק ויעקב, נחשב כאילו כולנו שמענו מאבותינו ואמהותינו. וזה שאחרי קיום מצות והגדת לבנך כו' אנו אומרים "שלשה אני יודע שלשה אבות", שכאילו

אלקים המה והמכתב מכתב אלקים הוא חרות על הלחת, ודרשו חז"ל (תנחומא טז תשא יב) מהו חרות, חירות מן המלכות, חירות ממלאך המות, חירות מן היסורין. וכשחטאו בעגל נפלו ממדרגה זו. אך בליל התקדש חג, נתעורר שוב ניצוץ זה בלב כל ישראל, וכל אחד מישראל יש לו שייכות למדרגת רבי אליעזר (סנהדרין סח, ב) "שנטל שתי זרעותיו והניחן על לבו, ואמר שתי זרעותיי הן כשתי ספרי תורה שנגללין". וזה "שנים אני יודע", היינו שאנו יכולים להרגיש בזרעותינו שהם כספרי תורה ושתי לחות הברית, וכל ההשפעות והחירות ממתן לוחות הברית עדיין חיות בתוכנו.

שנים אני יודע שני לוחות הברית. הנה ידוע שכח השכחה היא משבירת הלוחות, שכן אמרו (בבבבא ת"ג) הזהרו בזמן ששכח תלמודו - שברי לוחות מונחות בארון. מכלל דענין הזכרון הוא שלימות הלוחות. ולכן לאחר שמקיימים "זכור את יום צאתך ממצרים", אומרים שנים אני יודע שני לוחות הברית, והבן.

שְׁלֹשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ שְׁלֹשָׁה אַבּוֹת. בשעה שיצאו ישראל ממצרים, כל האבות נוכחו שם בכל הגאולה (מהר ח"ב נג ע"א). וד' הולך לפניו יומם - דא אברהם, בעמוד ענן - דא יצחק, לנחותם הדרך - דא יעקב, בכדי שיראו האבות את גאלתן (שם ט"ב). וזה "שלשה אני יודע", שהיו שם

אַרְבַּע מִי יוֹדֵעַ. אַרְבַּע אָנִי יוֹדֵעַ: אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לְחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֲרָץ:

הַמֹּשֶׁה מִי יוֹדֵעַ. הַמֹּשֶׁה אָנִי יוֹדֵעַ: הַמֹּשֶׁה הַחֹמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לְחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֲרָץ:

שִׁשָּׁה מִי יוֹדֵעַ. שִׁשָּׁה אָנִי יוֹדֵעַ: שִׁשָּׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, הַמֹּשֶׁה הַחֹמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לְחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֲרָץ:

שיקבלו התורה בסיני ויקיימוה, וכמו שאמר השי"ת למשה (שמות ב, יז) וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה, ופירוש הפסוק כלומר, הוציאך אותם ממצרים יהיה לך אות שתעבדון את האלקים על ההר הזה, כלומר שתקבלו התורה שהיא העיקר הגדול שבשביל זה הם נגאלים והיא תכלית הטובה שלהם.

הַמֹּשֶׁה אָנִי יוֹדֵעַ הַמֹּשֶׁה הַחֹמְשֵׁי תוֹרָה, שִׁשָּׁה אָנִי יוֹדֵעַ שִׁשָּׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה. "הַמֹּשֶׁה אָנִי יוֹדֵעַ", פ"י מתוך עצמי אני יודע, כי בכל איש ישראל יש בו קדושת ספר תורה, כמבואר בספה"ק, ומוכח כן מההלכה (שבת קה, ב) שהעומד על המת בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע, הא למה זה דומה - לספר תורה שנשרפה. ורמ"ח אברי האדם ושס"ה

אנו יודעים ומכירים בעצמנו את השלש אבות וארבע אמהות.

אַרְבַּע אָנִי יוֹדֵעַ אַרְבַּע אִמָּהוֹת. בש"ס (ר"ה י"א, א) עה"כ (שה"ש ב, ח) קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות, דרשו: מדלג על ההרים - בזכות אבות, מקפץ על הגבעות - בזכות אמהות. ולזה נאמר (תהלים קי"ד, א) בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לעז, ההרים [אלו אבות] רקדו כאלים גבעות [אלו אמהות] כבני צאן, כי בזכותם נגאלו ישראל ממצרים. וזה ארבע אני יודע, כלומר אני יודע שבזכותם נגאלנו ממצרים.

הַמֹּשֶׁה אָנִי יוֹדֵעַ הַמֹּשֶׁה הַחֹמְשֵׁי תוֹרָה. בספר החינוך (מצות שח) כתב שעיקר והסיבה שנגאלו ויצאו ממצרים כדי

שְׁבַעַה מִי יוֹדַע. שְׁבַעַה אֲנִי יוֹדַע: שְׁבַעַה יְמֵי שַׁבְּתָא, שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֲנֻמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אַמְהוּת, שְׁלֹשָׁה אַבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֲרָץ:

שְׁמוֹנָה מִי יוֹדַע. שְׁמוֹנָה אֲנִי יוֹדַע: שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה, שְׁבַעַה יְמֵי שַׁבְּתָא, שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חֲנֻמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אַמְהוּת, שְׁלֹשָׁה אַבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאֲרָץ:

זי"ע (מאמר השבתות מאמר א אית יב) שהשבת היא צורה לששת ימי השבוע שהם החומר ולפיכך עכו"ם ששבת חייב מיתה (סנהדרין נח, ט), כי העכו"ם הם החומר וישראל הצורה, וכחומר מתדבק בצורה שלמעלה הימנו - מתבטל, כי רק לישראל ניתנה השבת מתנה. ולכן "שבעה אני יודע", שרק "אני", שהנני יהודי ובעל צורה, יודע "שבעה ימי שבתא".

שבעה אני יודע שבעה ימי שבתא. כתב הרמב"ן (שמות ב, ה) שאצל הגויים כל יום מימות השבוע יש לו שם בפני עצמו, משא"כ אצל ישראל כולן נקראים על שם השבת, יום ראשון בשבת, יום שני בשבת, כי זו מן המצוה שנצטוונו בו "זכור את יום השבת לקדשו", פירוש לזכור תמיד את השבת, וזו פשוטו של מקרא, עכ"ד. ועפ"ז יש לפרש "שבעה אני יודע שבעה ימי שבתא", שרק אנו ישראל יודעים שאין

גדיו, מכוונים לתרי"ג מצוות התורה. ונראה להוסיף, שגופו דומה לתורה שבכתב שהיא בגוף האותיות, ותורה שבעל פה מכוון נגד הנשמה, ורמז לזה שמשנ"ה אותיות נשמ"ה. וזה כמו שחמשה אני יודע מצד גופי רמ"ח אברי ושס"ה גידי, כן "ששה אני יודע", מצד נשמת.

ששה אני יודע ששה סדרי משנה. גם בששה שאני יודע אני מקיים מצוות סיפור יציאת מצרים, כמו שנאמר בתשובה לבן החכם "ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח (עד) אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן", שהיא משנה אחרונה במס' פסחים. ועוד י"ל "ששה אני יודע", שבזכותם נזכה לגאולה קרובה שכן אמרו חז"ל (מקד פ"ג ה) אין כל הגליות הללו מתכנסות אלא בזכות משניות.

שבעה אני יודע שבעה ימי שבתא. עפ"ד כ"ק אא"ז בעל בני יששכר

תִּשְׁעָה מִי יוֹדֵעַ. תִּשְׁעָה אֲנִי יוֹדֵעַ: תִּשְׁעָה יִרְחִי לְדָהָ, שְׂמוֹנָה יָמֵי מִלְּהָ, שִׁבְעָה יָמֵי שַׁבְּתָא, שֵׁשָׁה סְדָרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לְחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאַרְצֵי:

אבותינו במצרים שלא היו בידם מצות להתעסק בהם ויגאלו, ונתת להם שתי מצות שיתעסקו בהם ויגאלו, ואלו הן דם פסח ודם מילה. ועל זה נאמר (מזקאל טו, יז) בדמיק חיי בדמיק חיי. הרי שזכות דם מילה פעל בגאולתם ממצרים. וזה "שמנה אני יודע" שבזכותם יצאתי ממצרים.

תשעה אני יודע תשעה ירחי לידה.
 איתא בגמרא (סוטה יב, ב) ובמדרש (שמו"ד פ"א ז) שבשעה שגזר פרעה גזירת (שמות א, יג) כל הבן הילוד היארה תשליכהו, עמד גרשון וגרש את יוכבד שהיתה אז כבר מעוברת שלשה חדשים. ואיתא עוד (שם) על מה שנאמר (שמות ב, א) וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי, "והחזיר" לא נאמר אלא "ויקח" (ר"ל שלכאורה היה צ"ל שהחזירה, ויקח משמע שעשוי לקחה בפעם הראשונה), אמר רבי"ז שעשה לה מעשה לקוחים, הושיבה באפריון ומרים ואהרן מרקדין לפניו ומלאכי השרת אומרים (תהלים קיג, ט) אם הבנים שמחה. ועל ידי זה כשנולד משה רבינו יכלו להצפינו שלשה חדשים, שלא מנו המצרים אלא משעה שהחזירה, ובאמת כבר היתה מעוברת עם משה רבינו שלשה ירחים מעת זיווגם הראשון (עין מדרש שם ט).

כל יום מימות החול חשוב להיקרא לו שם בפני עצמו, אלא כולם רק "שבעה ימי שבת".

שבעה אני יודע שבעה ימי שבתא.
 שכל הימים נמנים למנין השבת, "יום ראשון בשבת", "יום שני בשבת" כו', שע"ז מקיים זכור את יום השבת (בדאיתא ברמב"ן סוף פ' בא). ואילו שבת עצמו הרי הוא "זכר ליציאת מצרים", כמו שנאמר (דברים י, יד) וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויצאך ד' אלקיך משם ביד חזקה ובורע נטויה על כן צוך ד' אלקיך לעשות את יום השבת. נמצא דבכל שבעת ימי שבתא מתקיים זכר יציאת מצרים.

שמנה אני יודע שמנה ימי מילה. יש לפרש, שכל מה ש"אני יודע" הוא רק מוכח "שמנה ימי מילה", שהרי הערל אסור בדברי תורה (שבת פג, א). ולכן מברכים בבית מילה "כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה", שרק ע"י הסרת הערלה מותר להיכנס לתורה.

שמנה אני יודע שמנה ימי מילה.
 יתפרש על פי מה שאמרו חז"ל (מ"ד ש"ח ד"ה פ"ד ט) "וצדקות אשר עשית עם

**עֲשֶׂרָה מִי יוֹדֵעַ. עֲשֶׂרָה אֲנִי יוֹדֵעַ: עֲשֶׂרָה דְבָרִיא, תְּשֻׁעָה
 יֵרָחִי לְדָדָה, שְׁמוֹנָה יָמֵי מִילָה, שְׁבַעַה יָמֵי שְׁבִתָּא,
 שֵׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת,
 שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לְחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמַיִם
 וּבְאָרֶץ:**

**אֶחָד עֲשָׂר מִי יוֹדֵעַ. אֶחָד עֲשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ: אֶחָד עֲשָׂר
 בּוֹכְבֵיִא, עֲשֶׂרָה דְבָרִיא, תְּשֻׁעָה יֵרָחִי לְדָדָה,
 שְׁמוֹנָה יָמֵי מִילָה, שְׁבַעַה יָמֵי שְׁבִתָּא, שֵׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה,
 חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי
 לְחֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמַיִם וּבְאָרֶץ:**

מאמר אגדתא דפסחא אות קלג). ואולי יש לומר, על-פי-מה שכתב בספר צמח צדיק דהלומד תורה לשמה זוכה להשיג ולזכור גם את התורה שלמד במעי אמו, דאף שמלאך משכחו (וזה ג. ס.), הרי כשלומד תורה לשמה מצא מין את מינו וניעור (כנכדית כב א), והנה אצל אומות-העולם הולכין הטי' ירחי לידה להבל ולריק, אבל בני ישראל מתפארים ואומרים תשעה ירחי לידה - אני יודע, שאצלינו אפשר לזכור ולהשיג גם את התורה שלמד בתשעה ירחי לידה, בבחי' "אני יודע את התשעה ירחי לידה", והוא על-ידי שלומד תורה לשמה.

עשרה אני יודע עשרה דבריא. על פי הידוע שכל עשרת הדברות

ולפי זה יש לפרש שמספר כאן בעל ההגדה סיפור יציאת מצרים, שתשעה אני יודע, כלומר רק אני יודע מתי כלו באמת התשעה ירחי לידה של משה רבינו מושיען של ישראל, אבל המצרים לא ידעו, ועל ידי זה ניצל משה מגזרת כל הבן הילוד, ומזה נמשך גאולתן של ישראל.

תשעה מי יודע תשעה אני יודע תשעה ירחי לידה. ידוע הקושיא שהקשה כ"ק אא"ז אדמו"ר בעל שם שלמה זי"ע להגה"ק משינאווא זי"ע למה נחשבו כאן תשעה ירחי לידה, והלא הפיוט הלז מיוחד לענינים הידועים רק לבני ישראל, ו'תשעה ירחי לידה' גם האומות-העולם יודעים (עיי' שער יששכר

**שְׁנַיִם עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ. שְׁנַיִם עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ: שְׁנַיִם עָשָׂר
 שְׁבֻטֵיא, אֶחָד עָשָׂר כּוֹכְבֵיא, עֲשָׂרָה דְּבָרֵיא,
 תְּשַׁעַה יְרַחֵי לְדָה, שְׁמוֹנָה יָמֵי מִיִּלָּה, שְׁבַעַה יָמֵי שְׁבֻטֵיא,
 שֵׁשֶׁה סְדָרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה הוֹמָשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת,
 שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לַחֹת הַפְּרִיִת, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַע־מֵיִם
 וּבְאֲרָזִי:**

שנים עשר אני יודע שנים עשר
שבטיא. בברכת יעקב נאמר
(בראשית מט, נח) כל אלה שבטי ישראל שנים
 עשר גו' ויברך אותם איש אשר כברכתו
 ברך אתם. ויש לפרש שעל ידי ששמעון
 השבטים וקיימו מה שצוה להם (שם ט)
 האספו ואגידה לכם כו', והתאספו כלם
 להיות כאיש אחד בלב אחד, לזה אע"ג
 שמתחלה ברך את כל שבט בפני עצמו,
 ע"י שהיו כאיש אחד, נמצא שאיש
 כברכתו "ברך אותם" שכל שבט נתברך
 גם בברכות שנתברכו שאר השבטים. וזה
 "שנים עשר אני יודע", שכל אחד
 מישראל יש בו כח וברכות של כל הי"ב
 שבטים.

וכשירדו ישראל לחושך גלות מצרים,
 למדו מהמצריים - שהם מעלמא
 דפירודא, בסוד הכתוב (שמות ז, כג) לא ראו
 איש את אחיו. וכשבא זמנם להגאל
 נאמר (שם ג, טז) ויהי בימים ההם ויגדל
 משה ויצא אל אחיו וירא בסבלתם,
 פירוש שראה והכיר שהם אחיו על ידי
 סבלותם, שכל אחד מהם סבל והצטער

נכללו במאמר "אנכי ד' אלקיך אשר
 הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים",
 והבן.

אחד עשר אני יודע אחד עשר כוכביא.
 צ"ב שלכאורה ענין הכוכבים
 יודעים גם כל האומות (עין בהגדה שער יששכר
 שהקשה בעין זה על איבוד תשעה מי יודע). ונראה
 לפרש על פי דברי המדרש (שחר סיב תהלים
 קמח) הללוהו כל כוכבי אור - אלו
 הצדיקים, מכאן אתה למד שכל אחד
 מהן יש לו כוכב בשמים, ולפי מעשיו כך
 כוכבו מאיר, לכך נאמר הללוהו כל
 כוכבי אור, כל אותם שכוכביהם מאירים.
 ולפי זה קאמר שאחד עשר כוכביא רק
 אני יודע, כלומר שניכר באור הכוכבים
 מעשי המצוות שישאל עושים. וכן הוא
 בלילה הזה, שעל ידי מצוות פסח מצה
 ומרור ושאר מצוות הפסח, כוכביהם
 מאירים ביום זה באור צח ומצוחצה,
 ומתקיים הללוהו כל כוכבי אור, שההלל
 שאנו אומרים בליל פסח ניכר במאור
 הכוכבים.

שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֵי מִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֵי אֲנִי יוֹדֵעַ: שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֵי מַדְיָא, שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי שְׁבִטָא, אֶחָד עֶשְׂרֵי בּוֹכְבִיא, עֶשְׂרֵי דְבְרִיא, תְּשַׁעַה יְרַחֵי לְדָה, שְׁמוֹנָה יְמֵי מִיֵּלָה, שִׁבְעָה יְמֵי שְׁבִתָא, שֵׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אַמְהוּת, שְׁלֹשָׁה אַבוּת, שְׁנֵי לְחוּת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמַיִם וּבְאַרְצֵי:

שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֵי אֲנִי יוֹדֵעַ שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֵי מַדְיָא. יש לפרש על פי מה שאמרו חז"ל (שבת קל"ג ב) הוי דומה לו [להקדוש ברוך הוא]. מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום כו'. וכבר פירשו בספרן של צדיקים על הכתוב (דברים י, יז) "ועתה מה - ד' אלקיך שואל מעמך גו'", היינו מדרגה זו של "מה" הוא חנון ורחום אף אתה חנון ורחום - זה מה שד' אלקיך שואל מעמך. וזה "שלושה עשר אני יודע", פירוש מתוך עצמי אני יודע מידותיו יתברך, על ידי שאני דומה לו יתברך שמו.

שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֵי אֲנִי יוֹדֵעַ. על פי מה שקדמה מצות מילה לקרבן פסח, ועל מצות מילה אמרו (מדרש לא, ב) גדולה מילה שנכרתו עליה י"ג בריתות. ומבואר שהם מכוונים ל"ג מדות. ולכן בפסח אומרים **שלושה עשר אני יודע**, כלומר מתוך עצמי, ובריתת ברית אני יודע י"ג מדותיו של הקב"ה.

לא רק על סבל עצמו, אלא שיתף בסבלו גם את סבל כל אחיו. וזה "וירא בסבולתם" סבל שהוא מיוחד להם, שלא כסבל המצרים. ובזכות זה נגאלו, כמו שאמרו שקושי השעבוד השלים, ר"ל מה שהיה קשה לכל אחד מהם השעבוד כי סבל גם במה שחבירו משעוּבד. וזה שמשויבים לבן הרשע, שכיון שהוציא עצמו מן הכלל אילו היה שם לא היה נגאל, שלא הרגיש כאחיו בקושי השעבוד ובסבולותם. וזה **שנים עשר אני בלבד יודע**, לסבול בצער כל השבטים, ולשמוח בשמחתן של כל ישראל.

שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֵי אֲנִי יוֹדֵעַ שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֵי מַדְיָא. על פי מה שאיתא בתיקוני זוהר (סוף ח"ד קע"ג, ב) י"ג מכילן דרחמי דכרת הקדוש ברוך הוא עם משה לאפקא ישראל מן גלותא. הרי שבזכות שלושה עשר מדות יצאו ישראל מגלותם. ולזה אומרים בסיום סיפור יציאת מצרים **שלושה עשר אני יודע**, כלומר אני יודע שבזכותם נגאלנו ממצרים.

חַד גִּדְיָא, חַד גִּדְיָא.

דּוּבִין אַבָּא בְתַרֵּי זַוְיָי. חַד גִּדְיָא, חַד גִּדְיָא.

וְאַתָּא שׁוֹנְרָא, וְאַכְלָה לְגִדְיָא. דּוּבִין אַבָּא בְתַרֵּי זַוְיָי.

חַד גִּדְיָא, חַד גִּדְיָא:

וְאַתָּא כִּלְבָּא, וְנִשְׂךָ לְשׁוֹנְרָא, דְאַכְלָה לְגִדְיָא. דּוּבִין אַבָּא

בְתַרֵּי זַוְיָי.

חַד גִּדְיָא, חַד גִּדְיָא:

וְאַתָּא חֶטְרָא, וְהִפָּה לְכִלְבָּא, דְנִשְׂךָ לְשׁוֹנְרָא, דְאַכְלָה

לְגִדְיָא. דּוּבִין אַבָּא בְתַרֵּי זַוְיָי.

חַד גִּדְיָא, חַד גִּדְיָא:

וְאַתָּא גּוֹרָא, וְשִׂרְף לְחֶטְרָא, דְהִפָּה לְכִלְבָּא, דְנִשְׂךָ

לְשׁוֹנְרָא, דְאַכְלָה לְגִדְיָא, דּוּבִין אַבָּא בְתַרֵּי זַוְיָי.

חַד גִּדְיָא, חַד גִּדְיָא:

וְאַתָּא מֵיָא, וְכִבָּא לְגּוֹרָא, דְשִׂרְף לְחֶטְרָא, דְהִפָּה לְכִלְבָּא,

דְנִשְׂךָ לְשׁוֹנְרָא, דְאַכְלָה לְגִדְיָא. דּוּבִין אַבָּא בְתַרֵּי זַוְיָי.

חַד גִּדְיָא, חַד גִּדְיָא:

וְאַתָּא תּוֹרָא, וְשִׁתָּה לְמֵיָא, דְכִבָּא לְגּוֹרָא, דְשִׂרְף

לְחֶטְרָא, דְהִפָּה לְכִלְבָּא, דְנִשְׂךָ לְשׁוֹנְרָא, דְאַכְלָה לְגִדְיָא.

דּוּבִין אַבָּא בְתַרֵּי זַוְיָי.

חַד גִּדְיָא, חַד גִּדְיָא:

וּאֶתָּא הַשׁוֹחֵט, וְשַׁחַט לְתוֹרָא, דְּשַׁתָּא לְמֵיָא, דְּכַבָּא
 לְנוֹרָא, דְּשַׁרְף לְחֶטְרָא, דְּהֶבֶה לְכַלְבָּא, דְּנִשְׁף לְשׁוֹנְרָא,
 דְּאֶכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְיָ.

חד גדיא, חד גדיא:

וּאֶתָּא מְלֵאךְ הַמְּנוֹת, וְשַׁחַט לְשׁוֹחֵט, דְּשַׁחַט לְתוֹרָא,
 דְּשַׁתָּא לְמֵיָא, דְּכַבָּא לְנוֹרָא, דְּשַׁרְף לְחֶטְרָא, דְּהֶבֶה לְכַלְבָּא,
 דְּנִשְׁף לְשׁוֹנְרָא, דְּאֶכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְיָ.

חד גדיא, חד גדיא:

וּאֶתָּא הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְשַׁחַט לְמְלֵאךְ הַמְּנוֹת, דְּשַׁחַט
 לְשׁוֹחֵט, דְּשַׁחַט לְתוֹרָא, דְּשַׁתָּא לְמֵיָא, דְּכַבָּא לְנוֹרָא, דְּשַׁרְף
 לְחֶטְרָא, דְּהֶבֶה לְכַלְבָּא, דְּנִשְׁף לְשׁוֹנְרָא, דְּאֶכְלָה לְגַדְיָא.
 דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְיָ.

חד גדיא, חד גדיא:

למחות את זרע עמלק מן העולם בערב פסח. וי"ל דהיינו משום שאז מקיימים ישראל בל יראה ובל ימצא. וזהו שאנו נוהגים לומר בתפלת דיהי רצון ^(בשמה שריפת החמץ) "כשם שאני מבער החמץ מביתי ומרשותי, כך כו' תבער כל החיצונים ואת רוח הטומאה תבער מן הארץ, ואת יצרני הרע תבערה מאתנו כו', וכל הסט"א וכל הקליפות וכל הרשעה כעשן בעשן תכלה". וכל זה נכלל בסיום הסדר "ואתא הקב"ה ושחט למלאך המות" שהוא עצמו ביעור חמץ ואכילת מצה, וכנ"ל [בבחינת "הכל הולך אחר החיתום" ^(ברכות י"א, א)]. כן יהי רצון במהרה בימינו.

ואתא הקדוש ברוך הוא ושחט למלאך המות. נראה שמה שישחוט הקב"ה את המלאך המות הוא ע"י קיום הציווי של בל יראה ובל ימצא חמץ ושאר. שהרי אמרו חז"ל ^(ב"ב טו, א) הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות. והלא ^(ברכות י"א, א) "שאר שבעים המעכב" רמז ליצר הרע. ולפיכך זמן שחיתתו וביטולו הוא בליל פסח, שע"י ביטול החמץ וקיום בל יראה ובל ימצא חמץ ושאר מבטלים כוח וחיות היצה"ר. ועל כן בציווי זה של בל יראה - "אתא הקב"ה ושחט למלאך המות".

ועיין בזהר ^(ח"ג רמס, א) שנשבע הקב"ה

ענין אמירת שיר השירים בלילי פסח

ממצרים "ועתה לך ואנכי אהיה עם פיך והודייתך אשר תדבר" (שמות ה יב), והיות שבעת סיפור יציאת מצרים צריך להראות על ידי הסיפור כאילו עתה יצא ממצרים, לכן הקב"ה עם פיהו ומורה לו את אשר ידבר.

והנה ענין זה מצינו גם בריש עבודת חודש ניסן, שמתחילה בפרשת (שמות יב, טז) החדש הזה לכם ראש חדשים. כי אמרו במדרש (פרקי ד"א פ"ח) שבעיבור חדשים מביאים ספר תורה לפניהם כו' וראש הישיבה מזכיר את השם, ושומעים בת קול צווחת ואומרת בלשון הזה ויאמר ד' אל משה החדש הזה לכם, ומעון הדור אין שומעים כלום, אלא כביכול אינו יכול לשכן שכניה ביניהם, ואשריהם העומדים במקום ההוא בשעה ההיא, עיי"ש. והנה אף שבפועל התקיים ענין זה רק בעיבור החדשים - שבת קול צווחת ואומרת בלשון הזה "ויאמר ד' אל משה החדש הזה לכם", אך נראה שבהעלם ובפנימיות נמשך ענין זה בעבודת כל חודש ניסן. וביותר בעבודת סיפור יציאת מצרים, שכל אחד לפי מדרגתו שומע ומבין בלבו את הדברים אשר צריך לומר לבניו ולשומעים מפיו ענין יציאת מצרים.

וזה טעם נכון למנהג ישראל שנהגים לומר שיר השירים בליל פסח [אף שמצד ההלכה צריך לספר ביציאת מצרים או לעסוק בהלכות הפסח כל

שיר השירים אשר לשלמה, ישקני מנשיקות פיהו גו'. איתא במדרש (שהש"ר פ"א ט) ללמדך שכל מי שמלמד תורה ברבים, זוכה ששורה עליו רוח הקודש, שכך עשה שלמה שלמד ושרתה עליו רוח"ק ואמר ג' ספרים משלי וקהלת ושיר השירים.

ועפ"ז יש לפרש מה שאומרים בהגדה של פסח "כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח", פירוש שעל ידי שמספר ומלמד לאחרים ענין יציאת מצרים, זוכה ושורה עליו רוח הקודש, ומוסיפה לו חכמה על חכמתו. ועל ידי כך כל מה שמספר יותר, נעשה הסיפור משובח יותר, כי הרי מוסיפים לו חכמה ורוח הקודש על חכמתו הראשונה.

ואפשר שלכן נקרא סיפור ביציאת מצרים בסימני הסדר בשם "מגיד", שלכאורה כמו שנקט "קדש ורחץ כו'", הול"ל "תגיד", ומהו לשון "מגיד". אמנם עפ"י המבואר י"ל שמלבד מה שהוא מספר בכוח עצמו, עוד זוכה ומשפיעים לו חידושים מלעילא, ונעשה כשומע קול המגיד לו את הדברים אשר הוא אומר. ומשו"ה לא נקט "תגיד", היינו דברי עצמו, אלא "מגיד" - שמן השמים מכניסים לפיו מה שאומר.

ואולי י"ל שכל זה נמשך גם ממה שהבטיח הקב"ה למשה רבינו בעת מינוי שליחותו להוציא את בני ישראל

שיר השירים

א (א) שיר השירים אשר לשלמה: (ב) ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דדיך מיני: (ג) לריח שמניך טובים שמן תורק שמך על פן עלמות אהבך: (ד) משכני אחרך נרוצה הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך נזכרה דדיך מיני מישרים אהבך: (ה) שחורה אני ונאנה בנות ירושלים כאהלי קדר פיריעות שלמה: (ו) אל תראוני שאני שתחררת ששזפתני השמש בני אמי נחרו בי שמני נטרה את הכרמים פרמי שלי לא נטרתי: (ז) הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה איכה תרביץ בצהרים שלמה אהיה כעטיה על עדרי חבריך: (ח) אם לא תדעי לה הנפה בנשים צאי לה בעקבי הצאן ורעי את גדיתך על משכנות הרעים: (ט) קססתי ברכבי פרעה דמיתך רעיתי: (י) נאונו לחיך בתרים צנאך בחרוזים: (יא) תורי זהב נעשה לה עם נקדות הפסף: (יב) עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו: (יג) צרור המד דודי לי בין שדי יליו: (יד) אשבל הפפר הדדי לי בכרמי עין גדי: (טו) הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים: (טז) הנך יפה דודי אף נעים אף ערשנו רעננה: (יז) קרות בתינו ארזים רהיטנו ברותים:

אהבה עזה, אהבת מישור בלי עקיבה ורכסים, אשר אהבך אני ואבותי באותן הימים כו', שהם מזכירים לפניו חסד נעורים אהבת כלולות לכתם אחריו במדבר, (שמות יב, לט) וגם צדה לא עשו להם, והאמינו בו ובשלוחו, ולא אמרו היאך נצא למדבר (במדבר י, ה) לא מקום זרע ומזונות, והלכו אחריו, והוא הביאם לתוך חדרי היקף ענניו, בנו עודם היום גלים ושמחים בו, אף לפי ענים וצרתם, ומשתשעים בתורה.

הלילה (עין שר"ע אר"ח סימן פסא סעף ג), כיון שעל ידי סיפור יציאת מצרים, שהוא בבחינת "מלמד תורה ברבים", הרי "זוכה ששורה עליו רוח הקודש", לכן ראויין אז לומר שיר השירים.

עוד נראה ליתן טעם לאמירת שיר השירים בפסחה, על פי הכתוב (שה"ש א, ה) נזכירה דודיך מיין מישרים אהבך, ופירש"י (שה"ש א, ה) מישרים אהבך,

ב (א) אני הבצלת השרון שושנת העמקים: (ב) כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות: (ג) כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים בצלו המדתי וישבתי ופדיו מתוק להכי: (ד) הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה: (ה) סמכוני באשישות רפדוני בפתוחים כי חולת אהבה אני: (ו) שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני: (ז) השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתהפץ: (ח) קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות: (ט) דומה דודי לצבי או לעפר האיילים הנה זה עומד אחר כתלנו משגיה מן החלונות מציץ מן החרכים: (י) ענה דודי ואמר לי קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך: (יא) כי הנה הסתו עבר הגשם חלף חלף לו: (יב) הנצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו: (יג) התאנה הנטה פגיה והגפנים סמדר נתנו ריח קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך: (יד) יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה הראיני את מראיה השמיעיני את קולך כי קולך ערב ומראיה נאוה: (טו) אחזו לנו שועלים שועלים קטנים מחבלים כרמים וכרמינו סמדר: (טז) דודי לי ואני לו הרעה בשושנים: (יז) עד שיפוח היום ונסו הצללים סב דמה לך דודי לצבי או לעפר האיילים על הרי בתר:

שקבלו עליהם האמונה בפשטות ובתמימות, וגם צידה לא עשו להם, שהיא "אהבת מישור בלי עקיבה ורכסים", נשארה ונקבעה האמונה הזאת לדורות בלב בני ישראל, ולכן עדיין עושין ומאמינים באמונה פשוטה ותמימה, כי אם היו מקבלים האמונה רק מתוך הכרה והשגה, אזי כשהיו נופלים ממדרגה זו, תו לא היתה

ויש לפרש שכל ענין נמשך לדורות לפי המדרגה והאופן שנתקבל בפעם הראשונה. כמו הא שאמרו חז"ל (שבח קק) « כל מצוה שקיבלו עליהם בשמחה כגון מילה, עדיין עושין אותה בשמחה, וכל מצוה שקבלו עליהם בקטטה, עדיין עושין אותה בקטטה. וכן הוא בכל מצוה שההמשך לדורות תלוי בקבלת המצוה. ועד"ז הוא בענין האמונה, כיון

ג (א) על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי בקשתי וְלֹא מִצְאָתִיו: (ב) אָקוּמָה נָא וְאֶסֹבְבָה בְעִיר בְּשׁוּקִים וּבְרַחֲבוֹת אֲבַקֶּשֶׁה אֶת שְׂאֵהְבָה נַפְשִׁי בְקִשְׁתִּי וְלֹא מִצְאָתִיו: (ג) מִצְאוֹנֵי הַשְּׂמֵרִים הַסְּבִיבִים בְּעִיר אֶת שְׂאֵהְבָה נַפְשִׁי רְאִיתִם: (ד) כִּמְעַט שְׁעִבְרָתִי מֵהֶם עַד שֶׁמִּצְאָתִי אֶת שְׂאֵהְבָה נַפְשִׁי אֲחֻזְתִּי וְלֹא אֲרַפְּנוּ עַד שֶׁהֵבִיאָתִיו אֶל בֵּית אֲמִי וְאֶל חֶדֶר הוֹרְתִי: (ה) הַשְּׁבַעֲתִי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַיִם בְּצַבָּאוֹת אוֹ בְּאֵילוֹת הַשָּׂדֶה אִם תַּעֲרִינּוּ וְאִם תַּעֲרִירֵנּוּ אֶת הָאֵהָבָה עַד שֶׁתִּהְפֹּץ: (ו) מִי זֹאת עֲלָה מִן הַמִּדְבָּר כְּתִימְרוֹת עֵשֶׂן מִקְטָרֶת מוֹר וּלְבֹנָה מִכֹּל אֲבָקֶת רוּכָל: (ז) הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁשְׁלֹמֹה שָׁשִׁים גְּבָרִים סָבִיב לָהּ מִגְּבָרֵי יִשְׂרָאֵל: (ח) כָּלֵם אַחֲזִי חָרֵב מִלְמַנְדֵי מִלְחָמָה אִישׁ חָרְבוּ עָלַי יָרְכוּ מִפְּסֵד בְּלִילוֹת: (ט) אֲפָרְיוֹן עָשָׂה לוֹ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מַעְצֵי הַלְּבָנוֹן: (י) עֲמוּדָיו עָשָׂה כֶּסֶף רַפְּיָדָתוֹ זָהָב מִרְכָּבוֹ אֲרָגְמָן תּוֹכוֹ רְצוּף אֵהָבָה מִבְּנוֹת יְרוּשָׁלַיִם: (יא) צְאִינָה וּרְאִינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בְּעֶטְרָה שְׁעֶטְרָה לוֹ אֲמוֹ בְּיוֹם הַתְּנַתּוֹ וּבְיוֹם שֶׁמָּחַת לָבוֹ:

ויש לפרש, שבאמנת אברהם נאמר (בראשית טו, ה) ויוצא אתו החוצה ויאמר הבט נא השמימה וספר הכוכבים אם תוכל לספר אתם ויאמר לו כה יהיה זרעך, והאמן בד' ויחשבה לו צדקה. ופירש"י שהקב"ה חשבה לאברהם לזכות ולצדקה על האמונה שהאמן בו. ויש לבאר, שמצד הקב"ה, הראה לו לאברהם כחו וגבורתו להוציא אותו השמימה למעלה מדרך הטבע, כדי לחזק אמונתו בהבטחתו שיהיו לו בנים. אך העידה התורה הק', שאברהם אבינו האמן בד' באמונה פשוטה, ולא היה צריך להתפעלות מהאות שהוציא

האמונה קבועה בלבים לעולמים. וזה "שעודם היום גלים ושמים בו, אף לפי ענים וצרתם".

והנה איתא במדרש (שמ"ר פ"ג ה) על הכתוב (שיר השירים ד, ה) תשורי מראש אמנה, א"ר נחמיה לא זכו ישראל לומר שירה על הים אלא בזכות אמנה. א"ר יצחק היו רואין כל אותן נסים שנעשו להם ולא היה להם להאמין, אלא בשביל האמנה שהאמין אברהם להקב"ה שנאמר (בראשית טו, ה) והאמן בד', ממנה זכו ישראל לומר שירה על הים, וצ"ב.

ד (א) הנה יפה רעיתי הנה יפה עיניך יונים מבעד לצמתך שערך
 בעדר העזים שגלשו מהר גלעד: (ב) שניך בעדר הקצובות
 שעלו מן הררעה שכלם מתאימות ושכלה אין בהם: (ג) כחוט
 השני שפתתך ומדברך נאנה כפלה הרמון רקתך מבעד
 לצמתך: (ד) כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות אלף המגן תלוי
 עליו כל שלטי הגבורים: (ה) שני שדיך בשני עפרים תאומי צביה
 הרועים בשושנים: (ו) עד שיפוח היום ונסו העללים אלף לי אל
 הר המור ואל גבעת הלבונה: (ז) בלך יפה רעיתי ומום אין בה:
 (ח) אתי מלכנון בלה אתי מלכנון תבואי תשורי מראש אמנה
 מראש שניר וחרמון ממענות אריות מהררי נמרים: (ט) לבבתני
 אחתי בלה לבבתני באחת מעיניך באחד ענק מצורניך: (י) מה
 יפו דדיך אחתי בלה מה טבו דדיך מיין וריח שמנוך מכל
 בשמים: (יא) נפת תטפנה שפתותיך בלה דבש וחלב תחת
 לשונך וריח שלמתך כריח לבנון: (יב) גן נעול אחתי בלה גל נעול
 מעין חתום: (יג) שלחך פרדס רמונים עם פרי מגדים כפרים עם
 נרדים: (יד) נרד וכרם קנה וקנמון עם כל עצי לבונה מר ואהללות
 עם כל ראשי בשמים: (טו) מעין גנים באר מים חיים ונזלים מן
 לבנון: (טז) עורי צפון ובואי תימן הפיחי גני יקלו בשמיו יבא דודי
 לבנון ויאכל פרי מגדיו:

שמוצות עשה של תורה "לספר בנסים
 ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים"
 (רמב"ם פ"ז מהל' חסד וצדקה ה"א), ואומרים שירה
 בשביעי של פסח על נסי קריעת ים
 סוף, עם כל זה מוסיפים לומר שיר
 השירים כליל פסח להעיר בלב ישראל
 שאפילו הכי צריך להתחזק באמונה
 פשוטה, שהוא ענין "נזכירה דודיך מיין
 מישרים אהבוך".

אותו למעלה מן הכוכבים. ולכן נחשבה
 לו לצדקה.

וכן בקריעת ים סוף, אף שראו כל
 הניסים במצרים ועל הים, נתעוררה
 בהם האמנה שהאמין אברהם להקב"ה
 שנאמר והאמין בד'.

ולכן אומרים שיר השירים בפסח, שכיון

ה (א) באתי לְגַנִּי אַחַתִּי כִלְהָ אַרְיִתִּי מוֹרִי עִם בְּשָׁמִי אֶכְלֶתִּי יַעֲרִי
עִם דְּבָשִׁי שְׁתִּיתִי יַיִן עִם חֶלְבִי אֶכְלוּ רַעִים שְׁתָּנוּ וְשָׁכְרוּ דוֹדִים:
(ב) אֲנִי יִשְׁנֶה וְלִבִּי עַר קוֹל דוֹדִי דוֹפֵק פֶּתַחַי לִי אַחַתִּי רַעִיתִי יוֹנְתִי
תַמְתִּי שָׂרְאִשִׁי נִמְלֵא טַל קְנֻצוֹתַי רְסִיסֵי לַיְלָה: (ג) פִּשְׁטַתִּי אֶת
בְּתוּתִי אֵיכָכָה אֶלְבָּשְׁנָה רַחֲצַתִּי אֶת רַגְלֵי אֵיכָכָה אֲטַנְפֶּם: (ד) דוֹדִי
שָׁלַח יָדוֹ מִן הַחֹר וּמַעֵי הִמּוֹ עָלָיו: (ה) קָמַתִּי אֲנִי לְפֶתַח לְדוֹדִי וַיְבִי
נְטָפוֹ מוֹר וְאַצְבָּעֵתִי מוֹר עָבַר עַל כַּפּוֹת הַמְּנַעֲוֶלֶ: (ו) פֶּתַחְתִּי אֲנִי
לְדוֹדִי וְדוֹדִי חִמַּק עָבַר נִפְשִׁי יִצְאָה בְּדַבְּרוֹ בְּקִשְׁתִּיהוּ וְלֹא
מִצְאָתִיהוּ קְרָאתִיו וְלֹא עֲנִי: (ז) מִצְאָנִי הַשְּׂמֵרִים הַסַּבְבִּים בְּעִיר
הַכּוֹנֵי פִצְעוֹנֵי נִשְׂאוּ אֶת רִדְדֵי מַעֲלֵי שְׂמֵרֵי הַחֲמוֹת: (ח) הַשְּׁבַעֲתִי
אַתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַיִם אִם תִּמְצְאוּ אֶת דוֹדִי מִה תִּגִּידוּ לוֹ שְׂחוֹלֶת
אַהֲבָה אֲנִי: (ט) מַה דוֹדְךָ מִדוֹד הַיְפָה בְּנָשִׁים מִה דוֹדְךָ מִדוֹד
שְׂכֵכָה הַשְּׁבַעֲתָנוּ: (י) דוֹדִי צַח וְאֶדוּם דְּגוּל מְרַבֵּבָה: (יא) רֹאשׁוֹ
כֶּתֶם פִּזוֹ קְנֻצוֹתָיו תִּלְתַּלִּים שְׁחָרוֹת כְּעוֹרֵב: (יב) עֵינָיו כְּיוֹנִים עַל
אַפְיָקֵי מַיִם רַחֲצוֹת בְּחֶלֶב יִשְׁבוֹת עַל מַלְאָת: (יג) לְחִנּוֹ כְּעָרוֹנֶת
הַבָּשָׂם מְגַדְלוֹת מְרַקְחִים שְׂפֹתוֹתָיו שׁוֹשְׁנִים נְטָפוֹת מוֹר עָבַר:
(יד) יָדָיו גְּלִילֵי זָהָב מִמַּלְאִים בַּתְּרָשִׁישׁ מַעֲוִ עֲשֵׂת שֵׁן מַעֲלָפֶת
סַפִּירִים: (טו) שׁוֹקִיו עֲמוּדֵי שֵׁשׁ מִיִּסְדִּים עַל אֲדָנָי פִּזוֹ מְרֹאֲהוּ
כְּלָבָנוֹן בַּחוּר כְּאַרְזִים: (טז) חֲבוֹ מִמַּתְקִים וְכֵלֹ מִחֲמָדִים זֶה דוֹדִי
זֶה רַעִי בְּנוֹת יְרוּשָׁלַיִם:

ו (א) אָנָּה חֵלֶף דוֹדְךָ הַיְפָה בְּנָשִׁים אָנָּה כֹּנֵה דוֹדְךָ וּנְבַקְשְׁנוּ עִמָּךָ:
(ב) דוֹדִי יָרַד לָגְנוֹ לְעָרוֹנוֹת הַבָּשָׂם לְרַעוֹת בְּגָנִים וְלִלְקֹט
שׁוֹשְׁנִים: (ג) אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי הִרְעָה בְּשׁוֹשְׁנִים: (ד) יָפָה אֶת
רַעִיתִי כְּתַרְצָה נְאוּה כִּירוּשָׁלַיִם אֵימָה בְּגַדְגְלוֹת: (ה) הַסַּבִּי עֵינֶיךָ
מִמְּגַדִּי שֶׁהֵם הִרְהִיבֵנִי שֶׁעָרְךָ כְּעָדֵר הַעֲזִים שֶׁגִּלְשׁוּ מִן הַגְּלָעָד:

(א) שניך בעדר הרחלים שעלו מן הרחצה שבלם מתאימות ושבלה אין בהם: (ב) כפלה הרמון וקתך מבעד לצמתך: (ג) ששים המה מלכות ושמונים פילגשים ועלמות אין מספר: (ד) אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה ברה היא ליולדתה ראיה בנות ויאשרוה מלכות ופילגשים ויהללוה: (ה) מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה אמה פנדלות: (ו) אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל לראות הפרחה הגפן הנצו הרמונים: (ז) לא ידעתי נפשי שמתני מרובות עמי נדיב:

ז (א) שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך מה תחזו בשולמית כמחלת המחנים: (ב) מה יפו פעמך בנעלים בת נדיב חמוקי ירכיך כמו חללים מעשה ידי אמן: (ג) שררך אמן הסהר אל יחסר המנג בטנג ערמת חטים סוגה בשושנים: (ד) שני שדיך כשני עפרים תאמי צביה: (ה) צוארך כמגדל השן עיניך ברכות בהשבון על שער בת רבים אפך כמגדל הלבנון צופה פני דמשק: (ו) ראשך עליך ככרמל ודלת ראשך כארנמן מלך אסור ברהטים: (ז) מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים: (ח) זאת קומתך דמתה לתמר ושדיך לאשבלות: (ט) אמרתי אעלה בתמר אחזה בסנסוני ויהיו נא שדיך כאשבלות הגפן וריח אפך כתפוחים: (י) והכך כיון הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ישנים: (יא) אני לדודי ועלי תשוקתו: (יב) לכה דודי נצא השדה נלינה בכפרים: (יג) נשכימה לכרמים נראה אם פרהה הגפן פתח הסמדר הנצו הרמונים שם אתן את דדי לך: (יד) הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך:

ח (א) מי יתנדב כֹּאֵחַ לִי יוֹנֵק שְׂדֵי אִמִּי אֲמַצְאֶה בַחוּץ אֲשַׁקֵּךְ גַּם
 לֹא יְבוּזוּ לִי: (ב) אֲנִהְיֶה אֲבִיאֶךָ אֶל בֵּית אִמִּי תִלְמַדְנִי אֲשַׁקֵּךְ
 מִיַּיִן הַרְקָה מַעֲסִים רַמְנִי: (ג) שְׂמֹאלוֹ תַחַת רֵאשִׁי וַיְמִינוּ תַחֲבַקְנִי:
 (ד) הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַיִם מַה תַּעֲרִירוּ וּמַה תַּעֲרְרוּ אֶת
 הָאֲהָבָה עַד שֶׁתִּחַפְּצִי: (ה) מִי זֹאת עֲלֶיךָ מִן הַמִּדְבָּר מִתְרַפֶּקֶת עַל
 דוּדָה תַחַת הַתְּפוֹת עוֹרְרַתֶיךָ שְׂמָה חֲבַלְתֶּךָ אִמֶּךָ שְׂמָה חֲבַלָּה
 יִלְדַתֶּךָ: (ו) שִׁמְנֵי כַחוֹתֶם עַל לֶבֶךָ כַחוֹתֶם עַל זְרוּעֶךָ כִּי עֲזָה כַמוֹת
 אֲהַבָּה קִשָּׁה כַשְׂאוֹל קִנְיָה רִשְׁפִיָּה רִשְׁפִּי אִשׁ שֶׁלֹּהֲבַתָּה: (ז) מִים
 רַבִּים לֹא יִכְלָו לְכַבּוֹת אֶת הָאֲהָבָה וְנִהְרֹת לֹא יִשְׁטַפּוּהָ אִם יִתֵּן
 אִישׁ אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ בְּאֲהָבָה בּוֹז יְבוּזוּ לוֹ: (ח) אֲחֹת לָנוּ קִטְנָה
 וְשָׂדִים אֵין לָהּ מַה נַּעֲשֶׂה לְאַחֲתָנוּ בַיּוֹם שֶׁיִּדְבַר בָּהּ: (ט) אִם חוּמָה
 הִיא נִבְנָה עָלֶיךָ טִירַת כֶּסֶף וְאִם דִּלְתָהּ הִיא נַעֲוֶר עָלֶיךָ לֹחֵם אֲרִזִּי:
 (י) אֲנִי חוּמָה וְשָׂדֵי כַמְנַדְלוֹת אֲזוּ הֵייתִי בַעֲיֵנֶיךָ כְּמוֹצֵאת שָׁלוֹם:
 (יא) כָּרֶם הִנֵּה לְשִׁלְמָה בְּבַעַל הַמּוֹן נִתֵּן אֶת הַכָּרֶם לְנֹטְרִים אִישׁ
 יָבֵא בְּפָרְיוֹ אֶלְךָ כֶּסֶף: (יב) בְּרַמִּי שְׁלִי לְפָנַי הָאֶלְךָ לָךְ שִׁלְמָה
 וּמֵאֵתִים לְנֹטְרִים אֶת פָּרְיוֹ: (יג) הַיּוֹשֶׁבֶת בַּגְּנִים חֲבָרִים מִקְשִׁיבִים
 לְקוֹלֶךָ הַשְּׂמִיעֵנִי: (יד) בְּרַח דוּדֵי וּדְמָה לָךְ לְצַבִּי אוֹ לְעַפְרֵי הָאֵילָרִים
 עַל הָרֵי בְשָׂמִים:

רַבּוֹן כֹּל הַעוֹלָמִים יְהִי רַצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יי אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי שְׂבוּכֹת
 שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר קָרִיתִי וְלִמְדַתִּי שֶׁהוּא קֹדֶשׁ קֹדְשִׁים בְּזֻכּוֹת
 פְּסוּקֵי וּבְזֻכּוֹת תְּבוּתָיו וּבְזֻכּוֹת אוֹתִיּוֹתָיו וּבְזֻכּוֹת נִקְדוּתָיו וּבְזֻכּוֹת טַעֲמוֹ
 וּבְזֻכּוֹת שְׂמוֹתָיו וְצַרְפִּיּוֹ וְרַמְזוֹ וְסוּדוּתָיו הַקְּדוּשִׁים וְהַטְּהוּרִים הַנּוֹרְאִים
 הַיּוֹצֵאִים מִמֶּנּוּ שֶׁתְּהֵא שְׁעָה זוֹ שְׁעַת רַחֲמִים שְׁעַת הַקְּשִׁבָה שְׁעַת הָאֲזִנָּה
 וְנִקְרָאָה וְתַעֲנֵנִי נַעֲתִיר לָךְ וְהַעֲתֵר לָנוּ שִׁיְהִיָּה עוֹלָה לְפָנֶיךָ קָרִיאת וְלִמּוּד
 שִׁיר הַשִּׁירִים כְּאֵלּוֹ הַשְּׁגָנוּ כֹּל הַסּוּדוֹת הַנּוֹפְלוֹת וְהַנּוֹרְאוֹת אֲשֶׁר הֵם

חתומים בו בכל תנאיו ונזקה למקום שהרוחות והנשמות נחצבות משם
 ובאלו עשינו כל מה שמוטל עלינו להשיג בין בגלגול זה בין בגלגול אחר
 ולהיות מן העולים והזוכים לעולם הבא עם שאר צדיקים וחסידים ומלא
 כל משאלות לבנו לטובה ותהיה עם לבנו ואמרי פינו בעת מחשבותינו
 ועם ידינו בעת מעבדינו ותשלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידינו ומעפר
 תקימנו ומאשפות דלותנו תרוממנו ותשיב שכנתך לעיר קדשך במהרה
 בלמינו אמן:

חייב אדם לעסוק בהלכות פסח וביציאת מצרים,
 ולספר בנסים ונפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא לאבותינו,
 עד שתחטפנו שינה.

נהגים שלא לקרות על מטהו רק פרשת "שמע",
 ולא שאר דברים שקורין בשאר לילות,
 כי ליל שמורים הוא להם מן המזיקין.

מאמרי הלכה

סיפור יציאת מצרים - לקבוע בלב אמונת 'אחד אלקינו'

בענין סידור הקערה

בגדר מצות הסיבה

והנראה בזה, בהקדם לבאר הא דתנן (פסחים קטז, ב): רבן גמליאל היה אומר כל מי שלא אמר ג' דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ואלו הן פסח מצה ומרור, פסח על שום שפסח המקום וכו' שנאמר (שמות יב, טז) ואמרתם זבח פסח הוא לד' אשר פסח וגו', מצה על שום כו' מרור על שום כו'. והנה הרבה מהראשונים למדו שהא דקתני ל'א יצא ידי חובתו' קאי על חובת סיפור יציאת מצרים.

אכן בתוס' (שם עמוד א) ד"ה ואמרתם זבח פסח הוא, פ"י שצריך לומר פסח זה שאנו אוכלין, ואיתקש מצה ומרור לפסח וצריך לומר נמי מצה זו מרור זה, עכ"ל. ולכאורה נראה מוכרח מדברי התוס' דס"ל ש'לא יצא ידי חובתו' היינו חובת פסח מצה ומרור, דרק אז שייך לומר שמתעם דאיתקש מצה ומרור לפסח ילפינן שצריך לומר נמי מצה זה ומרור זה. אבל אם נאמר שחיוב אמירת ג' דברים אלו הוא מדין סיפור יצי"מ, איך שייך לומר על זה ד'איתקש מצה ומרור לפסח', הרי ההיקש הוא רק מה שנוגע בעצם קיום מצוות מצה ומרור, אבל ליכא היקש בסיפור יצי"מ, שכמו שצריך לספר טעם המצוה של פסח, גם טעמי המצוות של מצה ומרור צריך לספר. אלא ע"כ שדין אמירה הוא בעצם מצות פסח.

הרי מבואר מזה, שבחובת קרבן פסח נאמר לא רק חיוב אכילה אלא עוד דין נוסף של אמירה. והביאור נראה, שבחובת מצות פסח, מלבד מה שיש בו עיקר

כתב הרא"ש (פ' ערבי פסחים סי' ט): ומצה בעי הסיבה בכזית ראשון כו' ואם אכל בלא הסיבה לא יצא כו', ויחזור ויאכל בהסיבה כו'. וכתב בספר חידושי הגרי"ז על הרמב"ם (פ"ז מהל' ח"מ ה"ז) שמבואר מדברי הרא"ש דמצות הסיבה אינו דין בפנ"ע שיאכל וישתה כשהוא מיסב, אלא הוא דין בקיום מצות מצה וד' כוסות, שכן הוא מצותה - שיאכלנה בהסיבה. דאל"ה אמאי לא יצא.

אמנם, העיר שם שמדברי הרמב"ם מוכח שפליג על הרא"ש, שהרי כתב (פ"ז מהלכות חמץ ומצה ה"ז) "ואימתי צריכין הסיבה, בשעת אכילת כזית מצה ובשתיית ארבעה כוסות האלו, ושאר אכילתו ושתייתו אם היסב הרי זה משובח". ומבואר מזה דמצות הסיבה הוא מצוה בפנ"ע, ולא מדיני מצות מצה וד' כוסות, שהרי גם בשאר אכילתו ושתייתו אם היסב מיקריא קיום מצוה של הסיבה.

ולכאורה יש להעיר על דבריו ממה שכתב הרמ"א (סי' תעב סעי' ו) "אבל בשני כוסות ראשונות יחזור וישתה בלא ברכה וכן באכילת מצה, ולכתחלה יסב בכל הסעודה". הרי שפסק שני ההלכות כאחת, הן שצריך לחזור ולאכול בהסיבה - שהוא דינו של הרא"ש, והן שלכתחלה יסב בכל הסעודה - שזהו דינו של הרמב"ם. ולדברי הגרי"ז ששתי הלכות אלו סותרין זה את זה, איך פסק הרמ"א להלכה שני הדינים בבת אחת.

שתקנו חכמים להראות כאילו הוא בעצמו יצא ממצרים, עיי"ש. וכיון שגם באכילת מצה צריך להתקיים סיפור יצי"מ, לכן צריך לאוכלו בהסיבה. ולפי"ז, אין כוונת הרא"ש שאם אכל בלא הסיבה לא יצא ידי חובת 'בערב תאכלו מצות', אלא שלא יצא ידי"ח סיפור יצי"מ שצריך להתקיים בקיום מצות מצה. ושפיר שי"ך לומר שיחזור ויאכל בהסיבה, כי אה"נ שכבר קיים מצות 'בערב תאכלו מצות' בשלימות, מ"מ חלק זו ממצות מצה, שצריך להתקיים בה סיפור יצי"מ כתקנת חכמים, הרי לא קיים.

ולפי"ז אין סתירה בין דין זה למש"כ הרמב"ם 'ושאר אכילתו ושתיתו אם היסב הרי זה משובח', שהרי שפיר אפ"ל שדין הסיבה הוא דין בפנ"ע שיאכל וישתה כשהוא מיסב דרך חירות, אבל מכיון שגם במצות אכילת מצה נאמר דין שצריך להתקיים על ידה סיפור יציאת מצרים, א"כ כל שאכל בלא הסיבה צריך לחזור ולאכול כדי לקיים דין זה.

חובת אכילת פסח, עוד צריך שיתקיים בו דין סיפור יצי"מ. ואשר לכן צריך לומר פסח זה שאנו אוכלין על שום כו', כי על ידי זה מתקיימת באכילת הפסח - סיפור יצי"מ. ולכן שפיר ילפינן שצריך גם לומר מצה זו ומרור זה מטעם שאיתקש מצה ומרור לפסח, כי דין סיפור זה הוא חלק מעצם מצות מצה, ושייך ההיקש גם על זה. והא דאמרינן כל שלא אמר ג' דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, אין הכוונה שלא קיים מצות 'בערב תאכלו מצות' או 'על מצות ומרורים יאכלוהו', שבודאי בעצם מצוה זו אין שום גריעותא במה שלא אמר טעם המצווה, אלא הכוונה שלא קיים דין סיפור יצי"מ שצריך להתקיים ע"י אכילת מצה.

ועד"ז נראה לבאר דברי הרא"ש שכ' שאם אכל כזית מצה בלא הסיבה לא יצא וצריך לחזור ולאכול בהסיבה. כי הלא חובת הסיבה הרי הוא מדיני סיפור יצי"מ, כמתבאר מדברי הרמב"ם (פ"ג מהל' חר"ט ה"ז)

בענין הגדה

בשבח כו', וכל המוסיף ומאריך בדרש פרשה זו הרי זה משובח", וצ"ב.

ונראה ששני ענינים יש בענין הגדה, הא' הוא עצם הסיפור ביציאת מצרים. והב' הוא החיוב להודות ולהלל על הנסים שעשה עמנו. ועיין בלשון הרמב"ם בספר המצוות (מ"ד ק"ו) "שצונו לספר ביציאת מצרים כו', וכל מי שיוסיף במאמר ויארך הדברים בהגדלת מה שעשה לנו השם, ומה שעשו לנו המצרים מעול

ואפילו כלנו חכמים כו' וכל המרבה כו'

הרי זה משובח. הרמב"ם (פ"ג מהל'

המצוות) הביא שני פעמים מאמר זה שכל המרבה הרי זה משובח. בהלכה א' כתב "מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן", ושם כתב ש"אפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים", וש"כל המאריך בדברים שאירעו ושהיו, הרי זה משובח". ובהלכה ד' כתב "וצריך להתחיל בגנות ולסיים

ד' איירי בענין קריאת פרשת ארמי אבד אבי, שהיא שבח והודאה, כידוע מתרגום ירושלמי (דברים נג, ג) "הגדתו היום לד' אלקיך", "שבחית יומא דגן", ששם פשוט שאפילו חכמים חייבים להודות ולהלל, ומחדש רק שגם המוסיף לשבח ולהודות על הנסים "הרי זה משובח".

וחמס, ואיך לקח ד' נקמתנו מהם, ולהודות לו יתעלה על כל טוב שגמלנו, יהיה יותר טוב". ולפי"ז נל"ב, בהלכה אי' דאיירי הרמב"ם מדיני הסיפור, הוצרך לומר שגם חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים, "וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח". ובהלכה

זמן סיפור יציאת מצרים

א. מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון, שהיו מסובין בבני ברק, והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה כו'. הנה איתא במכילתא (כא מסכת דפסחא יח יב) ר' אליעזר אומר מינין אתה אומר שאם היתה חבורה של חכמים או של תלמידים שצריכים לעסוק בהלכות פסח עד חצות, לכך נאמר מה העדות וגו'. וכתב הריטב"א (בביאור על ההגדה) בזה, שר' אליעזר דס"ל דחייב לעסוק בהלכות הפסח עד חצות, הוא "לפי שסובר (בבבב) שזמן אכילת פסח ואמירת ההלל הוא עד חצות שאז נגאלו, אך מסדר ההגדה (שהביא מעשה כו' שהיו מספרים ביציאת מצרים כל הלילה) לא נראה לו כן, אלא כרבנן דאמרי שזמן אכילת פסח הוא עד שיעלה עמוד השחר, וכן ההלכה. ואעפ"כ ראוי הוא להחמיר".

ב. והנה באמת עצם הדבר צ"ב, למה יהא תלוי זמן סיפור יציאת מצרים בזמן אכילת פסח ומצה, הלא הא דס"ל לר"א (בבבב) דאכילת הפסח הוא רק עד חצות, הוא משום דיליף (שפסח יב, ה) ואכלו את הבשר בלילה הזה, ונאמר להלן (שפס יב) ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות. וזהו גם הטעם דאכילת מצה עד חצות, משום דאיתקש לפסח (פסחים קג, ה). אבל למה יהא גם זמן חובת סיפור יציאת מצרים עד חצות.

ובמנחת חינוך (מצות כא) כתב, שהוא משום הדרשה ד"בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך". דהסוברים שמצוותן כל הלילה, מקרי כל

ואכן בתוספתא איתא (פסחים פ"ה ה"ח) חייב אדם לעסוק בהלכות פסח כל הלילה. והיינו שהתוספתא קאי כרבנן שזמן אכילת הפסח הוא עד שיעלה עמוד השחר, ולכן זמן סיפור יציאת מצרים הוא כל הלילה. וכן כתבו הרא"ש (עריב

ובמנחת חינוך (מצות כא) כתב, שהוא משום הדרשה ד"בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך". דהסוברים שמצוותן כל הלילה, מקרי כל

ולהודות לו יתעלה על כל טוב שגמלנו"
 (ל' הרמב"ם בספר המצוות מ"ע קנז), יש עוד קיום
 במצות סיפור יציאת מצרים ע"י לימוד
 הלכות הפסח. וכן נראה מבואר להדיא
 במכילתא (מובא בנייאר הריטב"א להנש"פ) שגבי
 שאלת החכם "מה העדות והחקים
 והמשפטים כו", כתב "אף אתה פתח לו
 כהלכות הפסח, ואמור לו אין מפטירין
 וכו'". ופי' הריטב"א (סו) "כלומר, שהוא
 הפליג לדקדק ולשאל, שהזכיר חקים
 עדות ומשפטים, העדות - הם דברים
 שיש בהם טעם שהם עדות על גאולת
 מצרים, כגון לאכול מצה ומרור כו',
 והחקים - כגון הלכות שיש בפסח שאין
 נראה בהם טעם מוסכם, כענין ועצם לא
 תשברו בו ושיאכל בחבורה אחת כו',
 ומשפטים - כענין וכל ערל לא יאכל בו,
 וכן שאר הלכות חמץ ומצה ודקדוקי
 סופרים [אנכ, מלשונו שכתב "וכן שאר הופתח ופצה",
 יש לדקדק שגם בהלכות חמץ יש קיום יציאת מצרים,
 ואנכ"ל], בזה רצה לדעת עיקר כל הדברים.
 אף אתה תן לחכם ויחכם עוד, והשיב
 לפרש כל הלכות הפסח כו'". הרי להדיא,
 שלימוד הלכות הפסח הוא קיום במצות
 סיפור יציאת מצרים.

ועפ"ז נראה, דהא דתליא זמן סיפור
 יציאת מצרים בזמן אכילת פסח ומצה,
 קאי רק על החלק "הלכות הפסח"
 שבסיפור יציאת מצרים. דהקיום בלימוד
 ההלכות של מצוות הלילה, פסח מצה
 ומרור, וכו"ב, תלוי בזמן חיוב המצוות,
 שרק בזמן שהמצוה נוהג - מקיים סיפור
 יציאת מצרים ע"י הלכותיה, ולא לאחר
 שכבר פקע חובת המצוה. וזה תליא
 במחלוקת תנאים אם זמן פסח ומצה
 הוא עד חצות או עד עמוד השחר, דלמ"ד

הלילה - שעה שמונחים לפניך, אבל
 להסוברים שמצוותן עד חצות, אחר
 חצות שפקע זמן חיובם, תו לא מקרי
 מונחים לפניך, וממילא שוב לא הוי זמן
 סיפור יציאת מצרים.

אכן דבריו צ"ע, שהרי לכאורה ליכא קיום
 במצה ומרור שיהא מונחים לפניו ממש,
 והא דדרשו "בעבור זה לא אמרתי אלא
 בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך", אינו
 אלא שזמן מצות סיפור יציאת מצרים
 הוא בליל ט"ו בניסן, שאז הוא ה"זמן"
 שמצה ומרור מונחים לפניך (וכמבואר
 ברמב"ם (פ"ז מהל' ת"ט ח"ט ה"א) "ומנין שבליל
 חמשה עשר, ת"ל והגדת לבנך ביום
 ההוא לאמר בעבור זה, בשעה שיש מצה
 ומרור מונחים לפניך", הרי שדרשה זו
 "בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך"
 היינו שהחיוב הוא "בליל חמשה עשר").
 וא"כ הרי א"א לומר דלמ"ד דזמן פסח
 ומצה אינו עד חצות שוב לא מיקרי
 "מונחים לפניך", דהלא לא בעינן שיהא
 "מונחים לפניך", אלא הוא רק זמן של
 ליל חמשה עשר, וזמן זה אינו מתחלק
 בין קודם חצות לאחר חצות, והבן.

ג. ולכן נראה לבאר באופן אחר בהא
 דתלוי זמן סיפור יציאת מצרים בזמן
 אכילת פסח ומצה, דהנה הא דאיתא
 בתוספתא ובמכילתא ש"חייב לעסוק
 בהלכות הפסח", נראה, שגם זה הוא
 משום מצות סיפור יציאת מצרים. והיינו,
 שמלבד קיום סיפור יציאת מצרים
 שמקיימים ע"י שמספרים "מה שעשה
 לנו השם, ומה שעשו לנו המצרים מעול
 וחמס, ואיך לקח ד' נקמתנו מהם,

אכן, החלק בסיפור יציאת מצרים שצריך לספר ניסים ונפלאות כו', לא שייך למחלוקת התנאים בזמן קיום המצוות, ולכו"ע מתקיים עד השחר. אשר לפי זה אתי שפיר, דאף על פי דס"ל לראב"ע דאכל מצה אחר חצות לא יצא, מ"מ היה הוא בין התנאים שהיו מספרים יציאת מצרים כל הלילה, והבן.

וזמן קיום המצוה הוא רק עד חצות, גם חלק ההלכות הקשורים במצוות הוא רק עד חצות, ואילו לאחר שפקע המצוה תו לא חשיב הלכות המצוות כסיפור יציאת מצרים. וזהו שכתב המכילתא דר"א - דס"ל שזמן פסח ומצה הוא עד חצות - אומר שצריכין לעסוק בהלכות הפסח עד חצות.

בענין אמירת ההגדה בשבת הגדול

סיפור זה הרי לא נאסר (מקשיא זו היה אפשר לחרוץ לפי מש"כ הר"ן (פרק ערבי פסחים) והריסב"א (נפידוש ההגדה), שכל שלא אמר כו' לא יצא ידי חובת סיפור כראה מן המוכרח, אבל נוף המצוה קיים).

ותו קשה, דלא יהא אלא כמצות תלמוד תורה. וכי ס"ד שיש איסור ללמוד תורה בענין יציאת מצרים ודרשת חז"ל בזה - אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך.

ב. ונראה שאין כוונת הגר"א לומר שיש איסור לספר ביציאת מצרים קודם ליל ט"ו, אלא דהנה המכילתא דדריש יכול מראש חודש כו' היינו שהיתה קס"ד לחייב כבר לספר ביציאת מצרים מראש חודש, והוא משום שאז התחילה הגאולה (פי' הרשב"א), או משום ששואלים בהלכות הפסח שתי שבתות קודם הפסח (פי' הרשב"א). וכן אחר שילפינו מביום שהוא שאין חיוב מראש חודש, עדיין קס"ד "יכול מבעוד יום", והוא משום שמשמעות הכתוב "והגדת לבנך

א. יכול מראש חודש כו' יכול מבעוד יום תלמוד לומר בעבור זה כו'.

הנה בשו"ע (ור"ח סי' ח"ל ס"א) שבת שלפני פסח קורין אותו שבת הגדול מפני הנס שנעשה בו. וברמ"א: והמנהג לומר במנחה ההגדה מתחלת עבדים היינו עד לכפר על כל עונותינו. ובביאור הגר"א כתב בד"ה והמנהג, "שמאז התחיל הגאולה ע"י לקיחתו, אבל הוא דבר שאינו, דהא מפורש במכילתא (מסוף פרשת בא) שומע אני מראש חודש ת"ל ביום ההוא, אי ביום ההוא יכול מבעוד יום, ת"ל בעבור זה, בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך כו', עכ"ל. והעולם מבינים בדבריו שס"ל, שהלימוד מ"בעבור זה" הוא ילפותא זאטוד לספר ביציאת מצרים קודם השעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך, והוא תמוה.

עוד מקשים (עיין בספר פרדס יוסף פר' בא בשם הגאון מאסתר ארצא זצ"ל) דאפילו לו יהיה כן, מ"מ כיון שכל שלא אמר שלשה דברים אלו פסח מצה ומרור לא יצא יד"ח, והרי המנהג לומר רק עד רבן גמליאל, א"כ

לסיפור יצי"מ. ועל זה הוכיח מהמכילתא שאע"פ שהגאולה התחילה בראש חודש כו', מ"מ זמן סיפור יציאת מצרים הוא בליל ט"ו דוקא שהוא זמן גמר הגאולה. ואם כן מה שבשבת הגדול "התחיל הגאולה על ידי לקיחתו" אין זה טעם מספיק לנהוג לומר אז ההגדה של ליל פסח בשבת הגדול, כי סיפור יציאת מצרים הוא דוקא בזמן גמר הנס והיציאה ולא בזמן התחלתה. וכמו שאין מנהג לומר ההגדה מראש חודש, כמו כן לא שייך מנהג לשבת הגדול. אמנם, למעשה מנהג אבות"ק זי"ע כדעת הרמ"א והלבוש.

ביום ההוא", היא שתאמר ההגדה ביום (ריסב"א), או משום שהוא זמן שחיתת הפסח (מחזור ייסוד). וילפינו מ"בעבור זה" שהחיוב הוא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, היינו בליל חמשה עשר בניסן.

והנה הטעם למנהג ההגדה בשבת הגדול, הרי ביאר הגר"א (כ"ד ש"ד נ"ח), שהוא משום "שמאז התחיל הגאולה על ידי לקיחתו", (וכן הוא באמת מפורש גם בלבוש (ס"ט) "מפני שהיתה בו התחלת הגאולה והניסים"), כלומר שלכן הוא זמן

מתחיל בגנות ומסיים בשבח

סיני, וזה שכתב "ומסיים בדת האמת כו'". מה שאין כן לשמואל שמתחיל מארמי עובד אבי, שהוא גלות מצרים, "מסיים בנסים ונפלאות שנעשו לנו ובחירותנו". שכן זה הוא סיום פרשת ארמי עובד אבי, באומרו ויצאנו ד' ממצרים ביד חזקה ובזרע נטויה ובמרא גדל ובאתות ובמפתים. וזה שאומר הרמב"ם (ס"ט) "והוא שידרוש מארמי עובד אבי עד שיגמור כל הפרשה". והביאור, כי לפי פלוגתתם ב"מתחיל בגנות", תלוי מה ש"מסיים בשבח", כי סיום השבח תלוי בתחילת הגנות. שאם תחילת הגנות הוא מה שעובדי ע"ז היו אבותינו, הרי זה מסתיים רק בגילוי אנכי ד' אלקיך ולא יהיה לך אלהים אחרים. אבל סיפור המתחיל מעבדים היינו לפרעה, סיומו ביציאת מצרים באותות ומופתים.

בש"ס (פסחים קט"א) פליגי בה רב ושמואל, לרב "מתחיל בגנות" היינו מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו, ולשמואל מתחיל מארמי עובד אבי. ומפשטות סוגיית הש"ס משמע שפליגי רק ב"מתחיל בגנות". אמנם עיין בלשון הרמב"ם (ס"ט) "וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח, כיצד, מתחיל ומספר שבתחלה היו אבותינו בימי תרח ומלפני כופרים כו', ומסיים בדת האמת שקרבנו המקום לו והבדילנו מן התועים וקרבתנו ליחודו, וכן מתחיל ומודיע שעבדים היינו לפרעה במצרים וכל הרעה שגמלנו, ומסיים בנסים ונפלאות שנעשו לנו ובחירותנו". ונראה מבואר מלשוננו, שלא רק ב"מתחיל בגנות" פליגי רב ושמואל, אלא גם ב"מסיים בשבח" פליגי, שלרב שמתחיל מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו, הסיים הוא בנתינת התורה בהר

זמן אכילת מצה

פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך, שגם שם פי' רש"י "כדי שיאכל מצה של מצוה לתיאבון, משום הידור מצוה". אבל הרמב"ם (שם) מחלק ביניהם, שכתב "אסרו חכמים לאכול מצה בערב הפסח כדי שיהיה הכר לאכילתה בערב כו', וכן אסור לאכול ערב הפסח מקודם המנחה כמעט כדי שיכנס לאכילת מצה בתאווה כו'. הרי שטעמי איסורם שונים זה מזה, והאיסור אכילת מצה בערב פסח אינו משום "כדי שיכנס לאכילת מצה בתאווה", אלא "כדי שיהיה הכר לאכילתה בערב". וצ"ב בגדר החיוב "שהיה הכר לאכילתה בערב", דמה מחייב שיהיה הכר לאכילתה בערב.

ג. ונראה בזה, דהנה אמרינן (פסחים טו, ב) "בעבור זה, בעבור מצה ומרור הוא דאתא". ופי' הרשב"ם "לכך אני אוכל מצה ומרור, וזכר למה שעשו לי בצאתי ממצרים". כלומר, שמה שאנו אוכלים בלילה זה מצה ומרור הוא זכר למה שעשו לי בצאתי ממצרים. ונראה שזה הוא הדין המחייב "היכר לאכילתה בערב", היינו שיהיה היכר שהמצה הוא אוכל בלילה זה דוקא, וזכר שאז הוא זמן יציאתו ממצרים.

[ועיין בתרומת הדשן (סימן קנה, הובא ברמ"א סימן תנא סק"ז) שכתב שקטן שהגיע לכלל דעת כל כך שיודע ומבין מה שמספרים לו מניסים ונפלאות ביציאת מצרים, נראה דאין להאכילו מצה [בערב

א. פסח שהיה אבותינו אוכלים כו' על שום מה כו'. מצה זו שאנו אוכלים על שום מה כו'. כתב הרמב"ם (פ"ו מהל' חמץ ומצה ה"א) "מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן". והנה בהגדה מבית הלוי (ח"ג עט) מביא בשם הגר"ח מבריסק ז"ל שדקדק מלשון הרמב"ם דבליל פסח צריך גם כן שיזכיר ויאמר שהיום (ליל חמשה עשר בניסן) הוא הזמן שבו יצאו ממצרים. וכתב עוד, שאנו מקיימים מצוה זו בקידוש של ליל פסח, כשואמרים "זמן חירותינו", שבזה מיוחד שהיום הזה הוא היום שבו יצאנו ממצרים, עכת"ד. אמנם קשה לומר כן, דהרי "זמן חירותינו" אין אומרים רק בליל ט"ז שבו יצאנו ממצרים, אלא כל היום טוב של פסח.

ב. וי"ל בזה, דהנה בירושלמי (פסחים פ"א ה"א) האוכל מצה בערב פסח, כבא על ארוסתו בבית חמיו, והבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה. וכן כתב הרמב"ם (פ"ו מהלכות חמץ ומצה ה"ב) ומוי שאכל מצה בערב פסח מכים אותו מכות מרדות עד שתצא נפשו.

ובטעם האיסור נחלקו הראשונים. המאירי (פסחים י, א) כתב שטעם האיסור הוא "כדי שיאכל מצה בלילה לתיאבון". ולדבריו איסור אכילת מצה בע"פ הוא מאותו הטעם דתנן (פסחים צט, א) ערבי

ולפי"ז אולי יש לומר (בדרך אפשר), שבזה מקיימים החיוב לומר שהיום הוא זמן שיצאנו ממצרים, שהרי מובן כן ממה שאומר "מצה זו שאנו אוכלים כו" על שום שלא הספיק בציקם כו", דהו הטעם למה שאוכלים המצה היום, כי יציאת מצרים היתה ביום זה. והיינו שע"י ההיכר והחידוש באכילת מצה ומרור ביום זה, ואמירת בעבור זה כו" אני מקיים מצות אלו ביום זה, הרי מסופר בזה שהיום הוא זמן שיצאנו ממצרים.

פסח], דרשינן והגדת לבנך כו', ובעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך, ואם ימלא הבן כבר כריסו מן המצות, היאך שייך לומר "בעבור זה", כיון דאין המצה חידוש לו לקטן, עכ"ד. ויש לבארו על פי דרכינו, דאם ימלא הבן כבר כריסו מן המצות, שוב לא שייך לומר "בעבור זה" מקיימים מצות מצה בלילה זה, כל שאין חידוש לו לקטן אכילתו עכשיו דוקא.]

טעם אכילת מצה

מבואר, למה לא הזכיר רבן גמליאל את שני הטעמים.

ובאמת כתב ברמב"ן (נדרים טז, ג) "הזכיר במצה שתהיה לחם עני, להגיד כי צוה לזכור שיצאו בחפזון, והיא עני זכר כי היו במצרים בלחם צר ומים לחץ, והנה תרמוז לשני דברים, וכן אמרו הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים". הרי מתבאר גם מדבריו שמזכירים ב"הא לחמא עניא" את הטעם שהמצה היא "לחם עני" אשר הוא זכרון לעני מצרים, ואפ"ה לא נזכר במימרא דרבן גמליאל, וצ"ב.

ב. והנראה בזה, דתרי עיני יש במצה דמצוה, חדא מה שהיא "מצה" ולא חמץ. ועוד מה שהיא "לחם עני". ונפק"מ ל"מצה עשירה", אשר היא "מצה", אבל אינה "לחם עני", כי לשם "לחם עני"

א. **הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים.** לכאורה אומרים בזה טעם לאכילת מצה, שהוא משום ה"לחם עני" שאכלו אבותינו במצרים. וקשה, דאם כן לקמן במימרא דרבן גמליאל, שמפרש טעם לאכילת מצה, "על שם שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ, עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים וגאלם כו'", למה לא קאמר שהוא גם על שם "שהיא לחם עני שאכלו אבותינו במצרים".

ועיין ברמב"ם (בהלכות חמץ ומצה נוסח ההגדה ח"א) שכתב "ואומר בבהילו יצאנו ממצרים, הא לחמא עניא דאכלו אבהתנא בארעא דמצרים". והיינו שמזכיר בזה שני הטעמים לאכילת מצה, הטעם ד"שלא הספיק בציקם להחמיץ כו'", שזהו מה שאומרים "בבהילו יצאנו ממצרים", וגם הטעם ד"לחם עני שאכלו אבותינו במצרים". ברם, גם לדידיה אנתי אינו

הוא רק טעם למה צריך שביום ראשון תהיה המצה גם "לחם עני", ואינו טעם לחיוב אכילת מצה. ולפיכך לא שייך למימרא דרבנן גמליאל, שהיא מבארת רק את הטעם של "מצה זו שאנו אוכלים", ולא את הטעם למה בעינן שתהיה המצה גם "לחם עוני".

וכל זה רק בהנוגע לטעם מצות אכילת מצה. אבל בקיום דזכר יציאת מצרים וסיפור יציאת מצרים, צריך הסיפור לכלול לא רק את היציאה ממצרים אלא גם את העני שבמצרים, כמו שכתב הרמב"ם (שם ה"ג) "והגדת לבנך, לפי דעתו של בן אביו מלמדו, כיצד, אם היה קטן או טיפש, אומר לו בני כולנו היינו עבדים כמו שפחה זו או כמו עבד זה במצרים, ובלילה הזה פדה אותנו הקב"ה ויוציאנו לחירות, ואם היה הבן גדול וחכם מודיעו מה שאירע לנו במצרים, ונסים שנעשו לנו ע"י משה רבינו כו". ולכן ב"מגיד" שהוא קיום סיפור יציאת מצרים, מזכירים גם את הטעם שצריך שתהיה המצה בלילה זה גם לחם עני, והבן.

צריך שיהיה הלחם במהותו לחם עני, ולא לחם עשיר.

ועיין במהר"ל (נתיבות ר' פרק סח) שכתב להלכה, שמי שאין לו בלילה פסח רק מצה עשירה, חייב לאכלה, משום שהיא מצה שהרי כל המנחות נילושות בשמן והכתוב קוראן מצה, לפיכך אף שלא יקיים בה דין לחם עני, מ"מ צריך לאכלה כדי לקיים עכ"פ המצוה דבערב תאכלו מצות. [ואף המגן אברהם מא"ח סימן תשא סק"ה] שחולק על זה, וס"ל שבמצה עשירה לא מקיים מצוה כלל, נראה, שאינו חולק על עצם יסוד המהר"ל ד"מצה" ו"לחם עני" שני דברים הם, אלא דס"ל דדין "לחם עני" נאמר גם לעיכובא, דכל שאינו לחם עני, אינו מצה הראויה לקיים בה גם המצוה ד"בערב תאכלו מצות".]

ולפי"ז נראה, שבאמת הטעם ד"מצות מצה" הוא רק על שם "שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ", דהשם מצה תלוי בזה שאינה חמץ. והטעם ד"לחם עני שאכלו אבותינו במצרים"

לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים

הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות", הרי שהיא מההלכות של לילה זה. אך צ"ב, דהרי כתב הרמב"ם (שם) "ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה (מדרש סו) וזכרת כי עבד היית, כלומר אתה בעצמך היית עבד, ויצאת לחירות ונפדית". הרי שאין זו מהלכות לילה זה, שהרי זה

ככל הוד ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים. בפשטות חיוב זה לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים, שייך ללילה פסח. וכן משמע ממה שהביא הרמב"ם דין זה בהלכות הפסח (פרק ז מהלכות פסח ומצה הלכה ט), וגם ממה שסיים "לפיכך כשסועד אדם בלילה

על דרך זה. וזש"כ "לפיכך כשמועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב בדרך חירות". אך באמת גם לענין הזכירה של יציאת מצרים בכל יום, צריך שיזכור במחשבתו על דרך זו את יציאת מצרים. [שוב הראוני לשון קדשו של הגה"ק בעל התניא ז"ע בלקוטי אמרים (ריש פרק יט) "זהנה בכל דור ודור וכל יום ויום חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא היום ממצרים"].

ומה שהביאו הרמב"ם בהלכות פסח, נראה דלפי גירסת הרמב"ם שגורס "חייב אדם להראות את עצמו" א"ש, דהרי אז לא די לזכור במחשבה, אלא צריך להראות א"ע ולספר כן את יציאת מצרים.

נאמר גבי מצות הענקה לעבד עברי, ש"על כן אנכי מצוך את הדבר הזה" היינו מצות הענקה לעבד עברי.

לכן נראה, שקיום המצוה שעליה אומר "ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה וזכרת כי עבד היית" אינה קיום מצוה המיוחד לליל פסח. אלא שכל מצוה שיש בה "זכר ליציאת מצרים", כגון (הדברים ה', טו) וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים גו' על כן צוך ד' אלקיך לעשות את יום השבת, וכן (שם כ"ג, י"ג) לא תטה משפט גר ויתום גו' וזכרת כי עבד היית במצרים גו', צריכה הזכירה להיות על דרך "שאתה בעצמך היית עבד, ויצאת לחירות ונפדית". ובכללם גם המצוה דסיפור יציאת מצרים בליל פסח, צריך שיהיה קיומה

זכר למקדש כהלל

שייכא לברכת אכילת מצה". וכתב עוד "ולכאורה היה נראה שאם הפסיק בין הברכה לכריכה שצריך לחזור לברך כו', דהא אמרינן בגמרא השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר לא כמר עבדינן כחומרא דתרווייהו. אלא שהטור כתב הרוצה לקיים מצוה מן המובחר לא יסיח כו', ומשמע בדיעבד אין צריך לחזור ולברך". עכ"ל. ואכן הדבר צ"ע, לכה לא יחזור ויברך אם הפסיק בין הברכה להכריכה. גם מה שכתב הטור "חרוצה לקיים מצוה מן המובחר לא יסיח כו'", תמוה, מה שייך בזה "גדר" מצוה מן המובחר, שזה מתאים בקיום עצם המצוה ולא בחומרא בספק ברכה.

כשולחן ערוך (יורה דעה סימן תעה): ואחר כך נוטל מצה שלישית ובוצע ממנה וכורכה עם המרור כו', ואומר זכר למקדש כהלל כו', ומשבירך על אכילת מצה לא יסיח בדבר שאינו מענין הסעודה עד שיאכל כריכה זו, כדי שתעלה ברכת אכילת מצה וברכה אכילת מרור גם לכריכה זו. ובביאור הלכה הקשה על מה שכתב המחבר "ואומר זכר למקדש כהלל", הלא עצם אמירה זו הוא הפסק בין ברכה לכריכה.

והנה בטעם דבעינן שתעלה ברכות מצה ומרור גם על הכריכה, כתב חט"ו (סק"ו) כי "להלל יהיה זה עיקר מצוה בזה, ע"כ היא

למה אמרינן "השתא דלא אתמר הלכתא לא כהלל לא כרבנן כו", משמע דאי אתמר הלכתא כהלל לא הוי עבדינן הכי, ולכאורה אפילו להלל נמי כיון שהשתא מרור דרבנן ומצה דאורייתא, ודאי אתא מרור דרבנן ומבטל מצה דאורייתא, וא"א לצאת בכריכה. ותירצו, דאי הוי הלכתא כהלל היה אפשר שיאכל כזית מצה בפנ"ע, ואח"כ יעשה כריכה של מצה ומרור. ושוב הקשו, הלא יש לחוש שתבטל מצה שהוא רשות את המרור. ותירצו, שכיון שמצוה לעשות כריכה זכר למקדש, א"כ גם המצה אינה רשות אלא מצוה מדרבנן, ואין המרור יותר מצוה מן המצה. והנה אם נימא דלהלל חובת מרור בזה"ז הוא דוקא בכריכה, א"כ מה הקשו שוב דאף להלל יש לחוש שתבטל מצה שהוא רשות את המרור, הלא כל עיקרה של חובת מרור לא נתקנה אלא בכריכה יחד עם מצה, ואך שייך להקשות שהמצה יבטלה. אלא על כרחך דאף להלל לא נתקנה מצות מרור בכריכה דוקא, ושפיר הקשו שתבטל מצה של רשות את המרור.

ולפי"ז פשוט, דכשחוזרים לאכול כורך אין חיוב ברכה עליה, כי באכילת מצה ומרור בפנ"ע כבר יצא יד"ח מצה ומרור לכו"ע, והצורך לחזור ולעשות כורך הוא חיוב נוסף משום זכר למקדש. אלא שיש לדון שיהא עליו חיוב ברכה מצד חובת כריכה דרבנן. אמנם, לזה ביארו הראשונים הא דאמרו בגמרא (שם) "זהדד אכיל מצה וחסא בלא ברכה זכר למקדש כהלל", שכל מצוה שאינה אלא זכר בעלמא לא בעי ברכה. (וכמפורש ברבנו מנוח על

הרמב"ם פ"ח מהל' חטף ופסח ה"ח.)

והנראה, דהנה אמרו בש"ס (פסחים קטג, א) דמצה בזה"ז דאורייתא, ואפלו להלל דס"ל שבזמן המקדש היה המצוה לכרוך פסח מצה ומרור, בזמן הזה יוצאין חובת מצה שלא ע"י כריכה, כי הדר ביה קרא בערב תאכלו מצות, וא"א לאכלה בכריכה כי אתא מרור דרבנן ומבטל ליה למצה דאורייתא. אכן בחובת מרור שבזה"ז הוא דרבנן, יש להסתפק אליבא דהלל, האם תקנוהו כמו שהיתה מצוותה בזמן המקדש - בכריכה עם מצה, או דאף להלל תיקנו מצות מרור בלי התנאי שיהיה בכריכה.

והנה אם נאמר שלהלל, עיקר מצות מרור בזה"ז הוא בכריכה, נמצא דהא דאנו צריכים לחזור ולאכול מצה ומרור בכריכה היינו משום שחיישינן לדעת הלל שלא קיים עוד עצם חובת מרור מדרבנן בזה"ז. אכן אם נאמר, שאף להלל כבר קיים חובת מרור בזה"ז באכילת המרור בפנ"ע, א"כ הא דבעינן לחזור ולאכול מצה ומרור בכריכה אינו אלא משום "זכר למקדש". והנה לשיטות הראשונים (תוס' בפסחים שם ועוד) דכל דין כורך לדעת הלל אינו אלא לכתחלה אבל בדיעבד יוצא בלי כורך, פשוט דאינו צריך לחזור ולאכול בכריכה משום שזא עדיין לא יצא ידי חובתו, אלא הוא חיוב נוסף לעשות זכר למקדש בכריכה. אבל לשאר ראשונים (רשב"ם ועוד) דאינו יוצא להלל בלא כריכה, עדיין יש להסתפק.

ונראה, שמדברי הראשונים מתבאר שאף להלל תקנת מצות מרור בזה"ז אינו בכריכה דוקא. שהרי הקשו (עין תוס' שם ועוד),

ובזה מתבאר היטב גדר "מצוה מן המובחר", שכיון שכל חיוב כורך הוא עשיית "זכר למקדש", א"כ הרוצה לעשות מצות זכר זו מן המובחר, לא יסיח עד שיעשה כריכה, והבן, ולפי"ז יתבאר למה אם הפסיק בין הברכות לכורך אינו חוזר ומברך, כי מעצם דיני ברכות אין חיוב ברכה על כורך, והא שלא יפסיק הוא רק כד לקיים זכר למקדש מן המובחר, לכן בדיעבד אם הפסיק מה שייך שיתחייב לחזור ולברך.

ועל פי זה יתורץ קושית הביאור הלכה. דכיון דדין שלא יסיח אינו משום הפסק ברכה שבכה"ת, אלא דבכדי שיתקיים הזכר למקדש מן המובחר בעינן צירוף בין ברכות לכורך, להכי אין להפסיק רק בדבר שמונע את הצירוף, והיינו כשאינו מענין הסעודה. אבל אמירת זכר למקדש כהלל אינו מפסיק את הצירוף דבעינן שיהא זכר למקדש.

ועפי"ז נבוא לבאר מש"כ הטור "הרוצה לקיים מצוה מן המובחר לא יסיח עד שיעשה כריכה כהלל". דהא דבעינן שתעלה ברכות מצה ומרור גם לכריכה, אינו מדיני חיוב ברכות, שע"ז הרי מבואר להדיא בגמרא שכורך לא בעי ברכה. אלא הוא חלק מה"זכר למקדש" שעושים בכורך, שמכיון שבזמן המקדש היו מברכים על אכילת הכריכה להלל, לכן בעינן שתעלה ברכת מצה ומרור גם לכריכה משום הזכר. וכן מבואר להדיא בב"ת, וז"ל "הרוצה לקיים מצוה מן המובחר, כלומר, דעיכובא ודאי ליכא, דאינה רק זכר למקדש כו', אלא דמ"מ כיון שאמרינן דמשום לא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר בזמן שביהמ"ק היה קיים, עבדינן לחומרא כתרונהו אף בזה"ז כאילו היה ביהמ"ק קיים כו', ממילא בעינן למיעבד נמי לענין ברכה כאילו היה ביהמ"ק קיים, שלא יסיח עד שיעשה כריכה כהלל", עכ"ל.

סיפור יציאת מצרים - לקבוע בלב אמונת 'אחד אלקינו'

בקרא ד"למען תספר גו"י שאינו ציווי המצוה דסיפור יציאת מצרים. אך דעת א"י בעל בני יששכר ז"ע מבואר שאין לחלק בזה.

והנה עיין ברמב"ם שכתב (פ"א מהל' חו"ט ה"ד) "וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח, כיצד מתחיל ומספר שבתחלה היו אבותינו בימי תרח ומלפניו כופרים וטועין אחר ההבל ורודפין אחר ע"ז, ומסיים בדת האמת שקרבנו המקום לו והבדילנו מן התועים וקרבנו ליחודו. וכן מתחיל ומודיע שעבדים היינו לפרעה במצרים וכל הרעה שגמלנו ומסיים בנסים ונפלאות שנעשו לנו ובחירותנו". הרי שבכלל סיפור יציאת מצרים הוא גם מה שמתחיל ומספר שבתחלה היו אבותינו כופרים ורודפין אחר ע"ז, ומסיים בדת האמת שהבדילנו מן התועים וקרבנו ליחודו. ולפי"ד א"י בעל בני יששכר ז"ע יבואר היטב, שגם זה מעצם סיפור יציאת מצרים, כיון שצריך לכיון הטעם ד"וידעתם כי אני ד"י.

ב. והנה כעין זה מצינו גם ברשב"א (בחדושי אנדות שבעין יקב ברכות יב, א), שעל הא דאמרינן בגמ' (ספס) "אמר להם בן זומא לחכמים וכי מזכירים יציאת מצרים לימות המשיח, והלא כבר נאמר (דברים טז) לכן הנה ימים באים נאם ד' ולא יאמר עוד חי ד' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים, כי אם חי ד' אשר העלה את בני ישראל מארץ צפון ומכל הארצות אשר הדיחם שמה גו"י". כתב

א. אחד מי יודע אחד אני יודע אחד אלקינו שבשמים ובארץ. נראה דאמירת פיוט זה בליל פסח מישך שייכי למצות סיפור יציאת מצרים, דהנה כתב כ"ק א"י בעל בני יששכר ז"ע בספר דרך פקודין (מ"ע בא חלק המחשבה אית א) "ודאי צריך לכוון לצאת ידי חובתו מ"ע של תורה כו', ונראה לי דצריך לכוון הטעם, כיון דהטעם מבואר בתורה, היינו למען תספר באזני בנך וב"ב את אשר התעללתי במצרים ואת אותותי אשר שמתי במ וידעתם כי אני ד', הרי מבואר שטעם הסיפור הוא בכדי לידע ולהודיע ולהודיע שהוא אלקי עולם, אלקי ישראל, המשגיח וכל יכול, והוא המשדד מערכות השמים כרצונו, וכי אין כח בשום נברא להרע או להיטיב מבלעדי השגחתו". ועוד כתב (שם אית ד) "והנה ידוע אשר י"ג עיקרי הדעת הם כו', ולפי מה שנבאר שמבואר בפסוק זה כל הי"ג עקרים, אם כן צריך לכוון שמספר ביציאת מצרים בכדי לקבוע בלבבות אמונת אומן י"ג עקרי הדת, ואתה תבין".

והנה בפוסקים כאן אינו מוזכר דין זה שצריך לכוון בסיפור יציאת מצרים הטעם, כמו שכתבו במצוות סוכה (עיין א"ח ד"ש סי' תרכ"א) ואפשר דס"ל דרק במצות סוכה דהטעם (יקרא נג, טז) ד"למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי גו"י, כתיב גבי ציווי המצוה ד"בסכות תשבון", הוי כוונת הטעם מעיקר הדין, אך כאן הרי הטעם ד"וידעתם כי אני ד" לא נאמר בציווי המצוה ד"והגדת לבנך", אלא

שאמר, ואם לא כן לא הוי מדי, וכיון שהעיקר הוא בלב לא שייך ברכה, אלא במצוה שעיקר שלה במעשה. ולפיכך אנו מברכין לעסוק בד"ת, שאע"ג שאינו מבין הוי נמי מצוה, וכן אנו מברכין על מקרא מגילה ולקרא את ההלל, שהקריאה הוא העיקר בין שיבין בין שלא יבין כו".
ודבריו צ"ב, דאף לדבריו שצריך להבין מה שמספר, מ"מ מנ"ל דחשיב עיקר המצוה שלה במחשבת הלב, דילמא עיקר המצוה הוא המעשה דסיפור, ורק תנאי הוא בקיום המצוה שיבין את דיבורו [ועיין דרך פקודיך (סו) שכן מסביר הטעם למה אם אינן מבין אינו יוצא, "דאנן הגדה וסיפור בנסים בעינן, ואם אינו מבין אין זה מקרי סיפור"].

אך לדברי הרשב"א שבעינן שיקבע בלבו האמונה כו', והזכירה בדיבור אינה אלא האופן בו יקבעו הדברים בלבו, יש לומר שלכן הדין שאם אינו מבין לא מקיים המצוה דסיפור, דכיון שאינו מבין הרי לא יפעול זאת שיקבע האמונה בלבו, ובזה מובן שפיר למה חשובה עיקר המצוה בלב, אף על פי שהיא צריכה הזכרה בפה.

ג. לפי כל האמור הרי מבואר, שמעיקרי המצוה וטעמו שצריך לכיון היא לידע ולקבוע בנפשו אמונתו בו ית', שהוא המשגיח והכל יכול כו', ועפ"ז נראה, שאמירת פיוט זה ד"אחד מי יודע" בסוף ההגדה הוא מעיקר המצוה דסיפור יציאת מצרים, שהיא לקבוע בנפשנו ש"אחד אני יודע אחד אלקינו שבשמים ובארץ".

הרשב"א שלכאורה מכאן ראיה שעתידות מצוות להתבטל לעתיד לבוא, שהרי לחכמים עתידה מצוות קריאת שמע שתבטל. וזה אשר השיב "ואם תטעון עלינו מביטול קריאת שמע, ר"ל יציאת מצרים, שהיא מצוה ממצות התורה. דע שאין הכוונה רק כדי שזכור בפה הנסים שעשה לנו הש"י שהוציאנו ממצרים כו', אלא עם הזכירה הזאת נקבע בנפשותינו שהוא המשגיח והיכול שלא ימנעהו מונע שבשום צד, ועוד שתתחזק בנפשותינו מדת הבטחון חזוק רב כו'. ואחר היות התכלית בזכירת הפה ביציאה מן הטענה הזו, הנה גם התכלית ההוא שמור בהזכירנו קבוצ עם ממושך וממורט מעמים נוראים מן הארצות הרחוקות מצפון ומים, ותהיה הכוונה ההיא יותר חזקה בהיותה ההזכרה באותות יותר חזקים, ואם נאמר כן אין מצוה מתבטלת בזה כלל".

הרי מבואר בדבריו, שקיום מצות סיפור יציאת מצרים הוא במה שעם הזכירה הזאת נקבע בנפשותינו שהבורא ית"ש הוא המשגיח והכל יכול כו', ושתתחזק בנו מדת הבטחון בו ית"ש. ובזה מוסיף הרשב"א חידוש נפלא, שאע"פ שלעתיד לבא לא תזכר יציאת מצרים כלל, מ"מ תתקיים המצוה ע"י סיפורי אחרים של נפלאות ד' בגאולות הבאות, וזה תחשב עדיין אותה המצוה.

ועפ"ד יש מקום לבאר מה שכתב המהר"ל בגבורות ד' (פיק סג) בטעם שאין מברכין על ההגדה, ד"כיון דעיקר הדבר הוא מחשבת הלב, דצריך להבין מה

בענין סידור הקערה

הנאמר במעשה בראשית: הרי טעם וריח עכ"פ למבין קצת בבחינת "צמיחה" ודוגמתה, שהוא מתתא לעילא, ע"כ הג' מצות הם למטה, בסוד הצמיחה.

[ב] שכיון שכללות כוונת ליל זה הוא הנס והפלא, אין אנו יראים עוד מהדינים של קטנות א', כיון שבאו מקודם בקידוש כבר גדלות ב', וממילא גדלות א' מקודם. ע"כ באים מוחי חב"ד מקודם, מניחים למטה, ג"כ היפך בכל עבודתנו וכונותינו בכל השנה רומז למעלת לילה זו, ומסיים דבה"ק "שכל דברינו בדרך אפשר לקיים מנהג אבותינו ורבותינו זי"ע".

ב. ונראה דיש להוסיף לומר בענין זה. דהנה איתא בזהר (ח"א קנו, א) פתח ר' חייא ואמר (שמות יב, יט) בראשון בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצות, וכתוב (דברים טו, ג) שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני, לחם עני כתיב, תא חזי כד הוו ישראל במצרים הוו ברשותא אחרא [היו ברשות הקליפות], כד בעא קב"ה לקרבא לון לגביה, יהב לון אתר דלחם עני [מלכות]. מאן עני, דא דוד מלכא, דכתיב ביה (תהלים פ, א) כי עני ואביון אני [דוד הוא מדת מלכות]. והאי "לחם עני" אקרי "מצה" [בלא ואין לרמוז שהמלכות היא נבולת מהעיר אופין], נוקבא בלא דכורא מסכנותא הוי [מלכות בלי הו"א עניא הא]. אתקריבו לגבי מצה בקדמיתא [בתחלה שיצאו מרשות הס"א קרבם רק למדת מלכות], כיון דקריבו לון יתיר [כיון שנתקרבנו יותר נתקשרו בו"א] עייל לון קב"ה בדרגין אחרנין [העלם הקב"ה לדוגא עליונה יותר]

א. הנה נשאל כ"ק א"ז בעל מנחת אלעזר זי"ע מהגה"צ המקובל מו"ה אשר זעליג מרגליות ז"ל מירושלם עיה"ק על דבר הקערה שמניחים המצות למטה, ואח"כ עליהם למעלה הביצה והכרפס והחרוסת ומיניהם. ולכאורה לפי הכוונה בפע"ח וסידורי האר"י ז"ל שהג' מצות הם בבחי' חב"ד, ועל ידם כל המינים הם המדות כו', איך יתכן זה הסדר ביו"ד ספירות, שהחב"ד יהיה למטה והמדות למעלה כו'. ובאמת שבסידור הרש"ש זי"ע משמע שהם מניחים את שארי המינים באורך הקערה (לא על המצות).

וכתב כ"ק א"ז זי"ע (שרית מנח"א ח"ה טו) שלמעשה הקבלה בידיו מאבוה"ק זי"ע, שהיו מתלמידי תלמידי רבינו הבעש"ט זי"ע, לסדר המצות למטה, ועל גביהם שארי הדברים (ודלא כמנהג הרש"ש). גם משמע כן ברור מכוונת הר"ר שבתי ז"ל בסידור האר"י ז"ל, שהיה הר"ר מתלמידי הבעש"ט זי"ע, ובאורם נראה אור עד אורו של משיח ב"ב ברחמים. על כן צריכין למשכוני נפשן לתרץ הדברים בעה"י.

והשיב א"ז זי"ע ליישב בב' אופנים. א] לפי דברי הפרי קדש הילולים (להגה"ק מהרצ"ה מדיטשוב זי"ע) שהביא מתקנה"ק (תיקון סט) "תלת טיפין דאזריקו ממוחא סתימא דכל סתימין כו' ולקבל ג' טיפין אלו תקנו ג' מצות פסח, ומאלו הטיפין שהם זרע קדש, צומחים ה' פעמים אור

אלקיים הנז' כולם שוים, ואין ביניהם שינוי אלא באות ה' בלבד. כי אות ה' של אלקיים בהיותה בחכמה, היא במילוי יו"ד, כזה: ה"י, ובהיותה בבניה מילויה ה"ה כזה, ובהיותה בדעת מילויה בא', כזה: ה"א כו'. וזה ענינה, הנה אות ה' דאלקיים דחכמה, ציורה וצורתה היא ד"י, ושל בינה - ד"ו, ושל דעת - ג' ויין (צורת ה').

ולסיבה זו, המצה הא' אינה נחלקת ונפרסת לב' פרוסות, כי היא נגד החכמה, הנקראת אות יו"ד, והיא אות אחת שלימה. אבל המצה הב' נחלקת ונפרסת לב' פרוסות כנודע, חציה לאכילת מצה, וחציה לאפיקומן. לפי שהבינה נקראת אות ה', והנה נחלקת לציר ב' אותיות ד' על ו'. ולכן נפרסת לשתי פרוסות שהם סוד ועיר ונוקבא בהיותם בתוך הבינה, כי הבינה נקראת ה' בכללותיה, ונוקבא נרמזת בציר אות ד' של ה', וז"א נרמז באות וא"ו של ה"א. ובהיותם בתוכה בסוד העיבור, שניהם מתחברים ונעשים אות ה"א, ולכן נחלקת לב'. וחציה הא' שצורתה ו' מניחין לאפיקומן, וחציה השני שצורתה ד', שהיא נגד נוקבא, אנו מחברים אותה עם החכמה, שהיא מצה הא' שלימה, ומברכים עליהם המוציא ואכילת מצה, המוציא כנגד השלימה, ואכילת מצה כנגד הפרוסה. ועל זו הפרוסה הב' שהיא כנגד אות ד' של הה', אנו אומרים הא לחמא עניא, וכמאחז"ל (פסחים קטו, ב) מה דרכו של עני בפרוסה כו'. והענין הוא, כי בתחלה צורתה ה' של הא לחמא עניא, ואח"כ נפרסת ונעשה "לחמא עניא", שהוא פרוסה כנוז, כי אות ד' הוא לשון דל ועני. כי מה שהיתה אות ה', נעשית לחמא עניא, שהוא אות ד'.

ואתחבר דכורא בנוקבא [ונתחברו מלכות וז"א ביחוד]. וכדין "מצה" כד אתחברת בדכורא [וכשהמצה שהיא מלכות מתחברת עם הו"א] אקרי "מצוה" בתוספת וא"ו, הנה"ד (דברים ל, יא) כי המצוה הזאת, בגיני כך "מצה" בקדמיתא ולבתר "מצוה", עכ"ל.

והנה כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע הזכיר דברי הזוהר האלו (במאמרי חדש ניסן מאמר טויל בפרסם דרוש א"ע"ד הסוד), וכתב לבאר עפ"ז "המאמר (פסחים קטו, ב) מה עני שדרכו בפרוסה, מה עני הוא פרוס, חסר וא"ו מתיבת "עוני" [ג' קרל], וצריכין אנחנו להמשיך הוא"ו בקריאתנו, אף כאן בפרוסת תיבת "מצה", גם כן פרוס שחסר וא"ו ב"מצוה", ואנחנו באכילתנו ה"מצה" לשם מצוה ממשיכין לה הוא"ו, והבן. הרי נתבאר בזה, שיש ב' מדרגות ב"מצה". כשהיא מצה עניא בחינת מלכות לבדה, ואח"כ בעת קיום אכילת המצה לשם מצוה, היא נתעלה ביחוד ז"א ומלכות, ואז תו לא היו עניה.

ולכאורה צ"ב, דלפי"ז נמצא שמצה בתחלתה היא מלכות ולבסוף מתחברת ביחוד עם ז"א, ואין אלו אלא המדו"ת, ולא מוחין דחב"ד, ואיך אמרינן שג' המצות הם חב"ד.

ג. והביאור בזה עפ"י דברי האר"י ז"ל (בשער הנונות בענין הפסח דרוש ו) שכתב «ונתיק משם ראשי פרקים ותמצית דב"ק בקצורת»: ה"מצה העליונה היא אלקיים"ם דיודי"ן [היינו אלקיים במילוי יו"ד], והאמצעית אלקיים"ם דההי"ן בינה, והמצה התחתונה אלקיים"ם דאלפי"ן דעת כו'. ואמנם ענין כוונתם, היא מחולקת כפי בחינת ציור אותיותיהם כו'. והנה ג'

מצה ואפיקומן הוא לשוב לחבר שני חלקי הפרוסה ביחודא דז"א ונוקבא.

ועפ"ז י"ל, שהרי מה שאנו מסדרים המצות על הקערה היא לצורך מצוות הסדר, ועיקר מצות היום היא במצה הפרוסה (עין שר"ע הרב שמה שעושים יחז קודם מגיד, הוא כיון שצריך שסיפור יציאת מצרים יאמר על המצה שקיימו בה מצות מצה, שעליה צריך להיות הקיום דעונים עליו דברים הרבה). וכיון שעיקר קיום מצוות היום היא ב"לחם עני", מעתה נכון שיהיה מקום המצה למטה אצל הקערה. כי הקערה היא מלכות, וכן הלחמא עניא הפרוסה מתוך הבינה היא כנגד מלכות. וגם המצה העליונה שהיא שלימה שהיא 'חכמה', ענינה הו"ד המשפיע למלכות המצה עניא, ותרוויהו כאחת הם סוד 'לחמא עניא די' (ויד' חכמה המשפיע למלכות) שהיתה החכמה משפיעה להם בעניותם במצרים. ומה שהג' מצות הן חב"ד זה סוד שלמותן, ובבחינת לשנה הבאה בירושלים שאז יהיה שם היחודים, אבל הקערה אשר נתקנה לספר ביציאת מצרים, ופירוד ז"א ונוקבא, ולתכלית זו מניחים המצות אצל הקערה בלילה הזה, על כן מהראוי שיהיה מקומם אצל הקערה. ואין זה מוחין למטה מהמדות, כי עכשיו המצה היא פרוסה, ונחלקה מתוך מוחין דאבא ואמא, עד ירחם ד' ונזכה להיות לשנה הבאה בני חורין.

והנה בהתחברו עם המצה השלימה שהיא אות י', אז נעשו שניהם ציור "די", הפרוסה היא אות ד', והשלימה היא אות י' שהיא שלימה בי' ספירותיה. ולפי שהיא פרוסה, אנו צריכים לחברה עם השלימה, ואז השלימה נקראת "די". הרי נתבאר ציור הב' (ע"כ מלשון שער הכתות).

ועיין בסדר הרר"ש זי"ע בכוונה שאנו מסיימים השתא הכא לשנה הבאה כו', ש"אז בביאת משיחנו יהיה הזיווג עצמו ד' - מלכות, עם ו' - ז"א, זוג אמיתי זוג שלם. ועוד פירוש "כי יתעלה למקום אבא ואמא ארץ ישראל היא בינה, ויזדווגו זעיר ונוקבא [פירוש, שם בבינה], או פירושו כשיתעלה זעיר ונוקבא למקום אבא ואמא ויהיה להם נשיקין מצד חירות הוא בינה, ואז נקראים זו"נ "בני חורין".

ד. לפי"ז נראה, שמה שהמצות הן חב"ד היינו כשעדיין הן שלמות. ומה שמבואר בזהר בענין המצה שהיא בתחלה מלכות ולבסוף מתייחדת עם ז"א, היינו לאחר שנחלקת ונעשית פרוסה, שהוא ענין יציאת הז"א והמלכות חוץ מבינה, ולהיות פרודות זו מזו בצורות ד' וו'. ומתחילה משאירין בקערה החלק שכנגד מלכות ומחברים אותה עם המצה השלימה בח' חכמה. והעבודה במצות